

Federalno ministarstvo razvoja,
poduzetništva i obrta

Projekt "Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine"

prosinac, 2008.

Inženjerski biro d.d.

PROJEKT

„Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine“

prosinac, 2008.

Inženjerski biro d.d.

Voditelji Projekta:

dr. sc. Mladen Mlinarević
dr. sc. Katarina Bačić

Članovi tima:

Miran Šoić, dipl. oec.
prof. dr. sc. Dražen Kalogjera
prof. dr. sc. Tarik Kupusović
dr. sc. Marijan Živković
mr. sc. Matej Živković
Mirela Hock, dipl. oec.
Krešimir Deban, dipl. iur.
Marica Kuzmić, dipl. iur.
Katarina Bandalović, dipl. oec.
Ivan Perić, dipl. ing.
Michelle Bilić, dipl. oec.
Filomena Palić, dipl. oec.

SADRŽAJ

Uvod	1
I. STANJE U MALOM I SREDNJEM PODUZETNIŠTVU	3
1. Malo i srednje poduzetništvo – definicija, sadržaj i opseg pojma.....	4
1.1. Pravno-teritorijalni ustroj Bosne i Hercegovine	5
1.2. Osnovni pokazatelji gospodarskoga stanja	5
1.3. Poimanje malog i srednjeg poduzetništva	7
1.3.1. Značenje malog i srednjeg poduzetništva	7
1.3.2. Određenje malog i srednjeg poduzetništva	9
2. Stanje u malom i srednjem poduzetništvu.....	10
2.1. Pravne osobe prema broju i djelatnostima	11
2.1.1. Pravne osobe prema obliku organiziranja	12
2.1.2. Vlasnička struktura pravnih osoba.....	14
2.1.3. Vlasništvo pravnih osoba prema porijeklu kapitala.....	15
2.2. Obrništvo	16
2.3. Određenje broja malih i srednjih poduzetnika	18
2.4. Osnovni finansijski pokazatelji pravnih osoba	20
2.5. Zaposlenost i nezaposlenost.....	21
2.5.1. Plaće	25
2.6. Vanjskotrgovinska razmjena	26
2.7. Sektorski pristup malom i srednjem poduzetništvu u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	28
2.8. Anketa provedena za potrebe Projekta	32
3. Uvjeti razvoja malog i srednjeg poduzetništva	36
3.1. Zakonski propisi	36
3.1.1. Bosna i Hercegovina.....	36
3.1.2. Federacija Bosne i Hercegovine	38
3.1.3. Županije (kantoni) Federacije Bosne i Hercegovine.....	43
3.1.4. Tijela županija (kantona) Federacije Bosne i Hercegovine	45
3.2. Uloga države i jedinica lokalne samouprave u poticanju malog i srednjeg poduzetništva...45	45
3.2.1. Uloga države	45
3.2.2. Uloga kantona i jedinica lokalne samouprave	46
3.3. Financijske institucije i izvori financiranja.....	47
3.3.1. Poslovne banke.....	48
3.3.1.1. Kreditna politika banaka	49
3.3.2. Mikrokreditne organizacije	50
3.3.3. Leasing	52
3.3.4. Poticajna sredstva.....	53
3.3.5. Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine	55
3.3.6. Garancijske organizacije	57
3.4. Poduzetnička infrastruktura.....	58
3.4.1. Komore.....	58
3.4.1.1. Gospodarska komora Federacije Bosne i Hercegovine	58
3.4.1.2. Obrnička komora Federacije Bosne i Hercegovine	59
3.4.1.3. Organiziranost obrtnika	60
3.4.2. Zadruge	61
3.4.3. Tehnološke institucije	62
3.4.3.1. Poslovni inkubatori.....	62
3.4.3.2. Klasteri	63
3.4.3.3. Tehnološki parkovi.....	63
3.4.3.4. Razvojne agencije.....	65

3.4.4. Konzultanti	67
3.4.5. Obrazovne institucije	67
3.4.6. Podrška međunarodnih organizacija	69
3.4.7. Poslovno okruženje	70
4. Ocjena stanja u malom i srednjem poduzetništvu	71
 II. ANALIZA POTREBA MALOG I SREDNJEG PODUZETNIŠTVA 75	
5. Aktivnosti nadležnog ministarstva u području poticanja razvoja malog i srednjeg poduzetništva	76
5.1. Informacijski sustav Registra.....	76
5.1.1. Informacijski sustav Registra malih i srednjih poduzeća – ISR MSP	76
5.1.2. Informacijski sustav Obrtnog registra (ISOR)	77
5.2. Programi poticaja malog i srednjeg poduzetništva	77
5.2.1. Promidžba privatnog poduzetništva.....	77
5.2.2. Mreža poslovnih savjetnika	80
5.2.3. Razvoj poduzetništva u kantonima i jedinicama lokalne samouprave	82
5.2.4. Formiranje lokalnih poticajnih sredstava	82
6. Malo i srednje poduzetništvo i gospodarski razvoj Federacije Bosne i Hercegovine.....	83
6.1. Okolnosti koje su utjecale na smanjenje poslovne aktivnosti velikih poduzeća	83
6.2. Razlozi za strateški oslonac na malo i srednje poduzetništvo	85
6.3. Prepreke razvoju malog i srednjeg poduzetništva	86
6.4. Odnos velikih poduzeća i malog i srednjeg poduzetništva	87
7. Analiza potreba malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	89
7.1. Potrebe za finansijskom podrškom.....	89
7.1.1. Specifičnost makroekonomskih uvjeta	89
7.1.2. Izvori sredstava	90
7.1.3. Kreditni uvjeti	90
7.1.4. Razvojna finansijska institucija	91
7.1.5. Garancijske institucije	92
7.1.6. Potpore.....	92
7.1.7. Politika oporezivanja	94
7.2. Potreba za informacijama	96
7.3. Potrebe za savjetodavnim uslugama	102
7.4. Potrebe za poslovnim prostorima.....	104
7.4.1. Pravni i institucionalni okvir prostornog planiranja	104
7.4.2. Vrste i namjene poslovnih zona	107
7.4.3. Preduvjeti osnivanja i razvoja poduzetničkih zona.....	108
7.4.4. Financiranje osnivanja i razvoja poduzetničke zone	109
7.5. Potreba za stručnim osposobljavanjem.....	109
7.6. Potreba za podrškom u tehnološkom razvitku	111
7.7. Potrebe za promocijom	112
7.8. Potrebe u okviru pravne regulative	116
8. Usporedni pregled uloge i politike razvijanja malog i srednjeg poduzetništva u Bosni i Hercegovini s ostalim zemljama Jugoistočne Europe	121

III. ZAKLJUČCI I SMJERNICE ZA DALJNE AKTIVNOSTI	134
9. Zaključci i smjernice za daljnje aktivnosti	135
9.1. Ciljevi razvjeta malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine	135
9.2. Poticajne mjere za razvitak malog i srednjeg poduzetništva.....	136
9.2.1. Promidžba poduzetništva	138
9.2.2. Financijska podrška	140
9.2.3. Stručna pomoć poduzetnicima.....	142
9.2.4. Razvoj podržavajuće gospodarske infrastrukture	143
9.2.4.1. Lokalne razvojne agencije/poduzetnički centri.....	144
9.2.4.2. Poduzetnički inkubatori.....	145
9.2.4.3. Poduzetničke zone	145
9.2.5. Obrazovanje sudionika programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva	146
9.2.6. Zakonski propisi.....	147
9.2.7. Podrška u tehnološkom razvitku	148
9.2.8. Suradnja unutar malog i srednjeg poduzetništva i njihova suradnja s velikim poduzetnicima	149
10. Scenariji razvjeta malog i srednjeg poduzetništva.....	149
10.1. Bazni scenarij	150
10.2. Alternativni scenarij.....	151
10.3. Rizici.....	152
IV. STRATEŠKI CILJEVI, PRIORITETI I MJERE	153
11. Strateški ciljevi, prioriteti i mjere razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	154
12. Prijedlog Programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje od 2009. do 2012.godine.....	162
13. Zaključak	175
Popis tablica	179
Popis slika	180
Popis literature i izvora	181
PRILOG 1. Struktura hrvatskog poreznog sustava	184
PRILOG 2. Poticajne institucije i programi poticaja u Republici Hrvatskoj.....	190
PRILOG 3. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i hrvatska iskustva sa Sporazumom ..	195

Uvod

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, dalje u tekstu Ministarstvo povjerilo je izradu projekta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine“, dalje u tekstu Projekt konzultantskom društvu Inženjerski biro d.d. iz Zagreba na temelju Ugovora 05-14-1139/07-2 od 31. prosinca 2007. Na projektu je surađivao tim znanstvenika i stručnjaka iz Hrvatske i iz Bosne i Hercegovine.

Projektni zadatak bio je postaviti model razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine, a osnovna je pretpostavka projekta da će uspješan razvoj malog i srednjeg poduzetništva promijeniti društvenu klimu i odnos prema poduzetništvu. Ciljevi izrade projekta su jačanje konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva i obrnjištva, povećanje zaposlenosti te da malo i srednje poduzetništvo postane izvor tehničkih i drugih inovacija.

Osnova za izradu projekta bili su službeni podaci Federacije Bosne i Hercegovine, zatim izvješća međunarodnih institucija, ali i anketa koja je uz pomoć Ministarstva provedena na malom, ali relevantnom uzorku, te konzultacije s Ministarstvom, koje su također bile iznimno korisne. Potrebno je istaknuti kako je osnovno ograničenje u izradi projekta bio upravo nedostatak podataka o malim i srednjim poduzećima jer je izrada statističke osnovice tek u početnoj fazi.

Projekt se sastoji od četiri cjeline. U prvoj se cjelini utvrđuje stanje u malom i srednjem poduzetništvu, uključujući i uvjete za razvoj tih poduzeća. Uzimajući u obzir ocjenu stanja iz prve cjeline, u drugoj se cjelini analiziraju potrebe u malom i srednjem poduzetništvu, koje su osnova za treću cjelinu u kojoj su doneseni zaključci i smjernice za dalje aktivnosti. Projekt završava sažetim pregledom strateških ciljeva, prioriteta i odgovarajućih mjera.

Projekt je napravljen na načelima timskog rada i multidisciplinarnosti te na načelima interakcije sa subjektima koji su odgovorni za razvoj malog i srednjeg poduzetništva, kao i sa subjektima koji su zainteresirani za razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine. Službeni statistički podaci dopunjeni su rezultatima ankete, a glavne tematske cjeline projekta obrađene su u skladu s potrebama malog i srednjeg poduzetništva i lokalnih zajednica. Dugoročno gledajući, primjenom mjera i ostvarenjem prioriteta i ciljeva postavljenih ovim dokumentom ostvario bi se razvoj na načelima koncepcije održivoga razvoja, a malom i srednjem poduzetništvu olakšalo bi se povezivanje s gospodarstvima europskih zemalja.

Vizija

Vizija je viđenje željenoga stanja, krajnje stanje kakvo se nastoji postići primjenom mjera postavljenih Projektom. Djelomično je vizija već definirana projektnim zadatkom: „osigurano je društveno-ekonomsko i pravno okruženje pogodno za razvoj poduzetništva; broj malih i srednje velikih poduzeća je povećan, povećana je konkurentnost i usmjereno prema izvozu malih i srednjih poduzeća; udio malih i srednjih poduzeća u BDP-u iznosi 60 posto; udio malih i srednjih poduzeća u ukupnoj zaposlenosti iznosi najmanje dvije trećine.“ No, kada se uloga malog i srednjeg poduzetništva sagleda po pojedinačnim društveno-ekonomskim elementima, viziju je moguće dodatno precizirati, kako je to učinjeno u nastavku.

Razvijena je poduzetnička infrastruktura, a sve ustanove od kojih se ta infrastruktura sastoji međusobno su umrežene. Nadležnosti ustanova potpuno su jasne, a međusobna koordinacija i suradnja ustanova odvija se pod vodstvom Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta. Jasno su definirani i izvori financiranja ustanova poduzetničke infrastrukture, a primjena mjera za koje su te ustanove zadužene, sustavno se prati. Porezni je sustav poticajan za poduzetničku aktivnost, a izvori financiranja su zahvaljujući podršci spomenutih ustanova i razvoju finansijskih instrumenata pod okriljem države, lakše dostupni.

Poduzetnici imaju povjerenja u ustanove poduzetničke infrastrukture koje pomažu poduzetnicima u početnoj fazi, kao i poduzetnicima koji žele dodatno razviti poslovanje. Poduzetnička se aktivnost promovira i prihvata kao oblik odgovornog načina privređivanja. Poduzetnici uviđaju značenje inoviranja, značenje vlastitog obrazovanja i obrazovanja zaposlenika i značenje uvođenja novih tehnologija u svom poslovanju za održanje i daljnji razvoj vlastitog poslovanja. Povećava se udio malih i srednjih poduzetnika u proizvodnim djelatnostima. Mali i srednji i poduzetnici uz pomoć zadruga, klastera, komora i sličnih oblika udruživanja plasiraju svoje proizvode na domaćem i na inozemnom tržištu.

Veliki poduzetnici i strani ulagači angažiraju male i srednje velike poduzetnike kao podugovaratelje ili kao dobavljače. Poduzetnici se za poduzetničku aktivnost uglavnom odlučuju radi ostvarenja poslovne prilike ili ideje, a ne radi osiguranja egzistencije. Administrativno poslovanje poduzetnika odvija se bez poteškoća, a poduzetnici koriste sve prednosti elektroničkog načina poslovanja. Poduzetništvo u Federaciji Bosne i Hercegovine dio je europske mreže poduzetnika.

I. STANJE U MALOM I SREDNjem PODUZETNIŠTVU

1. Malo i srednje poduzetništvo – definicija, sadržaj i opseg pojma

Mala i srednja poduzeća su gotovo svih razvijenih gospodarstava. U tim je poduzećima, u pravilu, najveći dio zaposlenih u zemlji. Mala i srednja poduzeća nastaju kao rezultat pojedinačne poslovne inicijative koja često za posljedicu ima i inovacije koje su u modernim gospodarstvima osnova gospodarskoga rasta i napretka. Stoga se u tim gospodarstvima poslovno okruženje razvija u skladu s potrebama malog i srednjeg poduzetništva, a pri donošenju mjera gospodarske politike, osobito se razmatra kako će te mjere utjecati na male i srednje poduzetnike, s obzirom na to da su mali i srednji poduzetnici znatno osjetljiviji na promjene u gospodarskom okruženju od velikih poduzeća.

Europska unija je poduzetništvo, zajedno s inovacijama, postavila kao prioritet unutar Lisabonske deklaracije iz godine 2000. Iz tih su ciljeva proizašle i politike koje potiču nastajanje i održanje malih i srednjih poduzetnika, a među njima je i *Europska povelja za mala i srednja poduzeća*, u dalnjem tekstu Povelja, koju su potpisale i zemlje Zapadnog Balkana, među njima i Bosna i Hercegovina (BiH). Time se Bosna i Hercegovina obvezala postići napredak u deset područja Povelje:

1.	Obrazovanje i obuka za poduzetništvo	6.	Bolje iskorištavanje jedinstvenoga tržišta
2.	Jeftinije i brže pokretanje poduzetništva	7.	Oporezivanje i finansijska pitanja
3.	Kvalitetnije zakonodavstvo i propisi	8.	Jačanje tehnoloških kapaciteta malih poduzeća
4.	Dostupnost vještina	9.	Uspješni moduli poslovanja putem Interneta i vrhunska podrška poslovanju
5.	Poboljšanje pristupa Internetu	10.	Jače predstavljanje interesa malih poduzeća

Stoga i ovaj Projekt, među ostalim, predstavlja put ka ostvarenju ciljeva zacrtanih u Povelji. Projekt se sastoji od trinaest poglavlja. U cjelini od prvog do četvrтog poglavlja definiraju se osnovni pojmovi iz područja malog i srednjeg poduzetništva, analizira se stanje u malom i srednjem poduzetništvu te u gospodarstvu Federacije Bosne i Hercegovine, uključujući zakonodavni i institucionalni okvir u kojem taj sektor djeluje, kao i elementi poduzetničke infrastrukture. Četvrto poglavlje završava ocjenom stanja u malom i srednjem poduzetništvu. U cjelini od petog do osmog poglavlja nastroje se prepoznati potrebe malog i srednjeg poduzetništva i mogućnosti da se na te potrebe primjereno odgovori unutar institucionalnog i zakonodavnog okvira. Unutar te cjeline provedena je i usporedba malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine sa zemljama u okruženju.

U posljednjih pet poglavlja obrazloženi su zaključci projekta i postavljene su smjernice za daljnje aktivnosti. U tom je dijelu Projekta dan pregled dugoročnih strateških ciljeva koji su proizašli iz potreba u malom i srednjem poduzetništvu, a unutar ciljeva određeni su prioriteti i odgovarajuće mјere kojima bi se ti prioriteti morali postići. Projekt završava prijedlogom „Programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje od 2009. do 2012.“.

1.1. Pravno-teritorijalni ustroj Bosne i Hercegovine

Bosna i Hercegovina sastoji se od dva entiteta - Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska te Distrikta Brčko. Federacija Bosne i Hercegovine administrativno je podijeljena na deset kantona (tablica 1.), koji su dalje podijeljeni na 79 općina. Procjenjuje se da je u 2007. u Bosni i Hercegovini bilo 3,8 milijuna stanovnika, od kojih je 60,5% u Federaciji Bosne i Hercegovine, a približno 38,7% u Republici Srpskoj. Specifičan državni ustroj uključuje i postojanje vlastitih državnih institucija u oba entiteta, a jednako tako i donošenje vlastitih entitetских propisa. U području gospodarstva to znači stvaranje različitih ekonomskih uvjeta u entitetima.

Tablica 1. Teritorijalni ustroj Federacije Bosne i Hercegovine

	Površina u km ²	Broj stanovnika* u 2007.
Federacija Bosne i Hercegovine	26.110,5	2.328.359
Unsko-sanski kanton (Bihać)	4.125,0	287.878
Kanton posavski (Orašje)	324,6	41.187
Tuzlanski kanton (Tuzla)	2.649,0	496.830
Zeničko-dobojski kanton (Zenica)	3.343,3	401.796
Bosansko-podrinjski kanton (Goražde)	504,6	33.662
Srednjobosanski kanton (Travnik)	3.189,0	256.339
Hercegovačko-neretvanski kanton (Mostar)	4.401,0	227.473
Zapadnohercegovački kanton (Široki Brijeg)	1.362,2	82.095
Kanton Sarajevo (Sarajevo)	1.276,9	419.030
Hercegbosanski kanton (Livno)	4.934,9	82.069

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Federacija Bosne i Hercegovine.

*Procjena Federalnog zavoda za statistiku - stanje 30.6.2007.

1.2. Osnovni pokazatelji gospodarskoga stanja

Gospodarstvo Federacije Bosne i Hercegovine još se uvijek nalazi u društveno-ekonomskoj tranziciji. Stoga je u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i u mnogim ostalim tranzicijskim gospodarstvima na ovim prostorima, privatizacija bivših društvenih, a sada državnih poduzeća nedovršena, razina društvenog i životnog standarda je niska, a broj nezaposlenih velik. Otežavajuća su okolnost i brojne negativne posljedice rata. Unatoč neriješenim ekonomskim i društvenim problemima, napredak koji je proizašao iz izgradnje državnih institucija i politika, već je vidljiv, osobito u visokom realnom gospodarskom rastu u proteklih pet godina. Isto tako, u posljednjih se pet godina neprestano povećavao obujam industrijske proizvodnje, rasle su plaće i broj zaposlenih, a istovremeno nije značajnije smanjen broj nezaposlenih osoba.

Tablica 2. Pokazatelji gospodarskoga i društvenoga stanja

	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
Ekonomska aktivnost					
Realni BDP, god. promjena (u %)	-	5,5	3	6,6	6,9*
Nominalni BDP (u mil. KM)	9.688	10.321	10.831	12.146	13.735
BDP po stanovniku (u KM)	3.413	3.625	3.803	4.269	4.821
BDP po stanovniku (u USD)	1.969	2.301	2.418	2.738	3.373
Investicije (u mil. KM)	1.828	1.850	2.232	2.024	3.564
Industr. proizvodnja (god. promjena, u %)	4,8	13,2	6,1	10,4	8,6
Trgovina i turizam					
Izvoz (u mil. KM)	1.801	2.137	2.579	3.539	4.237
Izvoz (u mil. USD)	-	1.356	1.640	2.269	2.963
Uvoz (u mil. KM)	5.781	6.425	7.812	8.107	9.607
Uvoz (u mil. USD)	-	4.078	4.968	5.197	6.719
Pokrivenost uvoza izvozom (u %)	31,2	33,3	33,0	43,7	44,1
Turisti – ukupno	228.378	258.430	273.912	294.541	347.320
Turisti – inozemni	116.479	136.820	157.929	177.306	190.072
Zaposlenost					
Prosječan broj zaposlenih	387.381	388.310	388.418	389.601	413.676
Prosječan broj nezaposlenih	297.328	315.847	338.270	355.102	370.459
Cijene, plaće i tečaj					
Cijene na malo (god. promjene u %)	0,2	-0,3	3,0	6,9	2,2
Troškovi života (god. promjene u %)	0,6	0,0	2,9	6,0	1,5
Neto plaća (prosječak, u KM)	524	534	558	603	662
Neto plaća (u USD)	302	339	355	387	463
Tečaj (KM/USD)	1,73	1,58	1,57	1,56	1,43
Obrazovanje					
Osnovne škole	1.113	1.127	1.124	1.119	1.129
Srednje škole	208	208	206	206	209
Visokoškolske institucije	65	69	72	77	85
Upisani studenti	54.425	58.834	60.880	65.348	68.219

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Federacija Bosne i Hercegovine, 2008.

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, 2008.

* Prvi rezultati, br.10.1.

Relativno brži rast izvoza od uvoza za posljedicu je imao povećanje pokrivenosti uvoza izvozom s 31% u godini 2003. na 44% u godini 2007. Gospodarski oporavak i otvaranje gospodarskoga prostora Federacije Bosne i Hercegovine prati i povećavanje broja studenata, čime se poboljšava kvalifikacijska struktura radne snage. Prirodne ljepote, povijesne znamenitosti i promidžba zemlje rezultiraju povećanim brojem inozemnih turista. Takvi trendovi potvrđuju da se postupno usvajaju i načela gospodarske politike EU.

1.3. Poimanje malog i srednjeg poduzetništva

1.3.1. Značenje malog i srednjeg poduzetništva

U gospodarstvima visokorazvijenih industrijskih zemalja prevladavaju po broju i po zaposlenima mala i srednja poduzeća, a to zorno potvrđuju podaci iz zemalja u neposrednom i daljem okruženju (tablica 3.). U susjednoj je Hrvatskoj, u ukupnome broju poduzeća, približno 99% malih i srednjih poduzeća. Istodobno mala i srednja poduzeća zapošljavaju 66% svih zaposlenih. Ti su podaci gotovo istovjetni podacima o malim i srednjim poduzećima u Austriji. No, kada se govori o ulaganjima, austrijski mali i srednji poduzetnici prednjače – približno 60% svih ulaganja ostvarili su mali i srednji poduzetnici, dok taj isti pokazatelj u Hrvatskoj iznosi 40%. To se može objasniti i osnovnim razlikama među poduzetnicima u ove dvije zemlje.

Kada se osnovni pokazatelji za malo i srednje poduzetništvo u Federaciji Bosne i Hercegovine usporede s Austrijom i s Hrvatskom, osobito udio malog i srednjeg poduzetništva u broju zaposlenih u gospodarstvu, jasno je da su pokazatelji za Federaciju znatno slabiji i da je malom i srednjem poduzetništvu potrebna jača institucionalna i finansijska podrška. Dakako, kada se govori o zaposlenosti u malim i srednjim poduzećima u Federaciji, tada je potrebno u obzir uzeti i rašireno sivo gospodarstvo, osobito među manjih poduzetnicima. Kada bi se neprijavljeni radnici u malim poduzećima uključili u procjene, pokazatelji za Federaciju bili bi znatno povoljniji.

Tablica 3. Značenje malih i srednjih poduzeća (MSP) u gospodarstvu

Udio u ukupnome (%):	Austrija (2007.)	Hrvatska (2007.)	F BiH (2006.)
- u broju poduzeća	99,0	99,4	96,4
- u broju zaposlenih u gospod.	66,2	52,0 (64,3*)	29,3 (52,6*)
- u bruto domaćem proizvodu	-	44,0	-
- u direktnom izvozu	-	40,0	-
- u ulaganjima	59,7	40,0	-
- u ulaganjima u istraž. i razvitak	24,0	-	-

Izvor za Hrvatsku i Austriju: HGK, 2008.; EIZ, 2008., str. 70, Lider br. 134, str. 38. (travanj 2008.).

Izvor za F BiH: Izračun autora na osnovi vlastite procjene broja malih i srednjih poduzetnika (više u poglavljju 2.3.) i na osnovi procjene FMRPO, 2007., str. 9-10.

*uključen i broj zaposlenih u obrtima.

Napomena: 1) Premda su dostupni podaci o broju i strukturi pravnih osoba za godinu 2007., autori su se odlučili da izračune na osnovi podataka o broju osoba za 2006. zbog toga što se procjene FMRPO broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima odnose upravo na tu godinu.;
 2) Udio MSP u zaposlenosti izračunan je na osnovi procjene FMRPO (2007., str. 9-10): broj radnika u malim i srednjim poduzećima u 2006. bio je 77.000, a broj zaposlenih u obrtima 61.215. Izračunan je udio MSP u ukupnome broju zaposlenih u gospodarskim djelatnostima (262.756).

Potrebno je istaknuti da se u razvijenim gospodarstvima mali poduzetnici na osnivanje poduzeća češće odlučuju radi ostvarenja poslovne prilike, a u tranzicijskim gospodarstvima poduzetništvo je često izlaz iz lošijeg socijalnog stanja i nezaposlenosti. Početna sredstva i

izvori financiranja razvijeniji su i šire dostupni u EU nego u tranzicijskim gospodarstvima, a to je također jedan od uvjeta za brži razvitak poduzetništva.

Nastajanje i razvitak malog i srednjeg poduzetništva osobito se potiče i stoga opravdava prednostima malih i srednjih poduzeća, a one su:

interes vlasnika za vlastito zaposlenje i jednostavna struktura vlasništva,	stvaranje novih radnih mjestâ,
usmjerenost ka ostvarenju najvećeg mogućeg profita i brza prilagodba tržištu,	manje posljedice za okruženje u slučaju neuspjeha (u usporedbi s velikim poduzećima),
razumno preuzimanje rizika, samouvjerenost i odgovornost, neovisnost u doноšenju odluka,	mogućnost proizvodnje specifičnih proizvoda u malim serijama, pa je potreba za sredstvima financiranje manja.

No, malo poduzetništvo je u znatnoj mjeri u lošijem položaju u odnosu prema velikim poduzećima zato što:

se opskrbljuje uz više cijene ulaznih stavki,	dugoročnije se stvaraju image i brandovi,
kamate na pozajmljena sredstva su veće,	vještine upravljanja poduzećem su ograničenje pa je i uvid u svu problematiku poslovanja slabiji.

Spomenuti problemi s kojima se susreću mali i srednji poduzetnici zahtijevaju posebnu pozornost i pomoć, a u Federaciji Bosne i Hercegovine takav je pristup nužan. Federacija Bosne i Hercegovine je malo tržište bez mogućnosti da se u kraćem vremenu stvore veća poduzeća. No, postoje velike mogućnosti za jačanje poduzetništva u nekoliko djelatnosti. Budući da Federacija Bosne i Hercegovine raspolaže očuvanim prirodnim, kulturnim i povijesnim vrijednostima, ona je pogodna za razvitak turizma. Isto tako, poljoprivreda nosi prilike za proizvodnju specifičnih domaćih proizvoda, osobito u području proizvodnje zdrave hrane. Velike mogućnosti za razvitak poduzetništva proizlaze i iz iskustva stečenog u industrijskoj proizvodnji te iz iskustva u proizvodnim obrtima. Stoga je i zbog ovih prilika malo i srednje poduzetništvo potrebno što brže potaknuti kako bi ono bilo pokretač bržeg gospodarskog razvika.

1.3.2. Određenje malog i srednjeg poduzetništva

Zbog specifičnosti uvjeta u kojima nastaju i u kojima posluju mali i srednji poduzetnici, pojam poduzetništva je precizno određen. Za to se koriste različiti kriteriji, a osnovni je veličina poduzeća, koju najzornije predstavlja broj zaposlenih ili vrijednost imovine. U svijetu su uglavnom prihváćeni isti kriteriji određivanja malih i srednjih poduzeća, ali s različitim brojčanim ili vrijednosnim izrazom. U Europskoj uniji u mala i srednja poduzeća uključene su sve pravne i fizičke osobe s manje od 250 zaposlenih i godišnjim prometom do 50 milijuna EUR. Postoji i dalja podjela na mikro, male i srednje subjekte (kao subjekte s manje od 10, 50 i 250 zaposlenih), a kriteriji za tu podjelu dani su u tablici 4.

Tablica 4. Malo gospodarstvo (mali i srednji poduzetnici) u Hrvatskoj i u EU

	Broj zaposlenih do:	Godišnji promet do (u mil.):	Vrijednost dugotrajne imovine do (u mil.):
Mikro subjekti			
-Hrvatska	- 10	- 14 HRK (ili \approx 1,9 EUR)	- 7 HRK (ili \approx 0,97 EUR)
-EU	- 10	- 2 EUR	- 2 EUR
Mali subjekti			
-Hrvatska	- 50	- 54 HRK (ili \approx 7,5 EUR)	- 27 HRK (ili \approx 3,8 EUR)
-EU	- 50	- 10 EUR	- 10 EUR
Srednji subjekti			
-Hrvatska	- 250	- 216 HRK (ili \approx 30 EUR)	- 108 HRK (ili \approx 15 EUR)
-EU	- 250	- 50 EUR	- 43 EUR

Izvor: Hrvatska gospodarska komora – Sektor za industriju, kolovoz 2008.

U Hrvatskoj su, na primjer, subjekti malog gospodarstva određeni *Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva* i *Zakonom o računovodstvu*. Navedenim zakonima utvrđeni su kriteriji po kojima se određuje pojam malog gospodarstva. Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva propisano je da su to sve fizičke i pravne osobe koje samostalno i trajno obavljaju dopuštene djelatnosti radi ostvarivanja dobiti, odnosno, dohotka na tržištu. Tim istim Zakonom utvrđeni su nosioci Programa razvoja malog gospodarstva, a propisane su osnove za primjenu poticajnih mjera gospodarske politike usmjerenih razvoju, restrukturiranju i tržišnom prilagođavanju malog gospodarstva, te osnivanje Agencije za malo gospodarstvo.

Budući da je Federacija Bosne i Hercegovine prihvatile Povelju, time ju je prihvatile i kao osnovni dokument za formuliranje politike razvoja malog gospodarstva, a uvjeti osnivanja, poslovanja, upravljanja i prestanka gospodarskih društava određeni su *Zakonom o privrednim društvima*¹.

¹ SNFBiH br. 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05.

Prema tom Zakonu postoje četiri vrste pravnih osoba:

dioničko društvo	društvo s neograničenom solidarnom odgovornošću
komanditno društvo	društvo s ograničenom odgovornošću

Premda Zakonom o privrednim društvima nije određen pojam malog poduzetništva, iz njega se može zaključiti da se malo poduzetništvo većinom nalazi u statusu društva s ograničenom odgovornošću. Uz spomenuti zakon Federacija Bosne i Hercegovine je u godini 2006. donijela i *Zakon o poticanju razvoja male privrede*², kojim su definirani subjekti malog gospodarstva. *Subjekti malog gospodarstva* jesu fizičke i pravne osobe koje trajno obavljaju zakonom dopuštene djelatnosti radi ostvarivanja dohotka, odnosno, dobiti, uključujući samozapošljavanje i obiteljske poslove povezane s obrtom i drugim djelatnostima, registrirani kod nadležnog organa, bez obzira na oblik organiziranja.

Zakonom o poticanju razvoja male privrede propisani su kriteriji za razvrstavanje subjekata malog gospodarstva po veličini i prema tome, kao i u EU, postoje mikro, mali i srednji subjekti. Spomenuti kriteriji jesu pravni status, broj zaposlenih, godišnji promet ili bilanca stanja (tablica 5.).

Tablica 5. Mikro, mali i srednji subjekti malog gospodarstva u Federaciji Bosne i Hercegovine

	Pravni status	Broj zaposlenih	Godišnji promet (manji od:)	Bilanca stanja (manja od:)
Mikro subjekti	fizičke i pravne osobe	manje od 10	400.000 KM (ili ≈200.000 EUR)	400.000 KM (ili ≈200.000 EUR)
Mali subjekti	fizičke i pravne osobe	manje od 50	4.000.000 KM (ili ≈2 mil. EUR)	4.000.000 KM (ili ≈2 mil. EUR)
Srednji subjekti	fizičke i pravne osobe	manje od 250	40.000.000 KM (ili ≈20 mil. EUR)	30.000.000 KM (ili ≈15 mil. EUR)

Iz navedenoga je jasno da je definicija subjekata malog gospodarstva u Federaciji Bosne i Hercegovine ujednačena s definicijom EU.

2. Stanje u malom i srednjem poduzetništvu

Temelj analize stanja u malom i srednjem poduzetništvu jesu statistički podaci Federalnog zavoda za statistiku. Prema postojećim statističkim evidencijama - Registar poslovnih subjekata - obuhvaća: pravne osobe, fizičke osobe – obrtnike, tijela državne uprave i jedinice lokalne samouprave i uprave. Trenutno ne postoje statistički podaci prema kriterijima veličine poduzetnika. Stoga je otežana analiza i realna ocjena stvarnog stanja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine.

² SNFBiH br. 19/06.

2.1. Pravne osobe prema broju i djelatnostima

Pravne osobe u Federaciji Bosne i Hercegovine registriraju se sukladno Zakonu o registraciji³ i Zakonu o klasifikaciji djelatnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine⁴. U tablici 6. razvrstane su pravne osobe po djelatnostima u razdoblju od 2003. do 2007. godine i dane su promjene u godini 2007. u usporedbi s godinom 2003. Iz podataka je vidljivo da se ukupan broj registriranih pravnih osoba neprestano povećavao po svim djelatnostima, uključujući i djelatnosti kojima se pretežito bave mali i srednji poduzetnici, a to su trgovina i ugostiteljstvo (FMRPO, 2007., str. 10)⁵. U tim je dvjema djelatnostima godine 2007., u usporedbi s godinom 2003., broj pravnih osoba povećan za 31,2% i 34,5%, s tim da je u trgovini registriran najveći broj pravih osoba u promatranom razdoblju. No, za upotpunjavanje slike stanja u malom i srednjem poduzetništvu, potrebno je uključiti i obrtnike, a to je posebno obrađeno u poglavlju 2.2.

Tablica 6. Registrirane pravne osobe* prema SKD** u razdoblju od 2003. do 2007.

	Djelatnost	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2007./2003.
Proizvodne djelatnosti	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	523	621	675	742	808	54,5%
	Ribarstvo	21	23	27	29	32	52,4%
	Rudarstvo	140	152	162	174	189	35,0%
	Prerađivačka industrija	3.774	4.035	4.342	4.665	4.923	30,4%
	Opskrba el. ener., plinom i vodom	92	107	116	129	134	45,6%
	Građevinarstvo	1.807	1.928	2.043	2.215	2.389	32,2%
Usluge	Trgovina	9.005	9.831	10.563	11.221	11.815	31,2%
	Ugostiteljstvo	592	653	692	729	796	34,5%
	Prijevoz, skladište i veze	1.765	1.912	2.026	2.130	2.241	27,0%
	Finansijsko posredovanje	173	200	224	247	254	46,8%
	Posl. nekret., iznajmljivanje i poslovne usluge	2.228	2.510	2.761	3.039	3.325	49,2%
Negospodarske djelatnosti	Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	1.532	1.629	1.692	1.785	1.835	19,8%
	Obrazovanje	943	977	999	1.019	1.041	10,4%
	Zdrav. i socijalna skrb	1.072	1.154	1.215	1.260	1.291	20,4%
	Ostale javne, društvene i vlastite uslužne djelatnosti	3.801	4.857	5.724	6.791	7.808	105,4%
	Privatna kućanstva	1	1	1	1	1	0,0%
	Eksteritorijalne organizacije	22	28	28	30	31	40,9%
	Ukupno	27.491	30.618	33.290	36.206	38.913	41,5%

Izvor: FZS, „Registrar poslovnih subjekata“ u Statističkom ljetopisu 2008., str. 45., stanje 31.12.

* Uključena tijela državne vlasti i lokalne samouprave.

** SKD - Standardna klasifikacija djelatnosti utemeljena na europskoj klasifikaciji djelatnosti.

Ako se pravne osobe podijele na gospodarske djelatnosti - proizvodne i uslužne djelatnosti i negospodarske djelatnosti, onda je iz te podjele jasno da uglavnom prevladavaju uslužne

³ SNFBiH br. 27/05.

⁴ SNFBiH br. 64/07.

⁵ „Stanje razvijenosti i prijedlog mjera za rast i razvoj MSP-a u F BiH“.

djelatnosti s udjelom od 47%, zatim negospodarske djelatnosti s udjelom od 31% te proizvodne djelatnosti koje su sudjelovale s 22% (tablica 7.). No, istodobno se negospodarski sektor u promatranom razdoblju prema broju pravnih osoba ubrzano povećavao.

Tablica 7. Pravne osobe po skupinama djelatnosti u godini 2007.

	Broj pravnih osoba		Struktura		Promjena 07./03.
	2003.	2007.	2003.	2007.	
Gospodarske djelatnosti	20.120	26.906	73,2	69,1	33,7%
- proizvodne djelatnosti	6.357	8.475	23,1	21,8	33,3%
- usluge	13.763	18.431	50,1	47,4	33,9%
Negospodarske djelatnosti	7.371	12.007	26,8	30,9	62,9%
Ukupno	27.491	38.913	100,0	100,0	41,5%

Izvor: Izračun autora prema podacima FZS, Statistički ljetopis 2008.

Analizom podataka o proizvodnim, uslužnim i negospodarskim djelatnostima uočavaju se značajne razlike u dinamici u promatranom razdoblju – broj pravnih osoba u proizvodnim djelatnostima i u uslužnim djelatnostima gotovo je podjednako povećan - za približno 33%, dok je u negospodarskim djelatnostima povećanje bilo gotovo dvostruko veće te je iznosilo 62,9%. U negospodarskim djelatnostima najveće je povećanje zabilježeno u ostalim javnim, društvenim i vlastitim uslužnim djelatnostima, čak 105,4%, a upravo te djelatnosti prevladavaju u negospodarskim djelatnostima. Spomenute su djelatnosti važne i zbog toga što se bi se u njima najvjerojatnije mogli pronaći i mnogi mali i srednji poduzetnici.

Opisane promjene strukture pravnih osoba ukazuju na to da se poduzetnici odlučuju za poslovanje u manje rizičnim djelatnostima i djelatnostima u koje se lako ulazi bez većih kapitalnih ulaganja, kao i one koje zahtijevaju manje specijalističkih znanja i obuke. Upravo je zbog toga manji udio proizvodnih djelatnosti od uslužnih. Štoviše, u dokumentu „Stanje razvijenosti i prijedlog mjera za rast i razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine“ (FMRPO, 2007., str. 10) ističe se nezadovoljstvo zbog nedovoljne usmjerjenosti malih i srednjih poduzetnika na proizvodne djelatnosti. S obzirom na rečeno i na značenje industrijske proizvodnje i proizvodnih djelatnosti kao osnovice gospodarstva, bit će potrebno posvetiti veću pozornost poboljšanju položaja proizvodnih djelatnosti u okviru instrumenata fiskalne i razvojne politike.

2.1.1. Pravne osobe prema obliku organiziranja

Većina pravnih osoba, kao što je i očekivano, osnovana je kao društvo s ograničenom odgovornošću. Uz najmanje zahtjeve za početnim ulaganjem, ovaj pravni oblik ne zahtijeva osobnu odgovornost osnivača. Upravo se u tim pravnih osobama, pretpostavlja se, nalaze mali i srednji poduzetnici. Ostali oblici organiziranja, određeni Zakonom o registraciji poslovnih subjekata (čl. 5.), jesu: institucije koje imaju javne ovlasti, ustanove, poslovne udruge, zadruge i zadružni savezi. Tablicom 8. prikazana je organizacijska struktura registriranih pravnih osoba po djelatnostima u 2007. godini.

Tablica 8. Pravne osobe prema oblicima organiziranja (2007.)

Djelatnost		Ukupno	Javna poduzeća	Dionička društva	Društvo s ogranič. odgovor.	Društva s neogranič. solidar. odgovor.	Ostali oblici organiz.
Proizvodne djelatnosti	Poljopr., lov i šumarstvo	808	6	17	576	-	209
	Ribarstvo	32	-	1	26	-	5
	Rudarstvo	189	-	15	171	-	3
	Prerađivačka industrija	4.923	2	270	4.612	1	38
	Opskrba el. energijom, plinom i vodom	134	31	17	85	-	1
	Građevinarstvo	2.389	6	76	2.277	1	29
Usluge	Trgovina	11.815	-	122	11.520	4	169
	Ugostiteljstvo	796	1	35	746	-	14
	Prijevoz, skladište i veze	2.241	3	38	2.190	-	10
	Finansijsko posredovanje	254	-	79	129	-	46
	Posl. nekretninama, iznajmlj. i posl. usluge	3.325	9	50	2.859	2	405
Negospodarske djelatnosti	Javna uprava i obrana, obv. soc. osig.	1.835	1	-	-	-	1.834
	Obrazovanje	1.041	-	2	145	-	894
	Zdrav. i socijalna skrb	1.291	41	-	67	-	1.183
	Ostale javne, društ. i vlastite usluž. djelatnosti	7.808	28	12	566	-	7.202
	Privatna kućanstva	1	-	-	1	-	-
	Eksteritorijalne organizacije	31	-	-	-	-	31
Ukupno		38.913	128	734	25.969	8	12.074
udjeli u ukupnom (%)		100,0	0,3	1,9	66,7	-	31,0

Izvor: FZS, Statistički ljetopis 2008., str. 48., stanje 31.12.

Društva s ograničenom odgovornošću čine 66,7% ukupnih pravnih osoba. Ostali oblici organiziranja obuhvaćaju 31,0% pravnih osoba, dionička društva čine svega 1,9% pravnih osoba, a javna poduzeća 0,3% ukupnih pravnih osoba. U gospodarskim djelatnostima najviše je društava s ograničenom odgovornošću osnovano u trgovini, a zatim u prerađivačkoj industriji. Većina pravnih osoba registriranih kao „ostali oblici organiziranja“ – koje su kao što je spomenuto udruge, zadruge i slični oblici organiziranja - nalazi se u negospodarskim djelatnostima.

Tablica 9. Gospodarski subjekti prema skupinama djelatnosti

	Gospodarski subjekti*		- od toga:				Ukupno
	Broj	Struktura	jav. poduzeća	dionička društva	društ. s ogranič. odgov.	društ. s neogr. solid. odgov.	
Gospod. djelat.	25.977	96,70%	0,2%	2,8%	97,0%	0,0%	100,0%
- proizvod. djelat.	8.190	30,5%	0,5%	4,8%	94,6%	0,0%	100,0%
- usluge	17.787	66,2%	0,1%	1,8%	98,1%	0,0%	100,0%
Negospod. djel.	863	3,3%	8,1%	1,6%	90,3%	0,0%	100,0%
Ukupno	26.871	100,0%	0,5%	2,7%	96,6%	0,0%	100,0%

Izvor: Izračun autora prema podacima FZS, Statistički ljetopis 2008.

* Procjena dobivena oduzimanjem pravnih osoba registriranih kao „ostali oblici organiziranja“ od ukupnoga broja pravnih osoba.

Kada se promatraju pravne osobe koje se smatraju gospodarskim subjektima, a to su javna poduzeća, dionička društva, društva s ograničenom i neograničenom odgovornošću (tablica 9.), moguće je potvrditi činjenicu da se većina gospodarskih subjekata bavi uslužnim gospodarskim djelatnostima. Društva s ograničenom odgovornošću prevladavaju kao oblik organiziranja u svim skupinama djelatnosti, uključujući negospodarske djelatnosti.

2.1.2. Vlasnička struktura pravnih osoba

Prema podacima o vlasničkoj strukturi registriranih pravnih osoba iz Statističkog ljetopisa za godinu 2007., većina se pravnih osoba nalazi u privatnome vlasništvu, odnosno 67,8% od ukupnoga broja pravnih osoba (tablica 10.) Broj pravnih osoba u privatnome vlasništvu približno odgovara zbroju društava s ograničenom odgovornošću i dioničkih društava. Čak 26,2% pravnih osoba nema vlasnika, a budući da se uglavnom radi o pravnim osobama u negospodarskim djelatnostima, jasno je da se najvjerojatnije radi o „ostalim oblicima organiziranja“. U državnome je vlasništvu svega 4,2% pravnih osoba te je 1,8% pravnih osoba u zadružnome i mješovitome vlasništvu.

Tablica 10. Vlasnička struktura pravnih osoba (2007.)

	Djelatnost	Ukupno	Državno	Društveno	Privatno	Zadružno	Mješovito	Nema vlasnika
Proizvodne djelatnosti	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	808	27	1	562	204	13	1
	Ribarstvo	32	-	-	27	4	1	-
	Rudarstvo	189	19	-	163	-	7	-
	Prerađivačka industrija	4.923	53	5	4.714	24	127	-
	Opskrba el. energijom, plinom i vodom	134	68	-	49	-	17	-
Usluge	Građevinarstvo	2.389	26	2	2.324	19	18	-
	Trgovina	11.815	74	-	11.658	30	52	1
	Ugostiteljstvo	796	16	1	753	6	20	-
	Prijevoz, skladište i veze	2.241	16	-	2.195	7	23	-
	Finansijsko posredovanje	254	22	-	192	1	12	27
	Posl.nekretninama, iznajmlj. i posl.usluge	3.325	84	-	2.857	43	35	306
Negospodarske djelatnosti	Ukupno gospod. djel.	26.906	405	9	25.494	338	325	335
	Javna uprava i obrana, obv. soc. osiguranje	1.835	23	-	-	-	-	1.812
	Obrazovanje	1.041	725	1	224	-	3	88
	Zdrav. i socijalna skrb	1.291	266	-	128	-	4	893
	Ostale javne, društ. i vlastite uslužne djel.	7.808	212	1	529	7	18	7.041
	Privatna kućanstva	1	-	-	1	-	-	-
	Eksteritorijalne organizacije	31	-	-	-	-	-	31
Ukupno negosp. djel.		12.007	1.226	2	882	7	25	9.865
Sveukupno		38.913	1.631	11	26.376	345	350	10.200
udjeli u ukupnou (%)		100,0	4,2	-	67,8	0,9	0,9	26,2

Izvor: FZS, Statistički ljetopis, 2008., str. 49.

Iz analize ukupnoga privatnoga vlasništva proizlazi da su u privatnome vlasništvu dominantno zastupljene proizvodne i uslužne djelatnosti dok su negospodarske djelatnosti uglavnom bez vlasnika ili u državnom vlasništvu uz neznatan udio privatnoga sektora.

U ukupnom privatnom vlasništvu trgovina je vodeća djelatnost, a značajnije mjesto zauzimaju prerađivačka industrija, građevinarstvo, prijevoz, skladište i veze te poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge. U zadružnome i mješovitome vlasništvu registrirane su pravne osobe uglavnom u proizvodnim i uslužnim djelatnostima, a zadružno je vlasništvo, očekivano, iznimno značajno u poljoprivredi, lovu i šumarstvu.

2.1.3. Vlasništvo pravnih osoba prema porijeklu kapitala

U statistici se vlasništvo pravnih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine prati prema tome jesu li te osobe osnovane domaćim, inozemnim i mješovitim kapitalom, kapitalom bivših republika SFRJ, a postoje i pravne osobe u kojima nema kapitala.

Tablica 11. Vlasništvo pravnih osoba prema porijeklu kapitala (2007.)

	Djelatnost	Ukupno	Domaći kapital	Inozemni kapital	Mješoviti kapital	Kapital iz bivših republika SFRJ	Nema kapitala
Proizvodne djelatnosti	Poljopr., lov i šumarstvo	808	771	12	20	4	1
	Ribarstvo	32	31	1	-	-	-
	Rudarstvo	189	159	15	12	3	-
	Prerađivačka industrija	4.923	4.226	302	262	132	1
	Opskrba električnom energijom, plinom i vodom	134	116	8	10	-	-
Usluge	Građevinarstvo	2.389	2.168	107	55	57	2
	Ukupno proizvod. djelat.	8.475	7.471	445	359	196	4
	Trgovina	11.815	10.182	868	350	405	10
	Ugostiteljstvo	796	705	43	25	18	5
	Prijevoz, skladište i veze	2.241	2.089	78	50	23	1
Negospodarske djelatnosti	Financijsko posredovanje	254	146	23	41	23	21
	Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i posl. usluge	3.325	2.506	305	137	168	209
	Ukupno usluge	18.431	15.628	1.317	603	637	246
	Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	1.835	561	-	-	-	1.274
	Obrazovanje	1.041	962	13	5	2	59
	Zdrav. i socijalna skrb	1.291	693	21	5	2	570
	Ostale javne, društvene i vlastite uslužne djelatnosti	7.808	2.493	45	21	19	5.230
	Privatna kućanstva	1	1	-	-	-	-
	Eksteritorijalne organizacije	31	3	1	-	-	27
	Ukupno negospod.djelat.	12.007	4.713	80	31	23	7.160
Sveukupno		38.913	27.812	1.842	993	856	7.410
- udjeli u ukupnome (%)		100,0	71,5	4,7	2,6	2,2	19,0

Izvor: FZS, Statistički ljetopis 2008., str. 47.

U strukturi pravnih osoba prema porijeklu kapitala najveći je udio pravnih osoba osnovanih domaćim kapitalom, odnosno 71,5% i pravne osobe koje nemaju kapital s udjelom od 19,0%

ukupnih pravnih osoba – uglavnom u negospodarskim djelatnostima gdje prevladavaju „ostali oblici organiziranja“. U djelatnostima u kojima je najveći broj pravnih osoba, u trgovini, u prerađivačkoj industriji i u građevinarstvu, te su pravne osobe većinom osnovane privatnim kapitalom. Ostalih 9,5% čine pravne osobe osnovane inozemnim kapitalom (4,7%), mješovitim izvorom kapitala (2,6%) i registrirane pravne osobe s kapitalom iz država bivših republika SFRJ (2,2%), a uglavnom su to pravne osobe u uslužnim djelatnostima.

2.2. Obrtništvo

Obrtništvo u Federaciji Bosne i Hercegovine ima dugogodišnju tradiciju i stoljećima je bilo okosnica razvijanja gospodarstva, a predstavlja i začetak industrijske proizvodnje. Posljednjih 50 godina obrt se uspio održati bez poticajnih mjera i pogodnog poslovnog i razvojnog okruženja. Zahvaljujući obrtništvu, u proteklih pedeset godina u Federaciji Bosne i Hercegovine uspio se sačuvati poduzetnički duh i privatna inicijativa.

U razdoblju od 2004. do 2007. broj obrta se povećavao gotovo u svim djelatnostima uz neznatna pojedinačna odstupanja pa je tako prosječan porast iznosio 26,8% (tablica 12.). Najznačajnije povećanje u odnosu na godinu 2004. ostvareno je u djelatnosti poljoprivrede, lova i šumarstva, čak 235,0%, dok se u drugim djelatnostima povećanje kretalo između 7,1% kod usluga financijskog posredovanja i 39,7% u djelatnosti građevinarstva.

Tablica 12. Registrirani obrti prema djelatnostima

	Djelatnost	2004.	2005.	2006.	2007.	2007./ 2004.
Proizvodne djelatnosti	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	613	1.078	1.885	2.052	235,0%
	Ribarstvo	24	27	29	31	29,0%
	Rudarstvo	8	9	10	9	12,5%
	Prerađivačka industrija	4.475	4.968	5.400	5.592	25,0%
	Opskr. el. ener., plinom i vodom	1	1	1	1	
Usluge	Građevinarstvo	1.505	1.684	1.903	2.103	39,7%
	Proizvodne djelatnosti - ukupno	6.626	7.767	9.228	9.788	47,7%
	Trgovina	13.913	15.195	16.113	16.669	19,8%
	Ugostiteljstvo	7.803	8.642	9.183	9.781	25,3%
	Prijevoz, skladište i veze	4.093	4.703	4.869	4.930	20,4%
Negospo- darske djelatnosti	Financijsko posredovanje	14	16	16	15	7,1%
	Posl. nekret., iznaj. i posl. usluge	2.952	3.244	3.545	3.731	26,4%
	Usluge - ukupno	28.775	31.800	33.726	35.126	22,0%
	Jav. upra. i obra., obv. soc. osig.	-	-	-	3	
	Obrazovanje	412	452	488	473	14,8%
	Zdrav. i socijalna skrb	571	616	646	680	19,1%
	Ost. jav., druš.. i vla. usl. djelat.	2.469	2.767	2.996	3.206	29,8%
	Privatna kućanstva	4	4	5	6	50,0%
	Negospodarske djel. - ukupno	3.456	3.839	4.135	4.368	26,3%
	Sveukupno	38.857	43.406	47.089	49.282	26,8%
Porast u odnosu na prethodnu godinu, u %		11,7	8,5	4,7		

Izvor: FZS, Statistički razvrstani prema SKD-u

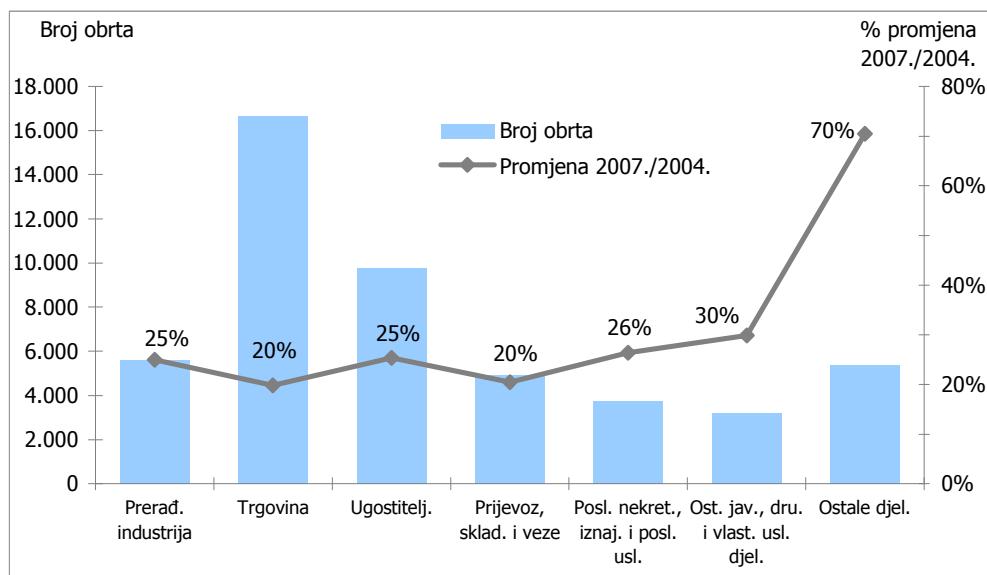

Analiza rasta po skupinama djelatnosti pokazala je da je ostvaren značajan broja obrta u proizvodnim djelatnostima (47,7%), a koji premašuje rast pravnih osoba u proizvodnim djelatnostima. U istom razdoblju rast obrta sporiji je u uslužnim djelatnostima (22%) i u negospodarskim djelatnostima (26,3%). Međutim, najveći broj obrta zastupljen je u uslužnim djelatnostima od kojih vode trgovina i ugostiteljstvo. Pored stalnog rasta broja obrta, stanje u obrtništvu ne može se u potpunosti ocijeniti zadovoljavajućim zbog visokog udjela trgovine u strukturi obrta i zbog niskog udjela prerađivačko-proizvodnih i građevinskih obrta.

U obrtništvu Federacije Bosne i Hercegovine i u sadašnje vrijeme posebno značenje imaju tradicijski i umjetnički obrti (kujundžijski), svojstveni za kulturno naslijeđe Federacije Bosne i Hercegovine.

Obrti su najzastupljeniji u uslugama kojima je obuhvaćeno 71,2% ukupno registriranih obrta, zatim slijede proizvodne djelatnosti s udjelom od 19,9% i negospodarske djelatnosti s udjelom od 8,9% u ukupnom broju obrta. Rastu broja registriranih obrta uglavnom pridonosi rast broja obrta u proizvodnim djelatnostima, osobito u građevinarstvu i u poljoprivredi, lovu i šumarstvu. U uslugama je značajniji rast zabilježen u rastu broja obrta u ugostiteljstvu i u poslovanju nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama. Premda je u trgovini zabilježen ispodprosječan rast broja obrta u promatranom razdoblju, zahvaljujući jakoj osnovici iz 2004., trgovina je pojedinačno najviše pridonijela rastu broja obrta u promatranom razdoblju.

Slika 1. Registrirani obrti prema djelatnostima

Izvor: Federalni zavod za statistiku, razvrstani prema SKD-u

Rezultat opisanih kretanja po djelatnostima jest povećanje udjela skupine proizvodnih djelatnosti (registriranjem poljoprivrede), te smanjenje udjela skupine uslužnih djelatnosti. No, udio je obrta u uslužnim djelatnostima iznad 70%, što navodi na zaključak da obrtnici također ulažu u djelatnosti koje zahtijevaju manji početni kapital za obavljanje obrta te na taj način osiguravaju vlastitu egzistenciju.

Kada je riječ o zapošljavanju u obrtu, kvalitetnih statističkih podataka o broju zaposlenih radnika nema, već se procjenjuju. Prema podacima Ministarstva iz listopada 2007.⁶, u registriranim obrtima je 61.215 zaposlenih osoba ili približno 15% svih zaposlenih u Federaciji Bosne i Hercegovine. Iz toga proizlazi da je u aktivnim obrtima u prosjeku zaposlen 1,3 radnik.

Nedovoljan udio obrtništva u ukupnom gospodarstvu i nedovoljna zastupljenost proizvodnih obrta uvjetovani su:

dugogodišnjim neodgovarajućim načinom školovanja za obrtnička zanimanja,	izostankom poreznih olakšica za prve godine rada, visokim poreznim opterećenjima, skupim i za obrtnike teško dostupnim kreditima poslovnih banaka,
izostankom mjera ekonomске politike, a osobito mjera usmjerenih na poticanje proizvodnih obrta,	davanjem prednosti u dobivanju poslova velikim gospodarskim subjektima pred obrtnicima,
izostankom mjera koje potiču ulaganje ostvarenog dohotka u daljnje poslovanje,	finansijskom nedisciplinom prema obrtnicima i drugim za poduzetnike nepovoljnim okolnostima.

Svi podaci o broju obrtnika i njihovih radnika, uz prethodno navedene nepovoljne uvjete poslovanja, ukazuju da u sljedećim godinama obrtništvo može u ukupnom gospodarstvu Federacije Bosne i Hercegovine zauzeti značajnije mjesto, osobito ako nadležna tijela Federacije Bosne i Hercegovine svojom politikom budu utjecala na stvaranje okruženja koje pogoduje razvoju malog i srednjeg poduzetništva i obrtništva te ako osiguraju razrješavanje otežavajućih uvjeta koji opterećuju poslovanje ovog sektora.

Izvori poslovnih informacija koji su slabo razvijeni ili uopće nisu dostupni, značajan su problem koji opterećuje obrtništvo. Za sada nema zajedničke politike za razvoj informacija i dostupnosti tih informacija, osobito na lokalnoj razini. Federacija Bosne i Hercegovine bi morala primjenjivati postojeće propise i osigurati transparentnost sve pravne dokumentacije. Pritom bi Federalni zavod za statistiku morao pružiti ključne ekonomske informacije, lako dostupne svim zainteresiranim.

2.3. Određenje broja malih i srednjih poduzetnika

Budući da podaci o broju i strukturi malih i srednjih poduzeća ne postoje, podaci o ukupnim pravnim osobama (prema djelatnostima, oblicima organiziranja i vlasništvu) poslužili su kao djelomično rješenje toga problema. Naime, polazište za procjenu veličine i strukture sektora malih i srednjih poduzeća jest definicija pravnih osoba, a to su osobe koje samostalno obavljaju djelatnosti proizvodnje i prodaje proizvoda i vršenje usluga na tržištu radi stjecanja dobiti ⁷.

⁶ Stanje razvijenosti i prijedlog mjera za rast i razvoj MSP-a i obrta u Federaciji BIH 2007.-2010.

⁷ Zakon o privrednim društvima, čl. 2.

a) Procjena broja malih i srednjih poduzeća na osnovi oblika pravnog organiziranja

Prema tome, to su društva koja uglavnom pripadaju gospodarskim djelatnostima. Među njima su dionička društva koja su većinom bivša društvena poduzeća i koja su uglavnom velika poduzeća. Njima se mogu pripisati i javna poduzeća, bez obzira na to što su nastala u razdoblju tranzicije jer su proistekla iz društvenih poduzeća u istoj djelatnosti. Kada se iz strukture pravnih osoba izdvoje dionička društva i javna poduzeća, preostaju društva s ograničenom odgovornošću i društva s neograničenom solidarnom odgovornošću koja su nastajala u tijeku tranzicije. Ta su društva u pravilu osnivale fizičke osobe, koje su rjeđe osnivale velika poduzeća (s iznad 250 zaposlenih i s pripadajućom vrijednošću bilance ili godišnjeg prometa).

Unatoč činjenici da je određeni broj tih poduzeća najvjerojatnije već nadrastao kriterije kojima ih se može odrediti kao mala i srednja poduzeća, društava s ograničenom i neograničenom solidarnom odgovornošću u proizvodnim i uslužnim djelatnostima mogu se smatrati malim i srednjim poduzećima. Iz toga proizlazi da je u 2007. postojalo 25.765 pravnih osoba, većinom u gospodarskim djelatnostima koje je moguće smatrati **malim i srednjim poduzećima** (tablica 13.). U malo i srednje poduzetništvo pripadaju i obrti kojih je u godini 2007. registrirano 49.282, od toga 91% u gospodarskim djelatnostima.

Tablica 13. Procjena broja i strukture malih i srednjih poduzeća u 2007.

		Malo i srednje poduzetništvo (2007.)			
		Pravne osobe		Obrti	
	Djelatnost	broj	struktura	broj	struktura
	Ukupno	25.765	100,0%	49.282	100,0%
Proizvodne djelatnosti	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	576	2,2%	2.052	4,2%
	Ribarstvo	26	0,1%	31	0,1%
	Rudarstvo	171	0,7%	9	0,0%
	Prerađivačka industrija	4.613	17,9%	5.592	11,3%
	Opskrba el.energijom, plinom i vodom	85	0,3%	1	0,0%
	Gradevinarstvo	2.278	8,8%	2.103	4,3%
Usluge	Trgovina	11.524	44,7%	16.669	33,8%
	Ugostiteljstvo	746	2,9%	9.781	19,8%
	Prijevoz, skladište i veze	2.190	8,5%	4.930	10,0%
	Financijsko posredovanje	129	0,5%	15	0,0%
	Posred. nekretninama, iznaj-ljivanje i poslovne usluge	2.861	11,1%	3.731	7,6%
Negospodar-ske djel.	Ostale jav., društv. i vlast. usluž. djelat.	566	2,2%	3.206	6,5%
	Ostale negospod. djel. -ukupno	-	-	1.162	2,4%

Izvor: Procjena autora (prema podacima FZS, 2007.)

b) Procjena broja malih i srednjih poduzeća na osnovi podataka o vlasništvu

Podaci o vlasništvu isto tako mogu poslužiti kao osnova za procjenu broja malih i srednjih poduzetnika. Od ukupnoga broja pravnih osoba proizvodnih i uslužnih djelatnosti izdvajaju se pravne osobe u državnom i društvenom vlasništvu. Stoga ostaju 26.376 pravne osobe u privatnome vlasništvu koje se mogu smatrati malim i srednjim poduzetnicima u godini 2007. kako je to odredio Zakon o poticanju razvoja male privrede. Procjene broja malih i srednjih poduzeća, kako na osnovi pravnog statusa, tako i na osnovi vlasništva, približno su jednake.

2.4. Osnovni finansijski pokazatelji pravnih osoba

Osnovni finansijski pokazatelji pojedinačno za mala i srednja poduzeća nisu dostupni, ali Agencija za pružanje finansijskih, informatičkih i posredničkih usluga d.d. posjeduje podatke o poslovanju pravnih osoba u 2007. godini. Spomenutoj Agenciji poduzeća dostavljaju svoja finansijska izvješća, a u 2007. godini izvješća je dostavilo 20.260 pravnih osoba. Osnovni finansijski pokazatelji u godini 2007. u usporedbi s 2006. ukazuju na pozitivna ekonomска kretanja (tablica 14.).

U 2007. nastavio se rast prihoda gospodarstva Federacije Bosne i Hercegovine iz prethodnih godina. U usporedbi s godinom 2006. prihodi su povećani za 17,5%, a povećanju su najviše pridonijele trgovina, prerađivačka industrija i građevinarstvo. To su djelatnosti koje, uz prijevoz, skladištenje i veze, imaju najveće udjele u ukupnim prihodima. Djelatnost koja je važna za mala i srednje poduzetništvo - trgovina, sama je u ukupnim prihodima u 2007. sudjelovala s približno 47%. Uz rast prihoda, osobito je pozitivna činjenica to što je u gospodarstvu povećana neto dobit za 35,1%, a istovremeno je smanjen gubitak za 18%.

Tablica 14. Osnovni finansijski pokazatelji (2007.), u milijunima KM

Djelatnost	Broj prav. osoba	Ukupan prihod	Indeks 07./ 06.	Neto dobit	Gubitak	Aktiva	Indeks 07./ 06.	Kapital	Udio u uk. prihod., u %
Proizvodne djelatnosti									
Poljopr., lov i šum.	522	444,9	107,0	13,9	14,7	3.655,4	106,2	3.326,5	1,4
Ribarstvo	20	11,6	129,4	0,3	0,2	25,8	117,1	11,4	0,3
Rudarstvo	143	625,4	114,6	25,1	38,5	1.625,9	105,5	955,3	1,9
Prerađ. industrija	3.766	8.320,2	118,9	449,7	308,8	11.026,7	113,7	5.723,2	26,1
Opskr. elek. ener., plin. i vodom	116	1.481,4	109,8	13,8	114,3	6.607,5	99,7	5.178,1	4,6
Građevinarstvo	1.726	1.982,2	131,0	88,7	25,6	2.305,4	117,1	923,0	6,2
Usluge									
Trgovina	8.306	14.837,4	118,6	417,9	108,5	9.897,7	119,0	3.665,9	46,7
Ugostiteljstvo	535	176,8	127,4	8,4	19,7	867,2	112,5	508,4	0,6
Prijev., skla. i veze	1.638	2.413,9	108,7	224,1	63,8	5.021,8	104,4	3.482,4	7,5
Finansijsko posred.	101	196,0	170,5	23,3	4,5	998,9	159,8	131,1	0,6
Posl. nekret., iznaj. i posl. usl.	2.382	1.624,4	115,9	113,2	34,5	2.483,6	126,8	1.065,4	5,1
Negospodarske djelatnosti									
Jav. uprav. i obr., obv. soc. osig.	3	6,5	244,7	0,3	0,09	5,9	102,4	2,4	-
Obrazovanje	185	38,6	123,8	2,2	0,7	59,7	113,3	23,0	-
Zdrav. i soc. skrb	299	760,4	113,2	4,6	16,8	1.131,7	107,4	731,5	2,5
Ostale jav., društ. i vlast. usluž. djelat.	517	471,7	97,7	19,2	10,4	599,0	112,7	287,5	1,5
Privatna kućanstva	1	0,2	112,1	0,3	-	1,4	103,2	0,5	-
Ukupno	20.260	33.661,6	117,5	1.405,1	760,8	46.313,8	111,8	26.015,5	100,0

Izvor: Federalno ministarstvo financija, Agencija za pružanje finansijskih, informatičkih i posredničkih usluga d.d., Mostar

Pozitivna kretanja očituju se i povećanom imovinom pravnih osoba. Naime, imovina svih pravnih osoba u gospodarstvu u 2007. iznosila je više od 46,3 milijardi KM, a povećana je za

11,8% na godišnjoj razini. Približno 56% te imovine financirano je vlastitim kapitalom, a to je zadovoljavajući stupanj sigurnosti, tim više što je samofinanciranje ostvareno s približno 78%. Na uloženi kapital ostvareno je 5,4% dobiti, a na uložena sredstva 5,4%. Stopa ekonomičnosti određena odnosom prihoda i rashoda iznosila je 2,3%.

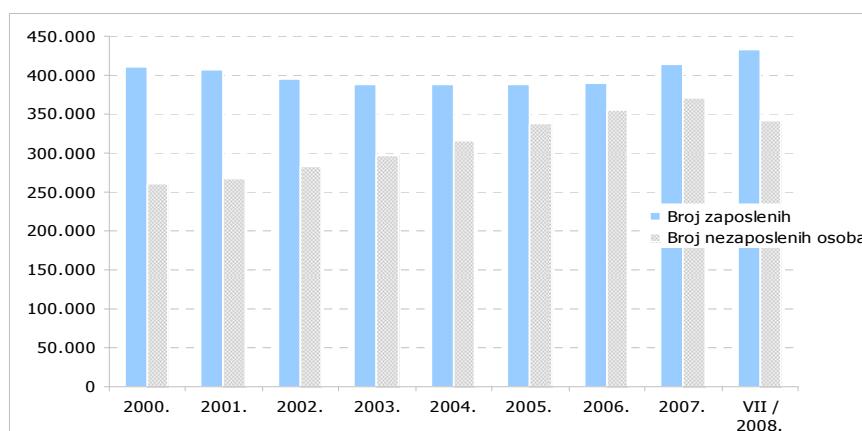
Analizom osnovnih finansijskih pokazatelja u dvije djelatnosti koje su važne za male i srednje poduzetnike, a to su trgovina i ugostiteljstvo, može se zaključiti da je trgovina u boljem položaju od ugostiteljstva, pa ne iznenađuje da se mali srednji poduzetnici češće odlučuju za bavljenje tom djelatnošću. Naime, stopa samofinanciranja veća je za trgovinu, ali i u trgovini se na kapital ostvaruje 11,4% dobiti, a u ugostiteljstvu 1,7% dobiti. Prosječni prihodi po pravnoj osobi također su veći u trgovini nego u ukupnom gospodarstvu.

2.5. Zaposlenost i nezaposlenost

U Bosni i Hercegovini privatni sektor je puno dinamičniji u pogledu otvaranja radnih mjesta. No, većina poduzeća ne prijavljuje puni iznos plaća zaposlenih zbog nemogućnosti da podmire visoke doprinose na plaće (Sarić, 2006.), pa se time povećava udio sive ekonomije. USAID - Američka agencija za međunarodni razvitak u 2004. procijenila je da se obujam sive ekonomije u Bosni i Hercegovini kreće između 57,7% i 52,6% službenoga BDP (EPPU, 2006.: str. 69-70)⁸.

Prema analizi⁹ Federalnog zavoda za zapošljavanje iz 2006. godine, u Federaciji Bosne i Hercegovine najveći je dio radne snage u dobi od 25 do 49 godina (774.000 osoba), od čega je 71% osoba zaposleno, a 29% nezaposleno. U radnoj snazi prevladavaju osobe sa srednjom školom (približno 64%), a najmanje je osoba s višom i visokom školom, kao i osoba s magisterijem i doktoratom (11%).

Slika 2. Broj zaposlenih i nezaposlenih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Mjesečni statistički pregled, 3/08., str. 38

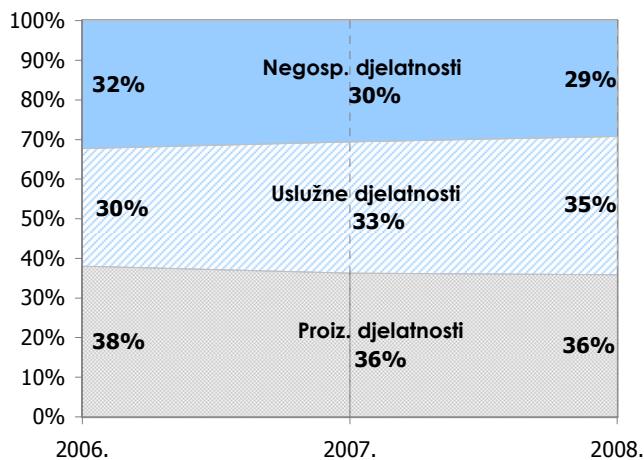
Slika 2. prikazuje kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih osoba u razdoblju od 2000.-7/2008. Vidi se da se u razdoblju od 2000. do 2006. broj zaposlenih osoba neprestano

⁸ „Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004. – 2007. (PRSP) - revidirani dokument“

⁹ „Analiza tržišta rada i zapošljavanja u Federaciji Bosne i Hercegovine“.

smanjivao, a kao rezultat povećavao se broj nezaposlenih osoba. Tek sa 2007. godinom dolazi do porasta zaposlenosti, a u 2008. godini prvi put se smanjuje broj nezaposlenih osoba. Krajem promatranog razdoblja, u srpnju 2008. broj je zaposlenih u usporedbi s 2000. povećan za 5,4%, a u istom razdoblju broj nezaposlenih povećan je za 42,6%. Osim crnog tržišta rada, to povećanje broja nezaposlenih očito je i rezultat konsolidiranja tržišta rada, zatim povratka iseljenih osoba i povećane orientacije na dobivanje stalnog zaposlenja.

Slika 3. Udio zaposlenih po skupinama djelatnosti od 2006. do 2008.

Izvor: Izračun autora na osnovi podataka Federalnog zavoda za statistiku, Statistički pregled, 9/2008.

Kao što se vidi iz slike 3., u razdoblju od 2006. do 2008. povećao se udio zaposlenih u gospodarskome sektoru, sa 68% na 71%, uglavnom kao rezultat povećanja broja zaposlenih u uslužnim djelatnostima. Te činjenice potvrđuju da je privatni sektor dinamičniji u pogledu stvaranja novih radnih mesta, a budući da se mali i srednji poduzetnici bave većinom uslužnim djelatnostima, može se pretpostaviti da su i oni pridonijeli promjeni strukture zaposlenih. Jasno je da je istovremeno za približno 3 postotna boda smanjen udio negospodarskoga sektora, u kojem prevladavaju javne djelatnosti.

Od svih djelatnosti, u prerađivačkoj industriji je najviše zaposlenih osoba, približno 21% ukupnog broja, slijedi trgovina, za koju se pretpostavlja da se njome mali i srednji poduzetnici pretežito bave, s približno 17% u ukupnoj zaposlenosti. U javnoj upravi, obrani i socijalnom osiguranju je približno 11% ukupnog broja zaposlenih, a u obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti 15%. U 2007., u usporedbi s godinom 2006., najviše je porasla zaposlenost u uslužnim djelatnostima (približno 18%), u proizvodnim djelatnostima samo neznatno (1,4%), a u negospodarskim djelatnostima zaposlenost je stagnirala.

Tablica 15. Broj zaposlenih po djelatnostima u 2006., 2007. i u srpnju 2008.

Djelatnost		Prosjek 2006.	Prosjek 2007.	Struktura 2007.	07/2008.	Indeks 07/2008. prosjek 2007.
Proizvodne djelatnosti	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	10.044	9.468	2,3%	9.557	100,9
	Ribarstvo	151	156	-	164	105,1
	Rudarstvo	16.232	15.343	3,7%	15.144	98,7
	Prerađivačka industrija	82.507	85.093	20,5%	88.694	104,2
	Opskr. el. ener., plinom i vodom	14.691	13.346	3,2%	13.317	99,8
Usluge	Građevinarstvo	23.923	26.167	6,4%	27.847	106,4
	Trgovina	54.633	68.689	16,6%	77.305	112,5
	Ugostiteljstvo	13.875	15.656	3,8%	18.101	115,6
	Prijevoz, skladište i veze	27.662	28.434	6,9%	29.146	102,5
	Finansijsko posredovanje	8.396	8.981	2,2%	10.053	111,9
Negospodarske djelatnosti	Posl. nekret., iznaj. i posl. usl.	10.642	14.581	3,5%	16.204	111,1
	Javna uprava i obrana, obv. soc. osig.	47.024	46.623	11,3%	45.258	97,1
	Obrazovanje	34.526	34.751	8,4%	34.980	100,7
	Zdrav. i socijalna skrb	27.970	27.272	6,6%	28.074	102,9
	Ost. jav., druš. i vl. usluž. djel.	14.206	15.917	3,8%	15.985	100,4
	Privatna kućanstva	75	58	-	287	-
	Eksteritorijalne organizacije	1.140	1.184	0,3%	1.299	109,7
Neraspoređeno		1.904	1.957	0,5%	2.077	102,8
Ukupno		389.601	413.676	100,0%	433.635	104,8

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički pregled, 9/2008.

Premda ne postoje statistički podaci o broju zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu u Federaciji Bosne i Hercegovine, FMRPO (2007., str. 9-10) procijenilo je broj zaposlenih za godinu 2006., prema kojoj je broj zaposlenih 138.215 ili 35,4% ukupnoga broja zaposlenih u Federaciji. Pritom se u procjeni polazi od pretpostavke da je u malim i srednjim poduzećima zaposleno 77.000 radnika (ili približno 3 radnika po poduzeću), a u obrtima 61.215 radnika (ili 1,3 radnika po obrtu).

Tablica 16. Kvalifikacijska struktura nezaposlenih (prosinac 2007.)

Stručnost osoba	Osobe koje traže zaposlenje						
	Ukupno	%	žene*	%	prvi put	%	tijekom tekućeg mjeseca
Stručne osobe	224.635	61,1	107.082	59,6	117.137	60,2	4.808
Kvalificirane	128.477	35,0	49.996	27,9	65.618	33,7	2.435
Visoko kvalif.	2.717	0,7	342	0,2	250	0,1	56
Srednje stručne	80.692	22,0	48.726	27,1	44.771	23,1	1.560
Više stručne	4.917	1,3	3.116	1,7	2.036	1,0	156
Visoko stručne	7.832	2,1	4.902	2,7	4.462	2,3	601
Nestručne osobe	142.935	38,9	72.568	40,4	77.435	39,8	2.432
Nekvalificirane	129.408	35,2	67.105	37,4	73.289	37,7	2.234
Polukvalificirane	12.442	3,4	4.480	2,5	3.871	2,0	188
Niže stručne	1.085	0,3	983	0,5	275	0,1	10
Ukupno	367.570	100,0	179.650	100,0	194.572	100,0	7.240

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički pregled, str.6 i Mjesečni pregled F BiH 3/08., str. 37.

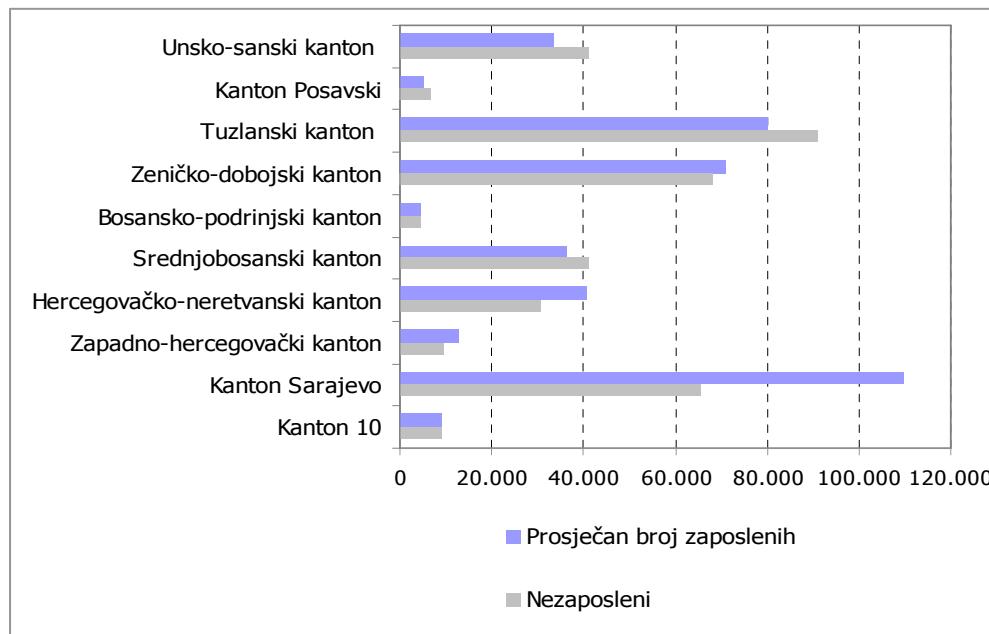
Budući da je prisutno sivo gospodarstvo i da većina poduzeća ne prijavljuje puni iznos plaća zaposlenih, proizlazi da je udio stvarne nezaposlenosti znatno manji od registrirane nezaposlenosti koja je u 2008. iznosila 25% ili 6,1 postotni bod manje nego godinu ranije, prema rezultatima Ankete o radnoj snazi iz 2008. (FZS, 2008., str. 2). Prema procjenama Svjetske banke nekoliko godina ranije stvarna nezaposlenost u Federaciji Bosne i Hercegovine bila je 16,9% (EPPU, 2006.: str. 69)¹⁰. Stoga je rješavanje problema velikoga broja nezaposlenih osobit problem i zadatak federalnih i lokalnih organa vlasti.

Visok udio registrirane nezaposlenosti stvara veliki fiskalni pritisak na sve zaposlene - u godini 2000. na jednog zaposlenog postoji 0,63 nezaposlenih osoba, a u godini 2007. na jednog zaposlenog postoji čak 0,89 nezaposlenih osoba. Veliki fiskalni pritisak ujedno je prepreka povećanju gospodarske aktivnosti malih i srednjih poduzetnika.

U 2008., prema rezultatima Ankete o radnoj snazi, 11,8% nezaposlenih osoba traži posao manje od 12 mjeseci, a 75,4% nezaposlenih traži posao duže od dvije godine, a to govori da je dugotrajna je nezaposlenost visoka. Prema rezultatima spomenute ankete, stopa nezaposlenosti najviša je među osobama sa završenom osnovnom školom i manje (28,5%), zatim sa srednjom školom (26,6%), a najniža je među osobama sa visokom školom (9,8%). (FZS, 2008., str. 5, 10)

Ukupnoj nezaposlenosti u Federaciji Bosne i Hercegovine najviše pridonosi Tuzlanski kanton s udjelom od 25% (slika 4.), gdje je prema istraživanjima *Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine i entitetskih zavoda za statistiku* i najviše neprijavljenih radnika. Prema udjelu u ukupnoj nezaposlenosti slijede Zeničko-dobojski kanton s udjelom od približno 19% i Kanton Sarajevo s udjelom od približno 18%.

Slika 4. Zaposlenost i nezaposlenost po kantonima u 2007. godini

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje, Federacija Bosne i Hercegovine

¹⁰ „Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004. – 2007. (PRSP) - revidirani dokument“.

Prema rezultatima spomenutog istraživanja, dvije trećine radnika zaposlenih na crno jesu muškarci starosne dobi između 25 i 49 godina, od kojih većina ima diplomu srednje škole i živi na selu. Prema istim istraživanjima, osim u Tuzlanskom kantonu, najviše je neprijavljenih radnika u Zenici i Mostaru. Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine procijenila je da je približno 5.000 osoba zaposleno na crno izvan granica Bosne i Hercegovine, osobito u Hrvatskoj. S obzirom na karakteristike neprijavljenih radnika i nezaposlenih, ulazak u malo i srednje poduzetništvo (s odgovarajućim doškolovanjem i prekvalifikacijom) može se propagirati kao odgovarajući način rješavanja problema nezaposlenosti i osiguranja egzistencije.

2.5.1. Plaće

Neto i bruto plaće nominalno su se neprestano podjednako povećavale u razdoblju od 2000. do 2007. U prosjeku je to povećanje iznosilo 10% godišnje. Spomenuto povećanje plaća poboljšalo je životni standard zaposlenih, unatoč rastu troškova života od 7,95% u 2007/2008.

Raspon između najniže i najviše prosječne plaće u djelatnostima veoma je velik (tablica 17.), a upravo je prosječna plaća, među ostalim, pokazatelj proizvodnosti i profitabilnosti u gospodarskome sektoru. U čitavome javnom sektoru zabilježene su nadprosječne plaće. U gospodarstvu, plaće u finansijskome posredovanju najviše i gotovo su trostruko više od najmanje prosječne plaće zabilježene u ribarstvu. Nadprosječne plaće zabilježene su i u prijevozu, skladištenju i vezama. Istovremeno su plaće u djelatnostima u kojima prevladavaju mali i srednji poduzetnici – trgovina i ugostiteljstvo - ispod prosjeka gospodarstva i ispod prosjeka prerađivačke industrije.

Tablica 17. Prosječne plaće po djelatnostima

Djelatnost	Iznos u KM	Indeks (prosj. plaća = 100)
1. Financijsko posredovanje	1.195,14	180,5
2. Opskrba el. energijom, plinom i vodom	981,70	148,3
3. Javna uprava, obrana, obvezno soc. osiguranje	879,14	132,8
4. Prijevoz, skladištenje i veze	831,70	125,6
5. Zdravstvena i socijalna zaštita	765,79	115,6
6. Obrazovanje	683,01	103,2
7. Ostale javne, socijalne i osobne uslužne djelat.	674,97	101,9
Prosječna plaća	662,10	100,0
8. Poslovanje nekretninama	655,59	99,0
9. Rudarstvo	614,10	92,7
10. Poljoprivreda, lov i šumarstvo	609,10	92,0
11. Prerađivačka industrija	493,92	74,6
12. Trgovina	463,04	69,9
13. Ugostiteljstvo	456,57	68,9
14. Građevinarstvo	446,49	67,4
15. Ribarstvo	416,44	62,9

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Mjesečni statistički pregled br. 3, 2008. godina, str.39.-41.

2.6. Vanjskotrgovinska razmjena

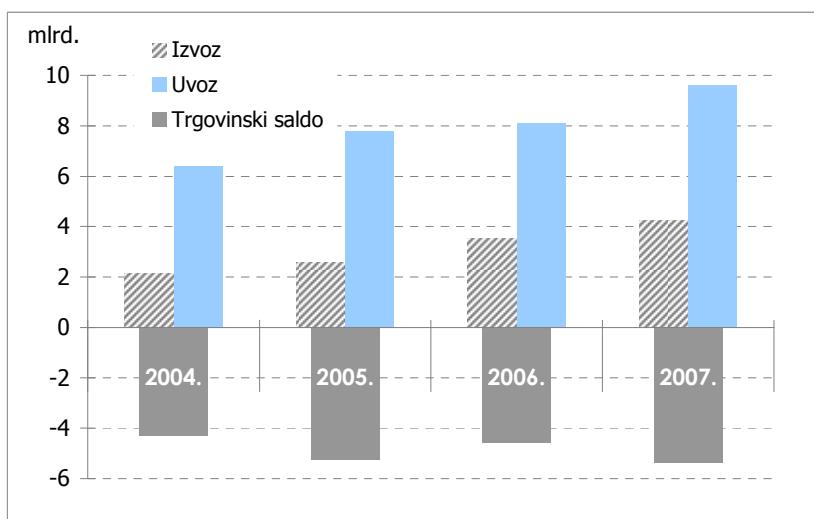
Prijeratna industrijska struktura u Bosni i Hercegovini sastojala se od nekoliko velikih kombinata s većim brojem proizvodnih linija. No, kao rezultat rata, smanjena je proizvodnja u „tradicionalnim“ sektorima kao što su vojna industrija, čelik i kemijska industrija, ali i u proizvodnji odjeće, tekstila, kože i preradi drva. Europska komisija u 2003. piše o tome kako su istovremeno su smanjeni proizvodni kapaciteti i pala je kvaliteta proizvodnje. Posljedica je slaba proizvodnja robe za izvoz, dok je uvoz uglavnom usmjeren prema rastućoj domaćoj potrošnji. (WB, 2005., str. 56)

Oslabljeno stanje proizvodnih kapaciteta i smanjena međunarodna konkurentnost većih poduzeća smanjuju i mogućnosti uključivanja malih i srednjih poduzetnika međunarodnu razmjenu na osnovi suradnje s većim poduzećima.

Posljednjih nekoliko godina Federacija Bosne i Hercegovine postupno je postala sve otvorenija za međunarodnu razmjenu, a to se vidi iz povećanja izvoza i uvoza u razdoblju od 2004. do 2007. Razvoj međunarodne trgovine, s jedne strane, pruža prilike i malim i srednjim poduzetnicima da se sa svojim proizvodima uključe u tu razmjenu, ali sa druge strane, uvozni proizvodi predstavljaju jaku novu konkureniju na domaćem tržištu.

Iz slike 5. vidi se da je uvoz u Federaciji Bosne i Hercegovine u razdoblju od 2004. do 2007. neprestano bio dvostruko veći od izvoza. Rezultat je negativni saldo vanjskotrgovinske bilance. No, vidljivi su i pozitivni pomaci. U promatranom razdoblju izvoz je u prosjeku rastao znatno brže od uvoza, pa je porasla i pokrivenost uvoza izvozom - u godini 2004. izvozom se financiralo približno 33% uvoza, a u godini 2007. taj je postotak porastao na 44,1%.

Slika 5. Vanjskotrgovinska bilanca Federacije Bosne i Hercegovine u razdoblju od 2004. do 2007., u KM

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2008.

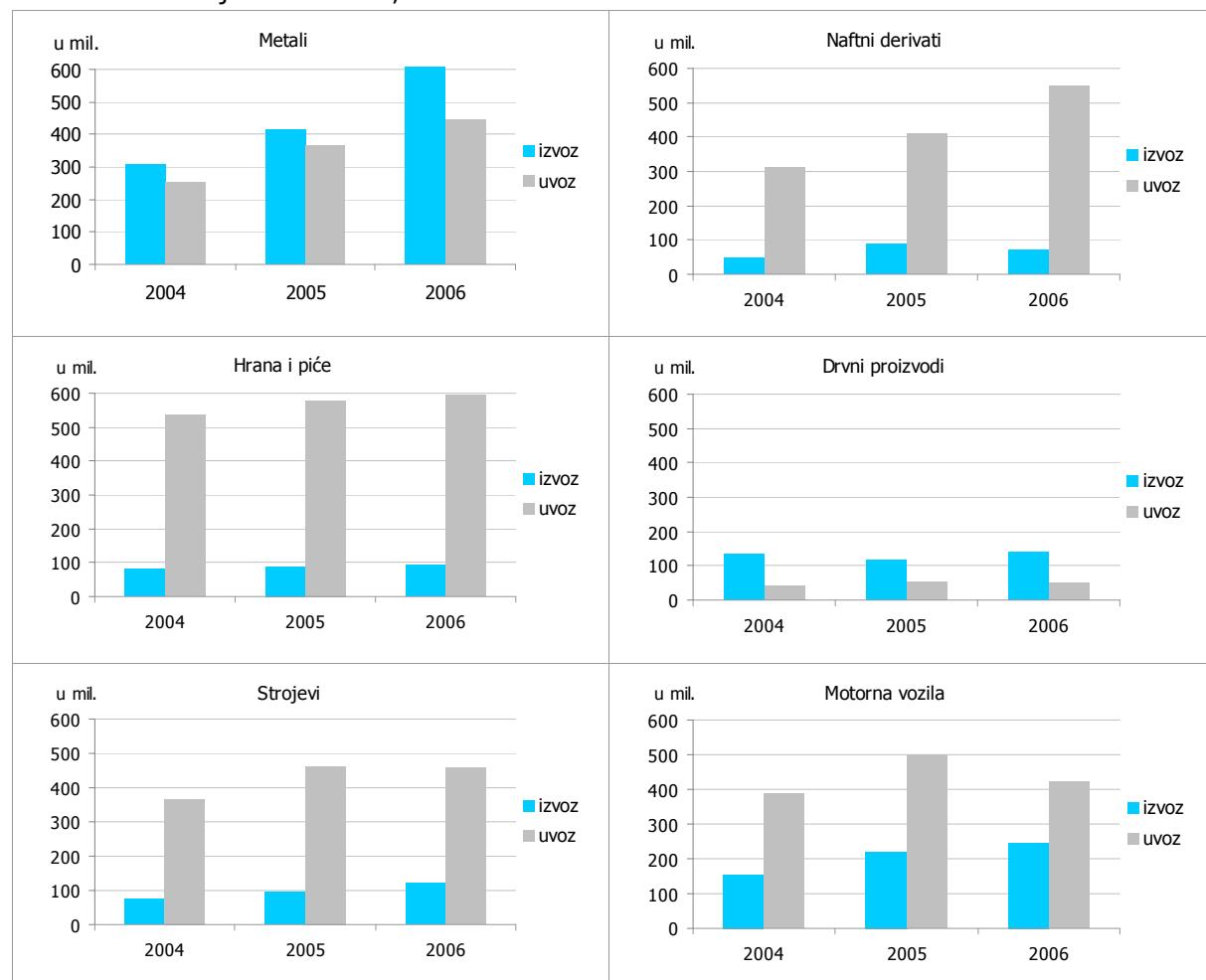
U međunarodnoj trgovini Federacije Bosne i Hercegovine značajne zemlje su Hrvatska kao najveći uvoznik i izvoznik roba, zatim Njemačka, Slovenija i Italija i zemlje iz okruženja. Pritom je izvoz tih zemalja znatno veći od uvoza roba iz Federacije Bosne i Hercegovine, pa

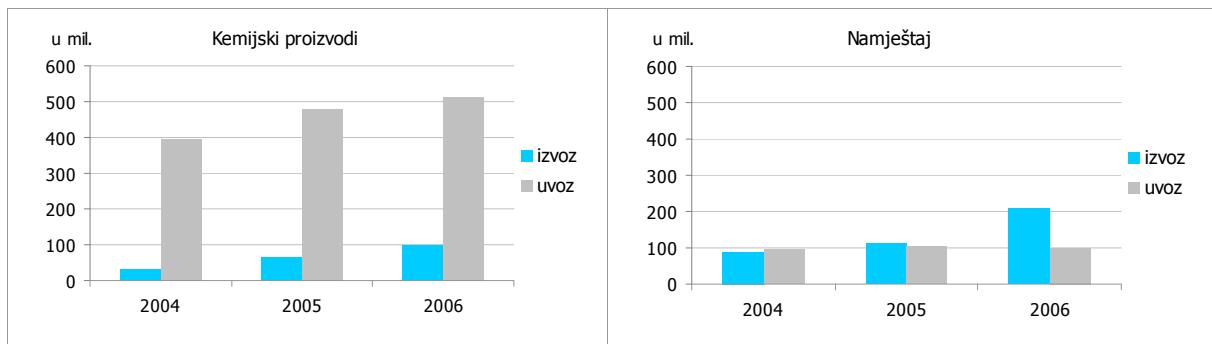
je trgovinski saldo Federacije Bosne i Hercegovine s tim zemljama negativan, izuzevši saldo koji Federacija Bosne i Hercegovine ostvaruje sa Srbijom i Crnom Gorom, a koji je pozitivan.

Posljednji dostupni statistički podaci o međunarodnoj razmjeni po djelatnostima dostupni su za godinu 2006. U razdoblju od 2004. do 2006. kada je izvoz je povećan za 67,2%, toj ekspanziji je značajno pridonijela prerađivačka je industrija povećanjem izvoza od 73,2%. Najveće povećanje izvoza u tom razdoblju unutar prerađivačke industrije ostvarile su *proizvodnja kemijskih proizvoda* (203,4%), *proizvodnja namještaja* (137,8%), *proizvodnja nemetalnih proizvoda* (118,4%) i *proizvodnja kože i obuće* (117,9%). Svojom vrijednošću u ukupnome izvozu najznačajnije djelatnosti jesu *proizvodnja metala* (26,8%), *proizvodnja motornih vozila* (10,8%), *proizvodnja namještaja* (9,1%) i *prerada drvnih proizvoda* (6,2%).

U promatranom razdoblju uvoz se povećava sporije od izvoza. U godini 2006., u usporedbi s godinom 2004., uvoz je uvećan za 27,4%. Osobito je povećan uvoz u djelatnosti *rudarstva*, *proizvodnje metala i nafta*, iznad 70%. Općenito se najviše uvoze *hrana i piće*, koji čine 11,5% ukupnoga uvoza, zatim *nafta i naftni derivati*, koji čine 10,6% ukupnoga izvoza, ali i *strojevi i uređaji, metal i motorna vozila*.

Slika 6. Izvoz i uvoz po djelatnostima sa značajnijim udjelom u vanjskotrgovinskoj razmjeni u razdoblju 2004.-2006., u USD

Izvor: Federalni zavod za statistiku¹¹, 2008.

Uvoz predstavlja veća konkurenčiju na domaćem tržištu, a ta konkurenčija potiče podizanje kvalitete domaćih proizvoda, veća ulaganja u tehnologiju i smanjenje cijene domaćih proizvoda. Drugim riječima, veća konkurenčija potiče jačanje konkurentnosti domaćih proizvođača – pa tako i malih i srednjih poduzetnika. Uzme li se u obzir relativno niska razinu BDP-a po stanovniku (3.373 USD u 2007.) u Federaciji Bosne i Hercegovine, to jačanje konkurentnosti bit će moguće ostvariti tek u duljem razdoblju. Za tu svrhu, među ostalim, bit će potrebno jačanje izvozne infrastrukture koju čine ustanove koje promiču, podržavaju i omogućuju jačanje izvoza.

Jednako tako, osobito je važno da se uklone sve administrativne prepreke za odvijanje gospodarske aktivnosti i izvoza, kako bi se ostvarili najveći mogući pozitivni učinci za gospodarstvo i za životni standard. Za male i srednje poduzetnike važno je da svoju izvoznu moć ojačaju udruživanjem u skupine izvoznika, zatim uz pomoć poslovnih udruga ili izvozom uz pomoć distributera koji će plasirati pojedine domaće proizvode pod prepoznatljivom markom. Poduzetnicima je potrebno omogućiti kreditne linije za osiguranje obrtnih sredstava.

2.7. Sektorski pristup malom i srednjem poduzetništvu u Federaciji Bosne i Hercegovine

Prema procjenama Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta (nadalje FMRPO)¹² u godini 2006. u malom i srednjem poduzetništvu bilo je 138.215 zaposlenih, a kao glavne djelatnosti malog gospodarstva ističu se trgovina i ugostiteljstvo. Prema istom izvoru struktura broja subjekata u malom gospodarstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine jest kako slijedi:

- 93-94% čine mikro poduzetnici,
- 5-6 % čine mali poduzetnici i
- 1% čine srednji poduzetnici.

¹¹ <http://www.fzs.ba>

¹² Stanje razvijenosti i prijedlog mjera za rast i razvoj MSP-a u FBiH, str. 7 i 9., 2007.

Te procjene nalikuju strukturi malog i srednjeg gospodarstva u *nefinancijskome sektoru gospodarstva*¹³ u EU-27, kao što se to vidi iz tablice 18. Pritom je udio malih i srednjih poduzetnika u ukupnom broju poduzeća u EU-27 za 0,9 postotnih bodova viši nego u Federaciji Bosne i Hercegovine. Rezultat takvog stanja je veći udio velikih poduzeća u Federaciji Bosne i Hercegovine u ukupnom broju poduzeća (1,1%) u usporedbi s EU-27 (0,2%). Dok mala i srednja poduzeća u EU-27 zapošljavaju 67% ukupnoga broja zaposlenih u promatranom sektoru gospodarstva, takva poduzeća u Federaciji Bosne i Hercegovine u istom sektoru, prema izračunu autora na osnovi spomenute procjene FMRPO, zapošljavaju 56,6% ukupnoga broja zaposlenih.

Tablica 18. Ključni pokazatelji malog i srednjeg poduzetništva u nefinancijske sektoru gospodarstva EU-27¹⁴ i procjene pokazatelja za FBiH, u %

EU-27 (2005.)	MSP (2 + 3 + 4)	Mikro	Mala	Srednja	Velika
	1	2	3	4	5
Udio u broju poduzeća	99,8	91,8	6,9	1,1	0,2
Udio u broju zaposlenih	67,1	29,6	20,6	16,8	32,9
Udio u dodanoj vrijednosti	57,6	20,9	18,9	17,8	42,4
F BiH (2006.)					
Udio u broju poduzeća	98,9*	92-93	4,9-5,9	1	1,1
Udio u broju zaposlenih	56,6**	-	-	-	43,4
Udio u dodanoj vrijednosti	<49***	-	-	-	51

Izvor: Eurostat¹⁵ za EU-27; za FBiH izračun autora.

* izračun autora na osnovi vlastite procjene, a uključeni su i obrti (vidi poglavlje 2.3).

** izračun autora na osnovi procjene FMRPO (2007.);

*** izračun autora na osnovi pretpostavke o ispodprosječnoj proizvodnosti rada u malom gospodarstvu i na osnovi omjera udjela u dodanoj vrijednosti i udjela u broju zaposlenih u malom gospodarstvu u EU-27 (a to je aproksimacija proizvodnosti u odnosu na prosječnu proizvodnost u nefinancijskom gospodarstvu), a taj omjer iznosi približno 0,86.

Napomena: „Sivo“ gospodarstvo nije uključeno u procjene.

Iz tablice se vidi da je proizvodnost zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu u nefinancijskom sektoru u EU-27 čini 86% prosječne proizvodnosti gospodarstva. Ako se pretpostavi da takav isti odnos proizvodnosti vrijedi za Federaciju Bosne i Hercegovine, onda bi doprinos malog i srednjeg poduzetništva stvaranju dodane vrijednosti u Federaciji Bosne i Hercegovine u godini 2006. iznosio približno 49% ili 8,6 postotnih bodova manje nego u EU-

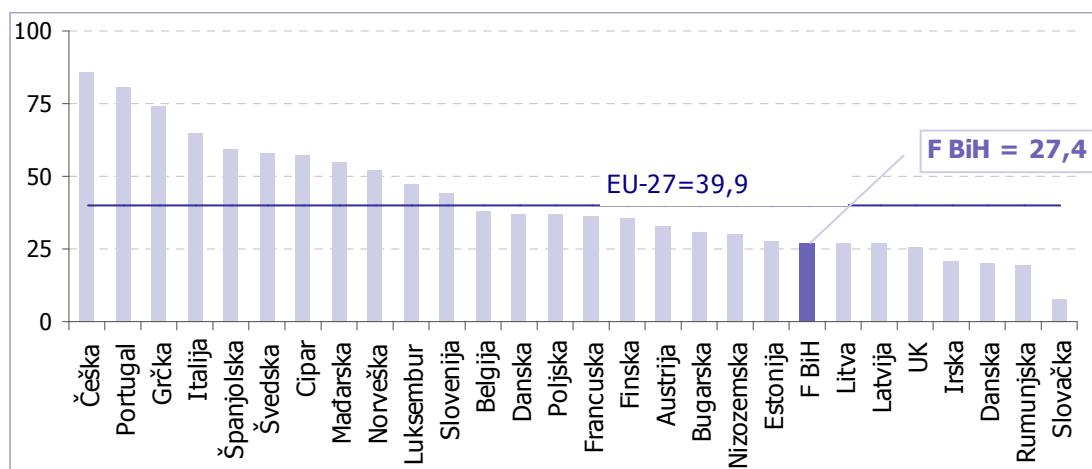
¹³ U nefinancijski sektor uključene su slijedeće djelatnosti: rudarstvo, prerađivačka industrija, opskrb električnom energijom, plinom i vodom, građevinarstvo, trgovina, ugostiteljstvo, prijevoz, skladištenje i veze, poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge.

¹⁴ Belgija, Bugarska, Češka, Danska, Njemačka, Španjolska, Irska, Grčka, Estonija, Francuska, Italija, Cipar, Litva, Latvija, Luksemburg, Mađarska, Malta, Nizozemska, Austrija, Poljska, Portugal, Rumunjska, Slovenija, Slovačka, Finska, Švedska, Ujedinjeno kraljevstvo, Norveška.

¹⁵ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

27. Ipak, uzme li se u obzir slabija tehnološka opremljenost malih i srednjih poduzetnika u Federaciji Bosne i Hercegovine u usporedbi s EU-27, proizlazi da je proizvodnost i manja, pa je i doprinos malih i srednjih poduzetnika BDP-u u Federaciji Bosne i Hercegovine najvjerojatnije i znatno manji od 49%.

Slika 7. Broj malih i srednjih poduzetnika na 1000 stanovnika u nefinancijskom sektoru u EU-27 (godina 2005.) i u Federaciji Bosne i Hercegovine (godina 2006.)

Izvor: Eurostat¹⁶ za EU-27 i procjene autora za Federaciju Bosne i Hercegovine.

Kada je riječ o broju malih i srednjih poduzetnika, značajan pokazatelj je njihov broj na tisuću stanovnika. Taj pokazatelj govori o poduzetničkoj inicijativi i o gospodarskome potencijalu. Polazeći od prethodnih procjena broja malih i srednjih poduzetnika proizlazi da u Federaciji Bosne i Hercegovine postoji približno 27,4 malih i srednjih poduzetnika na tisuću stanovnika u nefinancijskome sektoru, što je ispod europskog prosjeka od 39,9 poduzeća na tisuću stanovnika, ali pritom se i razvijenije zemlje poput Irske, Ujedinjenog Kraljevstva i Danske, prema ovom pokazatelju, nalaze na začelju liste promatranih zemalja.

Iz tablice 19. vidi se koje su to djelatnosti u kojima mikro, mala i srednja poduzeća u EU-27 prevladavaju po broju zaposlenih. Najmanja poduzeća - mikro poduzeća, koja zapošljavaju najveći broj zaposlenih u malom gospodarstvu, uglavnom se bave uslugama (poslovi nekretninama, hoteli i restorani, prodaja, održavanje i popravak motornih vozila i trgovina na malo), a jednako je važno građevinarstvo. Građevinarstvo i prodaja i popravak automobila značajni su i za mala poduzeća koja se pretežito bave i proizvodnjom, i to proizvodnjom fabriciranih metalnih proizvoda, zatim proizvodnjom drva i proizvoda od drva. Za srednja poduzeća u EU-27 karakteristično je da se uglavnom bave proizvodnjom, i to proizvodnjom gumenih i plastičnih proizvoda, proizvodnjom tekstila, proizvodnjom papira, kožarskom proizvodnjom i proizvodnjom odjeće.

¹⁶ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tablica 19. Najveći udjeli mikro, malih i srednjih poduzeća u sektorskoj zaposlenosti u EU-27 u godini 2005.

	Mikro poduzeća	%
Djelatnosti	Poslovi s nekretninama	55,8
	Hoteli i restorani	44,8
	Prodaja, održavanje i popravak motornih vozila i motocikla; maloprodaja motornih goriva	42,9
	Trgovina na malo, osim motornim vozilima i motociklima; popravak osobnih i kućanskih proizvoda	42,6
	Građevinarstvo	42,3
	Srednja poduzeća	%
Djelatnosti	Proizvodnja fabriciranih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme	34,1
	Građevinarstvo	30,5
	Proizvodnja drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja;	30,3
	Prodaja, održavanje i popravak motornih vozila i motocikla; maloprodaja motornih goriva	29,2
	Veleprodaja i komisija prodaja, osim motornih vozila i motocikla	28,6
	Srednja poduzeća	%
Djelatnosti	Proizvodnja gumenih i plastičnih proizvoda	34,8
	Proizvodnja tekstila	32,5
	Proizvodnja pulpe, papira i proizvoda od papira	32,1
	Štavljenje i obrada kože; proizvodnja kovčega i torbi, ručnih torbica, sedlarskih, remenarskih proizvoda i obuće	31,3
	Proizvodnja odjeće; dorada i bojanje krvna	29,0

Izvor: Eurostat¹⁷.

Budući da ne postoje podaci o malim i srednjim poduzećima za Federaciju Bosne i Hercegovine po djelatnostima, nije moguće usporediti stanje u Federaciji Bosne i Hercegovine sa stanjem u EU-27. Na osnovi takvih podataka bilo bi moguće donijeti više zaključaka o proizvodnosti, o tehnološkoj opremljenosti, o doprinosu zaposlenosti i dodanoj vrijednosti malog gospodarstva po djelatnostima. Za sada je moguće samo na osnovi podataka o vlasničkoj strukturi pravnih osoba po djelatnostima i prema podacima o registriranim obrtimima po djelatnostima donijeti zaključak da se malo gospodarstvo u nefinansijskom sektoru u Federaciji Bosne i Hercegovine bavi sljedećim djelatnostima:

- trgovina
- ugostiteljstvo
- prerađivačka industrija

¹⁷ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

- prijevoz, skladištenje i veze
- posredovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge i
- građevinarstvo.

Pritom je važno istaknuti da je broj gospodarskih subjekata u trgovini trostruko veći od broja subjekata u ugostiteljstvu i u prerađivačkoj industriji. Ta se podudara i sa spomenutim procjenama FMRPO-a prema kojima u malom gospodarstvu prevladavaju mikro subjekti, a upravo se mikro subjekti i u EU-27 pretežito bave trgovinom i ugostiteljstvom.

U ostalim gospodarskim djelatnostima važni su još poljoprivreda, lov i šumarstvo, a u negospodarskim se djelatnostima malo gospodarstvo pretežito bavi ostalim javnim, društvenim i vlastitim uslužnim djelatnostima.

2.8. Anketa provedena za potrebe Projekta

Pouzdana ocjena stanja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine može se dati samo na osnovi podataka o malim i srednjim poduzećima. Budući da baza podataka o tim poduzećima u 2008. godini još uvijek nije sastavljena, zaključci su doneseni na osnovi procjena o broju malih i srednjih poduzeća proizašlih iz podataka o svim pravnim osobama u Federaciji Bosne i Hercegovine i na osnovi ankete o kojoj se više govori u nastavku.

Naime, pored prikupljenih podataka za potrebe izrade Projekta, u suradnji s Ministarstvom razvoja, poduzetništva i obrta, članovi stručnog tima sastavili su anketu cilj koje je bio dobiti viđenje stanja u malom i srednjem poduzetništvu s razine kantona i općina. Upitnik je upućen na više od 39 ustanova nadležnih za razvitak malog i srednjeg poduzetništva u kantonima i u općinama, ali u udruženja i agencije, a popis ustanova koje su odgovorile nalazi se u tablici 20. Pitanja u upitniku odnose se na:

- Dokumente kojima se regulira poslovanje malog i srednjeg poduzetništva i razvoj poduzetničke infrastrukture na razini kantona i općina,
- Mogućnosti financiranja malog gospodarstva na razini kantona, o dostupnosti savjetodavnih usluga, o sudjelovanju poduzetnika u izradi propisa i poticajnih mjera, o obrazovanju, o privatizaciji, o izvozu, o izravnim stranim ulaganjima, o poticanju posebnih područja i dr.,
- Statistike kantona i općina o ukupnoj (ne)zaposlenosti, o strukturi malog gospodarstva po djelatnostima, o poslovnim rezultatima malog gospodarstva i o strukturi zaposlenih.

Tablica 20. Popis anketiranih kantona, općina i ministarstava

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kanton Sarajevo ▪ Posavski kanton ▪ Srednjobosanski kanton ▪ Tuzlanski kanton ▪ Unsko-sanski kanton ▪ Županija Zapadnohercegovačka 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grad Mostar ▪ Općina Bihać ▪ Općina Goražde ▪ Općina Gračanica ▪ Općina Jajce ▪ Općina Livno ▪ Općina Ljubuški ▪ Općina Orašje ▪ Općina Tuzla ▪ Općina Zenica 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo gospodarstva, Hercegovačko-neretvanska županija-kanton ▪ Ministarstvo gospodarstva, Županija Zapadnohercegovačka ▪ Ministarstvo za privredu, Bosansko-podrinjski kanton
---	--	--

Rezultati ankete

Potrebno je istaknuti da su se nekim pitanjima nastojale prikupiti činjenice, a da se nekim pitanjima nastojalo dobiti viđenje stanja, dakle mišljenje ispitanika, pa je opis rezultata u nastavku zapravo *opis činjenica i stanja kakvo je poznato ispitanicima*.

Financiranje: Ispitanici smatraju da su glavni izvori financiranja obrtnog kapitala za malo i srednje poduzetništvo bankovni krediti i samofinanciranje, a spominju se i krediti općina. Za financiranje kapitalnih ulaganja navode se isti izvori, ali i proračunska sredstva Federacije Bosne i Hercegovine. Smatra se da se tehnologija uglavnom nabavlja kreditima i proračunskim sredstvima.

Kada se navodi financiranje poduzetnika početnika, potrebno je istaknuti da najveći iznos finansijskih sredstava za tu svrhu značajno varira po kantonima i općinama, kao i uvjeti i rokovi otplate. Takvo financiranje, prema odgovorima, ne postoji u svim kantonima ili ispitanici s takvom mogućnošću nisu upoznati. Navodi se manje mogućnosti financiranja poduzetnika u fazi rasta i razvoja nego kod poduzetnika početnika. Ustanove koje ispitanici smatraju odgovornima za financiranje poduzetnika jesu resorna ministarstva, vlade kantona, ali i nadležnosti koje proizlaze iz programa kantona. Kod financiranja neki kantoni i općine prepoznaju (u tijeku anketiranja još uvijek) Investicijsku banku Federacije Bosne i Hercegovine kao banku zaduženu i za razvitak malog i srednjeg poduzetništva, dok se u pojedinim odgovorima se ta funkcija banke ne prepoznaće. Od garantnih institucija spominju se kreditno-garantni fondovi (pri agencijama za razvoj), a na razini države Investicijska garancijska agencija (IGA).

Poduzetnička infrastruktura: Od poduzetničke infrastrukture u odgovorima se razaznaje da poduzetnički centri nisu jednako rasprostranjeni po kantonima, a ispitanici kao ustanove poduzetničke infrastrukture najviše navode regionalne razvojne agencije. Poduzetnički inkubatori također nisu značajnije prisutni u svim ispitanim kantonima, dok se navodi veći broj poduzetničkih zona s napomenama da mnoge od njih nisu opremljene, ali i da se planiraju nove zone. Broj slobodnih carinskih zona, prema odgovorima, također je nizak.

Savjetodavna pomoć: U nekim kantonima u stručnim službama postoji savjetodavna pomoć malim i srednjim poduzetnicima, no u poduzetničkim centrima savjetodavna pomoć, prema odgovorima, uglavnom nije dostupna. Dobra je podrška u regionalnim razvojnim agencijama, a najviše se savjetodavna pomoć navodi u udrugama poslodavaca i u obrtničkoj i u gospodarskoj komori. Navode se i međunarodne organizacije koje u pojedinim kantonima pružaju savjetodavnu pomoć.

Odnos malih i srednjih poduzetnika i regionalnih/lokalnih vlasti: Oko toga sudjeluju li mali i srednji poduzetnici u izradi propisa i poticajnih mjeru koja donose nadležna tijela kantona gotovo je jednak broj pozitivnih i negativnih odgovora. Kao ustanove zadužene za registriranje malih i srednjih poduzetnika i zadruga navode se kantonalni i općinski sudovi, a za obrt uglavnom općinske službe.

Prepreke razvitu malog i srednjeg poduzetništva: Glavne prepreke razvitu malog i srednjeg poduzetništva, sudeći prema odgovorima, jesu prepreke vezane uz same poduzetnike: slaba poduzetnička inicijativa i nedovoljna znanja poduzetnika i njihovih zaposlenika. Redom važnosti, kao prepreke još se navode:

- nedostatak poticajnih mjer i finansijskih sredstava,
- nedovoljna suradnja velikih poduzetnika s malim i srednjim poduzetnicima te
- nepostojanje urbanističkih planova, poduzetničkih zona i neodgovarajuća zemljишna politika.

Strana ulaganja: Potvrđeno je da su mjeru poticanja stranih ulaganja uglavnom na nivou države, a mjeru poticanja stranih ulaganja u kantonima se ne navode. U kantonima gdje su nazočni strani ulagači, ispitanici uglavnom potvrđuju da postoji suradnja između njih i malih i srednjih poduzetnika.

Zapošljavanje: U odgovorima se navodi da pri zapošljavanju posreduju uglavnom kantonalne ustanove, zatim državne ustanove, a najmanje privatne agencije. Iz odgovora se saznaće da je osmišljavanje i provedba mjeru za poticanje zapošljavanja uglavnom u kantonalnim zavodima/službama za zapošljavanje. Prema odgovorima se saznaće da postoje programi osposobljavanja i prekvalifikacija nezaposlenih za čiju su provedbu uglavnom zadužene službe za zapošljavanje i kantoni. Samozapošljavanje i ulazak u malo i srednje poduzetništvo kao rješenje nezaposlenosti uglavnom se na razini kantona ne ističe i ne promovira.

Obrazovanje: Srednjoškolskim obrazovanjem u kantonima prevladavaju gimnazijski programi, umjetnički programi i strukovni program u trajanju od tri i četiri godine. Samo jedan kanton navodi strukovne programe u trajanju od jedne i dvije godine. Ispitanici navode da se programi koji razvijaju poduzetnička znanja i vještine ne provode u osnovnim školama nego samo u srednjim školama. Praktični dio strukovnih programa uglavnom se izvodi u školi i/ili trgovačkim društvima i obrtimi. Dok pojedini ispitanici odgovaraju da ne postoji povezanost između gospodarstva i obrazovanja u smislu zanimanja, oni koji su se izjasnili da ta povezanost postoji, objašnjavaju kako se radi na tome da gospodarstvo utječe na broj i vrstu obrtničkih zanimanja i da postoji povezanost radi stjecanja iskustva u praksi.

Posebna područja: Iz odgovora se saznaje da ratom razrušena područja u kantonima nisu kategorizirana kao takva, ali se kao kategorije prepoznaju iseljena područja i brdsko-planinska područja. Kada su u pitanju mjere poticaja za područja razrušena ratom, iz odgovora se vidi da se uglavnom radi o poticajima za obnovu infrastrukture, i to stambene i gospodarske infrastrukture s ciljem punog povratka i ujednačavanja uvjeta života i rada. Kod brdsko-planinskih područja navode se poticaji za poljoprivrednu proizvodnju na federalnoj razini.

Odnos velikih poduzetnika s malim gospodarstvom: Postotak privatiziranosti državnih poduzeća značajno se razlikuje po kantonima, ali uglavnom se navodi da je u rasponu od 40 do 60%. Odnos između velikih poduzeća i malog gospodarstva uglavnom se ostvaruje kooperacijom, znatno manje su zastupljene zadruge, a najmanje klasteri.

Izvoz malog gospodarstva: Podaci o izvozu malog gospodarstva nisu navedeni, ali je navedeno da ta skupina poduzetnika izvozi uglavnom u zemlje regije i u Europsku uniju. Većina ispitanika navodi da ne postoje mjere poticanja izvoza malog gospodarstva na razini kantona, ali i smatra da postoje administrativne prepreke izvozu.

Registracija poduzeća: Prevladava mišljenje ispitanika da su osnovni problemi kod registriranja novih poduzetnika: preveliki broj potrebnih koraka, predugo vrijeme potrebno za registraciju i visoki trošak registracije. No, kod manjeg broja ispitanika to se ne smatra problemom.

Podaci o malom gospodarstvu: Budući da na razini Federacije ne postoji baza podataka o malom gospodarstvu, anketom se nastojalo prikupiti barem dio podataka o malom gospodarstvu u kantonima i općinama. No, u većini odgovora pristigli su detaljni statistički podaci o ukupnoj zaposlenosti i o obrtima, dok se podaci o strukturi malog gospodarstva (broj zaposlenih, poslovni rezultati i podjela na mikro, male i srednje poduzetnike) gotovo ne navode.

3. Uvjeti razvoja malog i srednjeg poduzetništva

3.1. Zakonski propisi

Analiza zakonskih propisa koji utječu na razvitak malog i srednjeg poduzetništva obuhvaća propise Bosne i Hercegovine, propise Federacije Bosne i Hercegovine i propise deset kantona, s naglaskom na propise Federacije Bosne i Hercegovine.

3.1.1. Bosna i Hercegovina

Aneks 4. *Sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini*¹⁸ predstavlja važeći Ustav Bosne i Hercegovine. Člankom III Ustava Bosne i Hercegovine regulirana je, među ostalim, nadležnost ustanova Bosne i Hercegovine. U okviru tih nadležnosti i ovlasti iz *Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine*, *Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa* nadležno je i za:

pripremu i izradu makroekonomskih i strateških dokumenata iz područja ekonomskih odnosa,	jedinstven ekonomski prostor te
konkureniju,	razvoj i promociju poduzetništva.

Dakle, ekonomski razvitak, uključujući i razvitak poduzetništva, pripada (i) državnoj (BiH) razini, za što je zaduženo *Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa*. Unutar Ministarstva djeluje *Sektor za ekonomski razvitak i poduzetništvo - Odjel za ekonomski razvitak i poduzetništvo*, kojima je zadaća (MVTEO, 2008.)¹⁹:

izrada platformi za razgovore sa stranim izaslanstvima,	organizacija i rad na uspostavi i održavanju baze podataka o MSP-u,
priprema i izrada politike za uspostavljanje, rad i razvitak malih i srednjih poduzeća (MSP),	suradnja s relevantnim institucijama na državnoj i entitetskoj razini u cilju nalaženja novih poslova za MSP te radi osiguranja kreditne podrške MSP-u,
priprema i izrada strategije za podršku razvitku MSP-a,	predlaganje i praćenje sustava olakšica prilikom osiguranja finansijske podrške MSP-u te
praćenje postojećih legislativa i predlaganje novih u cilju uklanjanja administrativnih prepreka i unapređenja uvjeta za osnivanje i rad MSP-a,	suradnja s međunarodnim i domaćim (državnim, entitetskim i Distrikta Brčko) institucijama i organizacijama u cilju organiziranja promotivnih skupova MSP.

Napredak u provođenju deset principa Povelje prati se od 2003. godine, od kada su sastavljena četiri izvješća, a izvješća priprema spomenuti *Odjel za ekonomski razvitak i poduzetništvo* u suradnji s *Federalnim ministarstvom razvjeta, poduzetništva i obrta*,

¹⁸ Opći okvirni Sporazum započet je u Daytonu 21. 11. 1995., a potписан u Parizu 14. 12. 1995.

¹⁹ <http://www.mvteo.gov.ba>

Ministarstvom privrede, energetike i razvoja Republike Srpske i Vladom Brčko Distrikta (MVTEO, 2008.)²⁰. Zakoni koji, osim Ustava, imaju značajan utjecaj na poslovanje malog i srednjeg poduzetništva jesu zakoni koji reguliraju osnivanje pravnih osoba, porezni sustav, zatim carinski sustav i zaštitu tržišnoga natjecanja (tablica 21.).

Tablica 21. Zakoni koji određuju poslovanje malog i srednjeg poduzetništva u Bosni i Hercegovini

Zakon	Posebne napomene	Služ.glas. BiH
Osnivanje pravnih osoba		
Okvirni zakon o registraciji poslovnih subjekata u BiH	-	62/04, 8/05, 72/05
Opći zakon o zadrugama	-	18/03, 55/06
Porezni sustav		
Zakon o računovodstvu i reviziji BiH	-	42/04
Zakon o sustavu neizravnog oporezivanja u BiH	U smislu ovoga zakona, pojam "neizravni porez" odnosi se na uvozne i izvozne dažbine (davanja), akcize (trošarine), porez na dodatnu vrijednost i sve druge poreze zaračunate na robu i usluge, uključujući i poreze na promet i cestarine.	44/03, 52/04, 32/07, 34/07
Zakon o upravi za neizravno oporezivanje	-	89/05
Zakon o porezu na dodanu vrijednost	Porezna stopa od 17% nije pretjerano visoka.	09/05, 35/05
Zakon o trošarinama u BiH	Trošarinskim se proizvodima smatraju: - naftni derivati, - alkohol i alkoholna pića, - duhanske pivo i vino, prerađevine, - kava sirova, pržena, - bezalkoholna pića, mljevena i ekstrakti kave.	62/04, 48/05, 72/05
Carinski sustav		
Zakon o carinskoj tarifi BiH	-	01/98, 05/98, 07/98, 31/02, 19/03, 32/04, 48/05, 76/06
Zakon o slobodnim zonama u BiH	-	03/02, 13/03
Zaštita tržišnoga natjecanja		
Zakon o konkurenciji	Zakon uređuje pravila, mjere i postupke zaštite tržišne konkurenциje, djelokrug i način rada Konkurencijskog vijeća na zaštiti i promociji tržišne konkurenциje. Provedbeni organ zaštite tržišne konkurenциje jest <i>Konkurencijsko vijeće</i> . U sastavu <i>Konkurencijskoga vijeća</i> djeluju uredi za konkureniju u Federaciji Bosne i Hercegovine i	48/05, 76/07

²⁰ <http://www.mvteo.gov.ba>

	Republici Srpskoj kao organizacijske jedinice izvan sjedišta <i>Konkurenčijskoga vijeća</i> . <i>Konkurenčijsko vijeće</i> ovlašteno je donositi podzakonske akte na temelju odredbi <i>Zakona o konkurenciji</i> i druge podzakonske akte potrebne za njegovu provedbu. Ti podzakonski akti objavljaju se u Službenim novinama Federacije BiH.	
Zakon o elektroničkom potpisu	<p>Postoji Zakon o elektroničkom potpisu na razini države BiH. No, u Federaciji BiH je to praznina koju je potrebno popuniti, a regulacija je važna za MSP jer takav način poslovanja može dovesti do značajnog smanjenja troškova. Pritom Europska povelja o malim poduzećima traži:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ poboljšanje elektroničkog pristupa i ▪ uspješne modele elektroničkog poslovanja i vrhunske podrške malim poduzećima. 	91/06

Budući da je Bosna i Hercegovina u procesu pripreme za pristupanje Europskoj uniji, važna je i *Odluka o procedurama i postupku uskladištanja Bosne i Hercegovine s acquis communautaire*²¹, a za malo poduzetništvo osobito je značajno to što je Bosna i Hercegovina 2003. prihvatile Europsku povelju o malim poduzećima, principe koje Bosna i Hercegovina od godine 2004. kontinuirano provodi.

3.1.2. Federacija Bosne i Hercegovine

Podjela nadležnosti između federalne i kantonalne vlasti uređena je *Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine*²². Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, područje razvoja malih i srednjih poduzeća je u nadležnosti Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta. Prema čl. 20. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave ono vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine koji se odnose na:

poticanje razvoja, poduzetništva i obrta,	povećanje udjela poduzetništva i obrta u ukupnom gospodarstvu,
davanje potpore za primjenu inovacija i uvođenje suvremenih tehnologija u područje poduzetništva i obrta,	organiziranje institucija za poduzetništvo i stvaranje poduzetničke infrastrukture,
osposobljavanje poduzetnika i obrtnika kroz redovno i dopunsko obrazovanje,	drugi poslovi utvrđeni zakonom.

Zakoni Federacije Bosne i Hercegovine značajni za malo i srednje poduzetništvo reguliraju osnivanje pravnih osoba, porezni sustav, rad, plaće i doprinose, zatim su važni zakoni o

²¹ SGBiH, br. 44/03.

²² Člancima III.1., 2., 3. i 4. (SNFBiH, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 18/03, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05 i 72/05). *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine* donesen je na sjednici Ustavotvorne skupštine održanoj 30. 3. 1994. godine. Tijekom sljedećih godina dopunjavan je i mijenjan amandmanima, kojih ima ukupno 106 (CVI).

pojedinim djelatnostima (trgovina i turističko-ugostiteljska djelatnost), zakoni koji reguliraju financije i zakoni vezani uz zaštitu tržišnog natjecanja (tablica 22.).

Tablica 22. Zakoni koji određuju poslovanje malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine

Zakon	Posebne napomene	Službene novine FBiH
Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave	Člankom 20. Zakona definiran je djelokrug poslova i ovlasti koje vrši Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta	58/02, 19/03, 38/05, 2/06, 8/06, 61/06
Osnivanje pravnih osoba		
Zakon o privrednim društvima	-	23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05, 91/07
Zakon o registraciji poslovnih subjekta u Federaciji Bosne i Hercegovine	-	27/05, 68/05
Opći zakon o zadrugama	-	18/03, 55/06
Zakon o obrtu <i>-novi Zakon o obrtu u pripremi</i>	Propisano je obvezno učlanjenje u obrtničku komoru te plaćanje članarine. Novelom Zakona (SNFBiH, br. 29/03) propisano je dobrovoljno učlanjenje u komoru, a ako se obrtnik učlanii, dužan je plaćati članarinu, čime je dovedeno u pitanje financiranje obrtničkih komora županija (kantona) te obrtničke komore Federacije Bosne i Hercegovine koje je osnovana tek 23. 7. 2007. godine. Posljednjom novelom Zakona (SNFBiH, br. 11/05) izričito je propisano da se obrtom ne smatra obavljanje trgovinske, ugostiteljske i turističke djelatnosti koje su regulirane posebnim propisima (Zakonom o trgovini i Zakonom o turističko-ugostiteljskoj djelatnosti). U pripremi je novi Zakon o obrtu i obrtu sličnim djelatnostima čiji je prednacrt izradilo Federalno ministarstvo razvijaka, poduzetništva i obrta, Sektor obrta. U novom Zakonu se, u odnosu na stari, želi precizno definirati oblast udruživanja obrtnika te financiranje tih udruženja koje je trenutno na slijepom kolosijeku.	52/02, 29/03, 11/05
Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva <i>-Pravilnik o postupcima u provedbi Programa razvoja malog gospodarstva</i>	Navedeni Zakon i pripadajući mu Pravilnik usvojeni su u provođenju Europske povelje o malim poduzećima.	19/06 11/07

Zakon	Posebne napomene	Službene novine FBiH
Porezni sustav		
Zakon o slobodnim zonama	-	2/95, 37/04, 43/04
Zakon o poreznoj upravi FBiH	-	33/02, 28/04
Zakon o porezu na dobit	Porez na dobit plaća se po stopi od 10% na utvrđenu poreznu osnovicu u poreznoj bilanci.	97/07
Rad, plaće i doprinosi		
Zakon o radu	Fleksibilniji je nego takav Zakon u Republici Hrvatskoj, relativno je dobar kompromis između zaštite radnika i njihovog otpuštanja, pauza se ne uračunava u radno vrijeme, što je na tragu zakonodavstava većine europskih država.	43/99, 52/00, 29/03
Zakon o porezu na plaću	Donesen je novi Zakon o porezu na dohodak (SNFBiH, br. 10/08) koji će se primjenjivati od 1. 1. 2009. Novi Zakon predviđa jednu stopu poreza na dohodak od 10%, a 300 KM mjesечно, odnosno 3600 KM godišnje predstavlja neoporezivi dio dohotka. Zakon je jasno pisan, jednostavan je i ne predstavlja veliko opterećenje za plaću, a time i za trošak rada. Donesen je i objavljen dovoljno rano za uspješnu pripremu njegove primjene.	26/96, 27/97, 12/98, 29/00, 54/00, 16/01, 7/02, 27/02, 6/04), vrijedi do 31. 12. 2008.
Zakon o doprinosima	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima (SNFBiH, br. 14/08) primjenjivat će se od 1. 1. 2009. Plaće su još opterećene s 0,5% na ime opće vodne naknade, što je propisano Zakonom o vodama (SNFBiH, br. 70/06) i Pravilnikom o načinu obračunavanja, postupku i rokovima za obračunavanje i plaćanje te kontroli izmirivanja obveza na temelju opće vodne naknade i posebnih vodnih naknada (SNFBiH, br. 92/07), što je neobičan način naplaćivanja vodne naknade, a opterećuje i trošak rada. Postoji obveza plaćanja još 0,5% na neto plaću za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća prema Zakonu o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća (SNFBiH, br. 39/03 i 22/06) i Naputku o načinu obračunavanja i uplati posebnog poreza za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća (SNFBiH, br. 44/04). Cijena rada u velikoj mjeri je opterećena doprinosima na teret obveznika doprinosa (32% iz osnovice) te na teret poslodavca (10,50% na osnovicu), sve prema stopama iz posljednje izmjene Zakona o doprinosima, vodne naknade te zaštite od prirodnih i drugih nesreća.	35/98, 54/00, 16/01, 37/01, 1/02, 17/06, 14/08

Zakon	Posebne napomene	Službene novine FBiH
Djelatnosti		
Zakon o trgovini	Trgovinu na malo može obavljati i trgovac sa svojstvom fizičke osobe, ali samo u jednom prodajnome objektu - trgovačka radnja. Trgovačke radnje upisuju se u registar trgovačkih radnji.	64/04, 12/05
Zakon o turističko-ugostiteljskoj djelatnosti	-	19/96, 28/03
Financije		
Zakon o finansijskom poslovanju	-	2/95, 13/00, 29/00
Zakon o mikrokreditnim organizacijama	Zamijenio je Zakon o mikrokreditnim organizacijama (SNBiH, br. 24/00). Na teoretskoj razini izgleda kao vrlo dobra mogućnost povoljnih kredita za malo i srednje poduzetništvo. Mikrokreditiranje se sve više širi i razvijenim zemljama zapadne Europe.	59/06
Zakon o standardizaciji BiH	Mnogobrojna pravila o tehničkim normativima mahom su još iz SFRJ, pa će biti nužna prilagodba (preuzimanje) tih normativa onima iz EU.	52/00

Kao instrument za brzo pregledavanje propisa, ukidanje onih koji više nisu potrebni i izmjenu postojećih radi stvaranja boljeg poslovnog okruženja najavljena je "Giljotina propisa".²³ Navedena regulatorna reforma bi trebala pomoći pojednostavljenju pravne regulative koja komplikira osnivanje i poslovanje malih i srednjih poduzetnika.

Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva uređeni su:

- planiranje, osiguranje sredstava i provedba mjera razvoja malog gospodarstva u Federaciji Bosne i Hercegovine,
- aktivnosti i mjere Vlade Federacije Bosne i Hercegovine u poticanju razvoja malog gospodarstva te
- nadzor nad provedbom Zakona, kaznena i druga pitanja u vezi s poticanjem razvoja malog gospodarstva u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Subjekti malog gospodarstva, radi osiguranja statističkih podataka potrebnih za praćenje razvoja malog gospodarstva, razvrstani su u kategorije²⁴, a za praćenje, prikupljanje i

²³ Federalni ministar pravde Feliks Vidović, direktor Federalne uprave za inspekcijske poslove Ibrahim Tirak i šef Savjetodavne grupe Međunarodne finansijske korporacije (IFC) Filip Condon potpisali su 28. XI. 2008. u Sarajevu Memorandum o razumijevanju o regulatornoj reformi "Gijotina propisa s IFC-om, članom grupe Svjetske banke. (<http://www.fbihvlada.gov.ba>)

²⁴ Prema članku 7.

objavljivanje podataka o subjektima malog gospodarstva zadužen je Federalni zavod za statistiku. Predviđeno je da se razvitak malog gospodarstva prati kroz promjene u poslovnom okruženju i kroz promjenu broja subjekata malog gospodarstva u pojedinim kategorijama određenima Zakonom. Stoga je potrebno čim prije započeti s opisanim statističkim praćenjem.

Nositelji Programa razvoja malog gospodarstva u smislu toga Zakona su:

Vlada Federacije BiH i vlade kantona,	nadležna federalna i kantonalna ministarstva i institucije te
Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta,	jedinice lokalne samouprave.

Program razvoja malog gospodarstva za Federaciju Bosne i Hercegovine na prijedlog Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta donosi Vlada Federacije Bosne i Hercegovine. Provedba Programa uređena je *Pravilnikom o postupcima u provedbi Programa razvoja malog gospodarstva*²⁵. Točnije, Pravilnikom su uređeni:

metodologija rada, kojom se osigurava javnost rada,	obveza definiranja i uređenja odnosa odgovarajućim pravnim aktom između nositelja programiranja razvoja i ostalih učesnika u provedbi programa razvoja,
kriteriji za izbor učesnika u provedbi Programa razvoja,	način izvješćivanja i praćenja provedbe Programa razvoja, usklađen s procedurom praćenja realiziranja Programa rada Vlade te
kriteriji za izbor korisnika sredstava i razvojnih projekata kojima se jača konkurentna sposobnost subjekata malog gospodarstva,	pouka o pravnom lijeku za stranke koje smatraju da su aktivnostima u provedbi Programa razvoja njihova prava oštećena ili ugrožena.

Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta uputilo je nadležnim institucijama *Prednacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poticaju razvoja malog gospodarstva*, a od njih traži mišljenje o prednacrtu, kako bi Vlada Federacije Bosne i Hercegovine mogla utvrditi prijedlog istog i uputiti ga Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine radi razmatranja i donošenja u redovitoj proceduri. Razlozi za izmjene i dopune Zakona o poticaju razvoja malog gospodarstva je njegovo usklađivanje s novim *Zakonom o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine*²⁶ koji je stupio je na snagu sredinom 2006²⁷. Prikazani zakon udovoljava zahtjevima Povelje o kvaliteti zakonodavstva i regulacije, koncizan je i jasan, ali ključna je njegova dosljedna primjena.

²⁵ Donesen na temelju članka 13. Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva (SNFBiH, br. 11/07).

²⁶ SNFBiH, br. 31/06. Aktom Vlade Federacije 20. 11. 2007. godine naloženo je svim federalnim ministarstvima da usuglase postojeće zakonske propise s novim Zakonom o prekršajima.

²⁷ Točan datum stupanja na snagu je 29. 6. 2006.

3.1.3. Županije (kantoni) Federacije Bosne i Hercegovine

Ovlasti županija (kantona)²⁸ utvrđene su odredbama Ustava Federacije BiH²⁹, a iz tih odredaba proizlazi da županije (kantoni) imaju značajne ovlasti i u području malog i srednjeg poduzetništva. Svaka od deset županija (kantona) ima svoj ustav i svoje zakone o lokalnoj samoupravi, osim Tuzlanskog kantona gdje je taj Zakon prestao važiti³⁰. U svim županijama (kantonima) postoje zakoni i podzakonski propisi iz područja obrta (tablica 23).

Lokalna samouprava organizira se i ostvaruje u *općinama i gradovima* kao jedinicama lokalne samouprave³¹, a izvršavaju je *tijela jedinice lokalne samouprave i građani*, sukladno Ustavu, zakonu i statutu jedinice lokalne samouprave. Jedinice lokalne samouprave imaju nadležnost za donošenje programa i planova vlastita razvijatka i za stvaranje uvjeta za gospodarski razvitak i zapošljavanje.

Tablica 23. Zakoni i podzakonski propisi iz područja obrta u kantonima (županijama)

Unsko-sanski kanton	Službeni glasnik	Kanton Sarajevo	Službene novine
Zakon o obrtu	11/99	Zakon o provođenju Zakona o obrtu u Kantonu Sarajevo	09/04
Poslovnik o radu Skupštine Obrtničke komore	05/01	Uredba o kriterijima i postupku za ostvarivanje prava na poticajna sredstva za očuvanje i razvoj tradicionalnih i starih zanata-obrta	20/06, 04/07, 17/07, 07/08
Statut Obrtničke komore Unsko-sanskog kantona	05/01	Pravilnik o obrtimu koji se mogu obavljati izvan poslovnih i stambenih prostorija	02/04, 05/04
Pravilnik o obrtimu koji se mogu obavljati u i stambenim prostorijama	06/04	Pravilnik o obrtimu koji se mogu obavljati u stambenim prostorijama	02/04, 05/04, 22/07
Pravilnik o obrtimu koji se mogu obavljati izvan poslovnih i stambenih prostorija	06/04		
Odluka o visini članskog doprinosa	05/01	Odluka o niskoakumulativnim, deficitarnim, stariim i tradicionalnim zanatima-obrtima na području Kantona Sarajevo	17/04, 20/04, 30/04
Odluka o obavljanju obrta	03/04, 10/05		
Odluka o utvrđivanju niskoakumulativnih i deficitarnih zanatskih proizvodnih i uslužnih djelatnosti na području Unsko-sanskog kantona	07/03		
Tuzlanski kanton	Službene novine	Zeničko-dobojski kanton	Službene novine
Zakon o obrtu	04/04, 02/06	Statut Obrtničke komore Zeničko--dobojskog kantona	02/06

²⁸ *Zakonom o federalnim jedinicama* (SNFBiH, br. 9/96) utvrđene su federalne jedinice - kantoni-županije u Federaciji Bosne i Hercegovine - određen je njihov broj, područje, metode i postupci za fizičko određivanje granica između kantona-županija i druga pitanja od značaja za utvrđivanje granica između kantona-županija.

²⁹ Članak. III. 2., 3. i 4. Ustava.

³⁰ Zakon o prestanku važenja Zakona o lokalnoj samoupravi, Sl. novine TK, br. 13/07.

³¹ Prema *Zakonu o načelima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine* (SNFBiH, br. 49/06).

Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati u stambenim prostorijama	01/08	Uredba o načinu registracije i evidencije stanja obrta	07/04
Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati izvan poslovnih i stambenih prostorija	01/08	Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati u stambenim prostorijama	03/04
Program ispita o stručnoj osposobljenosti	08/07	Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati izvan poslovnih i stambenih prostorija	03/04
Bosansko-podrinjski kanton	Službene novine	Hercegbosanska županija	Narodne novine
Zakon o obrtu Bosansko-podrinjskog kantona Gorazde	02/04	Zakon o obrtu	01/05
Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati u stambenim prostorijama	04/04	Pravilnik o djelatnostima koje se mogu obavljati kao sezonski obrti	02/04, 03/05
Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati izvan poslovnih i stambenih prostorija	04/04	Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati u stambenim prostorima	02/04, 03/05
		Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati izvan poslovnih i stambenih prostorija	02/04, 03/05
		Odluka o popisu stranih i tradicionalnih obrta	08/04
Hercegovačko-neretvanska županija-kanton	Službene novine	Srednjobosanski kanton	Službene novine
Zakon o obrtu	02/05	Zakon o obrtu	16/04, 05/05
Statut Obrtničke komore Hercegovačko-neretvanske županije	05/05	Statut Obrtničke komore Kantona Središnja Bosna	10/06
Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati u stambenim prostorijama	05/04	Pravilnik o sezonskom obavljanju obrta i drugim obrtima koji se mogu obavljati izvan poslovnih stambenih prostorija	08/05
Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati izvan poslovnih i stambenih prostorija	05/04	Pravilnik o obavljanju obrta u vidu radnosti i drugim obrtima koji se mogu obavljati u stambenim prostorijama	09/05
Županija Posavska	Narodne novine	Županija Zapadnohercegovačka	Narodne novine
Zakon o obrtu	06/05	Zakon o obrtu	10/03
Odluka o utemeljenju Obrtničke komore Županije Posavske	07/00	Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati izvan poslovnih i stambenih prostorija	04/04
		Pravilnik o obrtima koji se mogu obavljati u stambenim prostorijama	04/04

Županije (kantoni) donose propise i iz područja poreza. Tako sve županije imaju svoj:

- *Zakon o porezima i*
- *Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava,*
Odnosno, *Zakon o porezu na promet nekretnina.*

Unsko-sanski kanton je uz to donio i *Zakon o uvjetima i načinu prometa visokotarifne robe na području Unsko-sanskog kantona*, Bosansko-podrinjski kanton *Zakon o komunalnim taksama Bosansko-podrinjskog kantona*, Srednjobosanski kanton *Zakon o posebnom porezu*

na obrazovanje i *Zakon o komunalnim taksama* te Kanton Sarajevo *Zakon o komunalnim taksama*.

3.1.4. Tijela kantona (županija) Federacije Bosne i Hercegovine

Kantonalna (županijska) tijela koja obavljaju stručne i upravne poslove koji se, među ostalim, odnose i na malo i srednje poduzetništvo, jesu ministarstva gospodarstva (privrede) u svim kantonima (županijama) osim u:

- u Županiji Posavskoj gdje je to *Ministarstvo prometa, veza, trgovine i poduzetništva, Sektor poduzetništva, obrta i razvoja*,
- u Tuzlanskom kantonu to je *Ministarstvo za obnovu, razvoj i povratak* (razvoj i poticanje poduzetništva, osobito u području obrta) i *Ministarstvo za industriju, energetiku i rудarstvo*.

Iz prikazanog ustavnog uređenja može se potvrditi da ovlasti za donošenje zakona koji se odnose na malo i srednje poduzetništvo postoje na tri razine – na razini države Bosne i Hercegovine, na razini Federacije Bosne i Hercegovine i na razini deset kantona Federacije Bosne i Hercegovine - što samo potvrđuje da je pravni sustav BiH veoma složen.

3.2. Uloga države i jedinica lokalne samouprave u poticanju malog i srednjeg poduzetništva

3.2.1. Uloga države

Stvaranje uvjeta za razvitak malog i srednjeg poduzetništva zahtijeva usklađenu državnu politiku kojom su obuhvaćene aktivnosti u stvaranju regulacijskog, fiskalnog i administrativnog okvira pogodnog za poduzetničku djelatnost i za unapređenje statusa malih i srednjih poduzetnika. Drugim riječima, prvenstvena je uloga države razviti sveobuhvatan zakonski, strateški i institucionalni pristup razvoju malog i srednjeg poduzetništva kao pretpostavku jačanja konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva. U normativnom dijelu, pri izradi i izmjeni propisa potrebno je slijediti mehanizme Europske unije, preporuke Europske komisije koje se odnose na malo gospodarstvo i principe Europske povelje o malim poduzećima.

Na tom je tragu i donošenje Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva³² u 2006. godini, a svakako bi se morala primijeniti njegova odredba o izdvajanju 2% vrijednosti godišnjeg budžeta Federacije Bosne i Hercegovine i proporcionalnoj vrijednosti eventualnog rebalansa budžeta za Program razvoja malog gospodarstva za Federaciju³³.

³² SNBiH, br. 19/06.

³³ Prema članku 12.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta izradilo je prednacrt Zakona o obrtu i obrtu sličnim djelatnostima o kojem su se očitovala županijska (kantonalna) ministarstva nadležna za oblast obrtništva, županijske obrtničke komore i Obrtnička komora Federacije Bosne i Hercegovine. Svrha novog zakona jest pomoći jačanju obrta kao veoma važnog segmenta malog gospodarstva.

Ukazuje se i potreba za osnivanjem Agencije za malo gospodarstvo (privredu) kojima bi se poticao razvitak malog gospodarstva i povećanje udjela malog gospodarstva u gospodarstvu Federacije Bosne i Hercegovine i to:

- razvojem učinkovite potporne infrastrukture na federalnoj, kantonalnoj i lokalnoj razini te
- omogućavanjem korištenja potpora na temelju iskazanih potreba u financiranju, primjeni i razvoju tehnologija, u unapređenju kvalitete, povećanju konkurentnosti, osiguranju tržišta i novom zapošljavanju.

Napominjemo da Vijeće Europske unije, u svojoj Odluci od 6. XI. 2007. između ostalog traži: "Usvojiti predloženu strategiju za cijelu zemlju o malim i srednjim preduzećima i obezbijediti minimum potrebnih uslova na državnom nivou, kako bi se osigurala koherentna i koordinirana politika malih i srednjih preduzeća u cijeloj zemlji, uključujući državnu Agenciju za mala i srednja preduzeća i forum za dijalog i konsultacije sa malim i srednjim preduzećima."³⁴

3.2.2. Uloga kantona i jedinica lokalne samouprave

Poticanje razvoja malog i srednjeg poduzetništva s obzirom na ustavni ustroj Federacije Bosne i Hercegovine nezamislivo je bez značajnog sudjelovanja županija (kantona), njihovih ministarstava i institucija te jedinica lokalne samouprave. To sudjelovanje nužno je i zbog potrebe poticanja razvjeta poduzetništva na lokalnoj razini, što je svakako najprikladniji način jer poslovne ideje nastaju u tom okruženju. U proračunima kantona i jedinica i lokalne samouprave potrebno je planirati sredstva za razvoj malog gospodarstva.

Kantoni i jedinice lokalne samouprave morali bi osmisliti strategije i programe vlastitoga razvjeta, a mnogi su kantoni, gradovi i općine već to i učinili. Dio kantona i jedinica lokalne samouprave (općine i gradovi) uspio je osigurati i konkretnu finansijsku potporu razvjetu malog i srednjeg poduzetništva. Veliki potencijal postoji i u osnivanju lokalnih razvojnih agencija i poduzetničkih centara, dok se angažman komora i udruženja obrtnika i poduzetnika može ocijeniti nedovoljnijm.

Veliku priliku značajnijoj finansijskoj potpori razvoja kantona i jedinica lokalne samouprave predstavlja program IPA (*Instrument for Pre-Accession Assistance*), za razdoblje 2007. – 2013. koji je uspostavljen Uredbom Vijeća EU. Osnovni ciljevi Programa su pomoći državama

³⁴ Odluka Vijeća o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u Evropskom partnerstvu sa Bosnom i Hercegovinom i opoziv Odluke 2006/55/EZ, Brisel, 6. 2007.

kandidatkinjama i državama potencijalnim kandidatkinjama u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva i provedbi pravne stečevine EU te priprema za korištenje strukturnih fondova i Kohezijskog fonda. Za kantone i lokalnu samoupravu najznačajnije su komponente tog Programa koje se odnose na:

- **Prekograničnu suradnju**

Podupire aktivnosti vezane uz prekograničnu suradnju sa zemljama članicama i zemljama korisnicama programa IPA, a temelji se na višegodišnjem programu prekogranične suradnje. Potencijalni korisnici ove komponente su pogranične regije, tj. kantone uz granice Bosne i Hercegovine.

- **Regionalni razvoj**

Podupire infrastrukturne projekte u sektorima zaštite okoliša i prometa kao i programe poticanja konkurentnosti i regionalnog razvoja. Ova sastavnica predstavlja nastavak programa ISPA i komponente ekomske i socijalne kohezije programa PHARE te predstavlja pripremu za korištenje Europskog fonda za regionalni razvoj nakon pristupanja. Korištenje sredstava unutar ove komponente temelji se na višegodišnjim programskim dokumentima tzv. operativnim programima za sektore prometa, okoliša i regionalne konkurentnosti.

- **Ruralni razvoj**

Kao nastavak programa SAPARD podupire pripremne aktivnosti za sudjelovanje u zajedničkoj poljoprivrednoj politici te ruralni razvoj. Ova sastavnica prethodnik je poljoprivrednih fondova koji su na raspolaganju nakon pristupanja Europskoj uniji. Potencijalni korisnici su jedinice lokalne samouprave, poljoprivredna gospodarstva te druge fizičke/pravne osobe ovisno o prioritetnim mjerama.

3.3. Financijske institucije i izvori financiranja

Središnja monetarna institucija jest Centralna banka osnovana godine 1997., a djeluje na razini cijele države Bosne i Hercegovine. Uz nju, u financijskome sustavu postoje sljedeće finansijske ustanove:

■ poslovne banke,	■ uzajamni fondovi,
■ osiguravajuća društva,	■ leasing društva i
■ štedno-kreditne zadruge,	■ mikrokreditne organizacije.

Poslovne banke su najvažnije ustanove u financijskome posredovanju. Tržište kapitala također postaje sve važnije - promet i tržišna kapitalizacija na Sarajevskoj berzi-burzi od godine 2003. do 2007. višestruko su uvećani. CBBH (2007.) jačanje tržišta kapitala objašnjava kao posljedicu provođenja reformi, poboljšanja infrastrukture i povećanja transparentnosti u radu, a kao problem navodi se nedovoljna likvidnost tržišta.

3.3.1. Poslovne banke

U Federaciji Bosne i Hercegovine su krajem rujna godine 2007., prema podacima Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine, poslovale 22 banke s 544 organizacijske jedinice³⁵. Od ukupnoga broja banaka, u privatnom vlasništvu je 19 banaka, a ostale tri su u državnom i pretežno državnom vlasništvu. U kapitalu banaka prevladava strani kapital s približno 74% udjela, zatim domaći privatni kapital (13%) i državni kapital s približno jednakim udjelom (13%).

Aktiva banaka snažno se povećavala na godišnjoj razini (približno 20%) u razdoblju od 2005. do 2007. godine. Najveći dio aktive čine novčana sredstva (36%) i krediti (59%). Depoziti su u nepune dvije godine porasli za 43% i glavni su izvor sredstava banaka, a građani u ukupnoj vrijednosti depozita sudjeluju s 40%. Ostali važniji izvori sredstava banaka jesu krediti inozemnih banaka i finansijskih institucija (13%) i kapital (11%).

Tablica 24. Struktura bilance (u milijunima KM)

Pokazatelji	2005.	2007.*	2007./ 2005.	Struktura u 2007.*
Aktiva	9.378,7	13.618,6	45,2%	100,0%
Novčana sredstva	3.533,7	4.952,4	40,2%	36,4%
Vrijednosni papiri	20,0	49,9	149,4%	0,4%
Krediti	5.284,9	7.967,4	50,7%	58,5%
Plasmani bankama	68,8	76,9	11,9%	0,6%
Poslovni prostor i sl.	306,6	368,3	19,9%	2,7%
Ostalo	164,6	203,7	23,7%	1,4%
Pasiva	9.378,7	13.618,6	45,2%	100,0%
Depoziti	6.864,0	9.801,6	42,8%	72,0%
Pozajmice	2,9	2,9	-0,4%	0,0%
Krediti	1.152,9	1.727,0	49,8%	12,7%
Ostale obvezne	342,1	648,8	89,8%	4,7%
Kapital	1.016,7	1.438,1	41,4%	10,6%

Izvor: Agencija za bankarstvo Federacije BiH (2007.), Informacija o bankarskom sistemu F BiH, str. 8. *stanje na dan 31.12.2005.; **stanje na dan 30.9.2007.

Kreditni plasmani neprestano se povećavaju. Više od polovine (51%) kreditnih sredstava u godini 2007. bilo je usmjereni prema građanima, a prema poduzećima 44% - približno su toliki udio u ukupnim kreditima poduzeća imala i dvije godine ranije. Istovremeno je smanjen udio kredita javnih poduzeća, sa 3,4% u 2005. na 2,5% u 2007.

³⁵ Od toga 48 u Republici Srpskoj i 15 u Brčko Distriktu.

Tablica 25. Sektorska struktura kredita u godinama 2005. i 2007., u milijunima KM

Sektori	2005.*	2007.**	2007./ 2005.	Struktura u 2007.*
Ukupno	5.545,0	8.282,7	49,4%	100,0%
Vladine institucije	35,5	29,6	-16,7%	0,4%
Javna poduzeća	188,1	211,2	12,3%	2,5%
Poduzeća	2.446,3	3.640,9	48,9%	44,0%
Neprofitne organizacije	9,3	19,4	109,1%	0,2%
Bankarske institucije	33,1	24,0	-27,3%	0,3%
Građani	2.784,1	4.252,5	52,8%	51,3%
Ostalo	48,6	105,1	118,7%	1,3%

Izvor: Agencija za bankarstvo Federacije BiH, Informacija o bankarskom sistemu Federacije BiH, XI/07, str. 19.; *stanje na dan 31.12.2005.; **stanje na dan 30.9.2007.

No, krediti građanima u tom istom razdoblju su rasli brže, pa je neznatno uvećan njihov udio u strukturi ukupnih kredita. Očito je da su plasmani građanima sigurniji pa su razvojna pozicija poduzetništva i rast aktivnosti poduzetnika time znatno ograničeni.

3.3.1.1. Kreditna politika banaka

Promjenom vlasničke strukture prema privatnome kapitalu i dolaskom inozemnih banaka povećana je konkurenčija koja je dalje vodila pozitivnim pomacima. To se odnosi na podizanje kvalitete usluga i proširenje paleta proizvoda na kreditne kartice, internet bankarstvo, hipotekarne kredite itd.

Bankarski krediti općenito su značajan izvor financiranja malog i srednjeg poduzetništva; po važnosti su iza obiteljskoga kapitala i kapitala pozajmljenog od prijatelja. Nakon toga važni su leasing i krediti mikrokreditnih organizacija. Rezultati istraživanja Pakta o stabilnosti jugoistočne Europe iz 2005.³⁶ pokazali su da banke u sadašnjem gospodarskom vremenu i okruženju nisu spremne kreditirati malo i srednje poduzetništvo. Stoga je pristup malog i srednjeg poduzetništva kreditima otežan. Dugotrajna i složena procedura dobivanja kredita dodatno obeshrabruje poduzetnike. K tome su rokovi otplate kredita relativno kratki, a iznosi kredita za obrtne potrebe nedostatni. Banke više povjerenja imaju u velika poduzeća i najprofitabilnije djelatnosti, kao što su trgovina i graditeljstvo.

Razina kamatnih stopa na kredite u KM privatnim poduzećima i udruženjima u razdoblju od 2004. do 2008. neprestano se smanjivala u Bosni i Hercegovini, pa je najniža razina zabilježena u rujnu 2008. godine, kada su kamatne stope u prosjeku iznosile 6,7% (tablica 26.). Pritom je prosječna kamatna stopa na kratkoročne kredite poduzećima bila 6,9%, dok je prosječna kamatna stopa na dugoročne kredite bez valutnih klauzula iznosila 6,5%.

³⁶ „Enterprise policy performance assesment“, svibanj 2005.

Tablica 26. Kamatne stope banaka na kredite i depozite u KM privatnim poduzećima i udruženjima od 2004.-2007. u Bosni i Hercegovini, na godišnjoj razini, u %

mjesec/ godina	Krediti		Depoziti	
	-kratkoročni	-dugoročni	-po viđenju	-štед. i oroč.
12/2004.	9,92	8,23	0,54	2,42
12/2005.	9,03	7,70	0,45	3,41
12/2006.	7,66	7,39	0,37	3,75
12/2007.	7,03	7,13	0,33	3,65
09/2008.	6,93	6,49	0,34	3,49

Izvor: Centralna banka BiH, Bilten 3, septembar, 2008., str. 144 i 146.

Premda se prosječne kamatne stope u Bosne i Hercegovine ne razlikuju značajnije od kamatnih stopa zemalja u okruženju (CBBH, 2007., str.74), uvidom u uvjete kreditiranja poslovnih banaka u Federaciji Bosne i Hercegovine postaje jasnije da su ti uvjeti za male i srednje poduzetnike neodgovarajući.

Tablica 27. Kreditni uvjeti velikih poslovnih banaka

Kredit	Rok otplate	Poček otplate	Kamatna stopa
1 – dugoročni	-	-	12 - 30 % god.
2 – dugoročni	-	6 mj.	12 – 16 % god.
3 – dugoročni	5 god.	-	14 - 16 % god.
Program USAID	36 mj.	1 god.	Libor + 4% god.
1 – kratkoročni	1 god.	-	12 – 30 % god.
2 – kratkoročni	1 god.	-	14 – 22%
3 – kratkoročni	1 god.	-	17 – 19 %

Izvor: Gospodarska komora Federacije Bosne i Hercegovine, Kreditne linije.

Iz tablice 27. vidi se da su kamatne stope poslovnih banaka u Federaciji Bosne i Hercegovine iznad 12%, a toliko visoku razinu kamatnih stopa poduzetnici nisu u mogućnosti prihvatiti. Zbog toga je neophodna puna suradnja Vlade Federacije i kantona u poboljšanju uvjeta kreditiranja malih i srednjih poduzetnika.

3.3.2. Mikrokreditne organizacije

U Federaciji Bosne i Hercegovine posluju i *mikrokreditne organizacije* kao nedepozitne finansijske organizacije čija je osnovna djelatnost davanje mikrokredita. Te su se organizacije pokazale iznimno značajnima za razvitak malog i srednjeg poduzetništva. Kao rezultat uspješnog rada mikrokreditnog sektora u Bosni i Hercegovini, četiri mikrokreditne organizacije iz Bosne i Hercegovine se nalaze među prvih 100 rangiranih mikrokreditnih organizacija u svijetu, prema izvještaju „2007 MIX Global: Microfinance institutions“ (CBBH, 2007., str. 80).

Pored toga davanja kredita, mikrokreditne organizacije mogu:

- primati i davati darove i donacije,
- davati i uzimati u kredite i u zalog/hipoteku imovinu radi osiguranja kredita i pozajmica,
- obavljati kreditne konzultacije, poslovno savjetovanje i tehničku pomoć s ciljem unapređenja poslovnih aktivnosti korisnika mikrokredita.

Mikrokreditne organizacije osnivaju se temeljem *Zakona o mikrokreditnim organizacijama* iz 2006. godine. One su pravne osobe i mogu poslovati kao:

- mikrokreditno društvo uz min. kapital od 500.000 KM ili
- mikrokreditna fondacija uz min. kapital od 50.000 KM.

Mogu ih osnovati najmanje tri domaće ili strane fizičke osobe ili najmanje jedna domaća i jedna strana fizička osoba. U godini 2008. na području Federacije Bosne i Hercegovine djelovalo je 17 mikrokreditnih organizacija.

Mikrokreditno društvo može odobravati kredite do 50.000 KM, a *mikrokreditna fondacija* do 10.000 KM. Krediti se odobravaju za različite namjene, na primer:

- za stalna i obrtna sredstva za proizvodnju, na rok od 18 do 60 mjeseci uz 1,5% kamata mjesečno, zatim
- za rekonstrukciju i dogradnju stambenih objekata na rok do 10 godina uz 8% kamata godišnje.

Poslovanje mikrokreditnih organizacija podržavaju međunarodne organizacije. Uz pomoć mikrokreditnog projekta Svjetske banke u razdoblju od 1996. do 2005. odobreno je približno 150.000 kredita osobama iz ruralnih područja, a samo manje od 1% tih sredstava nije naplaćeno. U svijetu su se mikrokrediti pokazali kao važan izvor financiranja malih poduzetnika i socijalno ugroženih osoba, pa su prema nekim procjenama u Federaciji Bosne i Hercegovine ti krediti osigurali ili održali više od 200.000 radnih mjesta (USAID, 2004., str. 85)³⁷.

Podaci Centralne banke Bosne i Hercegovine ukazuju na to da je značenje mikrokreditnoga sektora za malo poduzetništvo sve veće. Naime, navodi se da je u tijeku 2007. mikrokreditni sektor plasirao kredita u vrijednosti od 971 milijun KM, što je povećanje od 61% u odnosu na godinu 2006. Broj aktivnih klijenata povećao se za 45% u usporedbi s prethodnom godinom. To ukazuje na značajno povećanje finansijskih sredstava koja se koriste za podržavanje mikrobiznisa. (CBBH, 2007.)

Radi usporedbe, vrijednost kredita koje je odobrio mikrokreditni sektor u 2007. odgovara približno četvrtini ukupnih kredita koje su poslovne banke odobrile svim poduzećima.

³⁷ "SMEs Interventions and Gaps Analysis – Final Report",

Ostvareni učinci mikrokreditnih organizacija u osposobljavanju, u prvom redu, ruralnog stanovništva za samozapošljavanje na vlastitim resursima, upućuje na njihovu potrebu, ali i na ograničavanje njihovog poslovanja izvan razumnih normi. U tu svrhu jasniju nadzornu ulogu trebala bi imati Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine.

3.3.3. Leasing

Leasing je moderan instrument financiranja koji je preporučljiv upravo za srednje velike poduzetnike kao alternativa klasičnom obliku kreditiranja. Prema statističkim podacima „Leaseurope“ ovaj oblik financiranja je u konstantnom porastu u svim zemljama Europe. Leasing se smatra pogodnijim od klasičnog kreditiranja, a kao najznačajnije prednosti leasinga navode se:

- štedi se vlastiti kapital,
- nema utjecaja na likvidnost,
- štedi se kreditni limit za nove investicije,
- omogućuje se transparentnost troškova,
- omogućuje se porezno optimalno financiranje,
- omogućuje se slobodno ugovaranje vremenskog korištenja financiranja,
- osigurava se prvakup korisniku leasinga.

U Federaciji Bosne i Hercegovine taj vid financiranja postaje sve važniji. Prema CBBH, u godini 2007. u Bosni i Hercegovini poslovalo je deset leasing kompanija kojima su, osim jedne, vlasnici banke. Vrijednost ugovora o leasingu u 2007. iznosila je 757 milijuna KM ili 62 % više usporedbi s godinom 2006.

Struktura tržišta prema opsegu financiranja jest sljedeća:

Dakle, većina je sredstava usmjereni prema kupnji/ulaganju u nekretnine i u vozila, a približno petina sredstava usmjerava se u kupnju opreme – strojeva za proizvodnju. Značenje leasinga za poslovni sektor može se potkrijepiti slijedećom činjenicom: vrijednost ugovora o leasingu u 2007. približno odgovara petini vrijednosti kredita koje su banke plasirale u poduzeća.

3.3.4. Poticajna sredstva

Financiranje kapitalnih ulaganja malih i srednjih poduzetnika, kao što je spomenuto, ostvaruje se sredstvima proračuna Federacije, kantona i općina, ali također i kreditima banaka te vlastitim sredstvima.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta u godini 2008. odobravalo je mikro, malim i srednjim poduzetnicima:

- a) kreditna sredstva putem tadašnje Investicijske banke Federacije Bosne i Hercegovine i
- b) grant poticajna sredstva.

Kreditna sredstva putem Investicijske banke Federacije Bosne i Hercegovine odobravana su unutar pilot Programa „Kreditni poticaj razvoja poduzetništva“. Cilj Programa je bio da se na osnovi komisione kreditne linije pruži finansijska podrška mikro, malim i srednjim poduzećima za dodatna ulaganja u stalna i obrtna sredstva koja bi omogućila proširenje proizvodnje, povećanje nivoa usluga, veće iskorištenje proizvodnih i uslužnih kapaciteta, ulaganja u razvoj i nabavu novih tehnologija, razvoj novih proizvoda i usluga, povećanje zaposlenosti. Poduzetnici i obrtnici prijavljivali su se na osnovi javnog natječaja, a kao uvjet bili su potrebni investicijski projekt i poslovni plan (FMRPO, 2008.³⁸).

Tablica 28. Poticajna sredstva iz proračuna Federacije Bosne i Hercegovine

Poticaji:	2007.		2008.	
	Iznos, u KM	Struktura	Iznos, u KM	Struktura
Manifestacije i stručne publikacije	110.000,00	1,2%	80.000,00	1,0%
Za inovacije	70.000,00	0,8%	70.000,00	0,9%
Potpore projektima koje financiraju drugi subjekti	500.000,00	5,6%	-	-
Razvojni projekti i obrazovanje u održivom razvoju	75.000,00	0,8%	-	-
Podrška osnivanju komora	190.000,00	2,1%	-	-
Transfer tehnologije i znanja	145.000,00	1,6%	100.000,00	1,3%
Poticanje poduzetništva i poduzetnici početnici	450.000,00	5,0%	-	-
Poticaji po GENDER projektima	700.000,00	7,8%	400.000,00	5,0%
Za opstanak malog gospodarstva i starih zanata	6.730.000,00	74,8%	3.900.000,00	48,8%
Projekti usmjereni ekosocijalnom tržišnom gospodarstvu	30.000,00	0,3%	-	-
Izgradnja poduzetničke infrastrukture	-	-	3.000.000,00	37,5%
Razvoj obrtničkih komora	-	-	150.000,00	1,9%
Poduzetništvo mladih	-	-	300.000,00	3,8%
Ukupno	9.000.000,00		8.000.000,00	100,0%

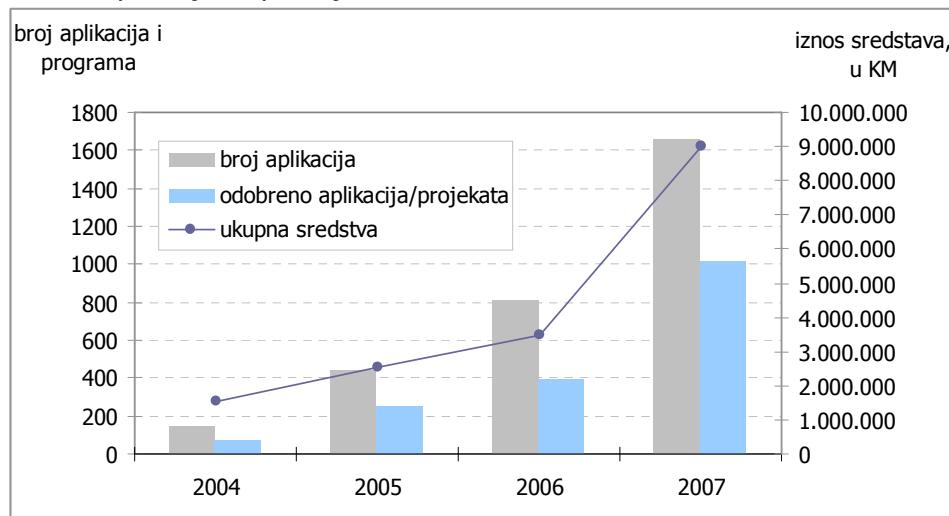
Izvor: FMRPO, 2008.

³⁸ <http://www.fmrpo.gov.ba>

Grant poticajna sredstva usmjeravaju se u nekoliko svrha, a korisnici nisu samo mikro, mali i srednji poduzetnici, nego i udruge, općine, komore, fakulteti, itd. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta ukupno je u 2007. i u 2008. izdvojilo 17 milijuna KM za poticaje malom i srednjem poduzetništvu te obrtu.

Iznos i struktura poticaja prikazani su u tablici 28., iz koje se vidi da je većina poticaja u 2007. usmjerena prema opstanku malog gospodarstva i starih zanata, što se nastavilo i u 2008., u kojoj su značajna sredstva usmjerena i u izgradnju poduzetničke infrastrukture. U razdoblju od 2004. do 2007. bilježi se sve veći interes poduzetnika i obrtnika za dobivanje poticaja malom i srednjem poduzetništvu, kao što se vidi iz sljedeće slike.

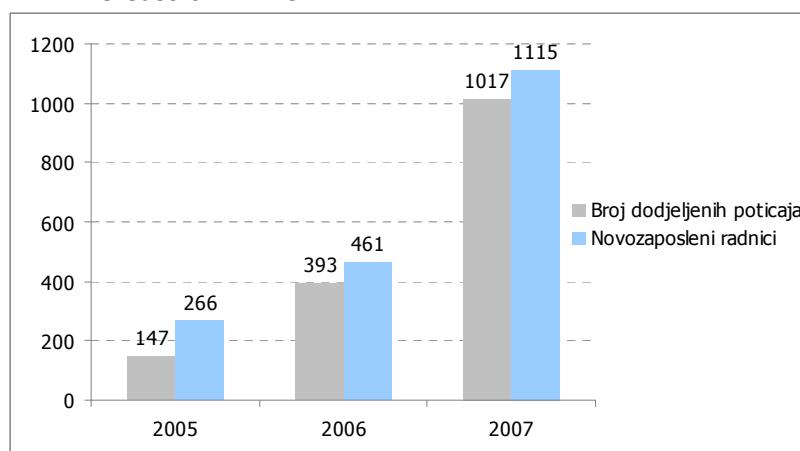
Slika 8. Aplikacije za poticajna sredstva

Izvor: FMRPO, 2008.

Broj aplikacija za dobivanje poticaja povećavao se brže od iznosa poticajnih sredstava, a iz toga se vidi jačanje poduzetničkog duha i veća informiranost o mogućnostima tog načina financiranja poduzetničke aktivnosti. Na osnovi tih poticaja povećana je zaposlenost (slika 9.) – u prosjeku je na osnovi jednog odobrenog poticaja zaposleno neznatno više od jednog radnika u razdoblju od 2005. do 2007.

Slika 9. Novozaposleni radnici u MSP koji su koristili poticajna sredstva FMRPO

Izvor: FMRPO, 2008.

Osim poticajnih sredstava FMRPO, potrebno je istaknuti da se ostvaruje i suradnja jedinica lokalne uprave i samouprave s bankama u formiranju povoljnijih uvjeta kreditiranja malog i srednjeg poduzetništva, što je osobito važno za poduzetnike početnike i za poduzetnike u fazi rasta i razvoja. Ta suradnja u jednoj je mjeri institucionalizirana jer je Zakonom o poticanju malog gospodarstva određeno da se u proračunu Federacije Bosne i Hercegovine rezervira 2% njegovog iznosa za doprinos realiziranju programa razvoja malog gospodarstva. Osobito značajnu ulogu za financiranje malih i srednjih poduzetnika u budućnosti će imati Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine, o kojoj je riječ u nastavku.

3.3.5. Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine

Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine je kao slijednik Investicijske banke Federacije Bosne i Hercegovine³⁹ s radom započela 1. srpnja 2008., a njezino je poslovanje određeno *Zakonom o Razvojnoj banci Federacije Bosne i Hercegovine*. Sjedište Banke je u Sarajevu, postoje poslovnice u Mostaru, Bihaću, Orašju, Livnu i Zenici, a najavljen je osnivanje poslovnica u svim regionalnim centrima Federacije BiH.

Osnovni zadatok Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine jest provođenje ekonomskog politike Vlade Federacije Bosne i Hercegovine s ciljem postizanja gospodarskog razvoja i zapošljavanja na osnovi stimulativnog kreditiranja - u pravilu, s kamatnim stopama nižim od tržišnih kamatnih stopa. Ukupan kreditni portfelj Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine krajem 2008. iznosio je 347,2 milijuna KM⁴⁰.

Uz pomoć Razvojne banke Federacije BiH realizirali bi se projekti od osobite važnosti za Federaciju Bosne i Hercegovine i za Bosnu i Hercegovinu, osobito u područjima u kojima komercijalne banke nemaju interesa (infrastruktura, vodoopskrba, zaštita okoliša, itd.), te oni koje je moguće realizirati samo kroz srednjoročne i dugoročne kredite uz razvojne kamatne stope. To uključuje i financiranje razvijanja malog i srednjeg poduzetništva kreditnim linijama po najpovoljnijim uvjetima. Za poduzeća su dostupne kreditne linije za dugoročno i za kratkoročno kreditiranje, a uvjeti su dani u tablici 29. Pored davanja kreditnih sredstava, Banka može odobravati garancije i akreditive.

³⁹ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 25. lipnja 2008. godine, donijela je Odluku o početku rada kao pravnog slijednika Investicijske banke Federacije Bosne i Hercegovine. Investicijska banka Federacije Bosne i Hercegovine osnovana 1997. godine osnovala kao banka univerzalnog tipa za obavljanje bankarskih poslova po osnovi investicija, razvojnih programa i projekata Federacije Bosne i Hercegovine te projekata obnove i rekonstrukcije, investiranih od inozemnih donatora.

⁴⁰ Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine krajem 2008. upravljala je sredstvima u vrijednosti od približno 400 milijuna KM. Kreditni portfelj Banke na dan 30.06.2008. godine iznosio je 169,8 milijuna KM, a riječ je o sredstvima koja su direktno plasirana krajnjim korisnicima. Komisioni kreditni portfelj na isti dan bio je 177,4 milijuna KM. Taj portfelj čine sredstva kojima upravlja Banka u ime Federacije BiH, koja se zadužila kod međunarodnih finansijskih institucija i fondova (Kuvajtski fond, Saudijski fond itd). Najavljen je da će se vrijednost sredstava kojima Banka upravlja u roku četiri godine povećati do planirane svote od približno 500 milijuna KM, iz proračuna Federacije. (Izvor: web-stranice Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine, www.ibf-bih.com).

Tablica 29. Kreditne linije Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine

A. Kratkoročno kreditiranje	Uvjeti
Kreditna linija za financiranje nedostajućih likvidnih sredstava	Kamata 7,00 %, rok otplate do 12 mjeseci, namjena financiranje tekućeg kapitala poduzeća koja se bave proizvodnjom i uslugama, te koja ispunjavaju kriterije u pogledu boniteta i kreditne sposobnosti.
B. Direktno dugoročno kredit.	Uvjeti
Kreditna linija za dugoročno kreditiranje stalnih i tekućih sredstava	Rok otplate do 7 godina, grace period do 1 godine, kamata 5% godišnje, namjena: direktno kreditiranje poduzeća koja se bave proizvodnjom i uslugama.
Kreditna linija za financiranje poljoprivredne proizvodnje	Rok otplate od 18 mjeseci do 10 godina, grace period - različita dužina ovisno o vrsti djelatnosti, kamata 4 %, namjena: financiranje poljoprivredne djelatnosti kojom se bave pravna i fizička lica.
Kreditna linija za dugoročno kreditiranje za poticaj zapošljavanja iz sredstava Federalnog zavoda za zapošljavanje	Uvjeti kreditiranja za poljoprivrednu proizvodnju - rok otplate do 7 godina, grace period do 24 mjeseca, kamata 3,00 % Namjena: kreditiranje poticanja zapošljavanja. Maksimalan iznos kredita nije ograničen, ali je limitiran iznosom kredita po novozaposlenom radniku i to: <ul style="list-style-type: none">▪ za industriju 25.000. KM▪ za zanatstvo i usluge 15.000. KM▪ za poljoprivrednu proizvodnju 10.000. KM Uvjeti kreditiranja za industriju, zanatstvo i usluge - rok otplate do 7 godina, grace period do 12 mjeseci, kamata 4,00 %
Kreditna linija za dugoročno financiranje agencija za leasing	Rok otplate do 5 godina, grace period do 6 mjeseci, kamata Euribor + 2,00 %, namjena: financiranje/refinanciranje gospodarskog programa iz ponude finansijskih agencija specijaliziranih za leasing aranžmane.
Kreditna linija za dugoročno financiranje izvršenog izvoza	Kamata 5%, namjena: financiranje izvršenog izvoza poduzeća iz oblasti proizvodnje i usluga, koja ispunjavaju kriterije u pogledu boniteta i kreditne sposobnosti.

Izvor: Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine, 2008.⁴¹⁴¹ www.ibf-bih.com

3.3.6. Garancijske organizacije

U Federaciji Bosne i Hercegovine posluju organizacije od kojih neke djelomično jamče za kredite malih i srednjih poduzetnika. Još 1996. godine osnovana je *Investicijska garancijska agencija* (IGA, dalje u tekstu Agencija) kao državna agencija sa sjedištem u Sarajevu i Banja Luci. Zadaće Agencije su:

- a) implementacija projekata Svjetske banke i
- b) osiguranje inozemnih kompanija koje prodaju opremu i robu u proizvodne svrhe BiH od političkih i ratnih rizika, što ostvaruje u suradnji s Lloyd osiguranjem iz Londona.

Krajem 2004. godine osnovana je *Izvozno-kreditna agencija Bosne i Hercegovine*, čija je zadaća davanje potpora izvoznicima putem kreditiranja pripreme izvoza, izvođenja radova u inozemstvu, garancija za dobro izvršenje posla i osiguranje naplate potraživanja po izvozu te faktoring podrške.

Fond garancija za kredite malom i srednjem poduzetništvu pokrenuo je USAID iznosom od 31 milijun eura u godini 2003. Fond posredstvom lokalnih banaka - UPI banka, Sarajevo, Volksbank BiH i Zagrebačka banka Mostar – poduzetniku osigurava 50% iznosa kredita tih banaka uloženih u preradu drva, proizvodnju hrane i turističku djelatnost. Vrijedi spomenuti da je i Njemačka banka za obnovu (KfW) dala garancije u iznosu od 7,5 milijuna EUR Raiffeisen banchi.

Garancije daje i *Investicijsko-garantni fond EU* posredstvom Multilateralne agencije za garantiranje investicija (MIGA), koju je 1988. godine osnovala Svjetska banka. Ona daje podršku stranim investitorima osiguravajući ih od političkog rizika (restrikcije transfera, eksproprijacije rata, civilnih nemira i poricanja ugovora).

Uspostavljena su i četiri kreditno–garancijska fonda i to u okviru Udruženja za poduzetništvo i posao LINK, Sarajevske regionalne razvojne agencije – SERDA, Sjeveroistočne regionalne razvojne agencije – NERDA i Biznis servis centra Zenica.

Budući da se potreba garantiranja za kreditne obveze malih poduzetnika počela zadovoljavati i na razini kantona, i to upućuje na nedostatak jedinstvenog rješenja na razini Federacije Bosne i Hercegovine.

3.4. Poduzetnička infrastruktura

Savjetodavnim aktivnostima za male i srednje poduzetnike danas u Federaciji Bosne i Hercegovine bave se mnogobrojne institucije, udruženja i privatne tvrtke. Pored glavnih savjetodavnih institucija, postoje još:

- komore,
- savjetodavne tvrtke,
- udruge,
- individualni konzultanti.

Obrtnička komora Federacije BiH i kantonalne obrtničke komore pružaju savjete i ostale usluge za potrebe obrtnika-poduzetnika. Druge namjenske infrastrukturne institucije nisu za sada značajnije razvijene, iako danas u svijetu postoje raznovrsni tipovi takvih institucija kao što su poduzetnički centri, lokalne razvojne agencije, tehnološki parkovi i druge ustanove. Pojedine od postojećih institucija obavljaju samo dio funkcija koje bi trebale obavljati, ali osnovno je ograničenje nepostojanje sustavno osmišljene i izgrađene infrastrukture za poticanje malog i srednjeg poduzetništva.

3.4.1. Komore

Za malo i srednje poduzetništvo osobito su važne dvije institucije koje okupljaju poduzetnike radi promicanja zajedničkih interesa i razvoja, a to su:

- Gospodarska komora Federacije Bosne i Hercegovine i
- Obrtnička komora Federacije Bosne i Hercegovine.

3.4.1.1. Gospodarska komora Federacije Bosne i Hercegovine

Gospodarska komora Federacije Bosne i Hercegovine osnovana je 1999. godine, ali su se prve gospodarske komore u Bosni i Hercegovini pojavile prije gotovo 100 godina po modelu javno-pravnih udruženja. Komorski je sustav nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini bilo potrebno prilagoditi novom ustroju države Bosne i Hercegovine. Tijekom 1998./99. godine na području Federacije Bosne i Hercegovine konstituirane su županijske/kantonalne komore, nastale transformacijom postojećih regionalnih komora ili osnivanjem novih. Organi Komore Federacije Bosne i Hercegovine su skupština, upravni odbor, nadzorni odbor i predsjednik.

Osnovne su nadležnosti Komore:

■ partnerski odnosi s tijelima izvršne vlasti i uprave na razini Federacije Bosne i Hercegovine,	■ javna ovlaštenja koja joj po zakonu pripadaju,
■ unapređenje gospodarstva i poduzetništva,	■ poslovi suda časti i stalnog izbranog suda te
■ promocija gospodarstva Federacije Bosne i Hercegovine,	■ drugi poslovi vezani za ostvarivanje funkcije Komore Federacije Bosne i Hercegovine.

pružanje stručnih konzultantskih usluga članovima i županijskim/kantonalnim komorama u pripremama za izradu projekata,

Pri Gospodarskoj komori Federacije Bosne i Hercegovine registrirano je 20.682 poduzeća ili 77% svih gospodarskih subjekata.

3.4.1.2. Obrtnička komora Federacije Bosne i Hercegovine

Obrtnička komora Federacije Bosne i Hercegovine osnovana je godine 2007. u Mostaru, a njezin je rad određen *Zakonom o obrtu*⁴² i njezinim *Statutom*. Obrtnička komora Federacije Bosne i Hercegovine samostalna je stručno-poslovna organizacija u koju se udružuju obrtnici i lica koja obavljaju obrtu slične djelatnosti, ali trgovačka i gospodarska društva osnovana po drugim zakonima mogu Komori pristupiti dobrovoljno, na osnovi pristupnice.

Obrtnička komora Federacije Bosne i Hercegovine obavlja sljedeće poslove:

zastupa i predstavlja obrtnike pred tijelima Federacije Bosne i Hercegovine u oblikovanju privrednog sustava,	pruža pomoć obrtnicima prilikom osnivanja i poslovanja obrta te
daje mišljenja i prijedloge Federalnim tijelima kod donošenja propisa u sektoru obrtništva,	organizira nastupe obrtnika na domaćim i inozemnim sajmovima.
zastupa i predstavlja obrtnike pred drugim tijelima u zemlji i inozemstvu,	

Također, Komora obavlja i javne ovlasti koje su utvrđene Zakonom o obrtu i Statutom, a koje se odnose na izobrazbu u vezi s obavljanjem vezanih obrta pa je ovlaštena za izdavanje javnih isprava - svjedodžbi o položenom ispitu o stručnoj osposobljenosti i majstorskih diploma. Kantonalne komore u suradnji sa srednjim školama koje su verificirane za te poslove osnivaju komisije za polaganje ispita iz stručne osposobljenosti i majstorskih ispita. O položenim majstorskim ispitima kantonalne komore dužne su obavijestiti Obrtničku komoru Federacije Bosne i Hercegovine.

⁴² SNFBiH br. 52/02.

3.4.1.3. Organiziranost obrtnika

Članstvo u komorama je dobrovoljno, a obrtnici danom upisa u obrtni registar mogu postati članovi udruge, odnosno, komora, ako potpišu pristupnicu. Naplatu članarine obavlja nadležni poreski ured po ugovoru koji se sklapa s kantonalnom obrtničkom komorom. Udruge obrtnika na području jedne ili više općina osnivaju se na teritorijalnom ili strukovnom principu. U obrtničku komoru kantona mogu se učlaniti udruženja obrtnika. Obrtničke komore kantona udružuju se u Obrtničku komoru Federacije Bosne i Hercegovine. U siječnju 2008. nadležno ministarstvo pokrenulo je javnu raspravu vezanu za izmjene i dopune postojećeg Zakona o obrtu.

U dosadašnjem razvoju obrtničke djelatnosti neospornu ulogu imala su pojedina udruženja i kantonalne komore, a posebno u razvoju strukovnog obrazovanja za potrebe obrtništva. Stoga bi nadležna ministarstva morala uvažavati prijedloge asocijacija obrtništva u području redovnog strukovnog obrazovanja i osposobljavanja obrtnika:

- za razvoj i primjenu novih tehnologija,
- za unapređenje u karijeri te
- za uvođenje sustava kvalitete i standarda (ISO, HASAP i dr.)

Osobito su značajniji sustavi kvalitete i standardi bez kojih se neće moći ponuditi proizvode i usluge za izvoz i nastup na međunarodnom tržištu.

Primjerena zakonska rješenja imaju vrlo pozitivnu ulogu kod razvoja obrta samo ako su njihova načela i namjere razumljivi. Zakonodavac mora uvažavati činjenicu da kod primjene zakona i propisa obrti i mala poduzeća nemaju pravne službe i da su u znatno težem položaju od srednjih i velikih gospodarskih subjekata. Zbog toga su dobro organizirane asocijacije obrtništva s razvijenim službama značajna potpora obrtu i njegovome rastu i razvitu.

Kod primjene propisa moraju se na najmanju moguću mjeru svesti primjeri birokratskog ponašanja svih organa (registracijski organi, inspekcija, sud, upravni organi) kako bi se otklonile sve prepreke u poslovanju obrta i malog i srednjeg poduzetništva.

Iz navedenih razloga potrebno je zakonski urediti obveznost članstva na način da nadležno ministarstvo odredi visinu i iznos tzv. paušalnog dijela članarine, a ostale prihode komore ostvaruju na tržištu usluga koje pružaju svojim članovima.

3.4.2. Zadruge

Zadrugarstvo, kao i obrtništvo, na prostorima Federacije Bosne i Hercegovine ima dugogodišnju tradiciju i veoma značajnu ulogu u ostvarivanju zajedničkih poslovnih interesa zadrugara. Povijesni razvoj zadruga pružio je poticaj za osnivanje suvremenih poljoprivrednih zadruga, ali i svih drugih oblika zadruga, osobito obrtničkih, stambenih, prodajnih, poljoprivrednih, građevinskih, štedno-kreditnih i dr.

U Federaciji Bosne i Hercegovine osnovan je i Zadružni savez godine 1998. Organizacija i način rada Saveza u Bosni i Hercegovini, a time i Zadružnog saveza Federacije Bosne i Hercegovine, određen je *Općim zakonom o zadrugama BiH*⁴³. Zadružni savez financira se iz članarina i uloga članica, donacija, posebnih sredstava koje članice namjenski udruže i drugih oblika financiranja aktivnosti Saveza, a pri njemu su registrirane 74 zadruge.

Ciljevi udruživanja u Savez podijeljeni su kroz sljedeća područja:

- područje poslovanja
- područje edukacije i informiranja
- područje suradnje sa državnim i drugim organima i u drugim područjima

Savez surađuje sa zadružnim savezima, privrednim komorama, državnim organima te znanstvenim i stručnim institucijama u zemlji. Vizija je Saveza organizirati zadružni sektor tako da postane vitalni čimbenik održivog gospodarskog razvijanja Federacije Bosne i Hercegovine.

Zadružni savez Federacije Bosne i Hercegovine i Zemljoradnički zadružni savez Republike Srpske zaključili su godine 2000. Ugovor o reorganizaciji i transformaciji Zadružnog saveza Bosne i Hercegovine s ciljem uspostavljanja i nastavka ekomske suradnje kao preduvjeta za gospodarski razvoj.

Kao što je to slučaj i u nekoliko zemalja članica EU poput Italije, Njemačke, Španjolske, Finske i Danske, razvoj zadrugarstva i zadružni sektor mogli bi u sadašnje vrijeme u Federaciji Bosne i Hercegovine igrati značajnu ulogu u unapređenju gospodarskog i društvenog razvoja.

⁴³ Službeni glasnik BiH, br.18/03.

3.4.3. Tehnološke institucije

U Federaciji postoje tri centra za poslovnu podršku, koji se nalaze u sastavu općinske administracije u Mostaru, Sarajevu i Zenici, dok je centar za poslovnu podršku u Vitezu još u procesu uspostave.

3.4.3.1. Poslovni inkubatori

Poslovnim inkubatorom se smatra „pogodan“ prostor u kojem svoj posao započinju potencijalni poduzetnici ili svoj posao nastavljaju kao mala mikro, mala i srednja poduzeća (do 6 mjeseci). Poslovni inkubator ima tri važne komponente:

Objekt (prostori za poslovanje),

Poslovno savjetodavne i ostale usluge

- zajednički administrativni poslovi
- pomoć u dobivanju finansijskih sredstava
- osiguranje povezivanja poslovanja
- uključivanje zajednice u rad poduzeća

Usluge menadžmenta.

Poslovni inkubatori mogu biti značajni alati u pokretanju poslova, posebno u području informacijsko-komunikacijske tehnologije. Osnivanje inkubatora treba biti predviđeno regionalnim i lokalnim razvojnim planovima, međutim, inicijativa u Bosni i Hercegovini je prepuštena donatorima i lokalnoj administraciji. U Federaciji Bosne i Hercegovine postoji osam inkubatora. Može ih se podijeliti u dvije grupe.

- a) **Inkubatori koji posluju već četiri do pet godina**, gdje se funkcija inkubatora ostvaruje, a poduzeća se razvijaju i napuštaju inkubatore. Radi se o sljedećim inkubatorima: poslovni inkubator Mostar, nezavisni biro za razvoj Modriča/Gradačac, Lipnica Tuzla i udruga poduzetnika i poslodavaca Žepče.
- b) **Inkubatori koji su formirani u posljednje dvije godine**: Zenica, Sarajevo SERDA, BIT Centar Tuzla i Jablanica.

U inkubatorima je 118 poduzeća s više od 770 zaposlenih. U rekonstrukciju postojećih inkubatora uloženo je 9 milijuna KM. Postojeći poslovni inkubatori osnovali su i neformalnu mrežu za jačanje međusobne suradnje.

Kantonima i općinama upućen je upit o zainteresiranosti za izgradnju poduzetničkih inkubatora. Podaci govore da postoji zainteresiranost lokalnih zajednica za izgradnju poduzetničkih inkubatora. Interes je iskazalo sedam općina: Usora, Bihać, Bosanska krupa, Bosanski petrovac, Travnik, Zavidovići i Bugojno.

Raspadom gospodarskih sistema ostao je neiskorišten veliki broj gospodarskih objekata koje je moguće obnoviti i prilagoditi u radni prostor za male poduzetnike. Većina ovih objekata u vlasništvu je županija, gradova i općina te ih je moguće brzo staviti u funkciju. Pored toga ostao je neiskorišten i velik broj vojnih objekata koji su u državnom vlasništvu, te objekte je moguće prenamijeniti u poslovne inkubatore.

Inicijativa lokalne uprave i šire zajednice po pitanju finansijske podrške osnovni je uvjet za ospozobljavanje i puštanje u rad poslovnih inkubatora. Njihov interes je i u stvaranju pozitivnog efekta za zapošljavanje, a time i razvoj lokalne zajednice. Lokalne zajednice bi trebale osigurati kadrovsku strukturu za osnivanje i vođenje poslovnih inkubatora.

3.4.3.2. Klasteri

Osnovna uloga klastera je da grupe poduzeće i organizacija međusobnim umrežavanjem i kontaktima poboljšavaju svoj nastup na tržištima i podižu svoju konkurentnost. U Bosni i Hercegovini klasteri su tek u početnog fazi razvijanja, a međunarodne su organizacije imale važnu ulogu u tom razvijanju.

Prema dostupnim podacima, u Bosni i Hercegovini postoje sljedeći klasteri:

- automobilski klaster koji se prostire se na području Republike Srpske i na području Federacije Bosne i Hercegovine, zatim
- klaster plastičara i alatničara u Gračanici i
- klaster drvene industrije.

3.4.3.3. Tehnološki parkovi

Tehnološki park je mjesto na kojem se povezuju stručnjaci i poduzetnici koji žele ostvariti svoje gospodarske ciljeve temeljene na novim tehnologijama. Tehnološki park je u pravilu planski organiziran, infrastrukturno opremljen te u ekološki uređenom prostoru nudi različite pogodnosti i usluge. Naglasak u tehnološkim parkovima je stavljen na razvoj i znanstveno istraživačke aktivnosti. Osnivaju se u blizini visokoobrazovnih institucija i istraživačkih centara te privlače vrhunske stručnjake, ali i mlade talente koji se u njima dalje usavršavaju i obrazuju. Tehnološkim parkovima je cilj koncentracija znanja, visoke tehnologije i obrazovanja. Naglasak je na primjeni tih znanja i tehnologija u proizvodnji. U Bosni i Hercegovini postoji tehnološki park u Banja Luci, u 2008. godini započeo je s radom i tehnološki park Mostar, a uskoro se očekuje i pokretanje tehnološkog parka u Zenici.

Tehnološki park Zenica

S obzirom na izgrađenu poslovnu infrastrukturu, ogromne neiskorištene poslovne prostore i proizvodne hale te otvaranje Sveučilišta ostvareni su svi potrebni preduvjeti za otvaranje tehnološkog parka u Zenici. Vlada Zeničko-dobojskog kantona izradila je studiju izvodljivosti osnivanja tehnološkog parka te su kasnije autorska prava prenesena na Regionalnu razvojnu agenciju Zenica (REZ). Osnivanje tehnološkog parka Zenica postalo je prioritetni zadatak definiran u Regionalnoj razvojnoj strategiji za regiju Centralna BiH.

Do sada su poduzete sljedeće aktivnosti:

- formiran je Centar za izvrsnost u drvopreradi – Drvokvalitet BiH
- nabavljen je CNC obradni centar
- osnovan je laboratorij za tehnologiju strojne obrade drveta
- pokrenut je studijski odsjek „Proizvodni biznis“ s usmjerenjima dizajna i proizvodne tehnologije u drvopreradi.

Ovim je povećana konkurentnost drvoprerađivačkih poduzeća u Federaciji Bosne i Hercegovine prema zemljama Europske unije. Centar za izvrsnost omogućava poduzećima pristup novim tehnološkim spoznajama i opreme i trebao bi biti samo prvi od odjela novog tehnološkog parka u Zenici.

S ciljem potpore ovom projektu Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je u 2008. godini kroz program poticaja sufinanciralo izgradnju infrastrukture u Tehnološkom parku sa 50.000,00 KM, dok je godinu ranije izdvojeno 13.000,00 KM.

[Tehnološki park Mostar](#)

Tehnološki park Mostar registriran je 2008. godine, a osnivači su Alfa Therm d.o.o., udruga Hercegovačko razvojno informatičko društvo (HRID) i udruga Hercegovački patent. Ovaj projekt je prepoznat kao pokretač poduzetništva i proizvodnje od regionalnog interesa tako da je dobio značajnu podršku velikog broja respektabilnih institucija kao primjerice: grad Mostar, Vlada Hercegovačko–neretvanskog kantona, Federalna gospodarska komora, Obrtnička komora Federacije Bosne i Hercegovine, Fakultet strojarstva i računarstva Sveučilišta u Mostaru, Fakultet informacijskih tehnologija Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mašinski fakultet–Institut za mašinstvo Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Znanstveno-tehnološki park Univerziteta u Gironi, Štajerski Tehnološki park, Tehnološki park Zagreb, udruženje „Solidarnosti za jug“ Trebinje i Tehnološki park Varaždin.

Organizacija GTZ je ponudila konzultantsku pomoć u procesu uspostave inkubacije pa do samoodrživosti cijelokupnog projekta. Tehnološki park je pokrenuo Centar za tehničku kulturu (CTK) kojoj je cilj poticaja mladih na nove tehnološke iskorake. Praktične aktivnosti Tehnološkog parka Mostar bi trebale početi u godini 2009.

3.4.3.4. Razvojne agencije

Kao što i samo ime govori, radi se o posebnim organizacijama koje kao svoj osnovni cilj definiraju sveukupni razvoj regije koju pokrivaju. Svrha razvojnih agencija je promicanje gospodarskog razvoja regije u skladu s donesenim razvojnim planovima i strategijama. Osnovne zadaće regionalnih razvojnih agencija su:

Identifikacija novih razvojnih mogućnosti,	Sudjeluju u programima finansijske pomoći Europske unije,
Definiranje regionalne strategije,	Sudjeluju u uspostavljanju poduzetničkih zona, inkubatora, tehnoloških parkova te
Obavljaju aktivnosti regionalnog marketinga i pružanje edukacijskih i savjetničkih usluga,	Posebnu pažnju posvećuju razvoju ruralnih područja.

Regionalne razvojne agencije su nevladine, neprofitne organizacije koje su osnovali subjekti gospodarskog razvijanja, a rad im se temelji na partnerstvu javnog, privatnog i nevladinog sektora. U njihovom radu sudjeluju:

Lokalne vlasti,	Istraživačke i obrazovne institucije,
Lokalna razvojna udruženja,	Nevladine organizacije,
Gospodarske komore,	Organizacije tržišta rada i
Udruženja poslodavaca,	Sindikati.
Pružatelji poslovnih usluga,	

Organizacija regionalnih razvojnih agencija omogućava stvaranje vodoravnih i okomitih veza na svim institucionalnim razinama. Temeljni cilj im je izgradnja čvrstog partnerstva za planiranje i provedbu razvoja. Za ostvarivanje ciljeva nužno je kontinuirano djelovanje svih sudionika u procesu planiranja i provedbe.

Regionalni proces u Bosni i Hercegovini nastao je u okviru projekta EURED – Podrška Europske unije regionalnom ekonomskom razvoju. Glavni zadaci projekta su:

Definiranje okvira za regionalni razvoj,	Izrada strategija regionalnog ekonomskog razvoja i
Osnivanje i izgradnja kapaciteta regionalnih razvojnih agencija,	Projektni fond za sufinanciranje projekata.

Putem fonda za regionalni ekonomski razvoj Europska unija osigurala je bespovratna sredstva za projekte ekonomskog razvoja s fokusom na mala i srednja poduzeća i turizam.

Kroz taj projekt u Bosni i Hercegovini osnovano je pet regionalnih razvojnih agencija.:

ARDA – Sjeverozapadna Bosna i Hercegovina,	REDAH – Hercegovina,
NERDA – Sjeveroistočna Bosna i Hercegovina,	SERDA – Sarajevo.
REZ – Središnja Bosna i Hercegovina,	

Svaka razvojna agencija je za svoju regiju izradila strategiju regionalnog razvoja u tijeku godine 2004. uz tehničku podršku EURED projekta. Svi daljnji prijedlozi projekata moraju biti izravno povezani s prioritetima koji su definirani u strategiji te moraju imati odobrenje odgovarajuće regionalne razvojne agencije⁴⁴, a u okviru strategija planirani su projekti koji bi podržali izgradnju poduzetničkih zona u ovim regijama.

Prema okviru za implementaciju regionalne strategije Sarajevske ekonomske regije 2006.-2007., procijenjeno je da najviše potencijale za obnovu imaju tradicionalni sektori - sektor obrade metala, građevinski sektor, sektor prehrambene industrije i sektor obrade drveta. Razvoj sektora malih i srednjih poduzeća nije dovoljan. Većina mikrobiznisa i malih i srednjih poduzeća funkcioniра u trgovinskom sektoru (veleprodaja i maloprodaja). Nažalost, u prerađivačkoj industriji nema odgovarajućih razvijenih aktivnosti malih i srednjih poduzeća. Uspješni mikrobiznisi i mala i srednja poduzeća zahtijevaju povoljnu poslovnu klimu i odgovarajuću podršku. Stoga se sektor malih i srednjih poduzeća u ovoj regiji suočava s brojnim preprekama koje guše poduzetnički duh.

U prosincu 2005. godine započeo je projekt EURED II – Podrška malim i srednjim poduzećima i regionalnom ekonomskom razvoju u Bosni i Hercegovini. Glavne aktivnosti ovog projekta usmjerene su na:

	Institucionalnu podršku,		EURED fondove te
	Izgradnju kapaciteta,		Komunikaciju i transfer znanja.

Osnivanje razvojnih agencija temeljilo se na ekonomskim kriterijima te su napravljeni prvi koraci u premošćivanju granica između entiteta.

Postoji i nekoliko aktivnih *lokalnih* razvojnih agencija (Razvojna agencija: Brčko Distrikta, Kantona Tuzla, regije Birač, Semberije, Posavine, kantona srednje Bosne, doline gornje Drine; ekonomski regije Banja Luka; Poduzetnička razvojna agencija Banja Luke, Bihaća, udruženje Sinergija; Sjeverozapadna regionalna razvojna agencija).

Mala i srednja poduzeća ključni su regionalni gospodarski subjekti jer osiguravaju regionalni i lokalni rast i razvitak, zatim angažiraju lokalnu i regionalnu infrastrukturu i zapošljavaju lokalnu radnu snagu, ublažavajući time negativne migracijske procese, osobito one koji vode metropolizaciji društava zbog čega pojedine lokalne sredine ostaju potpuno prazne. U Federaciji Bosne i Hercegovine može se zaključiti kako su prostori u kojima nisu postojali veliki industrijski konglomerati razvili mentalitet potreban za razvitak malih i srednjih poduzeća pa su upravo sredine upravo potaknule razvitak tih poduzeća i najučinkovitije provele tranzicijske procese. Rezultati toga su smanjene negativne socijalne posljedice, razvijenija lokalna samouprava i konačno, zadržavanje mladih i obrazovanih kadrova.

⁴⁴ SERDA, 2008.

3.4.4. Konzultanti

Mali i srednji poduzetnici češće se koriste uslugama privatnih savjetnika–konzultanata nego uslugama vladinih savjetnika ili savjetnika donatora. Razlog tomu je orijentiranost privatnih konzultanata na klijenta te njihovo ulaganje u kvalitetu i raznolikost pruženih usluga.

No, neki od tih konzulanata nisu ovlašteni - nemaju certifikate o kvaliteti, što pobuđuje sumnju u vjerodostojnost i ispravnost savjeta. Sljedeći problem koji se javlja je specijaliziranje konzulanata za pojedina područja, najčešće knjigovodstva i revizije. Rijetki su konzultanti koji su stvarno sposobni pružiti široku paletu usluga. Mali i srednji poduzetnici trebaju usluge konzulanata, ali su im njihove usluge još uvijek preskupe.

3.4.5. Obrazovne institucije

U Bosni i Hercegovini se za obrazovanje izdvaja 6,4% ukupnog godišnjeg BDP-a. Primjera radi, u Hrvatskoj je taj pokazatelj 4,4%, a u Europskoj uniji se kreće u rasponu od 5,5% do 8% u uspješnijim zemljama. Sustav obrazovanja u Federaciji dijeli se na četiri razine obrazovanja: predškolsko, osnovno i srednjoškolsko te visoko obrazovanje. Obrazovanje je organizirano na nivou kantona i svaki je kanton donio odgovarajuću zakonsku regulativu. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je posrednik, odnosno, koordinira odnose između kantskih ministarstava obrazovanja.

U Federaciji Bosne i Hercegovine postoji sedam vrsta srednjih škola, a to su:

gimnazija,	mješovita stručna škola – gimnazija, tehničke i srodne te stručne škole,
srednja umjetnička škola,	specijalna srednja škola (učenici s posebnim potrebama) i
srednja tehnička i srodnja škola,	srednja škola za vjerske službenike.
srednja stručna škola,	

U Federaciji Bosne i Hercegovine ukupno je 1.129 osnovnoškolskih i 209 srednjoškolskih obrazovnih ustanova. Gimnazijske programe pohađa 26,3% učenika, dok tehničke/stručne srednjoškolske programe pohađa 70,6% učenika. U Federaciji Bosne i Hercegovine postoji 85 visokoškolskih ustanova od kojih je:

62 fakulteta	1 viša škola
5 umjetničkih akademija	14 privatnih visokoškolskih ustanova.
3 vjerske škole	

Obrazovni sustav na razini države podijeljen je na 13 skupina zanimanja ili na ukupno 100 zanimanja, i to 61 zanimanje III. stupnja i 39 zanimanja IV. stupnja.

Većina poduzetnika u Bosni i Hercegovini ima osnovnu ili srednju stručnu spremu. Prihvatanjem Europske povjete za mala i srednja poduzeća, Bosna i Hercegovina prihvatile je

i preporuke *Povelje o izobrazbi poduzetnika* kroz sustav obrazovanja. Uslijedila je reforma i primjena tih preporuka uvođenjem novih programa i sadržaja u obrazovnom sustavu.

Program podrške reformi Europske unije za stručno obrazovanje i obuku (EU VET), koji se najviše primjenjuje u srednjim strukovnim školama, podržali su fondovi EU. U sklopu toga projekta izrađena je *Strategija razvoja strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini za period od 2007. do 2013. godine*. Reforma obrazovanja se nastavlja - Kopenhaškim procesom uspostaviti će se Nacionalni kvalifikacijski okvir sastavljen od mreže kvalifikacija i njihovih razina. Za svaku granu će se sastaviti okvir kompetencija s opisima zanimanja, funkcija i procesa jedinstvenih za svako zanimanje. Europski kvalifikacijski okvir omogućuje usporedbu nacionalnih kvalifikacijskog okvira, čime se pomaže međusobno prepoznavanje kvalifikacija i neometanog protoka radne snage. U Federaciji su 134 škole obuhvaćene programom reforme.

Kao nastavak EU VET-ovih programa, organizacija Gesellschaft fur Technische Zusammenarbeit (GTZ) godine 2004. započela je projekt Stručnog obrazovanja i usavršavanja u Bosni i Hercegovini s ciljem povećanja mogućnosti zapošljavanja maturanata iz odabranih državnih stručnih škola.

Poduzetničko razmišljanje promiče se već od osnovnoškolskog obrazovanja. Sve veći broj zadruga, konzultanata i agencija organizira poduzetničku obuku u suradnji s vladinim i stranim nevladinim organizacijama. Poduzetništvo kao predmet djelomično je uključeno u nastavni program srednjih škola, dok pet ekonomskih fakulteta u Federaciji Bosne i Hercegovine ima četverogodišnje dodiplomske studije. Ekonomski fakulteti pružaju dodatne tečajeve iz marketinga, upravljanja, računovodstva i financija. Četiri ekonomski fakulteta organiziraju dvogodišnje dodiplomske programe (poslovne škole) i postdiplomski studij kojim se stječe zvanje magistra poslovne administracije.

Polaganjem majstorskog ispita stječe se pravo na otvaranje obrtničke radnje i obavljanje određenog obrta. Polaganje majstorskog ispita prema Zakonu o obrtu nije još zaživjelo. Da bi zaživjelo, potrebno je ispuniti neke uvjete. Jedan od tih uvjeta, osnivanje kantonalnih obrtničkih komora, ispunjen je. Drugi je donošenje Programa polaganja majstorskog ispita, na kojem Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke aktivno radi. Sljedeći je korak formiranje povjerenstva za polaganje majstorskog ispita koje formiraju kantske obrtničke komore i srednje škole verificirane za te poslove.

Neformalno obrazovanje o poduzetništvu provode kantonalni zavodi za zapošljavanje, nevladine organizacije, udruženja poslodavaca i privredne komore, uz angažiranje obrazovnih i znanstvenih ustanova.

3.4.6. Podrška međunarodnih organizacija

U Bosni i Hercegovini prisutne su i djeluju mnoge međunarodne organizacije koje pomažu razvitak malog i srednjeg poduzetništva te su se pokazale značajnima, kako u promicanju poduzetničkog duha i kulture, tako i u financiranju poduzetničkih programa te u pružanju stručne pomoći nadležnim tijelima i poduzetnicima. U tablici 30. dan je popis međunarodnih organizacija koje su aktivne u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Tablica 30. Odabrane međunarodne organizacije aktivne u Federaciji Bosne i Hercegovine

Europski fond za Bosnu i Hercegovinu (plasira kredite preko banaka i mikrokreditnih organizacija)	SECO (Državno tajništvo za ekonomski poslove - Švicarska)
Europska investicijska banka	DEZA (Direkcija za razvitak i suradnju) – Ministarstvo vanjskih poslova Švicarske
Europska komisija putem projekata EURED (EU Regional Economic Development)	UNIDEA-UNICREDIT FOUNDATION
EUTAC (EU Projekt treninga i konzultacija)	Ministarstvo proizvodnih aktivnosti Italije
UNECE (Gospodarska komisija Ujedinjenih naroda za Evropu)	Ministarstvo vanjskih poslova Italije
USAID (Američka agencija za međunarodni razvoj)	Regija Toskana i Abruco, Italija
GTZ (Njemačko društvo za tehničku suradnju)	BIP Norveška (Business Innovation Program)
Međunarodna banka za obnovu i razvoj	CARE QIF (CARE International "Quick Impact Facility")
SDC (Švicarska agencija za razvoj i suradnju)	

3.4.7. Poslovno okruženje

Za male i srednje poduzetnike, a osobito za poduzetnike početnike važno je da okruženje u kojem posluju bude uređeno, a to znači da se poslovanje odvija bez većih administrativnih prepreka. Jednako je tako važno da poduzetnici bez većih poteškoća mogu pronaći odgovarajuću radnu snagu, izvore finansiranja te da se ugovori uredno provode. Svjetska banka u svojem godišnjem izvještaju „Doing Business“ prati napredak u osiguravanju što jednostavnijeg poslovanja u 181 zemlji. Jednostavnost poslovanja prati se u deset kategorija koje su dane u tablici 31., u kojoj se vidi pozicija Bosne i Hercegovine, kako prema tim pojedinačnim elementima, tako i prema ukupnoj ocjeni „jednostavnosti poslovanja“. Bosna i Hercegovina je za 2009. rangirana kao 119. zemlja, što je u usporedbi s 2008. pogoršanje. Radi usporedbe, Hrvatska je na toj ljestvici u godini 2009. nalazi na 106. mjestu.

Tablica 31. Pozicija BiH u svijetu prema pokazateljima jednostavnosti poslovanja u 2009. i u 2008.

Jednostavnost...	Pozicija u 2009.	Pozicija u 2008.	Promjena pozicije
poslovanja	119	117	-2
započinjanja s poslom	161	153	-8
dobivanja građevinskih dozvola	137	150	13
zapošljavanja radnika	117	116	-1
upisa vlasništva	144	148	4
dobivanja kredita	59	51	-8
zaštite ulagača	88	84	-4
plaćanja poreza	154	144	-10
međunarodnog trgovanja	55	57	2
provedbe ugovora	123	125	2
zatvaranja posla (poduzeća)	60	61	1

Izvor: World Bank - Doing business (2009.)

Kada se analiziraju pojedinačni elementi, a sve su to elementi koji su važni i za male i srednje poduzetnike, tada je jasno da je najveći napredak za godinu 2009. ostvaren u kategoriji dobivanja građevinskih dozvola, zato što je za to potrebno manje vremena i troškovi povezani s tim su niži. Tu se može uključiti bolja pozicija u međunarodnom trgovaju zbog manje vremena potrebnog za izvoz i uvoz.

Pokazatelji provedbe ugovora, zapošljavanja radnika, zaštite ulagača i zatvaranja posla u usporedbi protekle dvije godine gotovo su nepromijenjeni, pa se pozicija BiH prema tim pokazateljima nije značajnije promijenila. No, očito je slabljenju pozicije jače pridonio sporiji napredak u započinjanju s poslom zbog dužeg trajanja procedura (usprkos nižim troškovima). Kod upisa vlasništva potreban je manji broj dana, ali je trošak u postotku vrijednosti vlasništva neznatno viši, a kod dobivanja kredita zabilježeno je pogoršanje. Najveći pad na ljestvici zabilježen je prema pokazateljima plaćanja poreza zato što je potrebno više vremena za pripremu dokumentacije i za plaćanje glavnih poreza.

4. Ocjena stanja u malom i srednjem poduzetništvu

Karakteristike današnjeg gospodarstva Federacije Bosne i Hercegovine velikim dijelom određene su povijesnim gospodarskim razvitkom Bosne i Hercegovine do 1991. godine. Do 1991. godine gospodarstvo Bosne i Hercegovine bilo je bazirano je na sirovinskoj bazi koja je bila oslonac teškoj i vojnoj industriji. Najžešća ratna razaranja koja su trajala od 1992. do 1995. godine uništila su gospodarska postrojenja i infrastrukturne objekte te je prema raspoloživim statističkim podacima proizvodnja u navedenom razdoblju zabilježila pad od ukupno 80% (WB, 2005., 2, 4).

Navedeno stanje u gospodarstvu te ratna razaranja pridonijeli su velikoj nezaposlenosti, pa je stopa registrirane nezaposlenosti u 2008. iznosila 25% (FZS, 2008., str. 2). Tako visoka stopa nezaposlenosti dovila je do velikoga rasta sive ekonomije u svim segmentima društva. Uzrok ovako visoke stope nezaposlenosti treba tražiti u neodgovarajućoj gospodarskoj strukturi koja je i prije rata zahtijevala restrukturiranje tzv. *velikih sustava* koji se nisu mogli prilagoditi novonastalim tržišnim uvjetima. Na daljnji rast stope nezaposlenosti dodatno će utjecati privatizacija, čiji su procesi tek započeti - do godine 2006. privatizirano je približno 41% državnih poduzeća (APFBiH, 2007., str. 54)⁴⁵, kao i činjenica da ne postoji opravdanost za revitalizaciju i restrukturiranje predratnih gospodarskih subjekata.

U Federaciji Bosne i Hercegovine lokalna uprava i samouprava organizirana je putem kantona, općina i gradova. Kantoni imaju značajnu ulogu u rješavanju potrebne gospodarske infrastrukture za razvoj gospodarstva i u donošenju propisa. Prema raspoloživim podacima gospodarska razvijenost među kantonima je vrlo različita, pri čemu je najrazvijenije područje sarajevsko-zeničke regije.

Uloga malog gospodarstva u ukupnom gospodarskom razvoju Federacije Bosne i Hercegovine u posljednjih nekoliko godina, osobito od početka procesa privatizacije, sve je izraženija. Dotadašnja neodgovarajuća gospodarska struktura utemeljena na *velikim* privrednim sustavima, nužno je nalagala proces njihovoga restrukturiranja u manje, tržišno osjetljive gospodarske jedinice. Potreba uspostave i razvitka malih gospodarskih jedinica nalaže i poduzimanje odgovarajućih mjera ekonomске politike, te zahtijeva organiziranje i rad tijela Federacije Bosne i Hercegovine, uprave kantona i gradova koji pogoduju ostvarivanju ovoga cilja.

Nadalje, raspoloživi podaci ukazuju da je malo i srednje poduzetništvo jedini gospodarski segment koji uz manje angažiranje poslovnih sredstava ostvaruje pozitivne poslovne rezultate. Naime, prema raspoloživim podacima, uz pad broja zaposlenih u ukupnom gospodarstvu, u protekle tri godine, jedino malo i srednje poduzetništvo bilježi neprestani umjereni rast zaposlenih.

Sagledavajući stanje u malom i srednjem poduzetništvu utvrđeno je da se ovaj gospodarski segment lakše prilagođava zahtjevima tržišta, uz manje angažiranje poslovnih sredstava

⁴⁵ „Privatizacija u Federaciji Bosne i Hercegovine 1999. – 2006.“, Sarajevo 2007.

ostvaruje pozitivne financijske rezultate u poslovanju te bilježi stalni rast zaposlenih radnika. Međutim, pored navedenih pozitivnih poslovnih rezultata poslovanje malog i srednjeg poduzetništva opterećuju za njih svojstveni problemi, i to:

a) Problemi u početku poslovanja:

- **predugi put za registraciju poslovnih subjekata – prosječno 54 dana.**⁴⁶

Radi rješavanja ovog problema uz financijsku podršku Vlade Velike Britanije u iznosu od 2,7 milijuna KM razrađen je novi sistem za registriranje novih poslovnih subjekata koji bi trebao skratiti postupak registracije na rok od pet dana. Nažalost, zbog nedostatka tehničke opreme potrebne za provedbu projekta novi sistem nije još uveden.

- zbog manjeg angažiranja sredstava za početak poslovanja u mnogim slučajevima **poduzetnici nemaju u vidu sve uvjete u kojima će poslovati te su nedovoljno pripremljeni počinju s poslovanjem.** Stoga značajan broj malih poduzetnika ne uspijeva u prvim godinama ostvarivati pozitivne financijske rezultate već su primorani obustaviti daljnji rad.

- **nespremnost banaka na financiranje malih gospodarskih subjekata i nepovoljni uvjeti kreditiranja.**

b) Problemi u fazi rasta i razvoja:

- **problemi u vezi s dalnjim organiziranjem i vođenjem poslovanja.** Poduzetnici u fazi rasta i razvoja ne mogu samostalno organizirati, upravljati i rukovoditi poslovnim procesima te se susreću s problemima dalnjeg cjelovitog organiziranja poslovnih procesa

- **problemi s izborom i primjenom novih tehnologija te s razvojem novih proizvoda**

- **problemi naplate**

- **visoke kamate**

- **osiguranje obrtnih sredstava**

- **spora administracija i sl.**

⁴⁶ Report of the Implementation of the European Charter for Small Enterprises in the Western Balkans, 2007.

Navedenim problemima možemo dodati i sljedeće poteškoće koje opterećuju cijelokupno gospodarstvo, a posebno malo i srednje poduzetništvo:

pomanjkanje informacija i informiranosti poduzetnika o mogućnostima poslovanja, tj. problemu identifikacije i procjene poslovnih izgleda i rizika ili pak procjene dostupnih projekata, kao i nerazumijevanju međunarodnog gospodarskog poslovanja te pomanjkanju pokretljivosti,

pomanjkanje menadžerskih vještina u postojećim poduzećima, osobito u sastavljanju realnih planova (npr. plana poslovanja), donošenju odluka i preuzimanju obveze njihove provedbe,

pomanjkanje tehničkih (izvozno usmjerениh) marketinških i racionalizacijskih sposobnosti te pomanjkanje stručnog znanja o suvremenoj proizvodnji, nedostatak stručne radne snage, kvalitetne opreme, odgovarajućih tvorničkih zgrada ili zemljišta,

poteškoće u samofinanciranju (imovina), pribavljanju kredita za radni kapital i zajmovima za ulaganje, te kreditnim uvjetima razvojnih i komercijalnih banaka, koji sadrže malo ili nimalo elemenata koje pogoduju potrebama malih poduzeća,

visoki troškovi rada, nedovoljna proizvodna učinkovitost, loše dizajnirani proizvodi te neučinkovita kontrola kakvoće,

nedovoljan broj savjetodavnih institucija usmjerenih na potražnju, obrazovanje poslovodstva za rješavanje strateških i/ili operativnih problema u sklopu poduzeća ili za potporu udrugama proizvođača koju bi ponudili domaći konzultanti, kao i skupim uslugama međunarodnih konzultantskih tvrtki koje si domaća proizvodna poduzeća ne mogu priuštiti,

postupci tijela državne uprave koji često slijede fiskalne, a ne gospodarske razloge,

manjkavo zastupanje privatnih proizvodnih poduzeća i pratećih djelatnosti koje bi trebale provoditi te udruga proizvođača te industrijske i trgovinske komora uslijed njihova ograničena kapaciteta,

mentalitet i stavovi koji proizlaze iz negativne tradicije protivne pravilnom vođenju privatnog poduzeća,

projekti donacijske potpore planirani su i prezentirani isključivo kroz Vladina tijela, čime se prema njima automatski stvara određena distanca u poslovnim krugovima.

Poteškoće s kojima se u poslovanju susreću mali poduzetnici, pozitivni poslovni rezultati ostvareni u malom i srednjem poduzetništvu i njihov pozitivan utjecaj na ukupni gospodarski razvoj zahtijevaju sustavno poticanje malog i srednjeg poduzetništva te je u vezi s tim, u okviru strategije razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine, potrebno osmisiliti projekt Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine. Sve slabosti, prijetnje i prepreke te snage i mogućnosti razvoja malog i srednjeg poduzetništva prikazane su u sljedećoj SWOT analizi.

Analiza prednosti, nedostatka, mogućnosti i prijetnji malom i srednjem poduzetništvu u Federaciji Bosne i Hercegovine

Prednosti	Nedostaci
<ul style="list-style-type: none"> ▪ snažan poduzetnički duh ▪ konkurentna cijena rada ▪ obilje prirodnih resursa ▪ rast broja subjekata MSP-a ▪ razvijena trgovačka mreža ▪ liberalizacija trgovine i pristup velikome tržištu EU i tržištima susjednih zemalja ▪ poslovna fleksibilnost ▪ razvijeni tradicijski i umjetnički obrti ▪ interes poduzetnika, ministarstva i nevladinih organizacija za poboljšanjem poslovnog okruženja ▪ podrška nevladinih organizacija malom i srednjem poduzetništvu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nedovoljna razvijenost potpornih institucija i međusobna nepovezanost potpornih institucija, države i kantona ▪ nedovoljna poduzetnička inicijativa i oslanjanje na državnu potporu/poticaj ▪ nepovoljni uvjeti kreditiranja ▪ nerazvijenost proizvodnog poduzetništva ▪ složena birokracija i pravni sustav ▪ nepostojanje velikih industrija ▪ zastarjele tehnologije ▪ nizak broj privatiziranih društava
Mogućnosti	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> ▪ povećanje institucionalne podrške MSP-u ▪ razvoj i jačanje povezanosti potpornih institucija malog i srednjeg poduzetništva ▪ uvođenje novih tehnologija i razvoj novih proizvoda i usluga ▪ primjena EU standarda ▪ usavršavanje ljudskih potencijala i s tim povezana primjena novih znanja ▪ jačanje poduzetničkog obrazovanja postojećih poduzetnika i nezaposlenih ▪ supstitucija dijela uvoza ▪ razvoj inovacija i njihova komercijalizacija ▪ razvoj klastera unutar malog i srednjeg poduzetništva ▪ uspostava i jačanje jedinstvenog ekonomskog prostora ▪ jačanje i razvoj suradnje s drugim regijama u zemlji i inozemstvu ▪ jačanje partnerskih odnosa svih sudionika u razvoju malog i srednjeg poduzetništva na cijelom području FBiH ▪ rast konkurentnog izvoza i veća proizvodnja proizvoda s većom dodanom vrijednošću 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ snažna strana konkurenca i velik uvoz ▪ struktura razvoja susjednih zemalja i EU ▪ sporost u donošenju novih propisa i njihova nedovoljna primjena ▪ sustav obrazovanja koji ne odgovara potrebama malog i srednjeg poduzetništva ▪ loše stanje osnovne i poduzetničke infrastrukture ▪ neadekvatno finansijsko tržište ▪ nedovoljna svijest o potrebi integralnog upravljanja područjem ▪ sporo uspostavljanje jedinstvenog ekonomskog prostora

II. ANALIZA POTREBA MALOG I SREDNJEG PODUZETNIŠTVA

5. Aktivnosti nadležnog ministarstva u području poticanja razvoja malog i srednjeg poduzetništva

Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta nadležno je za poticanje razvoja malih i srednjih poduzetnika. Poticaji na osnovi granta obrađeni su u poglavlju 3.3.4., a u nastavku slijedi opis ostalih važnih aktivnosti Ministarstva.

5.1. Informacijski sustav Registra

5.1.1. Informacijski sustav Registra malih i srednjih poduzeća – ISR MSP

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je na 64. sjednici, održanoj 29. srpnja 2008. godine, donijela Odluku o davanju suglasnosti na idejni projekt Informacijskog sustava registra malih i srednjih poduzeća (ISR MSP) u Federaciji Bosne i Hercegovine. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine i Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta bit će nosioci uspostave i realizacije projekta informacijskog sustava za mala i srednja poduzeća.

Cilj projekta je kreiranje potpune baze podataka svih relevantnih čimbenika malog i srednjeg poduzetništva, od poslovnih subjekata, preko poduzetničke infrastrukture do Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta.

Federalni zavod za statistiku je institucionalni nositelj statističkih aktivnosti, ali u sadašnjim uvjetima prikupljanje i obrada ovih podataka za sektor malog i srednjeg poduzetništva je složen proces jer poslovni subjekti bez obzira na zakonsku obavezu slabo dostavljaju statističke podatke. Rad sektora malog i srednjeg poduzetništva najlakše je pratiti prema dostavljenim podacima u porezni sustav i ovo bi trebala biti osnovna smjernica za postavljanje informacijskog sustava malih i srednjih poduzeća.

Osnovni pokazatelji za praćenje malog i srednjeg poduzetništva trebali bi biti: broj malih i srednjih poduzeća, njihova struktura po djelatnostima i općinama, broj zaposlenih, ostvareni promet, uvoz, izvoz, ostvarena dobit te drugi ekonomski pokazatelji.

Iz navedenoga se javlja potreba realizacije projekta informacijskog sustava (ISR MSP) tj. stvaranje baze podataka malih i srednjih poduzeća i obrta sa svim navedenim pokazateljima. Ovi podaci bili bi dostupni svim gospodarskim partnerima, vladinim tijelima i nadzornim sustavima. Ovo bi bio prvi korak ostvarenja elektroničkog poslovanja poduzeća i stvaranje mreže poduzetnika, tržišta roba i usluga na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine. Uvođenje ISR MSP stvara preduvjete za brže i jednostavnije registriranje poslovnih subjekata i brisanje ugašenih subjekata iz baze. Izravni rezultati su:

Povećanje broja malih i srednjih poduzetnika, a samim time i broja zaposlenih osoba,

Promidžba i olakšano poslovanje malih i srednjih poduzetnika,

Interesno udruživanje poduzetnika i obrtnika,

Aktiviranje ruralnog razvoja te

Poboljšanje kvalitete roba i usluga,

Pružanje informacija poduzetnicima i ostale savjetodavne usluge.

Rok za početak rada ISR predviđen je s krajem 2009. godine.

5.1.2. Informacijski sustav Obrtnog registra (ISOR)

U skladu s obavezama propisanim Zakonom o obrtu⁴⁷ Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je u općinama i kantonalnim ministarstvima nadležnim za sektor malog i srednjeg poduzetništva instaliralo Informacijski sustav Obrtnog registra (ISOR). Ovim sustavom obuhvaćena je elektronička registracija fizičkih osoba koje se bave djelatnostima definiranim Zakonom o obrtu.

Službe za obrt u općinama obavlja registraciju obrtnika i podatke prosljeđuje kantonalnom ministarstvu, a kantonalno ministarstvo šalje podatke u Centralni obrtni registar, pa Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta u svakom trenutku raspolaže sa svim relevantnim podacima u sektoru obrtništva na prostoru cijele Federacije Bosne i Hercegovine. Ukupno je izvršeno 62 uspješne instalacije. ISOR je instaliran u 60/79 općina i u 6/10 kantona.

Sa svrhom unifikacije registracije fizičkih osoba koje samostalno obavljaju gospodarsku djelatnost, a obavljaju je u skladu s različitim zakonskim propisima, potrebno je usuglasiti pristup izradi informacijskog sustava registra različitih ministarstava. ISOR bi trebalo integrirati u ISR MSP.

5.2. Programi poticaja malog i srednjeg poduzetništva

5.2.1. Promidžba privatnog poduzetništva

Za razvitak malog i srednjeg poduzetništva značajne su cjelovito osmišljene *promotivne aktivnosti*, a glavni bi ciljevi ovih aktivnosti morali biti:

značajno unapređivanje poduzetničke kulture,

unapređivanje kulture poslovanja

uspostavljanje pozitivnog odnosa prema privatnom poduzetništvu.

Također, cjelovito osmišljena *promocija* za cilj ima i informiranje poduzetnika o svim aktivnostima koje se poduzimaju vezano za poticanje razvoja privatnog poduzetništva.

Mali i srednji poduzetnici nisu zadovoljni odnosom šire javnosti prema njihovome statusu i poduzetničkim vrednotama niti time kako poduzetnike percipiraju službenici u državnim i drugim institucijama. Naime, javnost Federacije Bosne i Hercegovine doživljava poduzetnike i

⁴⁷ SNFBiH br. 52/02, 29/03 i 11/05

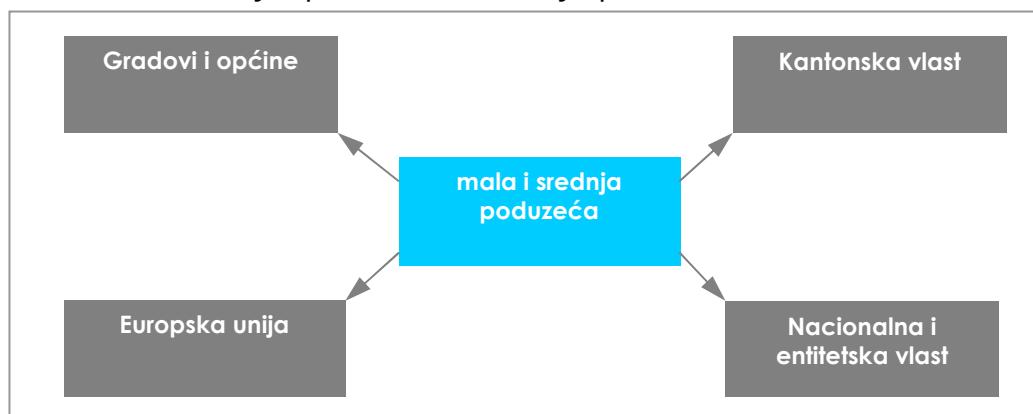
poduzetništvo kao špekulativno bogaćenje i izigravanje zakona i propisa, osobito poreznih. Takvo raspoloženje prema poduzetnicima potrebno je zamijeniti pozitivnim odnosom prema poduzetništvu i radu, a pritom bi naglasak morao biti na:

stručnoj sposobnosti,	razvijanju inovativnosti te
organizacionim i upravljačkim znanjima
poduzetnika,	čvrstom vjerovanju u uspjeh na domaćem i
međunarodnom tržištu.

Iako je u posljednjih nekoliko godina većina država, osobito onih razvijenih, ali i tranzicijskih, napravila značajne korake u smjeru razvijanja sektora malog i srednjeg poduzetništva, jasno je kako u tom području još uvijek postoji značajne komunikacijske poteškoće. Javne vlasti ili organi predstavljaju segment vanjskog okruženja u koji su mala i srednja poduzeća integrirana. Poduzeća se susreću s više razina državne i nadnacionalne administracije, od kojih svaka ima svoje zahtjeve, kako glede *poslovanja* malih i srednjih poduzeća, tako i glede *rezultata* tog poslovanja. Stoga je nužno rasteretiti reguliranje poslovanja malih i srednjih poduzeća, a osobito rezultata njihova poslovanja.

Snažan pozitivan odnos prema poduzetniku i prema poduzetništvu mora se razviti na kantonskoj razini kako bi se otklonile sve birokratske prepreke poduzetništvu.

Slika 10. Komunikacijski procesi malih i srednjih poduzeća

Izvor: Autori prilagodili za BiH prema Donckels i Degadt, 1985., str. 11.⁴⁸

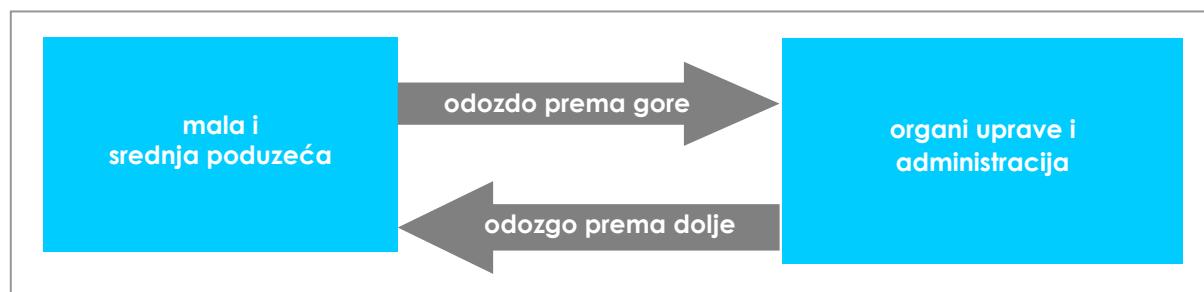
Na slici 10. prikazano je kako teku komunikacijski procesi između malih i srednjih poduzeća na jednoj strani te javnih tijela, tj. organa uprave, na drugoj strani. Značajno je istaknuti kako komunikacija koja započinje od administracije mora biti usklađena s politikom malih i srednjih poduzeća te s ukupnom gospodarskom strategijom. U Federaciji Bosne i Hercegovine je situacija znatno složenija zbog toga što je administrativna struktura kompleksnija. Pritom je potrebno istaknuti kako lokalna samouprava ima svoje interese, koji ponekad ne korespondiraju s interesima i ciljevima središnje vlasti. Isto tako regionalna uprava na kantonskoj razini ima svoje ciljeve, a federalna svoje. Svemu tome treba još dodati i državne ciljeve, koji su svojevrsna sublimacija ciljeva i interesa entiteta te zahtjeve europskih integracija.

⁴⁸ "SMEs and Public Authorities: On the Information and Communication Gap", International Small Business Journal, SAGE Publication, vol. 3., no. 3.

Kada se govori o komunikacijskim problemima, treba istaknuti kako komunikacijska teorija smatra da što su dva subjekta udaljenija, to je vjerojatnost razmjene informacija među njima manja, a udaljenost uključuje fizičku udaljenost, jezik koji se koristi i psihološku udaljenost u općem smislu. Što je udaljenost među malim i srednjim poduzećima i organima uprave manja, to je veća vjerojatnost da će komunikacija biti učinkovita. Prema tome, komunikacija među malim i srednjim poduzećima i organima uprave na lokalnoj vlasti bit će učinkovitija i svrhovitija nego što je to komunikacija malih i srednjih poduzeća s višim hijerarhijskim razinama administrativnog upravljanja.

Kada se govori o komuniciranju i razmjeni informacija među državnim tijelima, organima i agencijama s jedne strane te malim i srednjim poduzećima s druge strane, potrebno je istaknuti kako komunikacijski lanac jest dvostran i ima dvojake karakteristike. S jedne strane, komunikacija koja kreće od malog ili srednjeg poduzeća ili od mreže poduzetnika prema državnomu tijelu predstavlja pristup „odozgo prema gore“, dok obrnuti smjer komunikacije, od administracije prema malim i srednjim poduzećima ili skupini poduzeća predstavlja pristup „odozgo prema dolje“ (slika 11.⁴⁹).

Slika 11. Komunikacija i razmjena informacija na relaciji MSP - državnih tijela

Vidljivo je kako administracija po definiciji predstavlja razinu vrha, dakle, gornju hijerarhijsku razinu, zbog toga što donosi propise i odlučuje o drugim oblicima definiranja i organizacije ponašanja poduzeća, pa se time percipira kao autoritet. No, ovaj pristup nije rigidan, već se radi o obliku interesne komunikacije u kojoj administracija stvara mehanizme koji idu u prilog malim i srednjim poduzećima, a ta poduzeća, pored ekonomskih učinaka kao što su porast zaposlenosti i punjenje državnoga budžeta, razvitkom poduzetničke društvene odgovornosti pogoduju razvitu lokalnih zajednica u kojima funkcioniraju.

Komunikacija se zasniva na vjerodostojnosti i povjerenju među svim stranama u komunikacijskom procesu, a povjerenje je ključan čimbenik u odgovarajućem međusobnom razumijevanju. Činjenica da mali i srednji poduzetnici svaku intervenciju vlade u svome sektoru dočekuju s određenom predostrožnošću može smanjiti i kvalitetne učinke politike vlade u sektoru.

S druge strane, uzroci se komunikacijskih problema mogu pronaći u činjenici da informacije vlade ne dolaze do malog i srednjeg poduzetništva na kvalitetan način zbog više razloga. Prije svega, mali i srednji poduzetnici često preoblikuju smisao informacije sukladno svojim viđenjima i ostalim specifičnim osobinama. Zbog toga će informacije koje su sukladne

⁴⁹ Ibid, str. 13.

svjetonazoru, shvaćanjima, vjerovanjima i vrijednosnim stavovima poduzetnika biti prihváćene, dok će informacije koje predstavljaju suprotnost vrijednosnim sudovima i uvjerenjima poduzetnika biti odbačene.

Vrijedi istaknuti kako će se svaka administracija ili vlada susretati s određenim problemima pri davanju informacija sektoru malih i srednjih poduzeća, osobito ako se u obzir ne uzmu sa specifičnosti toga sektora i sredine u kojima poduzetnici posluju, pa čak i posebnosti poduzetnika koji donose strateške odluke. Štoviše, spomenuti stereotip vezan za intervenciju vlasti i shvaćanje kako su središnjoj vlasti važna samo velika poduzeća jer značajnije pune državni budžet i zapošljavaju veći broj ljudi, često rezultiraju time da poduzetnici i najdobronamjerniju intervenciju doživljavaju kao pokušaj vlasti da pribavi dodatna finansijska sredstva upravo iz malih i srednjih poduzeća.

U tom pravcu, dakle, treba istaknuti kako poduzetničko viđenje smisla i namjere primljene informacije ovisi i o viđenju njezine vjerodostojnosti i kredibilnosti. S obzirom na naslijедene stereotipe o tome kako vlast koristi poduzetnički sektor, a osobito mala i srednja poduzeća kao mehanizam za punjenje proračuna i povećanje nameta (dojam koji dodatno pojačavaju intenzivne administrativne potrebe u Federaciji Bosne i Hercegovine i Bosni i Hercegovini kao rezultat njezina ustroja i složene administracije), nadilaženje komunikacijskoga jaza između vlade i poduzetničkog sektora bit će zahtjevno.

5.2.2. Mreža poslovnih savjetnika

Temeljem provedene ankete utvrđeno je da na razini stručnih službi u kantonima i u potpornim institucijama (poduzetnički centri, regionalne razvojne agencije, komore, udruge poslodavaca) postoje savjetodavne službe. Također, u pojedinim kantonima postoje samostalne konzultantske institucije-poslovni savjetnici. No, djelovanje ovih poslovnih savjetnika nepovezano je, a kvaliteta savjetodavnih usluga nije ujednačena. Zbog toga je potrebno uspostaviti „mrežu“ poslovnih savjetnika čiji će se članovi neprestano educirati i usavršavati postojeća znanja radi ujednačavanja i unapređivanja kvalitete usluga.

Time bi **mreža konzultanata malog i srednjeg poduzetništva** bila ugovorna mreža članova koji će se obvezati po utvrđenim *Pravilima o radu, cjeniku i Kodeksu profesionalnog rada* pružati profesionalne usluge poslovnog savjetovanja malog i srednjeg poduzetništva. Osnovna zadaća mreže jest:

- da njezini članovi savjetodavnim uslugama pomažu nastanak, rast i razvoj potencijalnih i postojećih poduzetnika malog i srednjeg poduzetništva,
- da promiče mjesto i ulogu domaće savjetodavne prakse u ostvarivanju rasta i razvoja gospodarstva Federacije Bosne i Hercegovine.

Uz navedenu organizaciju poslovni savjetnici svojim će korisnicima pružati usluge u skladu s očekivanjima svojih korisnika, po unaprijed poznatim uvjetima (cijena) i uz visoku razinu kvalitete i unaprijed standardizirane profesionalnosti u radu.

- a) Koordinatori mreže poslovnih savjetnika putem *programa edukacije* zaposlenike ovih službi educirat će u pružanju usluga poduzetnicima.

b) Radi stjecanja i proširivanja postojećih znanja poslovnih savjetnika provodit će se edukacija za:

- zaposlenike u službama za gospodarstvo kantona, gradova i općina. Putem programa edukacije, zaposlenici ovih službi stjecat će znanja o:

važnosti malog i srednjeg poduzetništva za ukupni gospodarski razvoj određenog područja,	ulozi lokalne zajednice u osiguranju proračunskih sredstava za razvoj malog i srednjeg poduzetništva te
važnosti i mogućnostima razvoja poduzetničke infrastrukture,	značaju i ulozi ureda – odjela za gospodarstvo u razvoju malog i srednjeg poduzetništva.

- zaposlenike komora, udruženja poslodavaca i zadruga te samostalne poslovne savjetnike. Putem programa edukacije, zaposlenici ovih službi i samostalni poslovni savjetnici stjecat će znanja o:

provjeri poduzetničke zamisli,	marketingu i poslovnom komuniciranju,
izradi poslovnih planova, investicijskih projekata, ekonomskih i ekoloških studija,	značaju i unapređivanju ljudskih resursa (uključivo i nalaženja osoblja za poslovođenje),
poreznom savjetovanju,	primjeni informacijskih tehnologija i sustava, upravljanja projektima te
korištenju poticajnih sredstava,	poslovnom komuniciranju i pregovaračkim vještinama
uvodenju sustava kvalitete (ISO, HASAP, CE-znak i dr.),	važnosti zaštite okoliša.

Za provođenje navedenog izraditi će se posebni *programi edukacije*. Implementacija ovih programa provodit će se putem *poduzetničkih centara i regionalnih razvojnih agencija*.

5.2.3. Razvoj poduzetništva u kantonima i jedinicama lokalne samouprave

Za registriranje malih i srednjih poduzeća, obrta i zadruga nadležna su kantonalna i općinska tijela. Dakle, značajan i inicijalni utjecaj na razvoj malog i srednjeg poduzetništva i obrta imaju tijela lokalne samouprave. Prvi uvjet za razvoj malog i srednje poduzetništva jest financiranje. S obzirom na to da kantoni imaju nadležnost u donošenju zakonskih propisa, u mogućnosti su osigurati sredstva za financiranje malog i srednjeg poduzetništva. Sredstva su osigurana na sljedeće načine:

izdvajanje sredstava iz proračuna za poticaje razvoja malog i srednjeg poduzetništva,	krediti za poticaj zapošljavanja,
sufinanciranje kamata kredita kod poslovnih banaka za malo i srednje poduzetništvo i obrtike,	financiranje za upošljavanje pripravnika i nezaposlenih i sufinanciranje administrativnih troškova te
poticaji za poljoprivredu i prehrambenu proizvodnju,	poticajna sredstva za razvoj starih zanata.

Kantoni mogu utjecati na fiskalnu politiku jer su u mogućnosti poreznim olakšicama potaknuti razvitak malog i srednjeg poduzetništva i obrta. U području komunalne politike i prostornog planiranja velika je i presudna uloga lokalnih vlasti u poticanju malog i srednjeg poduzetništva. U mogućnosti su smanjenjem davanja za komunalne usluge poticati razvoj poduzetništva i obrta na svom teritoriju. Prostorne potrebe malog i srednjeg poduzetništva zadovoljiti će se izgradnjom industrijskih zona, poslovnih centara i inkubatora.

Kantonalne službe za zapošljavanje posreduju pri zapošljavanju i osiguravaju poduzetništvu radnu snagu. U njihovoј je nadležnosti provođenje mjera za poticanje zapošljavanja, kao i izrada programa za osposobljavanje i prekvalifikaciju zaposlenih.

5.2.4. Formiranje lokalnih poticajnih sredstava

Brži razvitak malog i srednjeg poduzetništva pretpostavlja brojne preduvjete, a među njima su presudni ugodan i poticajan ambijent te povoljni izvori financiranja. Anketa Federalnog ministarstva razvoja i poduzetništva ukazala je na nedostatak finansijskih sredstava, koji se uz to naznačuje kao velika prepreka razvitu malih i srednjih poduzeća. S obzirom na ograničenost finansijskih sredstava federalne vlasti, a zbog nužnosti rješavanja tog problema, neizostavno je da u pribavljanju finansijskih sredstava pored federalne vlasti sudjeluju jedinice regionalne i lokalne samouprave, kantoni, gradovi, odnosno, općine. Samo se zajedničkim i sinkronim pristupom malom i srednjem poduzetništvu može očekivati njegov brži razvitak.

Sredstva s razine Federacije Bosne i Hercegovine morala bi biti inicijalna, u iznosu od 2% kao što je određeno čl. 12. Zakona o poticaju malog gospodarstva, i moraju se osigurati

Proračunom. Sredstva lokalnih i regionalnih jedinica vlasti trebaju pratiti federalna sredstva, rezervirati ih u okviru njihovih proračuna i čak stavljati na korištenje malom i srednjem poduzetništvu i vlastita materijalna sredstva, kao:

- zemljišta pogodna za izgradnju proizvodnih objekata i poduzetničkih zona te
- objekte pogona, skladišta i drugih građevina koje su izvan funkcije ili su nedovoljno iskorištene.

Ne smiju se izostaviti mogućnosti pribavljanja namjenskih donacija za izgradnju institucija potrebnih malom i srednjem poduzetništvu. U tome lokalne i regionalne vlasti imaju značajne mogućnosti i ulogu koristeći postojeće i nove kanale međunarodne suradnje. U tu svrhu potrebno je da predstavnici lokalne i regionalne vlasti svoje programe s ciljem razvijanja poduzetništva predstavljaju inozemnim razvojnim institucijama i potiču njihovo uključivanje u financiranje, u vidu novčane ili materijalne pomoći. Ovo je moguće ostvariti u okviru procesa stabilizacije i pridruživanju EU, u okviru različitih programa tehničke pomoći u izgradnji malog i srednjeg poduzetništva te u okviru razvijanja odnosa sa Svjetskom bankom, GTZ, USAID i drugim institucijama sličnih ciljeva.

6. Malo i srednje poduzetništvo i gospodarski razvoj Federacije Bosne i Hercegovine

6.1. Okolnosti koje su utjecale na smanjenje poslovne aktivnosti velikih poduzeća

Za usmjeravanje razvijanja malog i srednjeg poduzetništva nužno je ne samo definirati velike, srednje i male poduzetnike i njihove gospodarske karakteristike, kao temeljne elemente ekonomskog sustava i njegove strukture, nego i jasno sagledati njihove međuveze i međudjelovanja, o čemu ovisi ne samo efikasnost i racionalnost poslovanja, nego i tempo i intenzitet gospodarskog razvoja zemlje. Kod ovakvog analitičkog pristupa polazi se od činjenice da suvremenu industrijsku organizaciju, odnosno, gospodarsku strukturu, u industrijski razvijenijim zemljama s otvorenom tržišnom ekonomijom karakterizira uravnoteženi i dobro strukturiran odnos velikih, srednjih i malih poduzeća. Svaka kategorija sa svojim karakteristikama i specifičnim doprinosom rastu produktivnosti, pridonosi dinamičnom razvoju nacionalnog gospodarstva i efikasnom uključivanju u nadnacionalne integracije i procese globalizacije.

Velika poduzeća (željezare, ugljenokopi, kemijski kombinati) u Federaciji Bosne i Hercegovine bila su glavni izvor sirovina za prerađivačku industriju bivše države. Industrijski su kapaciteti tijekom rata u najvećoj mjeri uništeni ili su zastarjeli pa nisu konkurentni na domaćem i inozemnom tržištu. Zbog novonastale političke situacije u cijeloj regiji, gospodarska struktura ne odgovara novo nastalim potrebama u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Stoga se kao osnovni razlozi smanjivanja poslovne aktivnosti velikih poduzetnika mogu navesti sljedeći:

gubitak tržišta,	otežano prilagođavanje promjenama međunarodnog okruženja,
naslijedena nekonkurentnost zbog visokog stupnja zaštite domaće proizvodnje,	ratne štete na objektima infrastrukture i u proizvodnim kapacitetima,
tehnološko zaostajanje,	sporo restrukturiranje bez definirane poslovne i razvojne politike,
problem tranzicije, pretvorbe i privatizacije,	nedostatnost stručnih kadrova te
nedostatak suvremenih upravljačkih i marketinških znanja,	nedovoljna inozemna ulaganja zbog „predimenzionirane“ javne uprave i neujednačenih uvjeta privređivanja u kantonima.

Smanjivanje poslovne aktivnosti velikih poduzetnika imalo je za gospodarski razvitak Federacije Bosne i Hercegovine sljedeće posljedice:

pad i stagnaciju industrijske proizvodnje, porast nezaposlenosti i porast broja umirovljenika,	gubitak razvojnog potencijala zbog odljeva visokostručnih kadrova, te zatvaranje razvojnih i istraživačkih centara u industriji i drugim djelatnostima te
stagnaciju razvoja čitavih kantona čiji se razvoj zasnivao na velikim poduzećima,	smanjivanje mogućnosti za razvoj novih poduzeća, osobito malog i srednjeg poduzetništva na osnovi kooperacije ili preuzimanja pojedinih poslova.

Za restrukturiranje velikih poduzeća, kako onih kojima poslovanje stagnira ili kojima se prihodi i zaposlenost smanjuju, tako i onih koja nastoje povećati svoje konkurenčne sposobnosti, malo i srednje poduzetništvo ima osobitu važnost. To potvrđuju brojna pozitivna iskustva u svijetu i različiti modeli suradnje malog i srednjeg poduzetništva s velikim poduzećima na primjerima iz Italije, Austrije, Finske, Japana i ostalih zemalja. Razumljivo je da se tuđi modeli i iskustva ne mogu izravno primjenjivati, ali zato mogu znatno koristiti u stvaranju politike povezivanja malog i srednjeg poduzetništva s velikim poduzetnicima.

6.2. Razlozi za strateški oslonac na malo i srednje poduzetništvo

U današnje vrijeme veći dio europske industrije i trgovine čine mala i srednja poduzeća. Kao što je navedeno, mala i srednja poduzeća u Europi predstavljaju poduzeća do 250 zaposlenih. U pojedinim zemljama Europske unije mala i srednja poduzeća čine čitave industrijske sektore. Politika razvoja malog i srednjeg poduzetništva na razini Europske unije različita je od zemlje do zemlje, ali i u slučaju pojedinih zemalja, težiste je u sljedećim područjima:

■ podržavanju razvijanja novih poduzeća,	■ finansijskoj podršci te
■ podržavanju podugovaranja između poduzeća,	■ mjerama za poticanje zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa.
■ mjerama politike usmjerenima prema poticanju izvoza,	

U protekla dva desetljeća pokazalo se da većina "uspješnih" zapadnoeuropskih regija svoju uspješnost može zahvaliti upravo veoma razvijenome sektoru malog i srednjeg poduzetništva, koji je utjecao na nicanje cijelog niza dinamičnih prostornih inovacijskih sustava.

Mala i srednja poduzeća značajno su pridonijela gospodarskom razvoju i konkurentnosti ovih regija. Politici podržavanja sektora malog i srednjeg poduzetništva i obrta s centralne i regionalne razine pridaje se izuzetno naglašeno značenje, primjerice u Njemačkoj, koja ima dugu tradiciju podržavanja sektora malog i srednjeg poduzetništva, dobro poznatu kao *Mittelstand*. Iako nikada nije bila službeno definirana, ona je široko poznata kao jedna od najznačajnijih stupova nacionalne ekonomije i društva u cjelini, s obzirom na to da je značajno pridonijela njemačkom "gospodarskome čudu". Među gospodarski razvijenim regijama s razvijenim sektorom malog i srednjeg poduzetništva vrijedi spomenuti regije u sjevero-istočnoj Italiji, Danskoj, Finskoj, Španjolskoj, Francuskoj i drugdje.

S obzirom na specifične okolnosti u Federaciji Bosni i Hercegovini, malo i srednje poduzetništvo treba promatrati i zbog:

■ ubrzanja procesa obnove i povratka stanovništva,	■ doprinosa razvoju inovacija i njihovoj tržišnoj primjeni,
■ smanjenja stope nezaposlenosti i povećanja zaposlenosti,	■ doprinosu izvoza,
■ poticanja privrednog oživljavanja slabije razvijenih kantona,	■ povećanja lokalnih prihoda te
■ poticanja procesa restrukturiranja velikih privrednih sustava	■ poticanja lokalne ponude.

6.3. Prepreke razvoju malog i srednjeg poduzetništva

Prema anketi provedenoj u kantonima, gradovima i općinama u okviru izrade ovog Projekta, malo i srednje poduzetništvo opterećeno je:

nedovoljnom poduzetničkom inicijativom,	nepostojećom garancijskom infrastrukturom,
nedovoljnom informiranošću poduzetnika,	nedostatkom poticajnih mjera,
nedostatnim poduzetničkim i stručnim znanjima,	nedostatkom poslovnih prostora,
nedovoljnom podrškom velikih sustava u poticanju osnivanja i suradnje s malim i srednjim poduzetništvom,	rascjepkanim i nepovezanim savjetničkim službama različitih potpornih institucija,
neodgovarajućom i među kantonima neujednačenom poreznom politikom,	nepostojanjem urbanističkih planova,
preobilnom dokumentacijom za registriranje novih poduzetničkih subjekata,	nepostojanjem poduzetničkih zona te
nedostatkom dugoročnih finansijskih sredstava za investicije,	neodgovarajućom zemljишnom politikom.

Prelazak na tržišno gospodarstvo ukazao je u punoj mjeri na zastarjelost tehnologije i strukturne neusklađenosti, osobito u pogledu veličine gospodarskih subjekata i njihove funkcionalnosti, što je negativno djelovalo na njihovu tržišnu, tehnološku i finansijsku prilagodljivost. Malo i srednje poduzetništvo danas djeluje u uvjetima:

suženog tržišta,	nedovoljno poticajne i među kantonima različite porezne politike,
zastarjele tehnologije,	pomanjkanja privredne i podržavajuće infrastrukture za poduzetništvo,
nedostatka informacije o poslovnim i razvojnim prilikama	nedovoljne povezanosti znanosti i privrede
neusklađenosti među kantonima mjera privredne politike,	izostanak međusobne povezanosti gospodarskih subjekata (velikih i MSP-a),
visoke cijene kapitala,	pomanjkanja menadžerskih vještina i pomanjkanja tehničko-tehnoloških znanja te
finansijske nediscipline,	pomanjkanja sposobnosti za uključivanje u međunarodno tržište i očekivanja velikih i brzih profita.

6.4. Odnos velikih poduzeća i malog i srednjeg poduzetništva

Specifičan doprinos malog i srednjeg poduzetništva poslovanju i razvitu nacionalne ekonomije već je opsežno dokumentiran u ovoj studiji. Međuzavisnost i međuodnos velikih, srednjih i malih poduzeća jedan je od važnijih čimbenika restrukturiranja i razvoja nacionalnih ekonomija i povećanja konkurentnosti. U tom je smislu potrebno istaknuti tri temeljne tehnico-ekonomske karakteristike velikih, srednjih i malih poduzeća, te njihove međuzavisnosti i interakcije.

1. Velika su poduzeća nosioci fundamentalnog razvjeta i istraživanja - stvaraju nove tehnologije, nove proizvode, nove materijale i njihov transfer, a osobito su to velike multinacionalne ili transnacionalne korporacije, koje su često utjecajnije i moćnije od nacionalnih država i njihovih vlada. Od 100 najvećih ekonomija (država i korporacija), preko 50% čine velike korporacije.

Uloga i značaj multinacionalnih korporacija jednako su važni u svjetskoj razmjeni, (izvozu-uvodu). Prema podacima EU, dvije trećine svjetske razmjene realiziraju multinacionalne korporacije. Na primjer, Mitsubishi ostvaruje veći dohodak od Indonezije, General Motors ostvaruje veći dohodak od Danske ili Norveške, a Siemensov je godišnji dohodak veći od Irske ili Čilea. Kumulativni dohodak 200 najvećih korporacija veći je od dohotka 182 države.

Multinacionalne korporacije u izravnim stranim ulaganjima i u gospodarskome razvitu nacionalnih ekonomija često imaju veću ulogu od država i njihovih vlada. U zemljama u razvitu to se još jasnije vidi. U pregovorima oko izravnih stranih ulaganja, multinacionalne korporacije imaju jaču pregovaračku moć. U Federaciji Bosne i Hercegovine kao primjer uspešnih stranih ulaganja mogu se navesti: CEMENT, Kakanj, vrijednost 49 milijuna eura (privatizacija), STAKLO, Hadžići, vrijednost 20 milijuna USD (privatizacija) i MITTAL STEEL, Zenica, (čelik), vrijednost 280 milijuna USD.

Gospodarstvo Bosne i Hercegovine naslijedilo je strukturu koja je bila poznata po velikim poslovnim sustavima, od Energoinvesta, Šipada, Unisa, Aluminijskog kombinata, Sokola do trgovačko i poljoprivredno-industrijskih kompleksa koji su ostavili znatan trag u gospodarskoj strukturi Bosne i Hercegovine. Pored navedenoga, velika poduzeća mogu imati izuzetnu ulogu kao pokretači osnivanja malih poduzeća, kao njihovo tržište i izvor njihove tržišne stabilnosti.

2. Postoje tri načina na koja velika poduzeća mogu postati pokretači osnivanja novih malih poduzeća.

- Prvo, kada se u suvremenim, decentraliziranim strukturama velikih poduzeća poslovni dijelovi kao specijalizirane poslovne jedinice odlukama Uprave kroz *sustav izdvajanja* tzv. *split off* i *spin off*, *preoblikuju u više ili manje samostalna poduzeća*. Matično poduzeće može osiguravati sredstva, tržište i ostalo. Na primjer, u SAD ovo je posebno prisutno u informacijsko-tehnološkom sektoru kao sredstvo širenja i transfera tehničkih rješenja.
- Drugo, *outsourcing*, kada poduzeće radi povećanja efikasnosti poslovanja povjerava neku svoju funkciju ili djelatnost poduzeću specijaliziranom za obavljanje te djelatnosti ili

funcije. Na ovaj način korporacije decentraliziraju svoju proizvodnju i poslovanje, rasterećuju svoju organizacijsku i upravljačku strukturu i svoje administrativno-vertikalno-hijerarhijske međuveze (kao što su radni odnosi i sl.) te ih zamjenjuju komercijalno-tržišnim odnosom, koji je fleksibilniji i efikasniji od drugih. Ovaj model dobio je veliki zamah u povjeravanju složenih i visokovrijednih poslova u informacijsko-tehnološkoj industriji zemljama u razvitu (kao što su Indija i Kina) zbog toga što je visoko kvalitetna radna snaga neusporedivo jeftinija nego u matičnoj zemlji.

Outsourcing je zahvaljujući brzom prijenosu informacija na velike daljine postao i jedno od najefikasnijih rješenja za smanjivanje troškova te restrukturiranje gospodarstva u korist rasta i razvjeta malih poduzeća, a da pri tome velika poduzeća ne gube prednosti ekonomija velikog obujma.

- Treće, u današnje se vrijeme u velikim sustavima potiče interno poduzetništvo koje poslovnim jedinicama daje veliku samostalnost, praktički, status malog poduzetništva u velikim sustavima. Pritom poslovna jedinica koja posluje na osnovi *internog poduzetništva* ima sve kompetencije samostalnog poduzetnika, ali djeluje u velikome sustavu koji mu daje sigurnost i dio sredstava te koji neutralizira dio rizika. Velika poduzeća ovime postaju važan čimbenik osnivanja malih poduzeća. U tom se smislu može govoriti o velikim poduzećima kao "inkubatoru" za pokretanje i razvoj malih poduzetnika.

3. Korporacije, veliki poslovni sustavi, proizvodni i infrastrukturni, a osobito veliki trgovački lanci, u pravilu su najvažnije tržište malih poduzetnika, čije poslovanje ovisi o stupnju umreženosti u te sustave. Umrežavanje malih u velike poslovne sustave s ciljem stvaranja stabilnog i trajnog tržišta kupaca važan je čimbenik osnivanja i razvoja novih i inovativnih malih poduzetnika.

Za temeljiti proučavanje kvalitete i strukture odnosa velikih, srednjih i malih poduzeća potrebni su podrobni statistički podaci, koji se za sada ne vode. Osobito su u tu svrhu važni podaci o osnivačima novih poduzeća, o *input-output* odnosima između velikih i malih, podaci o udjelu malih poduzetnika u izravnom i neizravnom izvozu Bosne i Hercegovine, zatim oni o obrazovanosti radne snage i upravljačkih struktura i podaci o sektorskoj i teritorijalnoj strukturi male privrede.

7. Analiza potreba malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine

7.1. Potrebe za finansijskom podrškom

Kompleksan zadatak stvaranja povoljnog ambijenta za osnivanje, poslovanje i razvoj malog i srednjeg poduzetništva članice Europske unije ostvaruju primjenom deset principa Europske povelje za mala poduzeća, a te principe primjenjuje i Federacija Bosne i Hercegovine.

Među tim je principima i princip koji upućuje na potrebu *poboljšanja pristupa izvorima financiranja*, što označava potrebu prilagođavanja uvjeta financiranja izgradnje i poslovanja te oporezivanja malog poduzetništva njihovim mogućnostima.

Unutar toga prepoznaje se nekoliko vrsta potreba:

za makroekonomskim uvjetima privređivanja,	za postojanje i funkcioniranje sustava koji zadovoljava finansijske potrebe te
za izvorima i kvalitetom sredstava,	za dodatnim izvorima sredstava uslijed nedovoljnosti vlastitih razvojnih sredstava.
za uvjetima za njihov prihvat,	

7.1.1. Specifičnost makroekonomskih uvjeta

Stvaranje makroekonomskih uvjeta za poslovanje malog i srednjeg poduzetništva vidljiva je u potrebi sinkronizacije monetarne i fiskalne politike te kreditne politike banaka, iako ih određuje i brzina cirkulacije novca, likvidnost gospodarskih subjekata, osobito kupaca proizvoda i usluga malih i srednjih poduzeća, efikasnost državne uprave i pravosuđa, ali i uvažavanje i primjena pravila financiranja u malom i srednjem poduzetništvu.

Kako se spomenuta neusklađenost spomenutih politika odražava na malo i srednje poduzetništvo? Ukoliko, na primjer, monetarna vlast ne usklađuje rast novčane mase s rastom bruto domaćega proizvoda i pored toga još izostane kreditiranje proizvodnog sektora nastupit će pad likvidnosti, što će osobito pogoditi najosjetljiviji dio poduzetništva – mala poduzeća. Iako nelikvidnost može doći do banaka i velikih poduzeća, najviše zbog toga trpi malo poduzetništvo. Isto se događa kada fiskalna politika nije usklađena s mogućnostima poduzetništva, bilo zbog slabe naplate poreza ili zbog smanjenih poreznih prihoda izostankom dobiti u proizvodnome sektoru.

Prema tome, malo poduzetništvo za uspješno poslovanje zahtijeva u prvom redu stabilnost u makrookruženju. U takvim uvjetima velika poduzeća, koja su glavni partneri malih poduzetnika, posluju uspješnije i lakše postižu finansijsku disciplinu, pa je zahvaljujući tome ambijent za male poduzetnike također povoljan. Na poduzetnički ambijent utječe i efikasnost državne uprave i efikasnost pravosuđa u provođenju zakona o zaštiti vjerovnika.

7.1.2. Izvori sredstava

Malo i srednje poduzetništvo u tranzicijskim uvjetima svoju izgradnju i početno poslovanje ostvaruje vlastitim sredstvima, a razvoj uglavnom tuđim sredstvima. Naime, vlastita i obiteljska sredstva za razvoj su nedostatna pa su prevladavajući izvori financiranja malih i srednjih poduzeća uglavnom bankarski krediti.

Bankovni sustav kredite odobrava u okviru svojih interesa, a to su maksimiziranje profita i širenje baze klijenata, pri čemu je važna sigurnost naplate, a taj uvjet, među ostalima, često diskvalificira male poduzetnike. Pritom su potrebe malog i srednjeg poduzetništva u uvjetima nastajanja i početne faze razvoja veće, a prihodi na samome početku iznimno niski ili čak nastaje gubitak. Stoga su neophodni doprinosi lokalnog, regionalnog i entitetskog proračuna u financiranju razvojno-istraživačkih, marketinških i sličnih troškova.

Dobru priliku za financiranje predstavljaju predpristupni fondovi Europske unije kao pomoć Bosni i Hercegovini za što skorije ostvarivanje članstva. Programom IPA dobiva se pomoć u tranziciji za jačanje institucija i prekogranične suradnje s namjenom za financiranje regionalnog i ruralnog razvoja te razvoja ljudskih potencijala. Među ostalim, IPA u određenoj mjeri omogućuje i financiranje specifičnih potreba malog i srednjeg poduzetništva pri čemu uvjetuje u okviru Jadranskog programa prekogranične suradnje participaciju proračunskih sredstva.

Daljnje mogućnosti pruža Transnacionalni program (SES), koji u razdoblju od 2007. do 2013. daje finansijsku potporu subjektima iz zemalja članica Europske unije za ostvarenje njihovih programa u zemljama kandidatima u svrhu olakšanja njihove integracije u Europsku uniju.

Područje znanstvenih istraživanja i tehnološkog razvoja financira se EU programom FP7 od 2007. do 2013. godine. Cilj toga Programa je podrška transnacionalnoj suradnji na svim razinama; poticanje istraživanja baziranih na izvrsnosti, jačanju ljudskih potencijala u poslovima istraživanja i razvoja tehnologije, razvoj i poticanje izvrsnosti istraživačkih institucija i sveučilišta.

7.1.3. Kreditni uvjeti

Kreditna politika i odnos bankovnoga sektora u uvjetima tržišne konkurenkcije prihvatljiviji su velikom i razvijenom poduzetništvu. Malom i srednjem poduzetništvu potrebna su povoljnija sredstva, osobito u početnoj fazi. Pored toga, malom i srednjem poduzetništvu potrebni su dugoročni krediti s primjerenim povoljnijim kamatnim stopama i s primjerenim počekom otplate, dakle, kreditni uvjeti usklađeni s namjenom kredita.

Sve to bankovnome sektoru nije prihvatljivo zbog velikoga kreditnog rizika, manjeg profita i manjeg obrtaja sredstava, a i zbog mogućnosti banaka da ostvarive veći profit poslovanjem sa sektorom usluga. Prema tome, istodobno se ne mogu zadovoljiti interesi malog i srednjeg poduzetništva i interesi bankovnog sektora bez intervencije vlasti lokalnih i/ili regionalnih zajednica i entiteta. Angažiranjem vlastitih sredstava, te razine vlasti trebaju subvencionirati

kamate na kredite malog i srednjeg poduzetništva i time istodobno motivirati banke za njihovo kreditiranje.

Stoga projekte na razini entiteta za realizaciju razvojnih sektorskih i specifičnih regionalnih razvojnih projekata sredstva treba priskrbljivati razvojna finansijska institucija i određivati uvjete njihovog korištenja, kao i uvjete za poslovne banke koje ih odobravaju malom i srednjem poduzetništvu. No, za realizaciju programa zapošljavanja specifičnih društvenih skupina zasnivanjem i unapređivanjem malog i srednjeg poduzetništva značajno mogu pridonijeti regionalne i lokalne zajednice uspostavljanjem partnerstva s bankama-kreditorima takvih programa time što bi zajednice subvencionirale dio kamata korisnika kredita.

7.1.4. Razvojna finansijska institucija

Malom i srednjem poduzeću, prije svega u početnoj fazi, u vrijeme obnove, regionalnih i strukturnih manjkavosti tranzicijskoga gospodarstva, osobito će biti korisna bankovna institucija razvojnog karaktera s naglaskom na izgradnju malog i srednjeg poduzetništva, ali i financiranja i osiguranja naplate izvoza.

Takva bi ustanova kreditnim programima s uvjetima i namjenom kredita prihvatljivih malom i srednjem poduzetništvu mogla poticati razvoj gospodarstva koji bi omogućavao ostvarivanje razvojnih prioriteta u pojedinim sektorima gospodarstva, a isto tako i prioriteta u razvoju specifičnih regija.

Uloga bankovne institucije ovakvog karaktera bila bi dvostruka. Ona bi sejavljala neposredno kao kreditor malih poduzetnika početnika i kao kreditor poslovnih banaka, dajući im sredstva odobrena malom i srednjem poduzetništvu u skladu s uvjetima određenima njezinim kreditnim programima.

Transformiranjem Investicijske banke u Razvojnu banku Federacije Bosne i Hercegovine dobivena je ključna institucija za financiranje razvoja i obnove gospodarskih subjekata i izgradnju malog i srednjeg poduzetništva. Kao takva treba pretendirati na sredstva iz proračuna Federacije, posebno od prodaje državnih, bivših društvenih poduzeća, a glavninu potreba za sredstvima zadovoljavati zaduživanjem na svjetskom tržištu kapitala.

7.1.5. Garancijske institucije

Pored povoljnih izvora kreditnih sredstava, koja su odlučujuća u izgradnji i poslovanju malog i srednjeg poduzetništva, isto je tako neophodno u sustav pomaganja malom i srednjem poduzetništvu ugraditi *garancijsku instituciju* koja će u određenoj mjeri jamčiti bankovnom sektoru urednu otplatu kreditnih obveza.

Ukoliko okolnosti omogućuju nastajanje i postojanje više garancijskih institucija, znatno će se pomoći gospodarstvu, a osobito malom i srednjem poduzetništvu.

Garancijska institucija koja se nameće kao nužnost proizlazi iz namjene postojanja razvojne banke. Projektirani razvoj sektora ili regije nije moguće ostvariti bez osiguranja garancija ulagačima. Polazište za ovaj stav jest činjenica da se ulaskom u takve projekte od malog i srednjeg poduzetništva u nastajanju očekuju garancije, a mali i srednji poduzetnici u pravilu su skromnih potencijala i imovine kao osnovnog garancijskog sredstva.

7.1.6. Potpore

Pribavljanjem kredita i garancija financijske potrebe malog i srednjeg poduzetništva nisu sasvim zadovoljene. Za ulaganja u razvoj, tržište, inovacije i različite vrste međusobnog povezivanja poduzetnika potrebna su značajna sredstva koje malo i srednje poduzetništvo ne može osigurati. Stoga financiranju tog segmenta razvojnih potreba malog i srednjeg poduzetništva treba pridonijeti kako regionalna zajednica, tako i entitet.

To proizlazi iz politike razvijanja industrije i poduzetništva Europske unije koja se zasniva na primjeni *horizontalnih načela* pomoći s ciljem ostvarivanja ravnopravne tržišne pozicije svih poduzetnika, sektora i djelatnosti korištenjem proračunskih sredstava namijenjenih pomaganju razvoja malog i srednjeg poduzetništva.

Imajući u vidu sve navedeno preporučuje se da se sredstva za potpore poduzetnicima, npr., za marketinške aktivnosti, povećanje konkurentnosti, edukaciju poduzetnika-početnika, inovacije u proizvodnji, kao i potpore za određene socijalne i ekonomski ciljeve (zapošljavanja žene i mladih, poticanje izvoza i slično) osiguravaju federalnim proračunom.

Drugi značajan segment poticajnog karaktera jest dostupnost financijskog kapitala malim i srednjim poduzetnicima na regionalnoj razini. Iz prakse je poznato da upravo nedostupnost ili nepovoljna dostupnost financijskim sredstvima usporavaju razvoj i tekuće poslovanje malih i srednjih poduzetnika zbog njihove niske razine jamstvenog kapitala i drugih uvjeta koje traže komercijalne financijske institucije.

U skladu sa Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva bi se donošenjem provedbenog propisa o mjerama državnih potpora, regulirala pravila odobravanja, nadzora, provedbe i povrata državnih potpora.

To je moguće realizirati i posebnim *Zakonom o državnim potporama* u kojemu su obuhvaćeni subjekti primjene (kao davatelji središnja tijela državne uprave, jedinice lokalne samouprave i jedinice regionalne samouprave, a kao korisnici pravne i fizičke osobe koje obavljajući gospodarsku djelatnost koriste neki od oblika državne potpore), pojmom državnih potpora, opća zabrana i izuzeća od opće zabrane, nadležnost ustanove koja odobrava i nadzire provedbu državnih potpora te postupke odobravanja, nadzora provedbe i povrata državnih potpora.

Nadalje, može se preporučiti model poticanja poduzetništva izgradnjom poduzetničkih zona i osnivanjem Regionalnih jamstvenih instrumenata – RJI. Osnivanje RJI bazira se na ciljevima omogućavanja poduzetnicima i obrtnicima stjecanje prava na ostvarenje kredita pod povoljnijim uvjetima od standardnih uvjeta na bankarskom tržištu davanjem jamstva za korisnike kredita.

Ovaj model se provodi sklapanjem ugovora između resornog ministarstva putem potporne institucije za operativnu provedbu projekta RJI čija djelatnost jesu Jamstvene sheme i poslovne banke. U ugovoru se definiraju početna sredstva, uvjeti depozita, izdavanje jamstava, uvjeti mikrokreditiranja i namjena sredstva po isteku ugovora.

Po modelu RJI jamstva iz sredstava Jamstvene sheme za dodjelu bankarskih kredita dobivaju projekti koji ispunjavaju određene uvjete iz programa regionalnog razvoja, a korisnici mogu biti mali i srednji poduzetnici (npr. u Republici Hrvatskoj to su: mala i srednja trgovačka društva, zadruge, obrti, ustanove i slobodna zanimanja koji su u 100%-nom vlasništvu fizičkih osoba državljana Republike Hrvatske).

Sredstva Jamstvene sheme osiguravaju se iz:

- proračuna resornog ministarstva,
- proračuna jedinice lokalne samouprave te
- sredstava udruženja obrtnika i drugih izvora

Potporna institucija ili društvo osnovano za provedbu poticanja regionalnog razvoja, deponira sredstva Jamstvene sheme (smiju se koristiti samo za rad Jamstvene sheme) kod depozitne banke s kojom je sklopljen ugovor o poslovnoj suradnji (za svaki pojedini program sklapa se poseban ugovor).

Jamstva se koriste za dugoročne investicije, a radi zaštite od rizika uglavnom pokrivaju do 50% iznosa glavnice traženog kredita za postojeće poduzetnike, a do 70% iznosa glavnice traženog kredita za početnike (do 2 godine poslovanja). Ostatak jamstva treba osigurati poduzetnik. Jamstvima se osigurava samo glavnica bez dugovanja po drugim osnovama kao što su naknade, kamate i slično. Potporno društvo treba provjeriti kreditni zahtjev po kriterijima uvjeta iz programa razvoja, a detaljnu provjeru kreditnog zahtjeva povjerava banchi.

7.1.7. Politika oporezivanja

Ubrzanje razvijanja malog i srednjeg poduzetništva značajno potiču porezna rasterećenja i usklađenost poreznih obveza i prihoda poduzeća. Svrhovitost ovakve politike jest u činjenici da se povećavanjem broja poduzetnika, i slijedom toga poreznih prihoda mogu naknaditi proračunski prihodi izostali primjenom *manjih poreznih stopa* te ostvarivati ubrzani razvoj i zapošljavanje. Usporedni pregled glavnih poreza koji utječu na malo i srednje poduzetništvo dan je u tablici 32.

Tablica 32. Usporedni pregled poreza sa zemljama regije

Vrsta poreza	FBiH	Hrvatska	Austrija	Slovenija	
		- stopa -			
Porez na dobit trgovачkih društava	10%	20%	25%	20%	
Porez na dobit gospodarskih i profesionalnih djelatnosti	20%				
Porez na prihod od imovine i imovinskih prava	20%	- obuhvaćen porezom na dohodak	- obuhvaćen porezom na dohodak	- obuhvaćen porezom na dohodak	
Porez na imovinu: a) na kuće i zgrade za odmor b) poslovni prostor u zakupu c) vozilo preko 1600	a) 2KM/m ² god. b) 32KM/m ² god. c) 30-150 KM	a) 5,00- 15,00kn/m ² b) obuhvaćen porezom na dohodak c) 0-1.500,00 kn /prema kW			
Porez na prihod od autorskih prava, patenata i tehničkih unapređenja	10-20%	- obuhvaćen porezom na dohodak	- obuhvaćen porezom na dohodak	- obuhvaćen porezom na dohodak	
Porez na neto plaću	10%				
Porez na dodanu vrijednost (PDV) s jedinstvenom carinskom stopom	17%	0%, 10% i 22%,	10%, 20%	20%, 8,5%	
Posebni porezi – trošarine (na naftne derive, alkohol, duhan i duhanske prerađevine, kavu, nove automobile)	-u absolutnom iznosu po jedinici mjere	-u absolutnom iznosu po jedinici mjere	-u absolutnom iznosu po jedinici mjere	-u absolutnom iznosu po jedinici mjere	
Porez na dohodak progresivne stope	(vrijedi tek od 01.01.2009.) - do iznosa od 10.800 KM god. se plaća 10%, a iznad toga iznosa 15%	-15% na 3.600 kn -25% na 5.400 kn -35% na 16.200 kn -45% na iznos iznad 25.200 kn	-0% do 10.000 EUR -23% na 25.000 EUR -33,5% na 51.000 EUR -50% iznad 51.000 EUR	-16% do 7.187,60 EUR, -27% na razliku do 14.375,20 EUR, -41% iznad 14.375,20 EUR	
Porez na promet nekretnina		5%	3,5%	2,%	

Model poticanja razvoja malog i srednjeg poduzetništva poreznim mjerama uglavnom se realizira metodama olakšica, oslobođenja i poticaja. Ove mjere se primjenjuju na obveznike poreza na dohodak koji obavljaju samostalne djelatnosti i na obveznike poreza na dobit. Mogu se regulirati poreznim ili posebnim propisima.

Novi Zakon o porezu na dohodak Federacije Bosne i Hercegovine⁵⁰, koji će se primjenjivati od 01.01.2009. godine kao i Zakon o porezu na dobit⁵¹ u primjeni uglavnom su usklađeni s poreznim propisima zemalja europskog okruženja te su kao takvi s obzirom na realno povoljnju poreznu stopu od 10% već sami po sebi poticajni i razvojno usmjereni. Njihova je primjena općeg značaja i ne selektira posebne slučajeve.

Za posebno kategorizirana područja od kojih su u Federaciji Bosne i Hercegovine definirana iseljena područja, brdsko-planinska područja i rubna-ruralna područja, moguće je urediti dodatne porezne pogodnosti kroz olakšice ili oslobođenja usmjerena na motiviranje poduzetnika na poduzetničke aktivnosti i povećanje zapošljavanja na tim područjima.

Za iseljena područja bila bi primjerena prilagođena porezna metoda poticaja oslobođenjem od plaćanja poreza na dohodak i poreza na dobit, a regulirana posebnim zakonom. Mjere poticaja obnove i razvoja iseljenih područja definirale bi konkretna naselja s ciljem povratka iseljenika kao i privlačenja novih doseljenika na način da se porezni obveznici koji obavljaju djelatnost na definiranom području i zapošljavaju određeni broj zaposlenika u radnom odnosu na neodređeno vrijeme, a koji imaju prebivalište i boravište na toge području, oslobode od plaćanja poreza na određeni broj godina.

Za brdsko-planinska područja moguće je uspostaviti metodu poticaja poreznim olakšicama i oslobođenjima od plaćanja poreza u određenim postocima, kao na primjer 50% od propisane stope poreza pod uvjetom da porezni obveznici obavljaju djelatnost na brdsko-planinskom području i zapošljavaju više od određenog broja zaposlenika na neodređeno vrijeme, pri čemu više od 50% zaposlenika ima prebivalište i boravište na brdsko-planinskom području najmanje devet mjeseci u poslovnoj godini. Slični uvjeti mogli bi se postaviti i za rubna-ruralna područja. Program mjera poticaja trebao bi biti reguliran posebnim propisima koji bi obuhvatili rokove trajanja poreznih poticajnih mjera, uvjete koje porezni obveznici trebaju ispunjavati, način praćenja ispunjavanja uvjeta, način utvrđivanja visine olakšica i oslobođenja.

Nadalje se porezni poticaji mogu odnositi i na dodatna umanjenja poreza za iznose isplaćenih plaća i doprinosu za novozaposlene radnike, za isplaćene nagrade učenicima za vrijeme praktičnog rada i naukovanja kao poticaji za zapošljavanje, a koji se pribrajamu već ranije navedenim poticajnim mjerama odnosno kumuliraju kod poreznog obveznika. Takve mjere obično se provode u kraćim vremenskim razdobljima, na primjer u vremenu od jednu do tri godine, a imaju za cilj zapošljavanje mladih. Kao uvjeti se obično postavljaju prijave Zavodu za zapošljavanje, zapošljavanje pripravnika, stažista, vježbenika i slično, a kao dodatno umanjenje porezne osnovice se priznaje i umanjenje poreza za troškove školovanja i stručnog usavršavanja radnika.

⁵⁰ Sl. list br.10/2007.

⁵¹ Sl. list br. 97/2007.

Porezni poticaji se primjenjuju i na poticaje za istraživanja i razvoj. Ove mjere se odnose na dodatno umanjenje porezne osnovice poreznim obveznicima u visini stvarno nastalih troškova istraživanja i razvoja (evidentiranih u knjigovodstvu), koji osobito obuhvaćaju troškove plaća osoba koje sudjeluju u projektima primijenjenih i temeljnih istraživanja, izdatke za materijal i usluge istraživanja i razvoja, otpis nekretnina, opreme, licenci i patenata u razmijernom dijelu koji se koristi u djelatnosti istraživanja i razvoja. Cilj je postizanje obrazovanje strukture radne snage malih i srednjih poduzetnika i jačanje doprinosa konkurentnosti kroz inovacije malih i srednjih poduzetnika.

Preduvjet za učinkovitu primjenu mjera je dosljedan i kontroliran sustav mjera.

7.2. Potreba za informacijama

Mala i srednja poduzeća posluju u okolini koja je vrlo bogata potencijalno značajnim informacijama. Stoga je jasno kako primanje i obrada tih informacija kao i njihovo korištenje, može biti presudno za opstanak i uspjeh pojedinačne tvrtke. Sposobnost poduzetnika da optimalno iskoristi informacije iz okruženja u poslovanju može utjecati na rezultate poslovanja poduzeća.

Osim upotrebe svih relevantnih informacija, za poboljšanje tržišnih i ukupnih poslovnih pokazatelja poduzeća važna je još i brzina pribavljanja informacija, kvaliteta njihove obrade i dinamika reakcije. S druge strane, spora reakcija ili izostanak reakcije na informacije iz okruženja pridonosi padu poslovnih sposobnosti, pa čak i gašenju pojedinih poslovnih pothvata. Veličina malog i srednjeg poduzeća (u usporedbi s velikim poduzećem) daje tom poduzeću prednost jer može brže reagirati na promjene koje dolaze iz okruženja. Zbog tog razloga reaktivnost marketinga u ovim poduzećima ne predstavlja nedostatak, nego potencijalnu prednost. Dok vanjsko okruženje skriva prilike i prijetnje za mala i srednja poduzeća, unutarnje okruženje sadrži prednosti i nedostatke konkretnog poduzeća.

Informacije koje dolaze iz okruženja mogu se razdvojiti na objektivne i na iskustvene informacije. Objektivne informacije dolaze iz primarnih i sekundarnih izvora. Radi se o informacijama koje su objavljene u publikacijama, pa su to informacije državnih tijela za prikupljanje podataka i informacije drugih institucija, zatim istraživanja različitih agencija, statistički izvodi i ostale objektivne informacije. Iskustvene informacije, s druge strane, jesu one informacije do kojih je tvrtka došla komunicirajući s tržištem, potrošačima i dobavljačima. Takve informacije proizlaze iz stečenih iskustava na određenim tržištima, iz iskustava s određenim proizvodima i slično te su specifične za svako poduzeće.

Naime, svako poduzeće ima različito iskustvo s potrošačima, tržištima, kriznim situacijama, plasmanima proizvoda i dobavljačima. Premda poduzeća mogu imati iste potrošače, sudjelovati na istim tržištima ili imati iste dobavljače, ipak su iskustva u poslovanju iz objektivnih i subjektivnih razloga različita pa su zbog toga iskustvene informacije drukčije. S troškovnog aspekta potrebno je istaknuti kako su objektivne informacije znatno jeftinije od iskustvenih. Najčešće se objektivne informacije, na primjer, informacije dobivene od vladinih agencija, primaju bez naknada, a time i bez troškova. Upravo zbog toga mogućnost

dobivanja različitih informacija za male i srednje tvrtke od državnih institucija predstavlja značajno smanjenje marketinških troškova i troškova istraživanja koji su neophodni kako bi male i srednje tvrtke bile konkurentne, kako na domaćem, tako i na međunarodnim tržištima.

U Federaciji Bosne i Hercegovine u segmentu malih i srednjih poduzeća uloga države u inicijalnoj fazi mora biti usmjerena prema prepoznavanju značenja marketinga u malim i srednjim poduzećima, a ta primjena je dosada potpuno izostala. Aktivnosti koje bi morale biti poduzete uz pomoć državnih institucija jesu: analiza snaga, nedostataka, mogućnosti i prijetnji, zatim istraživanje vanjskog i unutarnjeg okruženja, uspostava marketing spleta i uspostava odnosnog marketinga kao dominante poslovne paradigme u malim i srednjim poduzećima.

Iz rečenoga se vidi kako je neophodno da vlada komunicira s malim i srednjim poduzetnicima. No, među poduzetnicima vlada značajna rezerviranost prema mogućoj pomoći od strane središnje vlasti već zbog percepcije da su središnjoj državi značajnije velike tvrtke. Stoga je neophodno promijeniti tu percepciju koja predstavlja prepreku u komunikaciji tako da se pokaže kako su središnjoj državi mali i srednji poduzetnici jednako važni kao i velika poduzeća. Mali i srednji poduzetnici pritom preferiraju samostalno djelovanje, bez intervencije države, koju najčešće doživljavaju kao otežavanje njihova poslovanja.

U komunikaciji je potrebno odnositi se prema malim i srednjim poduzeća kao prema ravnopravnoj strani koja ne pruža samo informacije, nego i predlaže rješenja te koja na druge načine sudjeluje u donošenju regulatornih okvira (slika 12.).

Slika 12. Uzajamna ravnopravna komunikacija

Kada je riječ o tome kakva bi komunikacija između vlade i sektora malih i srednjih poduzeća morala biti, potrebno je istaknuti kako vlada ima obvezu pružati konkretnim malim i srednjim poduzećima, ali i sektoru u cijelosti, konzultacijski oblik komunikacije. Stoga strategija učinkovitog komuniciranja vlade Federacije Bosne i Hercegovine (i njezinih institucija) sa sektorom malih i srednjih poduzeća mora sadržati sljedeće elemente (MacMillan, Curran, Downing, 1990., str. 27-28)⁵²:

⁵² "Government Consultation with Small Business Owners: Empirically Evaluating Communication Strategies", International Small Business Journal, Vol. 8, No. 4, SAGE Publication.

1. Vidljivost

Komunikacija između institucija i poduzetništva mora biti vidljiva, a to znači da se mora konkretno osjetiti, osobito na strani poduzetnika. Poduzetnici moraju znati da vlast ima potrebu s njima komunicirati o njihovim problemima, ali moraju znati i to da vlast prepoznae njihove uspjehe. Konzultacije i ekspertize ne smiju većinom biti formalne, nego bi se učinci tih konzultacija i ekspertiza morali jasno osjetiti. S druge strane, vlada bi morala okupljati poduzetnike kako bi u neposrednim kontaktima razmijenili iskustva s nositeljima državnih odluka i međusobno. Jednako tako, takvi se susreti ne bi smjeli svesti na jednostranu personificiranu komunikaciju ili na sporadično rješavanje pojedinačnih problema, nego bi morali biti ciljani, suštinski i strateški.

2. Proaktivnost

Vlada mora biti inicijator komunikacije, ona mora propitivati o potrebama i interesima poduzetnika jer će na taj način pokazati istinsku skrb. Potrebno je znati kako mali i srednji poduzetnici moraju skrbiti o svojim poduzećima integralno, tj. poduzetnici često nemaju funkcionalnu raspodjelu obveza i odgovornosti pa su zaduženi za sve segmente poslovanja svojih poduzeća. Često su poslovni problemi u takvim poduzećima ujedno i osobni. Stoga se ne može očekivati da poduzetnici sučeljeni sa svim svojim poteškoćama prvi pokažu inicijativu za razgovor o rješavanju problema u svom sektoru. Nadalje, proaktivnom ulogom vlada s jedne strane pokazuje skrb za poduzetnički sektor i izražava interes za zajedničko rješavanje ukupnih i pojedinačnih problema u sektoru, a s druge strane izgrađuje vjerodostojnost, kao preduvjet za nastavak uzajamne komunikacije. Naposljetku, proaktivnom ulogom vlade u početnoj fazi razvijanja sektora može se potaknuti male i srednje poduzetnike kao skupinu i pojedinačno da budu aktivni na poboljšanju regulative, na pitanjima pojednostavljenja poslovanja ili na rješavanju ostalih mogućih poteškoća i pitanja.

3. Osobnost ili neposrednost komunikacije

Mali i srednji poduzetnici vlasnici su i direktori malih organizacija s malim brojem zaposlenika, gdje je komunikacija svakodnevna i neposredna. Poduzetnici poznaju svakog svog zaposlenika imenom i prezimenom, poznaju njegovu/njezinu osobnost, sposobnost i druge karakteristike. U takvim sredinama komunikacija je česta. Upravo zbog toga, pismena ili elektronička, pa čak i izravna komunikacija s vladom u kojoj nema elemenata osobnosti i neposrednosti, može biti neodgovarajuća. Stoga bi komunikacija koju vlada inicira morala biti osobna i neposredna, a ako je moguće, s poduzetnicima je potrebno komunicirati neposredno, barem periodično. To znači da i pismena komunikacija mora biti personalizirana, a ne općenita, jer će na taj način biti bolje prihvaćena.

4. Relevantnost

Komunikacija, tj. konzultacije i stručni savjeti koje vlada pruža poduzetnicima, morali bi odgovarati potrebama i problemima poduzetnika. Prema problemu ili skupinama problema s kojima se poduzetnici susreću moralo bi se odnositi upravo na način na koji su oni doživljeni u sektoru. Potrebno je izbjegavati birokratski način komunikacije i što je moguće više pojednostaviti stručne savjete. Također je nužno osvrnuti se upravo na one probleme koji su isticani, a izbjegavati konzultiranje o onome o čemu mišljenje nije niti traženo.

5. Povratna informacija je neophodna

Komunikacija je po definiciji dvosmjerna, međutim, kada su u pitanju mali i srednji poduzetnici, tada je neophodno osigurati povratnu vezu kako bi se rezultati (iz)mjerili i dodano poboljšali. Optimalna povratna veza proizlazi iz inicijative samih poduzetnika, bilo na način da pruže informacije o rezultatima u konzultacijama s vladom ili pokazivanjem inicijative za novim konzultacijom i informacijama, a to samo po sebi može biti dovoljan signal o ostvarenim učincima.

Potreba za informacijama u sektoru malih i srednjih poduzeća najčešća je u sljedećim područjima:

- **TRŽIŠTE** - značajne su informacije o veličini tržišta, dobavljačima, prometnoj povezanosti u kontekstu distribucije i sl.
- **KONKURENTI** – značajne su informacije o tržišnoj poziciji, ponudi proizvoda, cijenama, kao i horizontalnim i vertikalnim marketinškim mrežama.
- **POTROŠAČI** - značajne su informacije o potrošačkim preferencijama prema kvaliteti proizvoda i usluga, o cijenama, zemlji podrijetla ponude, platežnoj sposobnosti, itd..
- **IZVORI FINANCIRANJA** - značajne su informacije o finansijskim tržištima, prije svega o bankarskom, tj. o kreditnom tržištu i o tržištu kapitala, osobito o sklonosti investitora za ulaganjem u mala i srednja poduzeća, dostupnosti financija i cjeni kapitala,
- **OKRUŽENJE**, pri čemu postoji mikrookruženje i makrookruženje. U ovome kontekstu vlada putem svojih institucija može pružiti informacije o vanjskom okruženju koje može biti političko-pravno, demografsko-etničko, ekonomsko-socijalno, itd. Unutarnje okruženje je okruženje samog poduzeća, o čemu referentne informacije treba imati sam poduzetnik.
- **JAVNE OVLASTI I INSTITUCIJE**, administrativno ustrojstvo, razina centralizacije i decentralizacije, kvaliteta i brzina usluge javnog sektora.
- **NEVLADIN SEKTOR**, osobito je značajan zbog uklanjanja interesa posebnih segmenta društva i zbog sudjelovanja u izgradnji lokalnih zajednica, što je, kako je istaknuto, jedna od svojstvenih zadaća malog i srednjeg poduzetništva.

Kada su komunikacijski uvjeti između malog i srednjeg poduzetništva i vlade složeni kao u konkretnom slučaju, tada je uputno koristiti *komunikacijske posrednike*. Komunikacijskih posrednika može biti više, a vrijedi istaknuti kako su dobro rješenje *udruženja malih i srednjih poduzetnika*, koja nastaju umrežavanjem malih i srednjih poduzeća.

Posrednici, dakle, mogu biti:

asocijације malih i srednjih poduzetnika,	komore,
računovodstveni servisi,	potrošači i dobavljači,
banke,	ekdukacijske, osobito sveučilišne institucije i
trgovačke asocijacije,	istraživački instituti.

Iz rečenoga proizlazi da posrednici mogu biti sve one institucije koje na određenoj razini imaju izgrađene odnose povjerenja s malim i srednjim poduzećima te čija vjerodostojnost neće biti dovedena u pitanje, ali koje ujedno imaju izgrađen image savjesnoga poslovanja i autoritet, kako u sektoru malog i srednjeg poduzetništva, tako i u državnoj administraciji.

Pored komunikacije vlade s poduzetničkim sektorom, radi ostvarenja potreba za informacijama, neophodno je i da administrativne strukture međusobno surađuju i komuniciraju kako bi njihove aktivnosti bile koordinirane. Zbog toga je potrebno da se razmjena informacija u državnim službama, primarno u ministarstvima i eventualno u formiranim agencijama, obavlja u skladu s dva primarna cilja:

1. Racionalizacija troškova istraživanja i prikupljanja informacija, pri čemu valja istaknuti da ne trebaju svi sudionici u informiranju istraživati sve informacije. Naime, neka od poduzeća će istraživati pojedine informacije, a sve bi informacije morale biti dostupne u jedinstvenoj bazi podataka. Pritom će troškovno zahtjevnija istraživanja o inozemnim tržištima obavljati same državne institucije, na primjer uz pomoć svojih predstavnštava u diplomatskoj mreži ili u multilateralnim ekonomskim organizacijama.

2. Uzajamna (međusobna) izgradnja prepoznatljivosti stvaranjem regionalnih, a zatim nacionalnih brandova. Lokalni brandovi, koji mogu povezati lokalne poduzetnike, mogu biti osnova za značajan iskorak prema izgradnji prepoznatljivosti lokalnih poduzetnika i lokalne zajednice. Stoga bi u izgradnji lokalnih i regionalnih brandova, osim poduzetnika, morala sudjelovati i lokalna zajednica uz pomoć svoje administracije, a zatim i nacionalna zajednica uz pomoć za te ciljeve zaduženih specijaliziranih agencija. Na području Federacije Bosne i Hercegovine već postoje neformalni brandovi, osobito kod poljoprivrednih proizvoda, pa to predstavlja model koji je potrebno dodatno poduprijeti tamo gdje je rezultirao uspjehom, a istodobno ga pokušati primijeniti tamo gdje postoji dobra perspektiva za stvaranje sličnih brandova ili u drugim industrijama.

Dakle, komunikacija među različitim razinama i formama institucija u administraciji mora biti usmjerena prema uklanjanju ograničenja rasta i razvijanja malih i srednjih poduzeća.

Jedan od osnovnih problema unapređenja rada i osnivanja malih i srednjih poduzeća u Federaciji Bosne i Hercegovine leži u činjenici kako ova poduzeća ne mogu ili nisu u stanju artikulirati vlastite interese kroz određene oblike udruženja, a osobito nisu u stanju formulirati jasan stav koji bi državi dao jasna određenja o tome u kojem pravcu treba provoditi reforme. Stoga na razini Gospodarske komore Federacije Bosne i Hercegovine mora postojati posebna organizacijska cjelina koja će se baviti pitanjima malih i srednjih poduzeća.

Na županijskim/kantonalnim razinama također postoje gospodarske komore koje bi morale imati službe za malo i srednje poduzetništvo, a na lokalnim je razinama potrebno uspostaviti udruženja. Uz pomoć tih udruženja mogu se artikulirati ciljevi uspostave lokalnih i regionalnih brandova, a jednak tako ta udruženja mogu objasniti koje su to prepreke i ograničenja u razvitku malih i srednjih poduzeća koje postoje u društvu, poslovnoj okolini i zajednici. Država bi na osnovi tih informacija mogla uz pomoć svojih agencija i zakonodavnim rješenjima raditi na njihovu uklanjanju.

Prepreke razvijku poduzetništva mogu se promatrati u dvije faze:

I. Rana tranzicijska faza:	II. Faza reformi:
<ul style="list-style-type: none">– birokratizirana registracija poduzeća i zahtjevi finansijskog izvješćivanja– neadekvatan pravni okvir i institucije,– neadekvatne finansijske institucije, visoka porezna opterećenja, kao i česte promjene porezne politike i zakonodavstva,– visoke inflatorne stope,– sporo prihvatanje privatnog poduzetništva kao partnera od strane vlasti i– korumpiranost lokalnih dužnosnika.	<ul style="list-style-type: none">– finansijska infrastruktura se još uvek prilagođava potrebama privatnog poduzetništva,– ograničena ponuda investicijskog financiranja,– manjak sveobuhvatne infrastrukture potpore malom i srednjem poduzetništvu te– povećanje konkurenčije od strane drugih domaćih malih i srednjih poduzeća, kao i uvoza.

Federacija Bosne i Hercegovine nalazi se u drugoj fazi, koju prije svega obilježava slaba diverzificiranost finansijskih tržišta pa je ponuda izvora financiranja za mala i srednja poduzeća relativno slaba. Naime, bankarski sektor prevladava i prema tome jedini odlučuje koji su poslovni pothvati vrijedni financiranja. Oni koji ne ishode mogućnost pozajmljivanja sredstava od komercijalnih banaka nemaju mogućnost alternativnog financiranja zbog toga što je tržiste kapitala tak u nastajanju. Budući da mogućnosti ulaganja na tržištu kapitala ne postoje ni za veće subjekte, mala i srednja poduzeća uopće ne mogu konkurirati na burzi ili nekom drugom uređenom tržištu (koje zapravo formalno niti ne postoji).

Posebni fondovi koji bi biti zainteresirani za ulaganje u mala i srednja poduzeća ne postoje. Institucionalna potpora malom i srednjem poduzetništvu ograničena je na nastojanja referentnog ministarstva na razini Federacije Bosne i Hercegovine, kao i pojedinih županija koje u svom administrativnom ustroju imaju takva ministarstva.

Konačno, velika poduzeća, kao i međunarodna poduzeća sa svojom tehnološkom osposobljeničću i cjenovnim mogućnostima, predstavljaju konkurenčiju koju mala i srednja poduzeća bez adekvatne pomoći javne administracije teško mogu pratiti. Rješenje, dakako, nisu protekcionističke mjere, nego jačanje konkurentnih prednosti domaćih malih i srednjih poduzeća.

Naposljeku potrebno je ponoviti kako je potreba za informacijama u malim i srednjim poduzećima veoma izražena, ali materijalne mogućnosti malih i srednjih poduzeća te potrebe ne mogu zadovoljiti. Niti jedna razina administracije u Federaciji Bosne i Hercegovine ne bi se smjela isključiti iz zadaće informiranja malih i srednjih poduzetnika. Državna tijela morala bi informacije učiniti dostupnijima i cjenovno prihvatljivima malim i srednjim poduzećima, ali i sudjelovati u kreiranju prepoznatljivosti malih i srednjih poduzeća, kako na domaćem, tako i na međunarodnome tržištu.

Promocija poduzetništva mora širiti razumijevanje uloge malog i srednjeg poduzetništva u medijima, promicati poslovnu kulturu, prihvatiću tržiste i konkurenciju te na kraju prihvatiti i promicati dohodak kao pozitivnu kategoriju poduzetnika.

7.3. Potrebe za savjetodavnim uslugama

Potrebe poduzetnika za savjetodavnom i stručnom pomoći veoma su izražene. Nedovoljno je znanja o tome kako izabrati projekt, koji su elementi pritom važni i, općenito, koji su temeljni elementi poslovanja. Bankari ističu da problem nisu nedovoljna finansijska sredstva, već u nedovoljan broj ekonomski opravdanih projekata. Ova je potreba osobito naglašena kod kategorije poduzetnika i obrtnika koji tek pokreću posao.

Poduzetnici smatraju da je dosadašnja savjetodavna podrška i suradnja na relaciji privatno-javni sektor nedovoljna. Postoji potreba za profesionalizacijom administracije u okviru kantonalnih uprava i odjela za gospodarstvo te njihovo osposobljavanje za bolje pružanje usluga poduzetnicima i obrtnicima. Uvažavajući ovo mišljenje i potrebu trajnog osposobljavanja zaposlenika u kantonalnim uredima nadležnima za gospodarstvo za rad s poduzetnicima, nadležno ministarstvo mora započeti s provođenjem izobrazbe zaposlenika.

Izobrazba zaposlenika izvodiće se na seminarima i savjetovanjima prema posebno izrađenom programu. Savjetovanja i seminari mogu imati i međunarodni karakter, a njihov osnovni cilj je upoznavanje polaznika s inozemnim iskustvima (globalnih procesa) u razvoju poduzetništva i ulogom koju imaju tijela državne uprave i jedinice lokalne samouprave u poticanju razvijanja malog gospodarstva.

Na primjer, na ovim skupovima predočiti će se, među ostalim, iskustva stranih zemalja u poticanju razvoja malog i srednjeg poduzetništva, kao i njihova iskustva u organiziranju centara za poticanje malog i srednjeg poduzetništva, poduzetničkih inkubatora, poslovnih zona, tehnoloških parkova, inozemnih iskustava u razvoju savjetodavnih usluga i dr. Također, nedovoljno aktivnim kantonima, gradovima i općinama moraju se kao primjer predočiti i sva pozitivna iskustva koja u poticanju razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine imaju pojedini kantoni gradovi i općine.

Razvoj konzultantskog tržišta u Federaciji Bosne i Hercegovine započeo je razvojem tržišne ekonomije i malog i srednjeg poduzetništva, uz prethodnu podršku međunarodnih organizacija koje su djelovale u Bosni i Hercegovini, što se realiziralo kroz razne projekte (UNIDO, GTZ, USAID, CEER, BSA PPERP, EU PER, EU RED, SEED i dr.). Navodimo neke od njih:

UNIDO program: Obuka za izradu poslovnih planova,	TUV: Obuka konzultanata za uvođenje sistema upravljanja kvalitetom,
InWent/IIts program: Obuka konzulanata za mala i srednja poduzeća,	GTZ: Obuka konzulanata za mala i srednja poduzeća i
REFA: Obuka konzulanata za unapređenje proizvodnje,	BAS: Obuka konzulanata.

Usluge koje su se najčešće tražile bile su:

Izrada poslovnih planova,	financijsko-investicijski menadžment,
analiza tržišta i izrada marketinških planova,	uvodenje standarda kvalitete i
Izrada studija izvodljivosti i projekata,	informacijsko-komunikacijske tehnologije.

U početnom razdoblju mala i srednja poduzeća izražavala su nepovjerenje prema ovim uslugama, koje su im pružane besplatno kroz spomenute programe, a u kojima su se uglavnom koristile usluge međunarodnih konzultanata. U narednoj, također besplatnoj fazi, pružane su usluge u kombinaciji domaćih i stranih konzultanata, nakon čega su mala i srednja poduzeća počela koristiti usluge domaćih konzultanata.

Za razvoj savjetodavnih usluga važna je razvijena poduzetnička infrastruktura koju tvore regionalne razvojne agencije, centri za poduzetništvo, poduzetnički inkubatori i tehnološki parkovi koji prema vlastitom programu, sufinanciranom od strane Federacije Bosne i Hercegovine i kantona, informiraju poduzetnike o poticajnim mjerama i sudjeluju u davanju savjetodavnih usluga poduzetnicima.

Dosadašnja iskustva zemalja u tranziciji pokazala su da su u početku zemlje imale neorganizirane savjetodavne usluge. Pokazalo se da je pomoći malim i srednjim poduzećima najpotrebnija prilikom osnivanja i u prvim godinama rada, kada nisu u mogućnosti plaćati savjetodavne usluge. Navedeni se problem rješavao organiziranim djelovanjem države, koja je organizirala i sufinancirala uspostavu mreže poslovnih savjetnika. Sudionici mreže educirani su posebnim programom o čemu svjedoči certifikat dobiven nakon položenog ispita. Radi poticanja malog i srednjeg poduzetništva u Republici Hrvatskoj i Republici Sloveniji, osnovana je posebna agencija za malo gospodarstvo - u Republici Hrvatskoj to je *Hrvatska agencija za malo gospodarstvo (HAMAG)*, a u Republici Sloveniji to je *Pospešovalni centri za malo gospodarstvo*.

Poslovanje *Hrvatske agencije za malo gospodarstvo* u Republici Hrvatskoj propisano je *Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva*. HAMAG djeluje kao središnja razvojna agencija za poticanje malog i srednjeg poduzetništva u RH, a značajni poslovi su:

uspostava i razvitak mreže konzultanata specijaliziranih za određena područja,	strateški razvoj poslovanja,
Izrada studija izvodljivosti,	pristup izvorima financiranja i upravljanje financijama,
poslovno planiranje,	proizvodni sustavi i postupci,
stvaranje novog poslovnog potvjeta,	organizaciono ustrojstvo i upravljanje ljudskim potencijalima te
dijagnostika stanja poslovanja,	marketinška internacionalizacija poslovanja, preustroj poslovanja i e-business.

Prema raspoloživim podacima o stanju poduzetničke infrastrukture u Federaciji Bosne i Hercegovine vidljivo je da u pojedinim kantonima djeluju regionalne razvojne agencije i poduzetnički centri koje je u njihovom djelovanju potrebno međusobno povezati i umrežiti u središnju razvojnu agenciju.

7.4. Potrebe za poslovnim prostorima

7.4.1. Pravni i institucionalni okvir prostornog planiranja

U složenoj postavci ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine sustav uređenja prostora ustavno je dodijeljen entitetima, odnosno, u Federaciji Bosne i Hercegovine i kantonima. Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine⁵³, sukladno ustavnim ovlaštenjima Federacije Bosne i Hercegovine, uređuje planiranje korištenja zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine kroz izradu i donošenje planskih dokumenata i njihovo provođenje, vrste i sadržaj planskih dokumenata, korištenje zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, nadzor nad provođenjem planskih dokumenata od značaja za Federaciju i nadzor nad provođenjem zakona te kazne za pravne i fizičke osobe u slučaju nepoštivanja zakonskih odredbi.

U svrhu planske izgradnje naselja, Zakonom o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine predviđena je obaveza usvajanja planova prostornog uređenja. Planom prostornog uređenja, odnosno, provedbenim planskim aktima utvrđuje se vrsta, način i opseg uređenja prostora, a osobito namjena i način korištenja prostora za koji se rade planski akti.

Zakon predviđa usvajanje sljedećih planskih dokumenata:

1) Prostorni plan:

- prostorni plan Federacije Bosne i Hercegovine,
- prostorni plan kantona,
- prostorni plan područja s posebnim obilježjima,
- prostorni plan općina (osim za općine koje ulaze u sastav gradova Sarajevo i Mostar);

2) Urbanistički plan:

3) Detaljni planski dokumenti:

- regulacioni planovi,
- urbanistički projekti.

Prostorni plan Federacije Bosne i Hercegovine određuje dugoročne ciljeve i mjere prostornoga razvoja u skladu s planiranim ukupnim privrednim, društvenim i historijskim razvojem od značaja za Federaciju. Način pripreme, izrada i sadržaj planskih dokumenata u federaciji uredjen je *Uredbom o jedinstvenoj metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja*⁵⁴, koju je usvojila Vlada na prijedlog Federalnog ministarstva prostornog uređenja, uz prethodno pribavljeni mišljenja kantona.

Federacija Bosne i Hercegovine od godine 2000., kada je istekao Prostorni plan SR Bosne i Hercegovine, nema uređenu politiku korištenja zemljišta i uređenja prostora na razini

⁵³ SN FBiH, br. 2/06.

⁵⁴ SN FBiH, br. 63/04.

Federacije Bosne i Hercegovine. Do donošenja Prostornog plana Federacije primjenjuje se Prostorni plan Bosne i Hercegovine urađen za period od *1981. do 2000. godine*⁵⁵, u dijelu koji nije u suprotnosti s Ustavom Federacije.

Za razliku od Federacije, neki kantoni su usvojili *Prostorni plan kantona* te su u skladu sa *Zakonom o prostornom uređenju* iz 2002. godine⁵⁶, koji je bio na snazi do usvajanja Zakona 2006. godine⁵⁷, izradi prostornih planova pristupile i sve općine, čime su ispunile svoju zakonsku i ustavnu obvezu te ponajprije svoju odgovornost prema planskom gospodarenju, zaštiti i upravljanju prostorom kao osobito vrijednim i ograničenim dobrom.

Na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine svaki kanton ima obvezu izrade i usvajanja Prostornog plana Kantona, koji se međusobno trebaju uskladiti i biti u skladu s Prostornim planom Federacije Bosne i Hercegovine.

Samo je nekoliko kantona usvojilo Prostorni plan, a među njima su:

- Tuzlanski kanton, koji je usvojio Prostorni plan za period 2005.-2025.,⁵⁸ zatim
- Srednjobosanski kanton, koji je usvojio Prostorni plan za period 2005.-2025.,⁵⁹ i
- Kanton Sarajevo, koji je usvojio Prostorni plan za period 2003.-2023. godine.⁶⁰

U skladu s kantonskim *zakonima o prostornome uređenju, prostornim planom kantona* utvrđuju se osnovna načela prostornog uređenja, ciljevi prostornog razvoja, organizacija, uređenje, korištenje i namjena prostora, zaštita prirodnih i izgrađenih dobara u prostoru, a među ostalim:

- osnovna namjena prostora (građevinsko, poljoprivredno i šumsko zemljište, vodne površine i dr.),
- sustav naselja i urbana područja te
- prostori i zone predviđeni za izgradnju privrednih građevina, infrastrukture i dr.

U skladu sa navedenim, [pravna osnova za utvrđivanje zona različitih namjena propisana je kantonalnim zakonima o uređenju prostora](#). Nakon što je Odluka o pristupanju izradi Prostornog plana za period od 2008. do 2028. godine usvojena u oba doma Federalnog parlamenta, resorno ministarstvo raspisalo je javni poziv za izbor nositelja pripreme i izrade plana, a tom se prilikom opredijelilo za otvoreni, međunarodni postupak s pretkvalifikacijom. Nakon odabira najpovoljnijeg ponuđača i zaključivanja ugovora s istim, pristupit će se izradi Prostornog plana kojim će definirati dugoročne ciljeve i mjere prostornoga razvijanja u skladu s planiranim ukupnim gospodarskim, društvenim i povijesnim razvojem od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine, te će sadržavati politiku korištenja zemljišta i usmjeravanja

⁵⁵ Službeni list SR BiH, broj 15/89.

⁵⁶ SN FBiH, br. 52/02.

⁵⁷ SN FBiH, br. 02/06.

⁵⁸ SN Tuzlanskog kantona, br.9/06.

⁵⁹ SN Kantona Središnja Bosna, br.2/06.

⁶⁰ SN Kantona Sarajevo, br. 26/06.

razvoja funkcija i djelatnosti ovog dijela Bosne i Hercegovine. Svi deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine usvojilo je zakone o prostornom uređenju (tablica 33.).

Tablica 33. Zakoni o prostornom uređenju kantona

Kantoni	Naziv zakona	Izvor
Unsko-sanski kanton	Zakon o prostornom uređenju	Sl. glasnik, br. 9/02, 4/04
Županija Posavska	Zakon o prostornom uređenju	Nar. nov., br. 5/99, 7/00
Tuzlanski kanton	Zakon o prostornom uređenju	Sl. novine, br. 3/05
Zeničko-dobojski kanton	Zakon o građenju	Sl. novine, br. 1/05
Bosansko-podrinjski kanton	Zakon o prostornom uređenju	Sl. novine, br. 8/04
Srednjobosanski kanton	Zakon o prostornom uređenju	Sl. novine, br. 11/05
Hercegovačko-neretvanska županija-kanton	Zakon o prostornom uređenju	Sl. novine, br. 4/04
Županija Zapadnohercegovačka	Zakon o prostornom uređenju	Nar. nov., br. 4/99; 10/03
Kanton Sarajevo	Zakon o prostornom uređenju	Sl. novine, br. 7/05
Hercegbosanska županija	Zakon o prostornom uređenju	Nar. nov., br. 14/98

Sustav uređenja prostora u Bosni i Hercegovini ustavno je dodijeljen entitetima, odnosno, Federaciji Bosne i Hercegovine i kantonima, pa u skladu sa tim država nema nadležnosti po pitanju planiranja prostora.

Federalno ministarstvo prostornog uređenja obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine koji se odnose na:

- planiranje i uređenje prostora, politiku upotrebe zemljišta na federalnoj razini,
- izradu, provođenje i primjenu prostornog plana Federacije, usklađenosti prostornih planova kantona s prostornim planom Federacije, usmjeravanje dugoročnog razvoja upotrebe prirodnih resursa,
- geoloških istraživanja, izradu osnovnih karata geofizičkih, seizmoloških, geometralnih ili minerogenetskih, geokemijskih, geomorfoloških i drugih karata te izradu geoloških podloga za prostorno uređenje,
- nadzor nad odgovarajućim ustanovama iz sektora i
- druge poslove utvrđene zakonima.

Na nižim razinama administracije, u kantonima i općinama, također postoje ministarstva, odjeli ili pak nadležni fuctioneri i tijela u čiji djelokrug odgovornosti spada prostorno uređenje.

7.4.2. Vrste i namjene poslovnih zona

Jedna od važnih elemenata za podršku malom gospodarstvu jesu *poduzetničke zone*. Konkurentnost malog gospodarstva u odnosu na gospodarstvo zemalja iz okruženja u smislu izvoza i privlačenja stranih ulaganja teško je ostvariva bez izgradnje infrastrukture za malo gospodarstvo. Zone - *poduzetničke, specijalizirane i industrijske* - predstavljaju najvažniji segment infrastrukture za poduzetništvo. *Poduzetnička zona* jest područje sa koncentracijom ponajprije malih poduzeća i poduzetnika.

U pregledu stanja u Federaciji Bosne i Hercegovine uočen je neravnomerni razvoj poduzetničkih zona, koje prema iskustvima drugih europskih zemalja predstavljaju najbrži put prema ostvarenju razvijanja malog i srednjeg poduzetništva. U *programu razvijanja poduzetničkih zona*⁶¹ postavljaju se sljedeći opći ciljevi:

razvoj poduzetničkih zona potreban je u blizini svakog većeg naselja, a težište u zonama mora biti na proizvodnji,	sastavni dio zone je centar za edukaciju i pružanje potrebnih savjeta poduzetniku o financiranju, potrebnoj proizvodnji i načinu poslovanja te
proizvodna poduzetnička zona treba osigurati izgradnju poslovno-proizvodnog prostora na infrastrukturno potpuno opremljenom zemljištu,	ravnomernim otvaranjem poduzetničkih zona izjednačavaju se razlike u standardu među pojedinim kantonima.

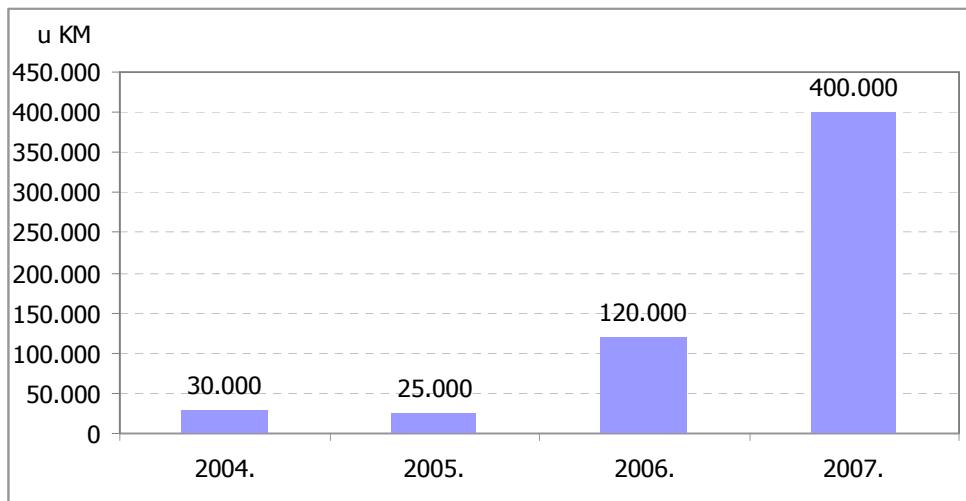
Zone u Federaciji Bosne i Hercegovine još nemaju minimalni sadržaj opremljenosti. Analizom zona po kantonima utvrđene su velike mogućnosti daljnog razvijanja malog i srednjeg poduzetništva intenziviranjem razvijanja poduzetničkih zona. Sadašnje zone pretežno su nedovršene, infrastruktura je nedostatna, a cjelokupna funkcija zona nije uspostavljena. Sadržaj zone nije standardiziran, a sustavi poticaja nisu usklađeni.

Neravnomjeran broj zona po kantonima gotovo u potpunosti odgovara neravnomernom razvijanju kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. Samo 40% općina u Federaciji Bosne i Hercegovine je u fazi izgradnje poduzetničkih zona, 45% općina je u fazi planskih aktivnosti gradnje, a 15% općina je bez ikakve aktivnosti u ovom pogledu.

Prema podacima resornoga ministarstva, danas u Federaciji postoji 14 poduzetničkih zona, što znači da su pojedine općine već krenule s tim projektima, dok je veliki broj njih u fazi pripreme. Na slici 13. vidi se da su se poticajna sredstva Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta od 2004. do 2007. za razvoj poduzetničkih zona gotovo neprestano povećavala. U godini 2007., u usporedbi s godinom 2004., iznos poticajnih sredstava za razvoj zona višestruko je uvećan.

⁶¹ Program "Izgradnja poduzetničkih zona u Federaciji Bosne i Hercegovine".

Slika 13. Poticajna sredstva FMRPO za razvoj poduzetničkih zona od 2004.-2007., u KM

Izvor: FMRPO, 2007., str. 43.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je iz sredstava *granta* za poticaj razvijanja malog i srednjeg poduzetništva u 2008. godini izdvojilo tri milijuna KM za izgradnju poduzetničke infrastrukture.

7.4.3. Preduvjeti osnivanja i razvoja poduzetničkih zona

Program izgradnje poduzetničkih zona izrađen je godine 2007. i prema njemu, općina, grad, kanton i poduzetnici, prilikom planiranja, osnivanja i razvijanja Zone, morali bi uvažiti sljedeće preduvjete:

- zona mora biti predviđena prostorno-planskim dokumentom,
- ulaganja u osnivanje i razvoj zone trebaju se zasnovati na objektivnim potrebama poduzetništva te je u tom smislu potrebno provesti ispitivanje interesa poduzetnika s područja općina, regije Bosne i Hercegovine i inozemstva,
- sadašnje stanje i moguću izgradnju prometne i komunalne infrastrukture, potrebno je prilagoditi projektnim rješenjima,
- uređeno pitanje vlasništva zemljišta i zemljišno-knjižnog stanja,
- utvrđivanje modela ustupanja zemljišta investitorima (u obliku koncesije ili trajne prodaje),
- mogućnost eventualnog proširenja poduzetničke zone i sl.

Kada je u pitanju prostorno uređenje, usvajanje Prostornog plana Federacije BiH i uspostava poslovnih, industrijskih i drugih zona određen je kao jedan od prioriteta u okviru politike djelovanja i strategije Vlade Federacije Bosne i Hercegovine u mandatnom razdoblju 2007-2010. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine u tom mandatnom razdoblju nastojat će donijeti prostorni plan Federacije Bosne i Hercegovine i aktivno raditi na efikasnijoj regulativi za građenje.

7.4.4. Financiranje osnivanja i razvoja poduzetničke zone

Prema Programu izgradnje poduzetničkih zona, općina, grad, kanton i federalne institucije kreirali bi Plan financiranja osnivanja i razvoja Zone koristeći vlastita proračunska i donatorska sredstva, sredstva vlade kantona i Vlade Federacije Bosne i Hercegovine te druge izvore.

Općina, grad, kanton i federalne institucije trebaju svake godine izdvojiti namjenska sredstva za financiranje osnivanja i razvoja zone. Sredstva se dodjeljuju prvenstveno za financiranje sljedećih namjena:

izrada projektne i druge dokumentacije za zonu,	uređenje infrastrukture i opremanje zone te
otkup zemljišta za formiranje zone,	izrada promotivnih materijala za zonu.
uređenje zemljišta i okoliša,	

S ciljem osiguranja financijske podrške tom projektu, općina, grad, kanton svojim bi godišnjim proračunima adekvatno potrebama i mogućnostima planirali sredstva za tu namjenu.

7.5. Potreba za stručnim osposobljavanjem

S ciljem postizanja i održavanja konkurentnosti gospodarstva nužno je u obrazovanju primjenjivati načelo cjeloživotnoga učenja jer se nova znanja ubrzano povećavaju, a znanja stečena u formalnom obrazovnom sustavu zastarijevaju pa ne odgovaraju zahtjevima gospodarstva za održavanjem konkurentnosti i podizanjem životnoga standarda. Većina poduzetnika u Bosni i Hercegovini ima osnovno ili srednje stručno obrazovanje, koje formalno ne nudi odgovarajuću pripremu za poduzetničku aktivnost. Učenici koji završe te škole nepripremljeni su za uspješno poslovanje na tržištu i vrlo teško se prilagođavaju konkurentskim uvjetima.

Zbog toga je razvitak ljudskih resursa za potrebe poduzetništva potrebno razvijati od osnovnog, srednjoškolskog i akademskog obrazovanja do stručnog osposobljavanja i obrazovanja poduzetnika i menadžera. Opća znanja o poduzetništvu i poslovanju potrebno je ugraditi, kako u nastavne planove i programe osnovnih škola, tako i u srednje škole i fakultete, kako bi učenici mogli stjecati poduzetnička znanja, razvijati poduzetničke vještine i poduzetnički duh. Te programe morali bi provoditi nastavnici educirani za poduzetništvo.

Isto bi tako, radi organiziranog razvoja malog i srednjeg poduzetništva, bilo potrebno provoditi osposobljavanje svih osoba koje obavljaju poslove vezane za poticanje malog i srednjeg poduzetništva. Radi razvoja poduzetničkih vještina mladih i cjelokupnog stanovništva Vlada Federacije Bosne i Hercegovine i socijalni partneri moraju izraditi nacionalnu strategiju cjeloživotnog obrazovanja za poduzetništvo koja će pogodovati uvođenju obrazovanja za poduzetništvo u osnovnim i srednjim školama te na fakultetima.

Cjeloživotno učenje ostvaruje se:

- **formalnim obrazovanjem**, koje se odvija u različitim obrazovnim institucijama u kojima se stječu priznate diplome i kvalifikacije,
- **neformalnim obrazovanjem**, koje se odvija na seminarima i tečajevima neovisno o službenom sistemu obrazovanja i koje ne završava stjecanjem službenih potvrda, te
- **informalnim učenjem**, tj. znanja koja se stječu u svakodnevnom životu.

Nadalje, s obzirom na dosadašnji nedostatak institucija i programa namijenjenih izobrazbi poduzetnika i svih koji sudjeluju u dalnjem razvitu malog i srednjeg poduzetništva i s obzirom na nedostatna specijalistička znanja poduzetnika, potreba za tečajevima strukovnog osposobljavanja, za prekvalifikacijama i razvijanjem specifičnih programa obrazovanja i osposobljavanja (iz područja marketinga, financija, menadžmenta, tehnologije, prava, dizajna i dr.) jesu velike.

Sama činjenica da je veliki dio stanovništva krenuo u poduzetništvo iz socijalnih, a ne poduzetničkih razloga, pokazala je da ovi poduzetnici nemaju dovoljno poduzetničkih i stručnih znanja, a to zahtjeva njihovo dalje obrazovanje i osposobljavanje u stjecanju poduzetničkih znanja i vještina. U razvitu ljudskih resursa osobito su izražene potrebe poduzetnika za:

obrazovanjem u području menedžmenta,	programima kontinuiranog usavršavanja te
programima prekvalifikacije i usklajivanja kvalifikacijske strukture s potrebama tržišta,	osposobljavanjem, ratnih i civilnih invalida, ti fizički hendikepiranih osoba.

Obrazovanje za poduzetništvo može se definirati kao proces obrazovanja i treninga za kreiranje biznisa, a u širem kontekstu kao proces razviti poduzetničkog načina razmišljanja, poduzetničkih vještina i osobnih kvaliteta koje nisu direktno vezane za osnivanje i vođenje biznisa. Zato bi ciljevi obrazovanja za poduzetništvo prvenstveno trebali biti:

podizanje svijesti o značenju preuzimanja odgovornosti za vlastitu sudbinu te	
napuštanje filozofije „dobiti posao“ i prihvaćanje filozofije „kreirati posao sam“.	

Radi obrazovanja za potrebe poduzetništva potrebno je na razini Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, općina i gradova pokrenuti program obrazovanja za:

- trenere/učitelje za poduzetništvo,
- savjetnike za poduzetništvo te
- poduzetnike i njihove zaposlenike.

Kada je riječ o strukovnim obrazovnim programima, potrebno ih je uskladiti sa zahtjevima gospodarstva, te ih većim dijelom izvoditi u procesu rada. Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Europske zajednice i njihovih država članica i Bosne i Hercegovine

prihvaćeno je da se u izradi i provođenju projekata za obrazovanje u poduzetništvu uvažavaju smjernice *European Training Foundation, EU Employment Strategy and Guidelines, Lisbon Declaration i Copenhagen Declaration*.

7.6. Potreba za podrškom u tehnološkom razvitu

Jedan od značajnih ciljeva politike razvjeta malog i srednjeg poduzetništva jest razvitak proizvodnih, inovativnih i tehnološki razvijenih gospodarskih subjekata jer ta će kategorija poduzetnika omogućiti razvitak konkurentnog gospodarstva. Za razvitak ovih poduzeća značajna je finansijska podrška iz proračunskih sredstava, kojom će se poticati osnivanje posredničkih institucija-tehnoloških agencija i centara, inovacijskih centara koji pomažu prijenosu znanja iz znanosti u gospodarstvo, i neophodan transfer tehnologije u malo i srednje poduzetništvo. Također, potrebno je ova sredstva koristiti i za poticanje veza između gospodarstva i znanosti.

S ciljem poticanja razvjeta inovativnih proizvodnih sustava potrebno je osnažiti inovatorstvo i poticati asocijacije inovatora da svojim aktivnostima promiču i razvijaju komercijalizaciju inovacija. Udruge inovatora moraju okupljati istraživače svih profila, a rješenja koja oni nude moraju osigurati primjenu inovacija u gospodarstvu i razvitak malog i srednjeg poduzetništva.

Zbog izrazitog pomanjkanja poticajnih mjera za razvitak malog i srednjeg poduzetništva utemeljenog na primjeni novih tehnologija, kao i potpore razvojno-istraživačke djelatnosti za potrebe razvjeta tog gospodarskog sektora, poticajna sredstava koja će se izdvajati iz proračuna Federacije Bosne i Hercegovine, gradova i općina usmjeravat će se u dva pravca:

- a) u kredite koji će se pod povoljnijim uvjetima dodjeljivati poduzetnicima za realizaciju poduzetničkog pothvata temeljenog na inovaciji i
- b) u potpore poduzetnicima za uvođenje sustava kvalitete.

Potreba za tehnološkom podrškom znatno varira ovisno o kategoriji poduzetnika, odnosno, o području njihova rada. Prvi nukleusi inovativnih poduzeća zabilježeni su u Općini Zenica pokretanjem procedure formiranja tehnološkog parka i u Hercegovačkom-neretvanskom kantonu u vezi osnivanja tehnološkog parka u Mostaru. U ovim je središtima ujedno i najizraženija potreba za novim saznanjima na području novih proizvoda i proizvodnih procesa, kao i potreba za jačanjem veze gospodarstva sa sveučilištem i istraživačkim centrima. Osnivanjem tehnoloških parkova napravljen je prvi korak, veza fakulteta s proizvodnim sektorom. Drugi korak je formiranje grupe stručnjaka za praćenje potreba sektora malog i srednjeg poduzetništva u tehnološkom smislu, kako u samim kantonima u kojima su osnovani tehnološki parkovi tako i na razini Federacije. Glavne zadaće tima bile bi detektiranje poteškoća i problema s kojima se susreću poduzetnici. Za uspješnu realizaciju ove faze potrebno je povjerenje poduzetnika i želja za unapređenjem svoje djelatnosti.

S druge strane, u područjima koja su bila zahvaćena ratom, izrazito je mali broj proizvodnih inovativnih poduzeća, a osobito onih s razvijenijim vezama sa sveučilišnim i drugim istraživačkim centrima. U segmentu potrebe za tehnološkom podrškom, potrebno je naglasiti

i potrebe za specijaliziranim tehnološkim bazama - baze ponudbenih tehnologija dostupne svim zainteresiranim potencijalnim korisnicima - koje nisu razvijene. Pritom je nužno upozoriti na kašnjenje u tehnološkom i industrijskom umrežavanju poduzeća. Takve se mreže, koje su bitan čimbenik konkurentnosti suvremenih poduzeća, u razvijenim gospodarstvima potiču, među ostalim, i putem spomenutih institucija tehnološke infrastrukture.

7.7. Potrebe za promocijom

Gotovo svi veliki konglomerati i kompanije u tržišnim gospodarstvima nekada su bila mala, a zatim i srednja poduzeća. Također, mala i srednja poduzeća generator su gospodarskoga razvijka, prije svega zbog svoje visoke poslovne mobilnosti, dinamike ulaska i izlaska s tržišta, brzine prilagođavanja promjenama u okruženju i slično. Upravo zbog toga promoviranje poduzetničkog duha kao preduvjeta za ostvarenje boljšitka i napretka društva kontinuirana je obveza društvenih, a prije svega administrativnih i državnih struktura. Većina zapadnih zemalja upravo zbog tih razloga uspostavlja posebne institucije za pomoć malim i srednjim poduzećima, tj. promovira uspostavu takvih gospodarskih struktura.

Pozicija marketinga u malim poduzećima i prepoznavanje njegova značaja umnogome varira u usporedbi s velikim poduzećima. Stoga nije uputno odnositi se prema malim i srednjim poduzećima, kao prema minimalističkoj ili umanjenoj verziji velikih poduzeća. Razlike su u svim elementima poslovanja, upravljanja, i vlasništva značajne. Među inima, za potrebe pozicioniranja uloge marketinga i potrebe za informacijama u malim i srednjim poduzećima, valja istaknuti kako marketing u odnosu na vanjsko okruženje može biti reaktiv i proaktiv. Reaktivni je marketing karakterističan za poduzeća koja se prilagođavaju svome vanjskom okruženju, dok je proaktivni marketing onaj u komu poduzeća prilagođavaju okruženje svojim potrebama. Proaktivni je marketing obilježje velikih poslovnih konglomerata, dok je analogno tome, reaktivni značajka malih i srednjih poduzeća.

Potrebno je istaknuti kako su prednosti malih i srednjih poduzeća u odnosu na druge oblike poduzetničkog organiziranja kao što su aglomeracija, specijalizacija i fleksibilnost izgubile na značenju u usporedbi s drugim strateškim elementima, kao što su inovacija i marketinška strategija. Budući da su brzina protoka ideja i odluka koje se mogu temeljiti na tim idejama značajne prednosti malih i srednjih poduzeća u usporedbi s velikima, spomenute činjenice da su kreacija i inovacija strateške odrednice u suvremenom poslovanju mogu predstavljati dodatnu prednost za mala i srednja poduzeća. Pritom je potrebno istaknuti kako je inovacija često rezultat slučaja koji svojim poslovanjem subjekt treba isprovocirati.

S druge strane, inovacija, kreativnost i marketinška strategija rezultat su i procesa istraživanja i razvijka, koji iziskuju značajno financiranje koje je malim i srednjim poduzeća predstavlja poteškoću, pa je zbog toga izražena obveza administrativnih tijela, a osobito javnih istraživačkih i znanstvenih institucija, da svojim istraživanjima pridonesu segmentu razvijka i primjeni kreativnosti malih i srednjih poduzeća.

Marketinška strategija u velikim poduzećima prije same primjene prolazi različite faze prihvaćanja i donošenja odluka. Mala i srednja poduzeća, s druge strane, karakterizira

iznimno pojednostavljeni oblik donošenja odluka u kojemu postoji jedan donositelj odluka, koji je najčešće i vlasnik i glavni direktor toga poduzeća. U takvom kontekstu uloga i odluke iz područja strateškoga marketinga u malom ili srednjem poduzeću uvelike ovise o percepciji marketinga i njegova značaja za poduzeće koju ima donositelj odluke-vlasnik. Također, formulacija strategije ovisit će o raspoloživim sredstvima koja najčešće nisu dostatna za te svrhe ili vlasnik najčešće odlučuje kako je poželjnije usmjeriti sredstva u druge svrhe. Dakle, značaj marketinga i njegova uloga pozicija u malom i srednjem poduzeću ovisit će o tome koliko ga značajnim vlasnik smatra. Mogućnost angažmana marketinških stručnjaka u malim poduzećima mala je zbog ograničenosti finansijskih sredstava.

Zbog toga bi znanstvene i istraživačke institucije, kao i stručne agencije morala angažirati država kako bi pomogla malim i srednjim poduzećima prije svega razumjeti značaj marketinga za suvremeno poslovanje, a zatim i u vezi toga kako optimalno angažirati finansijska sredstva u tom segmentu poslovanja. U Federaciji Bosne i Hercegovine, institucije specijalizirane za marketinška istraživanja i za primjenu strategije, tj. za formulaciju i artikuliranje marketinških ciljeva, kao i mehanizama za njihovu realizaciju, u fazi su uspostave. S druge strane, ciljani marketing mala i srednja poduzeća ne primjenjuju, nego se marketing svodi na spontano promoviranje na uskim tržišnim prostorima ili na medijsko promoviranje u lokalnim elektronskim ili tiskanim medijima.

Dodatni razlog neodgovarajućem značenju marketinga u malim i srednjim poduzećima u Federaciji Bosne i Hercegovine proizlazi iz relativno niske razine prodaje malih i srednjih poduzeća, osobito u usporedbi s velikim poduzećima. Prodaja malih i srednjih poduzeća ovisi o raspoloženju trgovačkih lanaca koji prevladavaju na tržištu široke potrošnje ili je pod utjecajem velikih tvrtki za koje mala poduzeća obavljaju jedan dio poslova pa se marketing malim i srednjim poduzećima često čini neisplativim.

Zbog spomenutog, udio marketinga u troškovima u usporedbi s prihodima od prodaje za mala i srednja poduzeća postaje prevelik. No, ovakvo je razumijevanje kratkovidno jer se ne prepoznaju dugoročni i strateški učinci: stvaranje srednje velikih poduzeća od malih poduzeća i stvaranje velikih poduzeća od srednje velikih poduzeća. Naime, poduzeća koja ne napreduju i ne rastu zbog zadovoljstva postojećim stanjem, uglavnom su osuđena na propadanje. Zbog toga donositelji odluka u malim poduzećima primjenjuju marketing kao alat za povećanje prodaje konkretnog proizvoda ili za širenje svijesti o postojanju konkretnog gospodarskog subjekta, a ne kao dugoročnu stratešku orientaciju. Stoga je jedna od obveza državnih organa, osobito u sredinama kakva je Federacija Bosne i Hercegovine promovirati uspostavu marketinga, i to ne kao funkciju ili kao oblik promoviranja, nego kao način funkcioniranja malih i srednjih poduzeća. Dakle, može se zaključiti kako je potrebno marketinški obraditi provedbu marketinga u malim i srednjim poduzećima.

Kada se govori o tome kako se država marketinški odnosi prema malim i srednjim poduzećima, tada je potrebno istaknuti da poseban naglasak mora biti na promoviranju tih poduzeća i poduzetništva općenito. Naime, promocija malih i srednjih poduzeća tretira se u mnogim zemljama kao iznimno značajno pitanje jer mala srednja poduzeća imaju višestrukne funkcije, kako u gospodarstvu, tako i društvu u cijelosti. Ostvarivanjem svojih društvenih i ekonomskih funkcija u zajednicama, mala i srednja poduzeća pomažu ostvarenje boljšitka i općeg društvenog napretka.

Prije svega, mala i srednja poduzeća, osobito u tranzicijskim zemljama, predstavljaju značajan dio ekonomskih aktivnosti - veliki broj transakcija ostvaruje se upravo u međusobnoj razmjeni malih i srednjih poduzeća s velikim kompanijama i javnim sektorom. Stoga mala i srednja poduzeća određuju dinamiku gospodarskog života na određenom prostoru. Nadalje, značajan dio ekonomskih aktivnosti odvija se upravo u tom sektoru, ulaskom i izlaskom poduzeća u pojedinim industrijskim segmentima, pa se kapital i drugi proizvodni čimbenici pomjeraju prema sektorima koji su učinkovitiji. Konačno, i veliki broj zaposlenih upravo je u sektoru malih i srednjih poduzeća pa je taj sektor u stanju preuzeti značajan dio viška administrativnih zaposlenika koji se pojavljuju kao posljedica ekonomske transformacije na svim tranzicijskim prostorima.

U sljedećem razdoblju, a to se i intenzivno najavljuje, i Federacija Bosne i Hercegovine proći će reformu javne uprave s ciljem povećanja njezine učinkovitosti, a što će kao posljedicu nedvojbeno imati viškove radnika, koje bi mogao preuzeti upravo sektor malih i srednjih poduzeća. Razlog je to više za promociju poduzetništva jer se povećanjem poduzetničke aktivnosti, kao i ulaganjima u ovu vrstu poduzeća, sinkronizirano mogu rješavati i potencijalni socijalni problemi. Dakle, mala i srednja poduzeća predstavljaju stabilizirajući čimbenik u društvu jer pružaju priliku, kako za zaposlenje, tako i za prodor novih poslovnih ideja, ali i mogućnosti za društvenu redistribuciju dohotka.

Mala i srednja poduzeća osiguravaju visoku razinu dinamike u gospodarstvu i time što je brzina ulaska i izlaska malih i srednjih poduzeća na tržištu vrlo velik. Također, kad se poduzeće pokaže neučinkovitim, ono brzo prestaje postojati, a njegov udio na tržištu preuzima učinkovitije poduzeće. Na taj se način sankcioniraju neuspješni, a nagrađuju uspješni. Stoga je u Federaciji Bosne i Hercegovine nužno osvremeniti legislativu koja omogućuje jaču dinamiku u sektoru malih i srednjih poduzeća te potiče na inicijativu u sektoru. Dakle, propisi koji tretiraju osnutak tvrtke, kao i njezino nestajanje stečajem i likvidacijom, nužno je prilagoditi zahtjevima, kako suvremenog poslovanja, tako i potrebama sve intenzivnije dinamike gospodarskih gibanja uzrokovanim sve jačim globalizacijskim procesima, kao i brzorastućim konkurenckim uvjetima.

Potrebno je istaknuti kako mala i srednja poduzeća pružaju optimalne mogućnosti za outsourcing proizvoda i usluga za veća poduzeća. U tom kontekstu postoje poslovi koje velika poduzeća obavljaju unutar svoje djelatnosti, ali je za njih oportuno da te poslove obavljaju druga poduzeća, naprsto zbog toga što njihovo obavljanje upotreboom vlastitih resursa stvara više troškova nego pozitivnih učinaka. Uglavnom su to djelatnosti koje nisu glavna djelatnost (core business) pa velika poduzeća njihovo obavljanje uz naknadu prepuštaju manjim poduzećima. Ovakav oblik suradnje malih, srednjih poduzeća i velikih poduzeća rezultat je specijalizacije. Time je osigurano tržište za proizvode i usluge malih i srednjih poduzetnika. Za državu je važno voditi računa o uvjetima tog poslovanja, odnosno o mogućnosti da mala i srednja poduzeća izađu iz aranžmana bez prevelikog rizika od gubitka tržišta i poslovnih mogućnosti. U tom smislu promocija poduzetništva, ali i samostalnosti, kao i društvene odgovornosti, kod takvih oblika suradnje obveza je društvenih struktura.

Kada se govori o Federaciji Bosne i Hercegovine tada je nužno, osim legislative, provoditi i promotivne aktivnosti u pravcu promjene kako bi se promijenili stavovi o cjeloživotnom zaposlenju, izgrađeni u prošlom sustavu iz kojih proizlazi mala fluktuacija radne snage i

nedostatna poduzetnička inicijativa, osobito samozapošljavanje osnivanjem malih i srednjih poduzeća.

Postoje dva konceptualna pristupa promociji malih i srednjih poduzeća. *Prvi pristup* stavlja u žarište ulogu koju ovaj sektor ima u stabiliziranju društvenih promjena i procesa, a to je pružanje mogućnosti zaposlenja i ostvarivanja prihoda, pa bi država zbog toga uz pomoć svojih institucija morala pružiti značajnu potporu malim i srednjim poduzećima, osobito zbog toga što malo i srednje poduzetništvo samo ne zna da je jednako značajno za društvo kao i veliki konglomerati. Osobito je taj problem vidljiv u tranzicijskim društvima u kojima su konglomerati imali i konkretnu društvenu ulogu osiguranjem socijalnih usluga svojim zaposlenicima, npr. usluge skrbi za djecu, zdravstvene usluge i ostalih usluga, koje su velikim poduzećima predstavljale velike troškove pa su već na početku tranzicije ukinute. S druge strane, u tranzicijskim društvima ne postoji razvijena svijest o značaju malih i srednjih poduzeća, osobito svijest o važnosti jačanja dinamičkih procesa u ekonomiji, pa iz toga proizlazi podcijenjenost malih i srednjih poduzeća, kako u percepciji, tako i u odnosu prema njima. Ni Federacija Bosne i Hercegovine u tome nije iznimka, naprotiv.

Iz toga proizlazi potreba da se država aktivno angažira na promicanju poduzetničkog mentaliteta sa svim prethodno naznačenim pozitivnim učincima, kako za gospodarstvo, tako i za društvo uopće. Država se skrbi za jačanje ovog sektora, kao i za razvijanje poduzetničke inicijative, pa istodobno nastoji smanjiti nestajanje takvih poduzeća, neovisno o njihovom tržišnom učinku. Naime, raznim poticajima, regulativom i olakšicama nastoji se omogućiti održanje malih i srednjih poduzeća. S druge strane, iako takvo ponašanje države olakšava poslovanje poduzećima i povećava njihove konkurenčne mogućnosti, takvo ponašanje države kod drugih subjekata proizvodi očekivanje da će većinu njihovih poslovnih problema riješiti država svojim intervencijama (eng. bail-out).

Drugi pristup promociji malih i srednjih poduzeća prepoznaje njihovu ulogu i poziciju u jačanju gospodarske dinamike, zatim njihovu ulogu u razvitku konkretnih industrijskih segmenta, i na kraju, gospodarske strukture u cijelosti. Stoga mala i srednja poduzeća imaju ključnu ulogu u ubrzaju gospodarskoga rasta. Taj pristup proizlazi iz činjenice da mala i srednja poduzeća neprestano ulaze i izlaze na tržište, čime se jača ekomska dinamika. U tome pristupu mala i srednja poduzeća shvaćena i percipirana manje su ili uopće nisu socijalni akteri koji će pomoći državi u rješavanju socijalnih problema. S druge strane, stalni tržišni pritisci da se ostvari poslovni uspjeh izgrađuje od malih i srednjih poduzeća vrlo konkurentne subjekte, kako na domaćem, tako i na inozemnim tržištima, sposobne za egzistenciju bez asistencije države. Na taj se način i cjelokupno gospodarstvo čini konkurentnijim. Ovakav pristup primjenjiv je u sredinama koje imaju izgrađenu tradiciju malih i srednjih poduzeća, razvijene i jasno definirane tržišne odnose, ali i kvalitetno riješena pitanja socijalne skrbi. Može se zaključiti kako je ovaj pristup primjenjiv u naprednjim razvojnim fazama ili po završetku tranzicijskih procesa u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Kada se govori o promoviranju malih i srednjih poduzeća kao oblika poduzetništva, nužno je istaknuti kako se tome može pristupiti na dva načina. Prvi se odnosi na kreiranje poticajnog poslovnog okruženja za rast malih i srednjih poduzeća, kako bi se ostvarile poslovne ideje i aranžmani, ali i da bi se pomoglo održanju tih poduzetnika. Drugi način zasniva se na specifičnim pitanjima iz samog sektora malih i srednjih poduzeća. Općenito, može se

zaključiti kako prvi način predstavlja eksterno okruženje malih i srednjih poduzeća, a drugi unutarnje.

Praćenjem međunarodnih trendova postaje jasno da sektor malog i srednjeg poduzetništva mora biti jedan od visokih prioriteta, kako za vlade razvijenih zemalja, tako i za međunarodne ekonomske i finansijske institucije. Stoga su upravo projekti na nacionalnoj razini, kao i projekti međunarodnih kreditnih i donatorskih institucija, usmjereni prema popularizaciji i kvalitetnom razvitu malih i srednjih poduzeća, ne samo zbog jačanja ekonomske dinamike, nego i zbog ostvarenja održivoga razvitka i porasta životnoga standarda. Naime, upravo mala i srednja poduzeća potiču razvitak srednje društvene klase kao nositelja ekonomske aktivnosti i socijalne sigurnosti u društvu. U Federaciji Bosne i Hercegovine taj segment društva gotovo je u potpunosti nestao pod pritiscima tranzicijskih mijena. Njegova ponovna izgradnja može se postići upravo razvitkom malih i srednjih poduzeća.

7.8. Potrebe u okviru pravne regulative

Složenost pravnog okvira (sustava) uvjetovana i složenošću države Bosne i Hercegovine već je konstatirana, a novi je element toga sustava Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između europskih zajednica i njihovih država članica s jedne strane i Bosne i Hercegovine s druge strane. Tim će se Sporazumom u procesu pristupanja Bosne i Hercegovine Europskoj uniji zahtijevati od Bosne i Hercegovine, pa time i od Federacije Bosne i Hercegovine da ostvari reforme i prilagodi pravni sustav, sustav u kojem djeluje i malo i srednje poduzetništvo. Usklađivanjem zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa zakonodavstvom Europske unije, taj pravni sustav neće postati jednostavniji, nego još složeniji. Prema iskustvima ostalih zemalja koje su se pridružile Europskoj uniji, u procesu će pridruživanja biti potrebno donijeti najmanje 400 novih "europskih" zakona, koji zatim uvjetuju donošenje velikoga broja novih podzakonskih propisa i akata.

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju uspostavlja se pridruživanje između Bosne i Hercegovine i Europske unije i njezinim državama članicama⁶². Ciljevi ovog pridruživanja jesu:

poduprijeti napore Bosne i Hercegovine u jačanju demokracije i vladavine prava,	poduprijeti nastojanja Bosne i Hercegovine da završi prijelaz u funkcionalno tržišno gospodarstvo,
pridonijeti političkoj, gospodarskoj i institucionalnoj stabilnosti u Bosni i Hercegovini te stabilizaciji u regiji,	promicati skladne gospodarske odnose i postupno razvijati područje slobodne trgovine između EU i Bosne i Hercegovine te
pružiti prikladan okvir za politički dijalog koji omogućuje razvitak bliskih političkih odnosa među stranaka,	razvijati regionalnu suradnju u svim područjima obuhvaćenim ovim sporazumom.

⁶² Stranke će ratificirati ili odobriti Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju u skladu sa svojim postupcima. Instrumenti ratifikacije ili odobravanja bit će položeni u Glavnom tajništvu Vijeća Europske unije. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju stupa na snagu prvoga dana drugoga mjeseca koji slijedi nakon što se položi i posljednji instrument ratifikacije ili odobrenja.

poduprijeti napore Bosne i Hercegovine u razvijanju gospodarske i međunarodne suradnje, među ostalima, i usklađivanjem njezina zakonodavstva sa zakonodavstvom EU,

Malo i srednje poduzetništvo direktno se spominje u Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju u Glavi VIII. članak 93.: "Suradnja između stranaka bit će usmjerena k razvoju i jačanju malih i srednjih poduzeća (MSP) u privatnom sektoru, a naročito će se voditi računa o prioritetima koji se tiču pravne stečevine Zajednice (*acquis*) u području malog i srednjeg poduzetništva, te o deset smjernica utvrđenih u Europskoj povelji o malim poduzećima."

Bosna i Hercegovina je pristupila Europskoj povelji o malim poduzećima još 2003. godine, ali je njezina primjena za sada nezadovoljavajuća. No, potrebno je istaknuti da su Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva⁶³ i Pravilnik o postupcima u provedbi Programa razvoja malog gospodarstva⁶⁴ usvojeni kao dio provedbe Europske povelje o malim poduzećima. Navedeni zakon udovoljava zahtjevima Europske povelje o malim poduzećima o kvaliteti zakonodavstva i regulacije, koncizan je i jasan, ali je, kao što je već u ovom projektu naglašeno, ključna njegova dosljedna primjena.

Ipak, u dogledno vrijeme bit će potrebna novela (ili donošenje novog) zakona. Eventualnom novelom trebali bi se jasnije definirati željeni ciljevi razvoja malog gospodarstva, kao što su:

povećanje zapošljavanja,	povećanje udjela proizvodnih djelatnosti u malom gospodarstvu,
povećanje izvoza i prilagodba svjetskom tržištu,	primjena suvremenih tehnologija i inovacija te
povećanje produktivnosti, kvalitete i konkurentnosti malog gospodarstva,	poticanje djelatnosti koje ne zagađuju okoliš.

Također bi bilo poželjno odrediti donošenje programa razvoja (ili bolje, programa poticanja razvoja malog gospodarstva) za razdoblje od četiri godine. Program bi trebao utvrditi poticajne mjere i aktivnosti radi ostvarivanja ciljeva razvoja malog gospodarstva te na što se one odnose.

Potrebno je proširiti krug nositelja tog programa iz sadašnjeg članka 9. Zakona o poticanju malog gospodarstva na Agenciju za malo gospodarstvo (predlaže se njeno osnivanje), Obrtničku komoru, Gospodarsku komoru Federacije Bosne i Hercegovine, Gospodarske (privredne) komore županija (kantona), Razvojnu banku Federacije Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za statistiku te Federalni zavod za zapošljavanje.

Predložena Agencija za malo gospodarstvo mogla bi biti regulirana tim zakonom (njeno osnivanje, djelatnost, financiranje te tijela agencije).

⁶³ SN BiH, br. 19/06.

⁶⁴ SN FBiH, br. 11/07.

Na temelju iskustava susjednih zemalja Agencija za malo gospodarstvo obavljala bi sljedeće poslove:

poticanje osnivanja i razvoja subjekata malog gospodarstva,	davanje potpora za istraživanje, razvoj i primjenu suvremenih tehnologija,
poticanje ulaganja u malo gospodarstvo,	davanje potpora za sudjelovanje na međunarodnim sajmovima i specijaliziranim izložbama u zemlji i inozemstvu,
financiranje poslovanja i razvoja subjekata malog gospodarstva kreditiranjem pod povoljnim uvjetima i drugim oblicima finansijskih potpora,	davanje stručne pomoći subjektima malog gospodarstva, uključivo i putem elektroničkih medija,
davanje jamstava za kredite koje subjektima malog gospodarstva odobre banke i druge pravne osobe - kreditori	promicanje poduzetništva i stvaranje uvjeta za razvoj poduzetništva žena i mladih,
davanje finansijske potpore za smanjenje troškova kredita koje subjektima malog gospodarstva odobre banke i druge pravne osobe – kreditori,	suradnja s drugim pravnim osobama, agencijama i institucijama koje potiču malo gospodarstvo u zemlji i inozemstvu,
subvencioniranje kamata po kreditima,	praćenje, analiza i izyještavanje o rezultatima poticajnih mjeru te
davanje potpora za povećanje zapošljavanja, stručnu izobrazbu, prekvalifikaciju i dokvalifikaciju radnika,	drugi stručni poslovi u vezi s poticanjem razvoja malog gospodarstva.

U pripremi je novi Zakon o obrtu i obrtu sličnim djelatnostima čiji je prednacrt izradilo Federalno ministarstvo razvijika, poduzetništva i obrta, Sektor obrta. Novi zakon trebao bi značajno poboljšati položaj obrtništva kao značajnog dijela malog gospodarstva u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Zakon o državnim poticajima (potporama), kojim bi se uređivali opći uvjeti i pravila odobravanja, nadzor provedbe i povrata državnih potpora, veoma je značajan za malo i srednje poduzetništvo, pa će biti neophodno donijeti ga i zbog provedbe međunarodno preuzetih obveza Bosne i Hercegovine koje proizlaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju⁶⁵. Potrebno je napomenuti da će prema stavku 4. članka 71. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju: "Bosna i Hercegovina osnovati samostalno državno tijelo kojemu će povjeriti ovlasti nužne za potpunu primjenu stavka 1.(c) u roku od dvije godine od dana stupanja na snagu ovoga sporazuma. To će tijelo inter alia biti ovlašteno za odobravanje programa državne potpore i pojedinačnih sredstava potpore, u skladu sa stavkom 2. ovoga članka, te za određivanje povrata državne potpore koja je nezakonito dodijeljena".

Istu obvezu ima Republika Hrvatska u okviru svog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom i njenim državama članicama. U Republici Hrvatskoj to "samostalno državno tijelo" je Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja, koja odobrava i nadzire provedbu državnih potpora te nalaže povrat državnih potpora koje su dane ili korištene protivno propisima. Ta nadležnost agenciji dana je Zakonom o državnom potporama⁶⁶. Pandan hrvatskoj agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja u Bosni i Hercegovini je Konkurenčijsko

⁶⁵ Članak 71. - tržišno natjecanje i ostale gospodarske odredbe.

⁶⁶ NN RH br. 140/05.

vijeće. U sastavu Konkurencijskoga vijeća djeluju uredi za konkurenčiju u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, kao organizacijske jedinice izvan sjedišta Konkurencijskoga vijeća. Vezano za Konkurencijsko vijeće i regulaciju zaštite tržišne konkurenčije, važno je napomenuti da bi se prema smjernici o kvalitetnijem zakonodavstvu i regulaciji Europske povelje o malim poduzećima "mala poduzeća mogla izuzeti iz nekih regulacijskih obveza. U tom smislu, Komisija EU bi trebala pojednostavniti zakonodavstvo u području tržišnog natjecanja kako bi se smanjio teret koji snose mala poduzeća".

Pored navedenog, tim ili posebnim zakonom bit će potrebno urediti ulaganja domaćih i stranih pravnih ili fizičkih osoba koje obavljaju gospodarsku djelatnost i sudjeluju u prometu roba i usluga, a s ciljem poticanja gospodarskog rasta, razvijanja i ostvarenja gospodarske politike Federacije Bosne i Hercegovine, njenog uključivanja u tokove međunarodne razmjene i jačanja konkurentne sposobnosti gospodarstva. Poticajne mjere mogu biti:

porezne povlastice,	carinske povlastice,
potpora za opravdane troškove otvaranja novih radnih mesta povezanih s ulaganjem,	poticajne mjere za osnivanje i razvoj tehnološko-inovacijskih centara i strateških aktivnosti poslovne podrške te
potpora za opravdane troškove usavršavanja povezanih s ulaganjem,	poticajne mjere za velike projekte ulaganja - projekti ulaganja od značajnog gospodarskog interesa.

Te mjere mogu se ograničiti, na primjer, samo na proizvodno-prerađivačke gospodarske aktivnosti i tehnološke razvojno-inovacijske centre. Ta regulacija također je značajna za malo i srednje poduzetništvo.

Zakon o garancijskom fondu koji bi regulirao davanje jamstava za kredite koje subjektima malog gospodarstva odobre banke i druge pravne osobe-kreditori mogao bi, uz veliku pomoć malom i srednjem poduzetništvu, pospješiti provođenje smjernice o oporezivanju i finansijskim pitanjima Europske povelje o malim poduzećima. Radi usporedbe, u Hrvatskoj funkciju garancijskog fonda obavlja Hrvatska agencija za malo gospodarstvo osnovana Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva. Prije Hrvatske agencije za malo gospodarstvo taj je posao obavljala Hrvatska garancijska agencija, koja je prestala postojati 2002. godine, a bila je regulirana posebnim zakonom. Prema tome, garancijski fond za malo poduzetništvo bi se u Federaciji Bosne i Hercegovine mogao regulirati posebnim zakonom, ali i novelom Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva.

Europske povelje o malim poduzećima veliku pozornost posvećuje elektroničkome poslovanju malih poduzetnika o čemu govore peta smjernica (poboljšati elektronski pristup) i deveta smjernica (usvajanje uspješnih poslovnih modela elektronskog poslovanja uz vrhunsku informacijsku podršku malim poduzećima). No, na razini države Bosne i Hercegovine postoji samo Zakon o elektronskom potpisu⁶⁷, a u Federaciji Bosne i Hercegovine na području elektroničkog poslovanja je pravna praznina. Naravno, suvremeno poslovanje nezamislivo je bez elektroničkog poslovanja, a pod elektroničkim poslovanjem podrazumijevaju se sve aktivnosti koje poduzimaju pravne ili fizičke osobe radi razmjene dobara ili usluga koristeći pritom računala i suvremene komunikacijske tehnologije. Primjena elektroničkog poslovanja

⁶⁷ Sl. glasnik BiH, br. 91/06.

podrazumijeva preustroj i unapređenje poslovnih procesa koji će omogućiti najbolje korištenje suvremenih informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Elektroničko poslovanje, ali i elektroničko komuniciranje poduzetnika s državom i njezinim organima, može značajno smanjiti troškove poslovanja kod malog i srednjeg poduzetništva. Zbog tih razloga, ali i zbog usklađivanja zakonske regulative sa zakonodavstvom EU, bit će potrebno regulirati elektroničku trgovinu, elektroničku ispravu, elektronički potpis, tajnost podataka, informacijsku sigurnost i zaštitu osobnih podataka.

Za područje standardizacije (Zakon o standardizaciji BiH⁶⁸ i mnogobrojna pravila o tehničkim normativima koja su mahom još iz SFRJ-a), već je rečeno da će biti nužna prilagodba (preuzimanje) tih normativa normativima iz EU. Člankom 75. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Bosna i Hercegovina preuzima upravo takvu obvezu:

- „1. Bosna i Hercegovina poduzet će nužne mjere kako bi postupno postigla usuglašenost s tehničkim propisima Zajednice i europskim postupcima standardizacije, mjeriteljstva, ovlašćivanja i ocjene usklađenosti.
2. U tu svrhu stranke će nastojati:
 - promicati uporabu tehničkih propisa Zajednice, europskih standarda i postupaka za ocjenu usklađenosti;
 - pružati pomoć u poticanju razvoja infrastrukture za kakvoću: standardizaciju, mjeriteljstvo, ovlašćivanje i ocjenu usklađenosti;
 - promicati sudjelovanje Bosne i Hercegovine u radu organizacija specijaliziranih za standarde, ocjenu usklađenosti, mjeriteljstvo i slične funkcije (npr. CEN - Europski odbor za standardizaciju, CENELEC - Europski odbor za elektrotehničku standardizaciju, ETSI - Europski institut za telekomunikacijske standarde, EA - Europska suradnja na ovlašćivanju, WELMEC - Europska suradnja u zakonskom mjeriteljstvu, EUROMET - Europska organizacija za mjeriteljstvo);
 - prema potrebi, sklopiti sporazum o ocjenjivanju usklađenosti i prihvaćanju industrijskih proizvoda kada zakonodavni okvir i postupci Bosne i Hercegovine budu dostačno usklađeni s takvim okvirom i postupcima Zajednice, te kada bude raspoloživo odgovarajuće vještačenje."

Pored navedenog, na malo i srednje poduzetništvo utječe praktično kompletna pravna regulativa neke zemlje, pa tako u Federaciji Bosne i Hercegovine regulativa Federacije Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine. U Bosni i Hercegovini slijedi usklađivanje kompletног zakonodavstva pravnoj stečevini Europske unije. Takva obveza prihvaćena je i člankom 70. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju:

- „1. Stranke priznaju važnost usklađivanja postojećeg zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa zakonodavstvom Zajednice, kao i njegove učinkovite provedbe. Bosna i Hercegovina nastojat će osigurati postupno usklađivanje svojih postojećih zakona i budućeg zakonodavstva s pravnom stečevinom Zajednice (acquis). Bosna i Hercegovina osigurat će primjerenu provedbu i primjenu postojećeg i budućeg zakonodavstva.

⁶⁸ SN FBiH, br. 52/00.

2. Usklađivanje će započeti danom potpisivanja ovoga Sporazuma i postupno će se proširivati na sve elemente pravne stečevine Zajednice (acquis) iz ovoga Sporazuma do kraja prijelaznog razdoblja utvrđenog člankom 8. ovoga Sporazuma.
3. Usklađivanje će se u svojoj ranoj fazi usredotočiti na temeljne elemente pravne stečevine Zajednice (acquis) koji se odnose na unutarnje tržište i na druga područja vezana uz trgovinu. U kasnijoj će se fazi Bosna i Hercegovina usredotočiti na preostale dijelove pravne stečevine Zajednice (acquis). Usklađivanje će se provoditi na temelju programa koji će dogovoriti Europska komisija i Bosna i Hercegovina.
4. Bosna i Hercegovina također će, u dogovoru s Europskom komisijom, detaljno dogovoriti na koji će način pratiti postupak usklađivanja zakonodavstva i radnji koje je potrebno poduzeti u provedbi zakona.“

8. Usporedni pregled uloge i politike razvijanja malog i srednjeg poduzetništva u Bosni i Hercegovini s ostalim zemljama Jugoistočne Europe

Na skupu Europske unije i zemalja zapadnoga Balkana u Solunu 21. lipnja 2003. godine, zemlje zapadnog Balkana podržale su Europsku povelju o malim i srednjim poduzećima. Time su vlade prihvatile primjenu deset principa Povelje. Obveza zemalja je sistematsko praćenje, vrednovanje i uspoređivanje godišnjeg napretka razvijanja malog i srednjeg poduzetništva. Na osnovi izvještaja i pokazatelja o napretku u primjeni, moguće je uspoređivati razvoj malog i srednjeg poduzetništva u (Federaciji) Bosni i Hercegovini sa zemljama u regiji. Proces provođenja Povelje prati se godišnjim izvještajima.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta aktom je Vlade određeno za nosioca aktivnosti provedbe Povelje. Svakoj smjernici daje se ocjena od 1 do 5, gdje 1 označuje najnižu razinu političke inicijative, a najviša razina (ocjena 5) označava primjenu koja je bliska dobroj praksi. Europska komisija i OECD ocijenili su napredak u ostvarenju smjernica slijedećih zemalja regiji: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK) u svom „Izvještaju o primjeni Europske povelje za mala poduzeća u Zapadnome Balkanu za 2007. godinu⁶⁹“. U nastavku slijedi prikaz ocjena prema smjernicama Povelje prema spomenutom izvještaju.

1. Obrazovanje i obuka za poduzetništvo

U ovom poglavlju posebna pažnja je posvećena razvijanju poduzetničkog duha formalnim i neformalnim obrazovanjem, promicanjem poduzetništva i podizanjem poduzetničkog duha, kao i osvještavanje aspekta cjeloživotnoga učenja. Ukupna ocjena sastoji se od ocjene za politiku i sustav formalnog obrazovanja i ocjene za neformalno obrazovanje. Ocjene za formalno obrazovanje dane su u tablici 34.

⁶⁹ OECD and European Commission, 2007.: „Report on the Impelmentation of the European Charter for Small Enterprises in the Western Balkans – SME Policy index 2007.(www.oecd.org)“.

Tablica 34. Ocjene za formalno obrazovanje

	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
politika	1,50	2,50	2,50	2,00	2,00	2,00	2,00
osnovno obrazovanje	1,50	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00
srednjoškolsko obrazovanje	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
pilot projekti	2,50	3,00	2,50	3,00	3,00	3,00	3,00
ukupna ocjena politike	1,75	2,00	2,25	2,00	1,75	2,00	2,00

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 53.

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Ocjena politika daje se na osnovi razvojne strategije za promociju poduzetništva. Većina zemalja zapadnog Balkana tek je u procesu priprema nacionalnih strategija pa su ocjene zbog toga niže. Za snažniji razvitak politike poduzetničkog obrazovanja morali bi se definirati kratkoročni, srednjoročni i dugoročni ciljevi za razvitak cjeloživotnoga učenja.

Primarno obrazovanje najteže je ocijeniti, pa čak i u najrazvijenijim zemljama, zato što je teško definirati jedinstveni model poduzetničkog obrazovanja i zatim ocijeniti njegov utjecaj na razvitak poduzetništva. Bosna i Hercegovina je u svojoj strategiji iskazala potrebu za uvođenje poduzetništva u osnovno obrazovanje, ali bi se ta mjera morala primijeniti u sustavu obrazovanja i moralo bi se jasnije objasniti svim sudionicima u toj politici kako i zašto se poduzetništvo uvodi u osnovno obrazovanje.

U srednjoškolskom su obrazovanju sve zemlje u regiji ostvarile napredak, a dobra je osnova za veći napredak jačanje malih poduzeća kojima nedostaju naprednije vještine. U toj fazi značajno je ohrabrivati mlade ljude na poduzetništvo provođenjem temeljnog školskog programa obuke i podučavati osnove ekonomije preživljavanja.

Neformalno obrazovanje ostvaruje se raznim seminarima i programima o poduzetništvu, a u tom je području Bosna i Hercegovina visoko ocijenjena zajedno s Hrvatskom (tablica 35.). Tu dobru praksu potrebno je održati na postojećoj razini.

Tablica 35. Ocjene za neformalno obrazovanje

	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
Neformalno obrazovanje	3,50	2,00	3,50	2,00	2,00	2,00	2,00

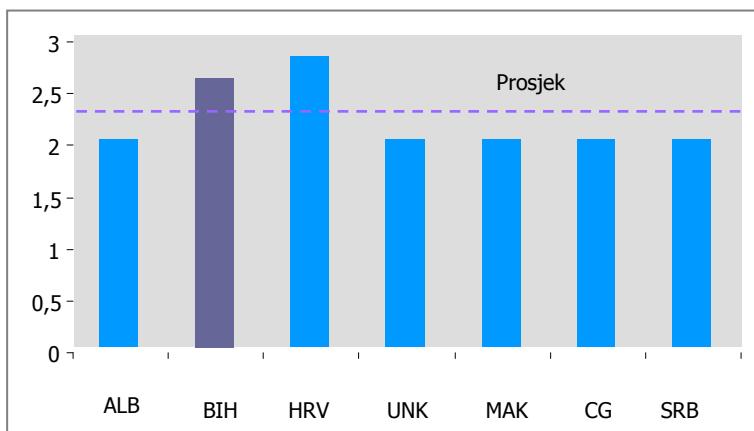
Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 54.

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Ukupna ocjena za obrazovanje i obuku u poduzetništvu daje se kao zbirna ocjena politike i formalnog obrazovanja i ocjene neformalnog obrazovanja. Iz slike 14. vidi se da je napredak u obrazovanju i obuci za poduzetništvo u Bosni i Hercegovini veći nego u ostalim zemljama na zapadnome Balkanu, koje su još uvijek na samom početku primjene *Povelje*. Može se zaključiti da je ocjena zadovoljavajuća te da je potrebno slijediti primjer Hrvatske kao vodeće zemlje regije.

Slika 14. Obrazovanje i obuka za poduzetništvo

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 55.

Smjernice za daljnje aktivnosti u razvoju obrazovanja bile bi:

- daljnje jačanje suradnje poduzetništva i obrazovanja,
- upoznavanje polaznika osnovnoškolskog obrazovanja s osnovnim informacijama o osnovnim ekonomskim kategorijama i poduzetništvu kao izvoru buduće egzistencije,
- pored strukovnog obrazovanja u srednjim školama, potrebno je jačati i poduzetnički duh i uz pomoć medija promicati poduzetništvo kao kategoriju ostvarivanja vlastite egzistencije te
- koristiti sredstva međunarodnih organizacija za reformu obrazovnih programa s težištem na jačanju poduzetništva.

2. Jeftiniji i brži početak

Registracija poduzeća prvi je korak u životnom ciklusu poduzeća, a to je ujedinio i prvi formalni susret poduzetnika s javnom administracijom. Način na koji je organiziran proces registracije poduzeća daje jasnu poruku o efikasnosti javne administracije i stanja u regiji. Ako je potrebno mnogo vremena da se poduzeće registrira, to može poduzetnike obeshrabriti, pa se smatra preprekom ulasku u poduzetništvo. Trajanje procesa registracije, kao i cijena registracije, na mala i mikro poduzeća ima najsnažniji utjecaj.

U proteklih nekoliko godina zemlje zapadnoga Balkana uvele su različite mjere koje izravno utječu na registraciju poduzeća. U većini je slučajeva proces registracije poduzeća potpuno izmijenjen, a primjenom novih mjera registracija u tim zemljama, približava se registraciji na razini svjetskog standarda.

Tablica 36. Pokazatelji složenosti osnivanja poduzeća

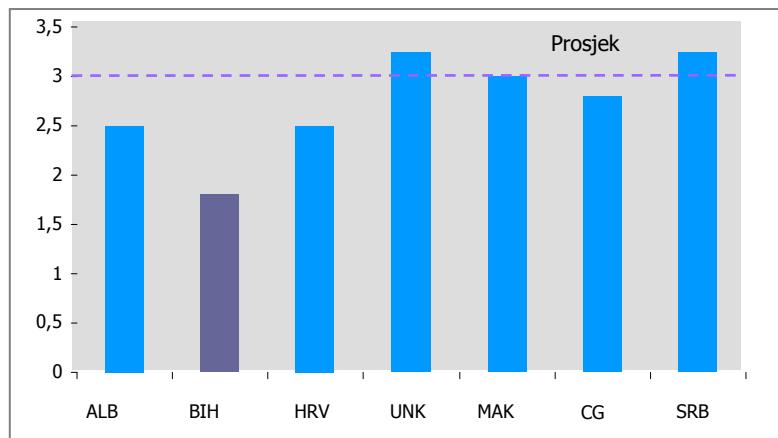
	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
potreban broj dana za registraciju	54	39	45	23	18	24	18
potreban broj koraka	12	11	10	5	10	15	10
troškovi registracije poduzeća (USD)	903	578	983	nema podatka	211	242	355

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 65.

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Iz tablice 36. u kojoj su sadržani pokazatelji učinkovitosti registriranja poduzeća, vidi se da je proces registracije poduzeća u Bosni i Hercegovini najsloženiji od svih zemalja u regiji. Ne samo da je u Bosni i Hercegovini potrebno najviše dana za registraciju, nego su i troškovi registracije poduzeća iznimno visoki kada se u obzir uzme standard življena u zemlji. Stoga je i ukupna ocjena napretka u postizanju jeftinijeg i bržeg početka poduzetničke aktivnosti za Bosnu i Hercegovinu najlošija u regiji (slika 15.).

Slika 15. Jeftiniji i brži početak

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 68.

Donošenjem *Zakona o registraciji poslovnih subjekata* određeni su nadležni registarski sudovi, koji su dužni izvršiti registraciju u roku od 5 dana od uredno predanog zahtjeva. Ovim bi se skratilo vrijeme registracije sa sadašnjih, u prosjeku 20 dana. Za dodatne procedure i dozvole potrebno je daljnjih približno 40 dana, što okruženje za poduzetništvo čini nepovoljnim. Radi ilustracije, u prosjeku je potrebno učiniti 21 korak u 54 dana.

Kao što je spomenuto, cijena registracije poduzeća među najskupljima je u regiji. Moguće je stoga bitno poboljšanje administrativnih procedura kod registracije novih poduzeća. Pored toga, ključno je uspostavljanje jedinstvenoga registra poslovnih subjekata radi uspješnije registracije i praćenja poslovnih subjekata. To je osobito važno za uključivanje u Europsku poslovnu mrežu. Razvojem novih informatičkih tehnologija to je moguće ostvariti u relativno kratkom vremenu. Makedonija i Srbija, koje su utemeljile posebne agencije za registraciju poduzeća te je većinu koraka moguće odraditi na jednom mjestu, predstavljaju dobre primjere kako to postići.

Osobitu bi pažnju bilo potrebno usmjeriti na potrebu za identifikacijskim brojem poduzeća. Dobru praksu u tome ima Albanija s jedinstvenim registracijskim brojem poduzeća koji se koristi u više ustanova: u statističkome zavodu, poreznoj upravi, zavodu za zapošljavanje, na carini i u zavodu za platni promet.

Preporuke koje proizlaze iz snimljenoga stanja za Bosnu i Hercegovinu su:

- Sistematski se baviti registracijom poduzeća te odrediti odnose između državne i lokalnih vlasti.

- Unaprijediti fazu registracije. Po mogućnosti uspostaviti registraciju poduzeća na jednom mjestu. Ovo zahtjeva dobru koordinaciju između različitih grana državne i lokalne administracije.
- Potrebno je sastaviti elektronički registar poduzeća koji će pokrивati ukupnu populaciju poduzeća, a ne samo novoregistrirane. To zahtjeva rad na osvježavanju baze poduzeća, brisanje ugašenih poduzeća i unos novoregistriranih poduzeća.

3. Bolje zakonske odredbe i propisi

Bolje zakonske odredbe izravno utječu na ekonomski rast pa je smanjenje administrativnih prepreka ključno za razvitak malog i srednjeg poduzetništva. Smanjenje administrativnih prepreka razvijku malog i srednjeg poduzetništva složen je posao, a u Bosni i Hercegovini to je veoma teško zbog toga što je pravni sustav iznimno složen. Pokazatelji složenosti zakonskih odredbi, a to su jednostavnost zakona, institucionalni okvir i analiza regulatornih učinaka u Bosni i Hercegovini, među najslabije su ocijenjenima u regiji.

Tablica 37. Ocjena stanja zakonskih odredbi

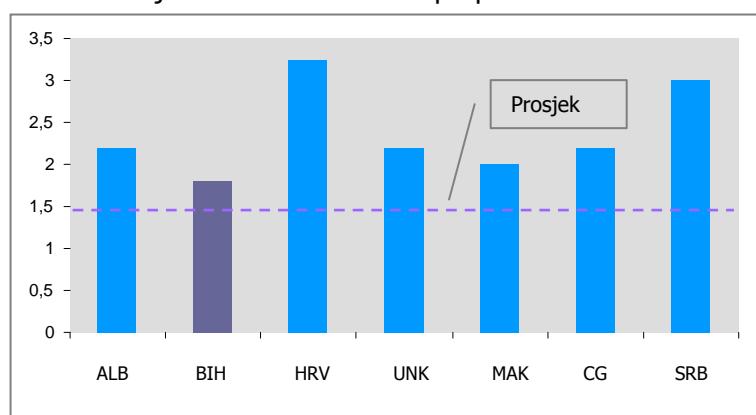
	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
Jednostavnost zakona	1,75	2,50	2,50	2,25	1,25	1,50	1,75
Institucionalni okvir	2,00	3,00	3,75	2,50	3,75	4,00	3,25
Analiza regulatornih učinaka	1,50	1,50	4,00	1,50	1,50	1,50	4,50

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 76.

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Iz slike 16. vidljivo je da je napredak Bosne i Hercegovine u slijedenju smjernica o boljim zakonskim odredbama i propisima najslabije ocijenjen, a to je izravan rezultat ustavnog uređenja i složenosti države. Pretpostavke za pojednostavljenje zakonskih odredbi i propisa je usvajanje entitetskih strategija i stvaranje jedinstvene agencije za malo i srednje poduzetništvo.

Slika 16. Bolje zakonske odredbe i propisi

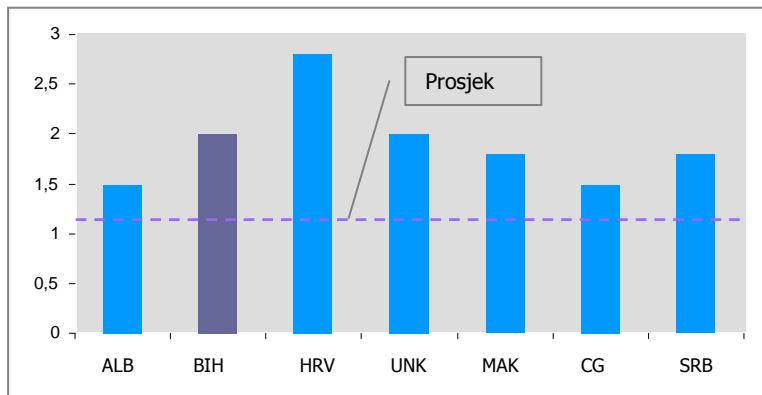

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 82.

4. Raspolaganje vještinama

Četvrta se smjernica *Povejje* odnosi na raspolaganje poduzetnika vještinama. Usporedbom Bosne i Hercegovine sa zemljama u regiji, vidi se da je raspoloživost vještina na zadovoljavajućoj razini – neznatno iznad prosjeka regije. Jačanjem nacionalnog gospodarstva sektor malog i srednjeg poduzetništva će postati konkurentniji, a time će se povećati i potreba poduzetnika za savjetničkim uslugama i za unapređenjem vlastitih vještina i znanja.

Slika 17. Raspolaganje vještinama

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 95.

Stoga je za Bosnu i Hercegovinu važno da se razviju institucije za obuku poduzetnika gdje bi se stjecale potrebne vještine za poduzetništvo. Potrebno je istaknuti da su u tom području nevladine organizacije već mnogo toga postigle. No, neodgovarajuće poduzetničko okruženje i dalje je problem. Od početka tranzicije osobito je izražen nedovoljan transfer tehnologije, ali i nedovoljno jačanje administrativnih i upravljačkih sposobnosti potrebnih za suvremeno vođenje poslovanja, uključujući i ostale oblike unapređenja poslovanja kao što su marketing, komunikacije, organizacija i ITC tehnologije.

Iz tih nedostataka proizlazi da je neophodno da se razviju klasteri i poslovne zone za savjetodavnu pomoć malom i srednjem poduzetništvu, a neophodan je i razvitak savjetodavne mreže i centara za obuku i osiguranje kvalitete. Premda su te usluge djelomično pokrivene regionalnim razvojnim agencijama, okvir za sistematiziranu i profesionalnu obuku morao bi se definirati i na višoj administrativnoj razini. Prije toga bi se analizom potrebnih vještina morale sagledati sve potrebe poduzetnika. Te aktivnosti bi provelo Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta u suradnji sa regionalnim razvojnim agencijama.

5. Poboljšanje pristupa preko Interneta

Zadatak je federalne i kantonalnih vlasti da potaknu komunikaciju sa sektorom malog i srednjeg poduzetništva uz pomoć elektroničkih medija i *on-line* uslugama. Time se pojednostavljuje administrativni posao, a ujedno se smanjuje trošak. Europska komisija prati pristup elektronskim medijima na osnovi tri pokazatelja – ispunjavanje poreznih prijava, izdavanje dozvola i licenci te davanje informacija putem Interneta.

Tablica 38. Poboljšanje pristupa preko Interneta

	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
Ispunjavanje poreznih prijava	1,00	1,00	4,00	1,00	3,00	4,00	1,00
Izdavanje dozvola i licenci	1,00	1,00	3,00	1,00	1,00	1,00	2,00
Davanje informacija putem Interneta	2,50	2,00	4,00	2,00	3,00	3,00	3,00

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 101.

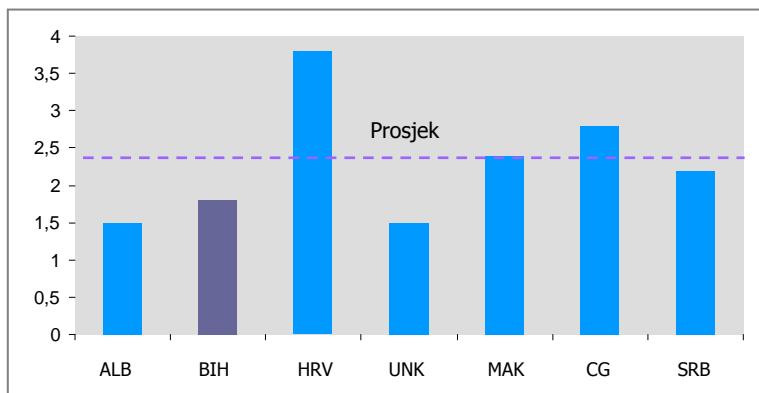
Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Hrvatska je vodeća u regiji jer jedina ima jasnu strategiju elektroničkoga poslovanja. Hrvatski program nastoji ojačati primjenu suvremenih tehnologija u komunikaciji državne uprave s poduzetničkim sektorom. Time je znatno smanjen i trošak privatnog sektora u komunikaciji s vladinim tijelima. Programom su obuhvaćeni administracija, pravosuđe, obrazovanje, zdravstvo i poslovanje, zemljišno-knjiško poslovanje i katastar.

Informiranje putem elektroničkih medija u Bosni i Hercegovini na zadovoljavajućem je nivou, ali ga je moguće još unaprijediti uvođenjem elektroničkih modula poslovanja. No, napredak je već ponegdje vidljiv, na primjer, iz preuzimanja dokumentacije za poticaje u poduzetništvu putem internetske stranice Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta.

Neophodno je usvojiti Zakon o elektroničkom poslovanju jer usvajanje elektroničkog potpisa otvara mogućnosti za provođenje javne nabave putem elektroničkih medija, a to je jasno istaknuta smjernica Europske unije. Ocenjom stanja korištenja elektroničkih medija Bosna i Hercegovina je ispod prosjeka regije.

Slika 18. Poboljšanje pristupa preko Interneta

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 105.

6. Bolje korištenje jedinstvenoga tržišta

Jedinstveno tržište Europske unije predstavlja izazov i veliku priliku za Bosnu i Hercegovinu i zemlje zapadnoga Balkana. Potpisivanjem *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju*, trgovina sa zemljama Europske unije je slobodna. Za ostvarivanje sporazuma potrebno je zadovoljiti standarde trgovine i standarde tehničke kvalitete. Ocjene Bosne i Hercegovine u korištenju jedinstvenoga tržišta relativno su niske zbog slabe konkurentnosti domaćeg poduzetništva i slabo ocijenjenih izvozno-promidžbenih programa.

Tablica 39. Ocjene korištenja jedinstvenoga tržišta

	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
Izvozno-promidžbeni programi	2,00	2,50	4,00	1,50	3,00	3,50	3,00
Povećanje konkurentnosti poduzetništva	2,00	1,50	4,00	2,00	3,00	3,50	2,50

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 112 i 114.

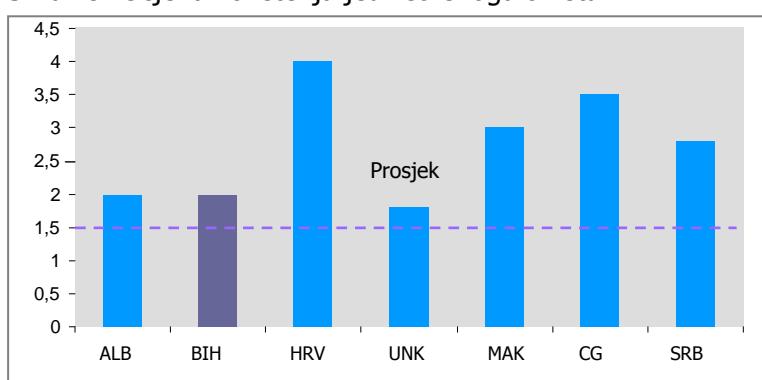
Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Izvozno-promidžbeni programi neophodni su za jačanje domaćega proizvoda. U Hrvatskoj se prezentacija domaćeg proizvoda sustavno provodi, a pritom su značajni:

program Hrvatske izvozne ofenzive,	prezentacija proizvoda kroz udruženje izvoznika,
programi promocije glavnih izvoznih proizvoda,	programi obuke i potpore izvoznika te
sudjelovanje na međunarodnim sajmovima,	programi prodora na nova izvozna tržišta.

Konkurentnost poduzetništva Bosne i Hercegovine niska je zbog nedostatka infrastrukture koja se bavi pitanjima kvalitete. Institut za certificiranje Bosne i Hercegovine još nema odobrenje od međunarodnih tijela za certificiranja pa to izravno utječe na certificiranje poduzeća u Bosni i Hercegovini i na priznanje kvalitete njihovih proizvoda na tržištu Europske unije. Pored toga, na području Bosne i Hercegovine postoji manji broj tvrtki koje pružaju usluge razvijnika i primjene međunarodnih standarda (ISO 9001, ISO 14001, HACCP, CE), ali nisu međunarodno priznate za izdavanje certifikata.

Slika 19. Ocjena korištenja jedinstvenoga tržišta

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 115.

7. Oporezivanje i finansijska pitanja

U razmatranju ove smjernice o oporezivanju i finansijskim pitanjima, Europska unija osobito uzima u obzir porezni sustav i porezno opterećenje poduzetnika te mogućnost financiranja poduzetnika. U sljedećim tablicama dane su ocjene i porezne stope za zemlje regije zapadnog Balkana.

Tablica 40. Porezne stope i ocjena

	FBiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
porez na dobit	30%	20%	20%	20%	12%	9%	10%
porez na dohodak	5,5%	20%	45%	20%	24%	23%	12%
povrat PDV-a (u danima)	60	30	30	60	30	30	15
ukupna ocjena	1,75	3,00	3,50	2,75	3,50	3,75	3,25

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 120-121, 123.

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Ovdje je bitno istaknuti da je u 2007. smanjen porez na dobit u Federaciji Bosne i Hercegovine sa 30% na 10%⁷⁰, pa su time porezne stope u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj izjednačene te se stvaraju uvjeti za jedinstveno tržiste. Ocjena stanja finansijskog sektora prema zemljama u regiji je prikazana u tablici 41.

Tablica 41. Ocjena finansijskog sektora

	FBiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
sheme kreditnog jamstva	2,00	2,50	3,50	2,00	3,50	2,00	3,00
zahtjev za posrednikom	1,50	2,00	3,50	2,00	4,00	2,00	2,50
stečajno pravo	3,50	3,00	4,00	1,00	3,00	4,00	4,00
katastar	3,00	3,00	4,50	3,00	3,00	4,50	3,00
leasing industrija	2,00	3,00	4,00	2,00	4,00	4,00	5,00
fondovi rizičnog kapitala	3,50	2,00	4,00	1,00	4,00	4,00	2,50
ukupno	2,75	2,75	4,00	2,00	3,50	3,50	3,25

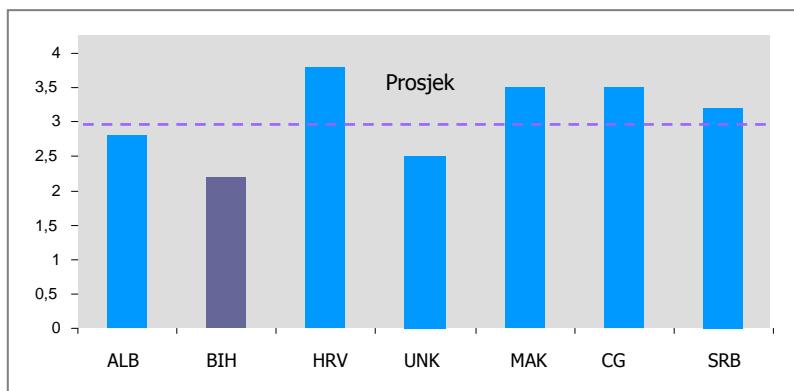
Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 130

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Ocjena finansijskoga okruženja u Bosni i Hercegovini zadovoljavajuća je u odnosu na zemlje u regiji. Pritom su višoj ocjeni pridonijele regionalne razvojne agencije sa svojim kreditno-garancijskim fondovima. Brza sredstva poduzetnicima osigurale su i mikrokreditne organizacije, ali pod visokim kamatnim stopama. No, uspostavom Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine omogućena su i povoljnija finansijska sredstva poduzetnicima.

⁷⁰ Zakon o porezu na dobit Sl.novine F BiH broj 97. od 31.12.2007.

Slika 20. Oporezivanje i pristup sredstvima

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 130.

8. Jačanje tehnoloških kapaciteta malih poduzeća

Fleksibilna ekonomija zasnovana na znanju zahtjeva visoki stupanj inoviranja. Inovacije bi se bi se mogle primijeniti u poduzetništvu na osnovi veza s razvojnim i inovacijskim centrima. Klasteri su također pogodni za stvaranje konkurentnog poduzetništva. U Bosni i Hercegovini pokrenuto je nekoliko pilot projekata uvođenja novih tehnologija i inovacija u poduzetništvo. Općenito je veza između fakulteta i poduzeća radi ostvarenja tehničkih inovacija i transfera tehnologije slaba.

Tablica 42. Pokazatelji jačanja tehnoloških kapaciteta malih poduzeća

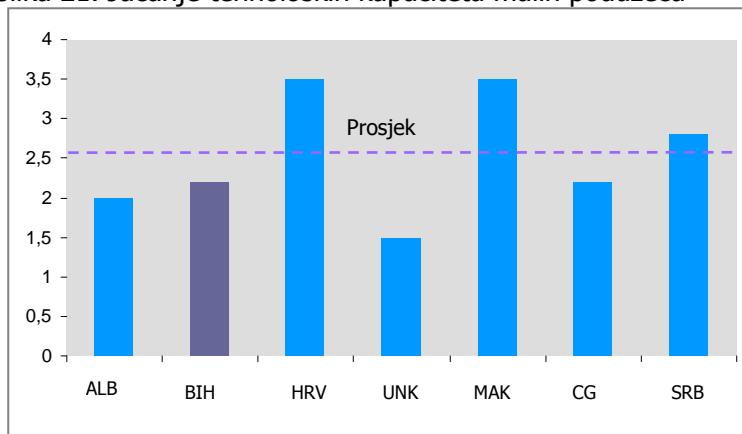
	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
Obuka za primjenu novih tehnologija	2,00	1,00	2,00	1,00	3,00	2,00	2,00
Inovacije i transfer tehnologije	2,50	1,00	3,50	1,00	3,00	2,00	3,00
Zaštita intelektualnog vlasništva	3,00	3,50	3,50	1,50	3,50	3,50	3,50
Razvitak klastera i mreže savjetnika	2,00	2,00	4,00	2,00	4,00	2,00	3,00

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 136, 138, 140.

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Razvitak tehnoloških kapaciteta malog i srednjeg poduzetništva Bosne i Hercegovine je ispod prosjeka regije (slika 21.). Federacija Bosne i Hercegovine je, među ostalim, zbog toga pokrenula niz mjera, uključujući osnivanje klastera drvoprerađivačke industrije, automobilskog klastera i klastera plastične industrije. U razvitak poduzetništva uključuju se obrtničke komore i fakulteti te se pripremaju programi promoviranja novih tehnologija. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta dodjeljuje poticajna sredstva za osnivanje i rad poduzetničkih inkubatora i poduzetničkih zona. Sve te mjere morale bi potaknuti razvitak malog i srednjeg poduzetništva. Prioritet daljeg rada jest jačanje veza među svim čimbenicima poduzetničke infrastrukture pod nadzorom Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta.

Slika 21. Jačanje tehnoloških kapaciteta malih poduzeća

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 142.

9. Uspješni modeli poslovanja putem Interneta i vrhunska podrška poslovanju

Jačanje povezanosti s europskim tržištem znači stvaranje novih prilika za malo poduzetništvo, ali i sučeljavanje s jačom konkurenjom. Zahvaljujući primjeni novih tehnologija povećava se efikasnost i konkurentnost, a otvaraju se i novi pristupi tržišima nabave i prodaje. Potpora malom poduzetništvu promicanjem elektroničkog sustava poslovanja morala bi pomoći boljem osiguranju poslova i integraciji na tržištu. Potporni sustavi, odgovarajuće mreže suradnje i sustavi pružanja informacija pomažu razvitu malog i srednjeg poduzetništva pri prijelazu na ekonomski aktivnosti zasnovane na znanju.

Razne inicijative za potporu malom i srednjem poduzetništvu ostvaruju se uz pomoć poslovnih inkubatora i općih poslovnih servisa te pružanjem informativnih usluga, pa se prema tim pokazateljima ocjenjuje stanje i u zemljama regije zapadnog Balkana. Bosna i Hercegovina prema ukupnoj ocjeni u tome području je ispod prosjeka regije.

Tablica 43. Kriteriji za uspješno elektroničko poslovanje i poduzetničku podršku

	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
Poslovni inkubatori	2,50	1,00	3,50	1,00	3,00	2,00	3,00
Razina poslovnih servisa	3,00	2,00	5,00	1,00	3,00	3,00	2,00
Kontrola usluga poslovnog servisa	2,00	1,50	4,00	1,00	2,00	2,00	2,00
Pristup informacijama	2,50	2,00	4,50	2,00	3,00	3,00	2,00
Poslovno-informacijski centri	3,00	2,00	5,00	2,00	3,00	4,00	2,00
Elektronički potpis	2,00	1,00	4,00	2,00	3,00	3,00	3,00

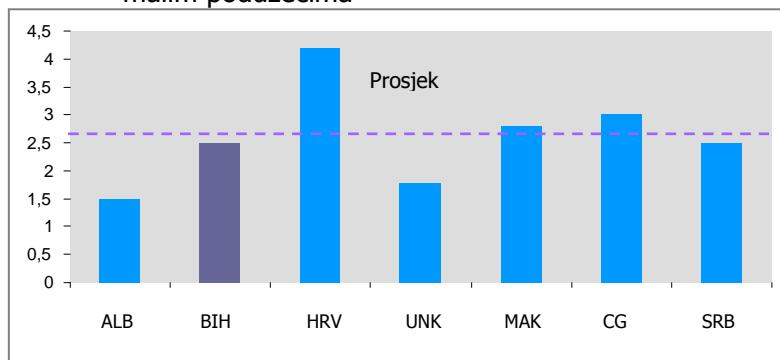
Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 150-152.

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

U Federaciji Bosne i Hercegovine informacijske tehnologije ne koriste se dovoljno, među ostalim, i zbog toga što ne postoji i neophodna zakonska regulativa kao Zakon o elektroničkom poslovanju. Zbog toga, za malo i srednje poduzetništvo nisu ispunjene osnovne pretpostavke primjene elektroničkoga poslovanja. Federacija Bosne i Hercegovine

će nakon donošenja *Zakona o električkom poslovanju* na državnom nivou donijeti vlastiti zakon kojim će regulirati ovo područje. Zakon o električkom potpisu već je usvojen, ali se koristi jedino u sektoru bankarstva, pa će donošenjem Zakona o električkom poslovanju početi primjena električkoga poslovanja i u ostalim sektorima.

Slika 22. Uspješni modeli *e-poslovanja* i vrhunska podrška malim poduzećima

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 153.

10. Jače predstavljanje interesa malih i srednjih poduzeća

Mreža poduzetničke infrastrukture

U Bosni i Hercegovini mreža poduzetničke infrastrukture na razini državne slabo je razvijena, a i kao takva većinom je rezultat inicijative međunarodnih organizacija. Stoga je potrebno uspostaviti mrežu poslovnih savjetnika, a komore pružanjem usluga svojim članicama ključne su za ostvarivanje boljih rezultata. Ovo je jedan od ključnih aspekata politike malog i srednjeg poduzetništva u Bosni i Hercegovini, koji će se nacionalnom strategijom postaviti kao strateški cilj. Većina komora djeluje na regionalnom planu.

Savjetovanje

Malo i srednje poduzetništvo Vladu Federacije Bosne i Hercegovine po pitanjima vezanim za vlastiti sektor nedovoljno savjetuje. No, vlastita je uočila potrebu za savjetovanjem sa sektorom pa je čak i formalno ustrojila sustav za savjetovanje s malim i srednjim poduzetništvom. Unutar toga, moguće je identificirati tri potrebna tipa konzultacija:

- formalni i strukturedi dijalog kroz uspostavljanje određenih tema zajedničkih za poslovno okruženje,
- prepoznavanje potreba malog i srednjeg poduzetništva te
- ostali tipovi informativnih konzultacija.

Štoviše, konzultacije bi morale uključiti vladu u donošenje odluka, formulacija, preporuka, političkih rasprava te davanja mišljenje o nacrtima zakona koji su u domeni malog i srednjeg poduzetništva. Također, na njoj je prezentiranje nastojanja sektora u predlaganju novih mjera i prijedloga zakonske legislative. Upravo je u savjetovanju Bosna i Hercegovina najlošije ocijenjena, dok su mreže poslovnih savjetnika i trgovinske komore usporedive s regijom.

Tablica 44. Kriteriji za jače i efikasnije predstavljanje interesa malog i srednjeg poduzetništva

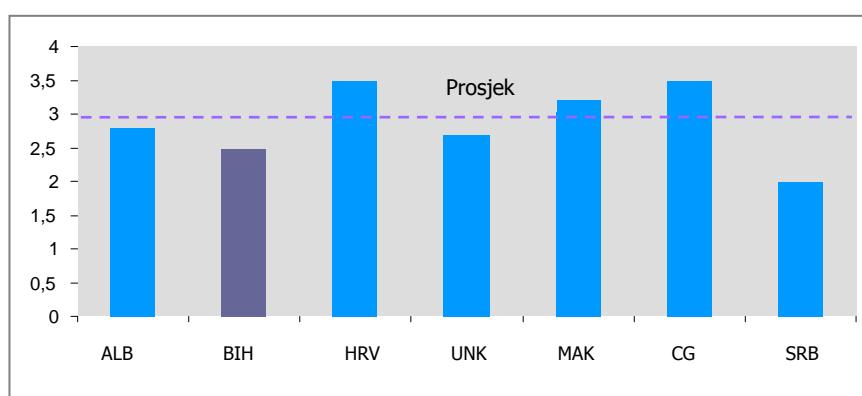
	BiH	Alb	Hrv	UNK	Mak	CG	Srb
Mreža poslovnih savjetnika	3,00	3,00	4,00	2,00	3,00	4,00	2,00
Trgovinske komore	3,00	2,00	2,00	4,00	4,00	1,00	1,50
Savjetovanje	2,00	3,00	3,50	3,00	3,00	4,00	2,00

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 160 i 162.

Legenda: Bosna i Hercegovina (BiH), Hrvatska (Hrv), Albanija (Alb), Makedonija (Mak), Crna Gora (CG), Srbija (Srb) i UNMIK Kosovo (UNK)

Grafički prikaz ukupne ocjene dan je u nastavku, a i prema toj ocjeni, Bosna i Hercegovina neznatno je ispod prosjeka regije.

Slika 23. Razvitak jačeg i učinkovitijeg zastupanja interesa malih poduzeća

Izvor: OECD and European Commission, 2007., str. 163.

III. ZAKLJUČCI I SMJERNICE ZA DALJNJE AKTIVNOSTI

9. Zaključci i smjernice za daljnje aktivnosti

9.1. Ciljevi razvijanja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine

Neodgovarajuća struktura gospodarstva Federacije Bosne i Hercegovine nalaže poduzimanje mjera gospodarske politike usmjerene na nastajanje i razvitak malih, tržištu prilagodljivih i primjerenih gospodarskih jedinica te na restrukturiranje dijela velikih poduzeća. Na razini Federacije Bosne i Hercegovine područje malih i srednjih poduzeća u nadležnosti je Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta.

Na razini Federacije Bosne i Hercegovine doneseni su zakoni značajni za razvitak malog i srednjeg poduzetništva, od kojih posebno ističemo Zakon o privrednim društvima, Zakon o trgovini, Zakon o turističkoj ugostiteljskoj djelatnosti, Zakon o zadrgama, Zakon o obrtu i propise koji trebaju osigurati razvoj malog i srednjeg poduzetništva - Zakon o mikrokreditnim organizacijama, Zakon o poticanju malog gospodarstva i Pravilnik o postupcima u provedbi Programa malog gospodarstva.

Mjere i aktivnosti za poticanje razvoja malog i srednjeg poduzetništva konačno će se definirati Programom poticanja malog i srednjeg poduzetništva. Navedeni dokument predstavljat će skup dugoročnih mjera i aktivnosti na poticanju malog i srednjeg poduzetništva koje će provoditi Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta te ostala odgovarajuća tijela državne uprave i državne institucije te kantoni, gradovi i općine.

Uz jasno definirane poticajne mjere i aktivnosti, programom će biti određeni i nositelji njihovog provođenja i rokovi za ostvarenje. Program je zamišljen kao srednjoročni razvojni dokument - za razdoblje od četiri godine, a zacrtane mјere poduzimati će se radi postupne izgradnje institucionalnog okruženja, koje će pogodovati razvitku malog i srednjeg poduzetništva i bržem zapošljavanju. Program će sadržati pregled smjernica za provedbu poticaja za razvoj malog i srednjeg poduzetništva u četverogodišnjem razdoblju te utvrđuje ciljeve, mјere i zadatke, uključujući i mehanizme provedbe i praćenja aktivnosti i projekata.

Program će se realizirati uz pomoć godišnjih operativnih planova poticanja malog i srednjeg poduzetništva, koji će sadržavati projekte, korisnike, mјere i sredstva poticanja u svakoj pojedinoj godini. Izradi programa prethodi utvrđivanje stanja u malom i srednjem poduzetništvu. Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva predstavljat će ujedno i sastavni dio Strategije ekonomskog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine. Programom poticanja malog gospodarstva utjecat će se na prostorno ujednačeni razvitak malog i srednjeg poduzetništva te na ostvarivanje stalnog rasta zaposlenosti. Navedeno će se postići utvrđivanjem ciljeva:

jačanje konkurenčke sposobnosti malog i srednjeg poduzetništva,	smanjenje administrativnih prepreka,
ravnomjeran regionalni / kantonalni razvoj,	jačanje poduzetničke klime u društvu te
podizanje kvalitete poduzetničke infrastrukture,	jačanje elektroničkog poslovanja.

Poticanje sektora malog i srednjeg poduzetništva potrebno je promatrati kroz aktivnost Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta i ostalih ministarstava, kantona, gradova i općina. U provođenju poticajnih mjeru sudjelovat će komore i druga strukovna udruženja, finansijske institucije i sva ostala razvojna tijela i institucije. Koordinirajući funkciju u radu navedenih tijela državne uprave i institucija imat će Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta.

9.2. Poticajne mjere za razvitak malog i srednjeg poduzetništva

Adekvatno planirana politika razvijanja sektora malog i srednjeg poduzetništva, kao i inauguracija institucija za pomoć i potporu ovom sektoru, utjecat će na stvaranje poticajnog poslovnog okruženja. Naime, u većini država ne postoji regulativa koja mala i srednja poduzeća tretira imanentno, nego je regulativa uglavnom uključena u ostale propise koji se, među ostalim, odnose i na taj sektor. Zatim je neophodno angažirati sve raspoložive stručne potencijale za suradnju koja bi morala dovesti do artikuliranja i provedbe planirane politike promocije malih i srednjih poduzeća. Nadalje, potrebno je ostvariti zajedničko djelovanje različitih državnih i administrativnih institucija koje s različitim pozicijama skrbe o malim i srednjim poduzećima te na taj način ostvariti sinergijski učinak institucionalnog djelovanja. Naposljetku, kako bi se postigao jači razvitak sektora malih i srednjih poduzeća nužno je osigurati koordinaciju, suradnju i jasnu podjelu nadležnosti i odgovornosti između središnje vlasti i lokalnih vlasti, odnosno, lokalnih zajednica.

Pritom bi se država morala odreći dijela vlastitih koristi koje ostvaruje poslovanjem i zaradom malih i srednjih poduzeća, a to je moguće kreiranjem poticajnih politika, na primjer, nižim porezima, finansijskim poticajima pri zapošljavanju novih kadrova, priznavanjem angažmana malih i srednjih poduzeća u razvijanju i podizanju lokalnih zajednica i sl.

Lokalna samouprava, s druge strane, ima obvezu osigurati lokalnu infrastrukturu za mala i srednja poduzeća, od fizičke infrastrukture, zatim komuniciranja s državnom razinom radi afirmiranja interesa malih i srednjih poduzeća u toj sredini, ali i privlačenjem mladih i sposobljenih kadrova (na primjer, preferencijalnim rješavanjem stambenih i obiteljskih pitanja). U Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i u većini drugih tranzicijskih država, izražena je migracija stanovništva prema područjima koja pružaju bolje mogućnosti zapošljavanja, čime se rješavanju socijalna i ekomska pitanja pojedinaca i obitelji. Kako bi se postigao ravnomerni razvitak države, neophodno je stvoriti uvjete u kojima će se stanovništva zadržati na većini prostora. To je moguće poticajnim mjerama koje će stanovništvu pružiti prilike istovjetne ili slične onima koje pružaju znatno razvijenija područja, a malo i srednje poduzetništvo za tu je svrhu optimalni mehanizam.

Mala i srednja poduzeća značajan su mehanizam za smanjenje regionalnih razlika na tranzicijskim prostorima izloženima metropolizaciji. Mala i srednja poduzeća pružaju mogućnost zaposlenja, kao i prilike za poslovne uspjehe stanovništvu u pojedinim regijama, pa time pridonose razvijanju tih regija. Smanjenje regionalnih razlika smanjuje intenzitet migracijskih procesa pa su razlike između pojedinih prostora manje. Optimalna iskorištenost lokalnih resursa jedna je od zadaća sektora malih i srednjih poduzeća. U tom kontekstu nužna je i distribucijska (prometna) povezanost sredina u kojima posluju mala i srednja poduzeća s ostalim, osobito urbanim, sredinama koje predstavljaju tržište za ova poduzeća.

Koordinacija s finansijskom, a osobito makroekonomskom politikom, neophodan je uvjet formuliranja održive strategije promocije malog i srednjeg poduzetništva. U tom kontekstu sve politike u Federaciji Bosne i Hercegovine koje će se odnositi i na provedbu strategije razvijanja malih i srednjih poduzeća, morale bi biti usklađene s razvojnim strategijama ostalih gospodarskih sektora, ali i obrnuto. Nadalje, značajan dio aktivnosti s ciljem poticanja malog i srednjeg poduzetništva morao bi, radi lakšeg komuniciranja i razumijevanja problema i potreba poduzetnika i radi interesa koje lokalne samouprave imaju u razvitku sektora, biti decentraliziran.

Pored ovoga, osobitu je pažnju potrebno posvetiti razvitku trgovinskog i investicijskog sustava. To podrazumijeva uspostavu otvorenog tržišnog gospodarstva u kojem će konkurenčija biti prevladavajući čimbenik, kao i mogućnost otvorenog investiranja i preusmjeravanja investicija, kojima će se razlikovati poslovni uspjesi od neuspjeha. Radi toga je priključenje nadnacionalnim udruženjima kao što je Svjetska trgovinska organizacija neophodan, ali ne i dovoljan uvjet. Naime, potrebno je razvijati i regionalne odnose koji će biti usmjereni prema slobodnoj trgovini. Maksimiziranje učinaka slobodne trgovine, ali i minimiziranje rizika koji proizlaze iz nje, morala bi biti ideja vodilja u realizaciji liberalizacije trgovine.

Liberalizacija bi morala biti postupna - stupnjevita i sustavna, i morala bi rezultirati gospodarskim rastom i povećanjem konkurentnosti, kako ekonomije u cjelini, tako i sektora malih i srednjih poduzeća. S druge strane, i investicije je potrebno ciljano usmjerivati kako bi se postiglo jednakomjerno ulaganje u resurse te kako bi se izbjeglo samo osvajanje tržišta ili samo korištenje jeftine radne snage i iskoriščavanje prirodnih potencijala. Investicije osobito trebaju biti usklađene s razvitkom sektora malog i srednjeg poduzetništva, koje bi osobito moglo imati koristi od velikih investicija u konglomerate. Istovremeno je potrebno pronaći mogućnost za zaštitu sektora koji je u nezreloj fazi u kojoj je teško održati se bez pomoći države, ali istodobno izbjegavati protekcionističko ponašanje koje bi stvorilo veliku ovisnost malih i srednjih poduzeća o pomoći države.

Mjere i aktivnosti za poticanje malog i srednjeg poduzetništva bit će prvenstveno usmjerene na zadovoljavanje potreba subjekata malog i srednjeg poduzetništva. U vezi s tim, među mjerama je s ciljem poticanja malog i srednjeg poduzetništva potrebno poduzeti slijedeće:

promidžbu poduzetništva,	izobrazbu svih sudionika iz Programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva,
financijsku podršku poduzetnicima,	usklađivanje postojećih zakonskim propisima sa potrebama malog i srednjeg poduzetništva,
stručnu pomoć poduzetnicima,	podršku tehnološkom razvitku te
razvitak poduzetničke infrastrukture (podmirivanje potreba za poslovnim prostorom, savjetodavnim uslugama, informacijama i sl.).	poticanje međusobne suradnje i povezivanje subjekata malog i srednjeg poduzetništva, te poticanje suradnje s velikim poduzetnicima.

9.2.1. Promidžba poduzetništva

Javnost Federacije Bosne i Hercegovine doživljava poduzetnike i poduzetništvo kao špekulativno bogaćenje te izigravanje zakona i propisa, posebno poreznih. Takvo raspoloženje prema poduzetnicima potrebno je zamijeniti pozitivnim odnosom prema poduzetništvu i radu, a naglasak bi morao biti na stručnoj oспособljenosti, organizacijskim i upravljačkim znanjima poduzetnika, razvijanju inovativnosti i čvrstoj vjeri u uspjeh.

Poduzetnici nisu zadovoljni odnosom prema njihovome statusu i poduzetničkim vrednotama u široj javnosti, kao i time kako službenici u državnim i drugim institucijama doživljavaju poduzetnike. Kako bi se promijenio negativan stav stanovništva prema poduzetništvu, značajne su cjelovito osmišljene promotivne aktivnosti. Glavni cilj tih aktivnosti morao bi biti bitno unapređivanje poduzetničke kulture, kulture poslovanja i uspostavljanje pozitivnog odnosa prema privatnome poduzetništvu. Također, cjelovito osmišljena promocija za cilj ima i informirati stanovništvo i poduzetnike o svim aktivnostima koje se poduzimaju u vezi s poticanjem razvijanja privatnoga poduzetništva.

Za razvitak malog i srednjeg poduzetništva vrlo su značajne cjelovito osmišljene promotivne aktivnosti koje će se poduzimati radi stvaranja pozitivnog odnosa stanovništva prema privatnom poduzetništvu i upoznavanje svih zainteresiranih s poticajnim mjerama Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta, kantona, gradova i općina. Promotivne aktivnosti provoditi će se:

organiziranjem nacionalnog savjetovanja o malom i srednjem poduzetništvu na razini Federacije Bosne i Hercegovine,	izradom web stranica komora na kojima će se predstaviti poduzetnici,
organiziranjem konferencijskih okruglih stolova o poduzetništvu,	promotivnim akcijama izbora poduzetnice/ka poduzetničke obitelji najstarijeg tradicijskog obrta u kantonu ili Federaciji Bosne i Hercegovine,
predstavljanjem značajnih postignuća MSP na području inovacija i izvoza,	predstavljanjem uspješnih poduzetničkih projekata te
jačanjem izdavačke djelatnosti (revije, poduzetnička literatura, priručnici),	osnivanjem sekcija i poduzetničkih klubova u gradovima i općinama.

Promidžba malog i srednjeg poduzetništva povodit će se korištenjem različitih medija - televizije, radija, dnevnog tiska i dr., na različitim razinama, od Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta do kantona, gradova i općina. Također, radi boljeg informiranja svih zainteresiranih, tijela će državne uprave izdavati različite specijalizirane publikacije.

U promidžbenim aktivnostima i organiziranju nastupa subjekata malog i srednjeg poduzetništva na sajmovima i dalje će značajnu ulogu imati komore i ministarstvo. Promocija poduzetništva mora širiti razumijevanje uloge malog i srednjeg poduzetništva u medijima, širiti poslovnu kulturu, prihvatići tržište, konkureniju i na kraju prihvatići dohodak kao pozitivnu kategoriju poduzetnika.

U promociji poduzetništva značajnu ulogu imaju Gospodarska komora i Obrtnička komora Federacije Bosne i Hercegovine, koje bi morale organizirati promotivne skupove i povezivati malo i srednje poduzetništvo s inozemnim partnerima, osobito sa zemljama u okruženju. Također, komore organiziraju i zajednički nastup gospodarskih subjekata na sajmovima i izložbama i izrađuju posebna izdanja namijenjena sudjelovanju na tim skupovima. Komore će poduzimati značajnije aktivnosti na promociji proizvodnog dijela gospodarstva, osobito na zapadnom tržištu.

Promocija se odvija u sajamskoj djelatnosti na poznatim sajmovima München-IHM, Celje, Graz, Zagreb i drugi. Koristeći sajmove za prezentaciju gospodarstva, ali i organizaciju stručnih skupova i tiskovnih konferencijskih događaja, ostvaruje se cilj upoznavanja stručne i druge javnosti s mogućnostima ulaganja, poticajnim mjerama te tradicijom malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Nadležna će ministarstva, u skladu sa zamijećenim potrebama za promocijom malog i srednjeg poduzetništva, različitim oblicima obrazovanja javnosti i uz pomoć medija utjecati na uspostavljanje pozitivnog odnosa prema privatnome poduzetništvu. Pored toga, sve će zainteresirane informirati o aktivnostima koje ministarstva u suradnji s kantonima, gradovima i općinama poduzimaju na poticanju razvoja malog i srednjeg poduzetništva.

Drugi dio promocije odvija se uz konkretna poslovna povezivanja poduzetnika stranih država s domaćim poduzetnicima. U utvrđivanju mjera i aktivnosti koje su usmjerene na daljnja osvajanja inozemnih tržišta komore će, pored nadležnih ministarstava, surađivati i s kantonalnom vlašću, općinama i gradovima koji su iskazali interes da potiču strana ulaganja.

9.2.2. Financijska podrška

Pomoć i potpora sektora u osiguravanju fondova potrebni su za realizaciju poslovnih ideja i pokretanje poduzetničkih pothvata, jednako kao i uspostava tržišta imovine malih i srednjih poduzeća. U većini tranzicijskih ekonomija osnovni pružatelj, osobito kratkoročnih sredstava, jesu banke, koje najčešće nerado kreditiraju malo i srednje poduzetništvo jer ono predstavlja veći poslovni rizik u odnosu na velika poduzeća. Nadalje, tržište kapitala, neovisno o tome radi li se o dužničkim ili vlasničkim instrumentima, vrlo je slabo razvijeno kada su u pitanju mala i srednja poduzeća.

Fondovi rizičnoga kapitala (eng. venture capital) specijalizirani za ulaganja u mala i srednja poduzeća na tržištima ne postoje u Bosni i Hercegovini, pa su mala i srednja poduzeća prepuštena investicijskim, tj. uglavnom kreditnim procjenama komercijalnih banaka. Zbog toga država za cilj mora imati uspostavu institucionalnog okvira za financijsko tržište, kako bi, među ostalim, to tržište svojim proizvodima i uslugama pogodovalo realizaciji poslovnih ideja i ciljeva malih i srednjih poduzeća. Zbog toga bi politika prema komercijalnim bankama, kao i prema drugim financijskim ustanovama, morala biti formulirana tako da se problemi pribavljanja kapitala za mala i srednja poduzeća svedu na najmanju moguću mjeru. Istodobno treba voditi računa da se sklonost financijskih institucija riziku značajnije ne poveća, kako bi financijski sustav i dalje bio pouzdan.

Pomoć međunarodnih financijskih institucija može biti iznimno korisna, kako zbog potrebnoga kapitala i sredstava, tako i zbog stvaranja poticajnog i afirmativnog okružja u kojem posluju mala i srednja poduzeća. Stoga je na primjeru Federacije Bosne i Hercegovine neophodno uspostaviti nove i liberalizirati postojeće propise koji se odnose na ulaganja u mala i srednja poduzeća na osnovi kredita komercijalnih banaka ili na osnovi ulaganja institucionalnih investitora. Osim što institucionalni investitori koji bi se bavili ovom vrstom ulaganja u Federaciji Bosne i Hercegovine ne postoje, ne postoji niti zakonska mogućnost za njihovo osnivanje, pa je potrebno donijeti propise koji će omogućiti uspostavu investicijskih poduzeća zainteresiranih za ulaganje u mala i srednja poduzeća te promicati njihovo etabriranje.

Ambijent povoljan za izgradnju, poslovanje i razvoj malog i srednjeg poduzetništva pretpostavlja izgradnju sustava koji će omogućiti nesmetan pristup povoljnim financijskim sredstvima, dugoročnim i kratkoročnim kreditima, s uvjetima koji realno omogućuju njihovu otplatu. Pored toga, neophodna je odgovarajuća bankovna i garancijska institucija, bespovratna poticajna sredstva za unapređenje poslovne sposobnosti poduzeća i stimulativne porezne obvezе.

Sustav financijske podrške malom i srednjem poduzetništvu činile bi:

a) Izvedbene institucije:

1. Razvojna banka,
2. Garancijska agencija,
3. Poslovne banke i
4. Agencija za koordinaciju fondova EU.

b) Regulatorne institucije:

1. Vlada Federacije BIH,
2. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta i
3. Vlade kantona.

Ove institucije bi u stvaranju povoljnih uvjeta financiranja potreba razvoja malog i srednjeg poduzetništva imale sljedeće osnovne zadatke:

1. Razvojna banka:

- pribavljanje sredstava na tržištu kapitala,
- provedba prioritetnih programa razvoja gospodarskih sektora i regija realizacijom odgovarajućih kreditnih programa,
- suradnja s poslovnim bankama na realizacija kreditnih programa i
- realizacija kreditnih programa za poduzetnike početnike.

2. Garancijska agencija:

- davanje garancija za kredite iz kreditnih programa Razvojne banke koje su banke i drugi kreditori odobrili poduzetnicima.

3. Poslovne banke:

- suradnja s Razvojnom bankom na provedbi njenih kreditnih programa.

4. Agencija za koordinaciju pretpriступnih fondova EU:

- koordinacija suradnje vlasti lokalnih, regionalnih zajednica i Federacije i drugih institucija s poduzetnicima u funkciji ostvarivanja korištenja fondova.

5. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine:

- programiranje razvoja malog i srednjeg poduzetništva.

6. Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta:

- provođenje Programa razvoja malog i srednjeg poduzetništva i
- nadzor provođenja Programa razvoja malog i srednjeg poduzetništva.

7. Vlade kantona

- odlučivanje o programima razvoja male privrede u kantonu,
- odlučivanje o iznosima sredstava za realizaciju kantonalnih programa razvoja malo i srednjeg poduzetništva i
- odlučivanje o subvenciji kamata na kredite malih i srednjih poduzeća.

Kako su uvjeti financiranja samo jedan od brojnih uvjeta koje okolnosti poslovanja malog i srednjeg poduzetništva čine poticajnim, potrebna je odlučnost institucija svih razina vlasti za osiguranje i drugih prepostavki stvaranju povoljnih uvjeta za izgradnju, poslovanje i razvoj malog i srednjeg poduzetništva, a o čemu će biti riječi u nastavku.

9.2.3. Stručna pomoć poduzetnicima

Radi što uspješnijeg rada poduzetnici će se poticati na korištenje usluga poslovnog savjetovanja. Radi poboljšanja kvalitete usluga poslovnog savjetovanja, provodit će se aktivnosti na povezivanju i umrežavanju poslovnih savjetnika koji će djelovati u okviru središnje razvojne agencije. Osnivač središnje razvojne agencije moralo bi biti Ministarstvo za razvoj, poduzetništvo i obrt. Poslovni savjetnici educirali bi se prema posebnom programu čije će izvođenje organizirati središnja razvojna agencija.

Nakon uspješno završene edukacije, poslovni savjetnici dobit će certifikat. Certifikat će se obnavljati svake četiri godine. Članovi razvojne agencije – certificirani konzultanti davat će usluge poslovnog savjetovanja poduzetnicima početnicima i poduzetnicima u fazi rasta i razvoja iz sljedećih područja:

provjere poduzetničke zamisli,	primjene informacijskih tehnologija i sustava,
izrade poslovnih planova, investicijskih projekata, ekonomskih i ekoloških studija,	upravljanja projektima,
poslova strategije i organizacijskog razvoja,	procjene vrijednosti imovine,
unapređenja ljudskih resursa,	zaštite okoliša te
marketinga i poslovnih komunikacija,	usvajanja normi i standarda i uvođenje sustava kvalitete.

Radi smanjenja troškova u vezi s uslugama poslovnog savjetovanja i poticanja poduzetnika na korištenje ovih usluga, Ministarstvo za razvoj poduzetništvo i obrt i središnja razvojna agencija osigurat će sredstva za dodjelu bespovratnih potpora. Navedene potpore dodjeljivat će se temeljem odgovarajućih programa.

9.2.4. Razvoj podržavajuće gospodarske infrastrukture

Pod podržavajućom gospodarskom infrastrukturom podrazumijevamo institucije u okviru kojih se zadovoljavaju potrebe poduzetnika za:

- savjetodavnim uslugama,
- informacijama,
- poslovnim prostorom,
- promotivnim i drugim tehničkim uslugama te cijelim nizom specijaliziranih usluga i servisa na lokalnoj razini.

Manjak tržišnih informacija, nedostatna finansijska sredstva i slaba opskrbljenošć kadrovima dovode mala i srednja poduzeća u nepovoljnu poziciju koja može rezultirati tržišnim promašajima ili suboptimalnim tržišnim rezultatima. Zbog toga je obveza vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine olakšati nastojanja malih i srednjih poduzetnika pa čak i djelomično preuzeti posao prikupljanja tržišnih informacija, zatim, potrebno je stvoriti jedinstvenu bazu podataka s rezultatima istraživanja tržišta, neovisno o tome tko ih je proveo.

Jedna od pretpostavki uspješnog djelovanja lokalnih institucija jest postojanje institucije na državnoj razini koja će biti zadužena za stručne poslove razvijanja malog i srednjeg poduzetništva, a to bi bila središnja razvojna agencija. Poduzetnička infrastruktura razvijala bi se na dvije razine:

- **na razini Federacije Bosne i Hercegovine** – u okviru mjera Ministarstva razvoja poduzetništva i obrta, razvojem spomenute razvojne agencije, asocijaciju poduzetnika-komora te razvojem finansijske infrastrukture koja će pogodovati dodjeli kredita pod povoljnijim uvjetima poduzetnicima.
- **na razini kantona, gradova i općina** gdje će se osiguravati poduzetnicima poslovni prostor, savjetodavne usluge i sudjelovanje u razvoju finansijske infrastrukture za poduzetništvo.

Uzimajući u obzir stanje i potrebe u Federacije Bosne i Hercegovine, razvijali bi se sljedeći oblici podržavajuće gospodarske infrastrukture:

- lokalne razvojne agencije/poduzetnički centri,
- poduzetnički inkubatori,
- tehnološki parkovi i
- male poslovne zone.

9.2.4.1. Lokalne razvojne agencije/poduzetnički centri

Lokalne razvojne agencije bile bi umrežene u središnju razvojnu agenciju i sudjelovale bi u provođenju poticajnih mjera Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta. Lokalne razvojne agencije/poduzetnički centri zadovoljavaju potrebe poduzetnika za različitim informacijama, tj. dobivanjem svih osnovnih poslovnih usluga na jednom mjestu. Za rad tih institucija osiguralo bi se stručno osoblje i oprema te bi sustavi informiranja bili razvijeni po uzoru na iskustva u razvijenim gospodarstvima.

Manjak potrebnih finansijskih sredstava posljedica su nesklonosti finansijskih institucija da finansijski podupiru mala i srednja poduzeća jer im nedostaju jamstva za podizanje zajmova. Zatim, ne postoji dovoljna razina sposobnosti za formuliranje poslovnih planova koji bi privukli ulagače, što je vezano i uz nedostatak menadžerskih i tehničkih znanja. O politici poticanja investicija u sektoru već je bilo govora, a vrijedi istaknuti ulogu države u educiranju poduzetnika o izradi poslovnih planova, a sve kako bi privukli investitore. Takva edukacija može pored ostalog biti i predmet poslovnih inkubatora u organizaciji lokalnih razvojnih agencija koje se bave promoviranjem malog i srednjeg poduzetništva.

Osim provođenja poticajnih mjera resornog ministarstva, uloga lokalnih razvojnih agencija/poduzetničkih centara bila bi:

iniciranje projekata i pružanje savjeta vezanih za pripremanje projekata,	promoviranje lokalnih gospodarskih subjekata u zemlji i inozemstvu,
pronalaženje finansijskih sredstava za razvojne programe i poduzetničke projekte	pružanje poduzetnicima podrške u marketingu, stručnom osposobljavanju i tehnološkom razvoju i izobrazba poduzetnika i
posredovanje između državnih tijela i institucija i i lokalne poduzetničke zajednice,	povezivanje s domaćim i stranim poduzetnicima i drugim poduzećima i institucijama.
povezivanje poduzeća u lokalni proizvodni sustav,	

9.2.4.2. Poduzetnički inkubatori

Poduzetnički inkubatori rješavaju potrebe poduzetnika početnika za poslovnim prostorom, i to isključivo u početnim najkritičnijim godinama njihovoga poslovanja te im pružaju organiziranu tehničku i administrativnu potporu. Osnovna uloga ovih institucija je:

zadovoljavajuće potreba poduzetnika početnika za poslovnim prostorom,

osiguravanje stručnjaka i konzultanata iz specifičnih područja te

osiguravanje osnovnog administrativnog i uslužnog osoblja,

osiguravanje uredske i druge zajedničke informatičke opreme.

Kao i kod poduzetničkih centara, razvitak poduzetničkog inkubatora podrazumijeva uključivanje lokalne uprave - općinski, gradski i kantonalni uredi nadležni za gospodarstvo, obrtničke i gospodarske komore, kao i *lokalnih stručnjaka*. Njihovu bi izgradnju u suradnji s Federacijom Bosne i Hercegovine morali financirati i kantoni.

U Federaciji Bosne i Hercegovine postoji mnogo napuštenih ili trenutačno neiskorištenih tvorničkih hala, skladišta i sličnih prostorija. Aktivnjim angažmanom gradskih, općinskih i kantonalnih uprava bilo bi moguće pronaći i iskoristiti te prostorije za poduzetničke inkubatore. Uostalom, ta se praksa primjenjuje i u mnogo razvijenijim zapadnim zemljama.

9.2.4.3. Poduzetničke zone

Poduzetničke dugoročno rješavaju potrebe poduzetnika za poslovnim prostorom i omogućuju poduzetnicima zajedničko korištenje pripadajuće infrastrukture. Za osnivanje i rad poduzetničkih zona jedinice lokalne samouprave mogu angažirati resurs koji je ponekad i jedini raspoloživ, a to su: zemljište, i komunalna naknada kao osnovica razvijanja poduzetništva na svom području.

Osmišljenim projektima poduzetničkih zona, s primjerenim urbanističkim, komunalnim, stambenim, trgovinskim i drugim sadržajima, moguće je iskoristiti sinergiju poduzetnika i mnogobrojnih poslovnih subjekata. Osnovna je svrha poduzetničkih zona rješavanje prostornih problema poduzetnika, kako onih koji već rade, tako i poduzetnika početnika, stvaranje klime zajedništva i poslovnog povezivanja.

Kada je riječ o privlačenju stranih ulagača u zone, iskustvo Hrvatske pokazalo je da se kao velika prepreka većem priljevu stranih ulaganja pokazala niska razina obrazovanja radnika. Kako bi se privuklo što veći broj ulagača, potrebno je izraditi usporednu analizu kriterija i mjera u zonama u susjednim zemljama s ciljem postavljanja što privlačnijih kriterija i mjera za ulazak u zonu.

Pri planiranju poduzetničkih zona ne bi se trebalo voditi načelom „koliko gradova, toliko zona”, a najbolji primjer su poslovne zone u Republici Hrvatskoj gdje ih je planom predviđeno 400, započeta je realizacija 200 zona, a zaista ih radi pedesetak. Grad Zagreb kao glavni grad nema niti jedne iako je utvrđeno šest zona u Gradu.

9.2.5. Obrazovanje sudionika programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva

Stručno osposobljavanje svih sudionika u poticanju malog i srednjeg poduzetništva, od zaposlenika u tijelima državne uprave do poduzetnika i njihovih zaposlenika, pretpostavka su uspješnog razvjeta tog privrednog sektora. Stoga *Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta* mora pokrenuti *provodenje sustavne izobrazbe* svih sudionika malog i srednjeg poduzetništva:

trenera/učitelja za poduzetništvo,	certificiranih konzultantata – mreža te
savjetnika za poduzetništvo zaposlenih u lokalnoj i državnoj upravi,	poduzetnika i njihovih zaposlenika.

Dosadašnja iskustva ukazala su na nedostatak obrazovnih programa za trenere/učitelje za poduzetništvo, koji predstavljaju osnovicu za sustavnu izobrazbu svih ostalih sudionika u malom i srednjem poduzetništvu: savjetnika, certificiranih konzultanata, poduzetnika i njihovih zaposlenika. Pri izboru trenera/učitelja, Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta moralno bi se usredotočiti na manji broj osoba koje su do sada stekle visoki stupanj ekonomskih znanja, a koje će tijekom daljnje izobrazbe za trenere/učitelje u malom i srednjem poduzetništvu steći dodatna specijalistička znanja. Treneri/učitelji bili bi okosnica daljnje izobrazbe ostalih sudionika u malom i srednjem poduzetništvu.

Osim obrazovanja trenera/učitelja za poduzetništvo, ministarstvo će provoditi aktivnosti na osposobljavanju savjetnika za poduzetništvo - zaposlenika u tijelima državne uprave i jedinicama lokalne samouprave, komorama i ostalim udrugama poslodavaca i zadrugara koji rade na unapređivanju malog i srednjeg poduzetništva. Posebna pozornost posvetiti će se sustavnom obrazovanju članova mreže-certificiranih konzulanata, te poduzetnika i njihovih zaposlenika. Predviđene aktivnosti realizirat će se uz korištenje sredstava iz proračuna, te uz korištenje stručne i financijske potpore inozemnih institucija.

Pored toga, uočljiv je i manjak ljudskih resursa u malom i srednjem poduzetništvu. Ovo se prije svega odnosi na nedostatak ljudskih resursa u pojedinim područjima gospodarstva, znanosti i struke, kao posljedica nepostojanja koordinacije između potreba na tržištu rada i organizacije, odnosno, usmjeravanja u obrazovnom sustavu. Također, u Federaciji Bosne i Hercegovine postoji znatna materijalna, ali i društvena podcijenjenost određenih poslova. Stoga je potrebno promocijom poduzetništva aktivirati djelatnosti koje su materijalno, ali i perceptivno podcijenjene u svijesti javnosti, te s tim u vezi poticati usmjeravanje obrazovnih npora u pravcu popunjavanja ili kompenziranja nedostajućih struka u sektoru malih i srednjih poduzeća.

9.2.6. Zakonski propisi

Za stvaranje poticajnog poslovnog okruženja potrebno je stvaranje općeg regulatornog okvira koji će biti poticaj razvoju tržišnog gospodarstva. Kako bi se ostvario taj cilj, potrebno je donijeti propise u vezane za gospodarstvo na način koji će olakšati odvijanje gospodarske djelatnosti te koji će ubrzati ulazak i izlazak iz sektora, što podrazumijeva stvaranje okvira za brzo dobivanje svih potrebnih dokumenata za pokretanje poslovnog pothvata, ali koji će isto tako i ubrzati gašenje neuspješnih subjekata procesima bankrota, tj. likvidacije. Unutar ovog pitanja temeljeni je cilj eliminiranje regulacijskih zapreka brzom ulasku i izlasku poduzeća u sektor. Poticanje poduzetničkog mentaliteta stvaranjem regulacijskog okvira podrazumijeva liberalizaciju, osobito administrativnih propisa, eliminiranjem zapreka, ali i jasnim definiranjem pravila tržišne utakmice. U Federaciji Bosne i Hercegovine u tom je smislu nužno osvježiti propise koji se općenito odnose na poslovanje poduzeća i donijeti propise koji će omogućiti rast i razvitak malih i srednjih poduzeća. Kod donošenja tih propisa potrebno je posebno обратити pažnju na sljedeće činjenice:

- složenost pravnog sustava Federacije Bosne i Hercegovine, koji je zbog toga nepovoljan za adresate, uvjetovana je objektivnim razlozima,
- postoji opasnosti da se u žurbi oko usklađivanja propisa s pravnom stečevinom Europske unije donosu nomotehnički loši zakoni,
- postojanje praznina u propisima koje će u procesu pristupanja Europskoj uniji biti nužno popunjene te
- nužnost dosljednog i upornog izgrađivanja pravne države i njezinih pouzdanih mehanizama koji će provoditi vladavinu prava.

Kao smjernice za daljnje aktivnosti u području zakonodavstva moguće je istaknuti slijedeće:

- donošenje novog zakona o obrtu (Nacrt Zakona o obrtu i obrtu sličnim djelatnostima razmatran je i usvojen na 13. sjednici Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, održanoj 28. 5. 2008. i na 14. Sjednici Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine održanoj 3. 7. 2008.),
- donošenje novele ili novog Zakona o poticaju razvoja malog gospodarstva, Detaljnije je razrađeno u poglaviju 7.8 Potrebe u okviru pravne regulative.
- donošenje Zakona o garancijskom fondu ili alternativno novele Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva radi regulacije davanja jamstva za kredite koje subjektima malog gospodarstva odobravaju banke ili druge kreditne ustanove,
- osnivanje Agencije za malo gospodarstvo na nivou Federacije Bosne i Hercegovine. Detaljnije je razrađeno u poglaviju 7.8 Potrebe u okviru pravne regulative,
- zakonsko reguliranje poticanja ulaganja i državnih potpora,
- iniciranje novela Zakona o privrednim društvima (Sl. novine FBiH, br. 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05 i 91/07) i Zakona o registraciji poslovnih

subjekta u Federaciji Bosne i Hercegovine (Sl. novine FBiH, br. 27/05 i 68/05) na način da se omogući jednostavnija i brža registracija poslovnih subjekata MSP-a te da se navedeni zakoni usklade s pravim stečevinama (*acquis*) EU,

- iniciranje promjene propisa o konkurenциji Bosne i Hercegovine prema trećoj smjernici Europske povelje o malim poduzećima (kvalitetnije zakonodavstvo i regulacija), „...mala poduzeća mogla izuzeti iz nekih regulacijskih obveza. U tom smislu, Komisija EU bi trebala pojednostaviti zakonodavstvo u području tržišnog natjecanja kako bi se smanjio teret koji snose mala poduzeća“.
- iniciranje (u suradnji s drugim ministarstvima) donošenja propisa koji će regulirati elektroničku trgovinu, elektroničku ispravu, elektronički potpis, tajnost podataka i informacijsku sigurnost te
- iniciranje (u suradnji s drugim ministarstvima) donošenja propisa iz područja standardizacije koji će biti uskladeni s pravnom stečevinom (*acquis*) EU.

9.2.7. Podrška u tehnološkom razvitku

Nedostatna menadžerska i tehnička znanja u poduzetništvu očiti su nedostatak. To proizlazi iz činjenice da većinom malih i srednjih poduzeća upravljaju vlasnici. Nadalje, mala i srednja poduzeća zaista nemaju mogućnosti za ulaganja u istraživanja i razvoj, pa to oslabljuje njihove tehničke mogućnosti. Stoga je neophodno potaknuti suradnju sektora malih i srednjih poduzeća s istraživačkim inkubatorima koji postoje u sveučilišnim centrima. Poticajima bi prijenos znanja iz znanosti u gospodarstvo i neophodan transfer tehnologije u malo i srednje poduzetništvo bio olakšan i ubrzan. Federalno ministarstvo dio bi sredstava moralо uložiti u promociju inovacija i osnaživanje udruženja inovatora, koji bi svoje djelovanje trebali usmjeriti na komercijalizaciju inovacija i njihovu primjenu u poduzetništvu.

Pored ovoga, dobre bi rezultate proizveli razvitak intelektualne infrastrukture. Pored fizičke infrastrukture, koja se odnosi na sve neophodne usluge koje pružaju lokalne vlasti - vodovodna mreža, električna energija, telefon i sl., morali bi se osigurati razvitak i zaštita intelektualne infrastrukture - usvajanje i promicanje uvjeta standardizacije, zaštitu intelektualnog vlasništva, uspostavu statističkih i ostalih kvantitativnih, ali i kvalitativnih standarda u obavljanju poslova.

Kontrola kvalitete omoguće standardizaciju proizvoda i usluga na najvišoj razini te u tom pravcu i razvoj konkurentnosti na međunarodnom i globalnom tržištu zadovoljavanjem kvalitativnih pokazatelja. Zaštita intelektualnog vlasništva odlučujuća je za komercijalizaciju inovacija i novih ideja, kao i za zaštitu poduzeća-inovatora od imitatora te osobito od onih subjekata koji uz pomoć neloyalnih i nelegitimnih elemenata razvijaju vlastitu konkurentnost. Razvitak statističkih instrumenata omogućuje pružanje kvalitetne informacije na vrijeme i u skladu s potrebama malih i srednjih poduzetnika.

9.2.8. Suradnja unutar malog i srednjeg poduzetništva i njihova suradnja s velikim poduzetnicima

Formiranje veza među malim i srednjim poduzećima rezultira specijalizacijom i racionalnijim korištenjem resursa, osobito informacija, radne snage i finansijskih izvora. Zbog toga su od osobitog značaja tzv. podupiruće industrije, pri čemu mala i srednja poduzeća mogu među sobom podijeliti specijalizirane poslove stvarajući time sinergijske učinke za cijelu industriju. Osobito je to značajno u proizvodnim djelatnostima, u kojima je moguće formiranje industrijskih parkova, gdje u kreiranju i kasnije proizvodnji jednog proizvoda ili u osmišljavanju jedne ili nekoliko kompatibilnih usluga sudjeluje više malih i srednjih poduzeća.

No, moguće su i veze malih i srednjih poduzeća s velikim poduzećima, koja uz pomoć outsourcinga ili vertikalnom integracijom mogu angažirati mala poduzeća u poslovnim područjima za koja su se mala poduzeća specijalizirala. Na toj osnovi razvija se i međuvisnost malih i srednjih poduzeća s jedne strane te velikih poduzeća s druge strane. Stoga bi bilo korisno u Federaciji Bosne i Hercegovine promovirati mogućnost i potrebu međusobne suradnje između velikih poduzeća i malih i srednjih poduzeća koja posluju u istoj regiji.

10. Scenariji razvitka malog i srednjeg poduzetništva

Projektom je predviđena razrada scenarija kako bi nositelji politike malog i srednjeg poduzetništva bili bolje upoznati sa stanjem u malom i srednjem poduzetništvu u različitim uvjetima. U ovom će se poglavlju razviti dva scenarija kojima će se ispitati sljedeća hipoteza: „Primjena mjera predloženih projektom vodi jačanju konkurentnosti malih i srednjih velikih poduzetnika, što će se očitovati većim udjelom malih i srednjih velikih poduzetnika u ukupnom broju gospodarskih subjekata, zatim većim udjelom dodane vrijednosti malih i srednjih velikih poduzetnika u ukupnom bruto domaćem proizvodu i većim udjelom zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu u ukupnoj zaposlenosti.“.

Budući da povećanje konkurentnosti vodi boljem plasmanu proizvoda na domaćem i inozemnom tržištu, to ujedno vodi većoj zaposlenosti i izaziva ulazak novih konkurenata na tržište. Stoga je opravdano da se promatraju učinci primjene mjera iz Projekta, kao i izostanak primjene mjera na:

- konkurentnost malog i srednjeg poduzetništva promatrana kao udio dodane vrijednosti koju stvaraju mala i srednja poduzeća u ukupnom bruto domaćem proizvodu,
- udio malih i srednjih poduzetnika u ukupnom broju pravnih osoba i
- udio zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu u ukupnoj zaposlenosti.

Prepostavka se ispituje u dva scenarija : [prvi je scenarij](#) bazni (engl. baseline scenario), a u njemu se primjena mjera predloženih Projektom isključuje. To znači da se promatra kretanje

stanja u malom i srednjem poduzetništvu na osnovi projekcija o gospodarskom rastu. U **alternativnom** se **scenariju** uključuje primjena mjera iz Projekta, pa se promatra kako te mjere utječu na stanje u malom i srednjem poduzetništvu.

10.1. Bazni scenarij

Prema projekcijama Međunarodnog monetarnog fonda za razdoblje 2009.-2013. iz listopada 2008.⁷¹, realni će godišnji rast bruto domaćeg proizvoda u BiH s 6,8% u godini 2007. usporiti na 5% u godini 2009. Nadalje će se nastaviti postupno usporenje gospodarske aktivnosti u čitavom promatranom razdoblju, pa bi do godine 2013. realno godišnje povećanje bruto domaćeg proizvoda usporilo na 4%. To usporenje je posljedica globalne finansijske nestabilnosti, pa će istovremeno usporiti i gospodarski rast EU i u zemljama u okruženju koje su glavni trgovinski partneri Bosne i Hercegovine.

Tablica 45. Procjene realnog povećanja bruto domaćeg proizvoda za odabране zemlje za razdoblje 2008.-2013.

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Njemačka	1,9	0,0	1,0	1,2	1,5	1,7
Italija	-0,1	-0,2	0,3	0,8	1,0	1,3
Bosna i Hercegovina	5,5	5,0	5,0	4,5	4,0	4,0
Hrvatska	3,8	3,7	4,5	4,8	4,8	4,8
Makedonija	5,5	5,0	5,0	5,0	4,0	4,0
Srbija	6,0	6,0	6,5	6,5	6,0	5,5

Izvor: MMF, 2008.

Slabija potražnja za proizvodima iz Bosne i Hercegovine osobito bi mogla pogoditi mala i srednja poduzeća. Poslovni pesimizam mogao bi obeshrabriti mnoge potencijalne poduzetnike da zasnuju poduzeće i krenu s poslom. Krediti banaka kao prevladavajući izvor financiranja poduzeća bit će teže dostupni te skuplji postojećim malim i srednjim poduzećima.

U baznom scenariju očekivane posljedice izostanka primjene bile bi:

- Slabljenje konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva zbog slabijeg plasmana domaćih proizvoda na inozemnom tržištu, ali i smanjenje udjela dodane vrijednosti koju stvaraju mala i srednja poduzeća u ukupnom bruto domaćem proizvodu,
- Smanjenje postojećeg broja malih i srednjih poduzeća pa time i smanjenje udjela u ukupnom broju pravnih osoba te slabljenje osnivanja novih malih i srednjih poduzeća zbog poslovnog pesimizma te

⁷¹ World Economic Outlook Database, October 2008., <http://www.imf.org>

- Udio zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu u ukupnoj zaposlenosti smanjio bi se jer su poduzeća u nepovoljnim tržišnim okolnostima sklonija bržem otpuštanju radnika (nego u razdobljima veće potražnje kada tu potražnju pokušavaju zadovoljiti s postojećim brojem radnika).

No, ako se finansijska kriza ne odrazi na domaće gospodarstvo već u 2009., nego se to dogodi tek u godini 2010., onda se ne bi odmah osjetili značajniji negativni učinci na male i srednje velike poduzetnike. Stanje bi u 2009. najvjerojatnije ostalo nepromijenjeno:

- Konkurentnost malog i srednjeg poduzetništva ne bi se značajnije poboljšala jer infrastrukturna podrška ne bi dovoljno ojačala,
- Udio malih i srednjih poduzetnika u ukupnom broju pravnih osoba ne bi se značajnije povećao, osim ako poduzetnici iz „sivog“ gospodarstva ne odgovore na poticajne stope poreza na dobit i dohodak od 10% i
- Udio zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu u ukupnoj zaposlenosti najvjerojatnije bi ostao nepromijenjen jer finansijska podrška razvoju sektora još uvijek nije dovoljna.

10.2. Alternativni scenarij

U alternativnom se scenariju predviđa primjena mjera iz Projekta. Navedena teža dostupnost kredita nalaže da prioritet u primjeni mjera u godini 2009. bude osiguranje veće dostupnosti kredita postojećim malim i srednjim velikim poduzećima i uspostavljanje garancijske (jamstvene) sheme. Za veću dostupnost kredita nužno je jačanje uloge Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine za razvitak malog i srednjeg poduzetništva, i to odobravanjem izravnih kredita i uspostavljanjem kreditnih linija uz pomoć komercijalnih banaka. Time bi se osiguralo održanje manjih i srednje velikih poduzeća u neizvjesnoj gospodarskoj situaciji.

Moralu bi se poštovati odredba o 2% vrijednosti proračuna za Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta da se postignu prvi rezultati, a nastupom nepovoljnih gospodarskih okolnosti, to je i neophodno. Također će u tijeku godine 2009. biti potrebno neprestano preispitivati kratkoročne ciljeve i prioritete u skladu s trenutačnim potrebama poduzetnika. Očekivane posljedice primjene navedenih mjeru bile bi:

- Dodatnim financiranjem spriječilo bi se slabljenje konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva te bi bilo moguće održanje udjela dodane vrijednosti kaju stvaraju mala i srednja poduzeća u ukupnom bruto domaćem proizvodu, a infrastrukturnom podrškom (obrazovanje, jačanje ustanova) u idućim bi se godinama postiglo jačanje konkurentnosti sektora,
- Udio malih i srednjih poduzeća u ukupnom broju gospodarskih subjekata kratkoročno bi se održao, a ustrajanjem na pojednostavljenju procedura za osnivanje, troškova osnivanja i promidžbom poduzetništva te jačanjem uloge

Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine poslovni pesimizam bi se donekle ublažio,

- Udio zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu u ukupnoj zaposlenosti također bi se održao u kraćem roku, a primjenom svih mjer mogli bi se očekivati veći učinci na zaposlenost.

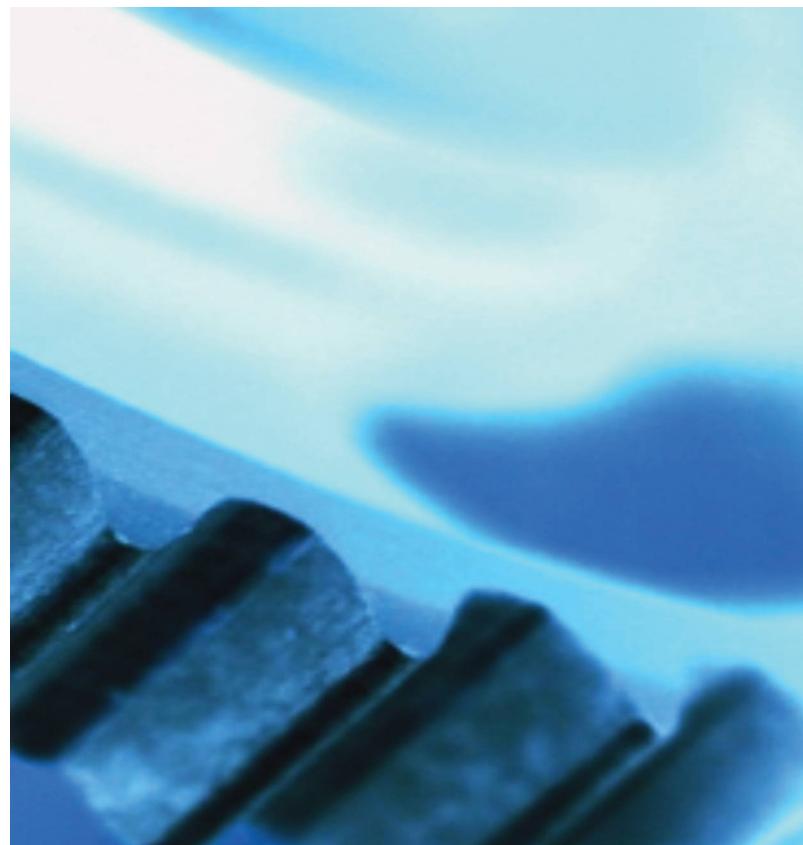
10.3. Rizici

Među najvećim rizicima za ostvarenje ciljeva Projekta jest nedovoljna financijska podrška Federalnom ministarstvu razvoja, poduzetništva i obrta da primjeni predložene mјere. Ostali mogući rizici jesu nedovoljni interes/motivacija ostalih razina vlasti – lokalne i regionalne vlasti da sudjeluju na ostvarenju zajedničkih ciljeva. Stoga je potrebno istaknuti da, premda je moguće da će u tijeku godina prioriteti mijenjati svoj redoslijed, važno je da se na ostvarenju ciljeva inzistira i ustaje.

Potrebno je spomenuti da prelijevanje negativnih učinaka gospodarske krize u svijetu u Federaciju Bosne i Hercegovine sasvim izvjesno zato što Federacija Bosne i Hercegovine ima velik stupanj otvorenosti prema međunarodnoj razmjeni, a time i prema vanjskim tržišnim šokovima. Rizici koji bi mogli proizaći iz negativnih učinaka prelijevanja krize su:

- mogućnost nastupa nelikvidnosti u nekim sektorima gospodarstva, a time i pogoršanje uvjeta poslovanja za malo i srednje poduzetništvo,
- povećanje kamatnih stopa zbog oskudnih izvora financiranja, a za male i srednje poduzetnike, što bi moglo značiti neprihvatljive uvjete kreditiranja,
- smanjenje privatne i državne potrošnje, što bi se moglo negativno odraziti na građevinarstvo i trgovinu, dvije djelatnosti u kojima prevladavaju mali i srednji poduzetnici,
- sklonost poduzetnika za odgodom ulaganja u razvoj svojih poduzeća, osobito kupnju novih tehnologija i opreme, što je osnova povećanja konkurentnosti i učinkovitosti te
- smanjenje narudžbi iz inozemstva, dakle smanjenje potražnje za proizvodima iz Federacije Bosne i Hercegovine, što će pogoditi i velike poduzetnike i malo gospodarstvo. Kao rezultat ovoga moguće je povećanje nezaposlenosti.

IV. STRATEŠKI CILJEVI, PRIORITETI I MJERE

11. Strateški ciljevi, prioriteti i mjere razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine

Projekt razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine temelji se na zajedničkoj viziji povećanja broja subjekata i razvoja malih i srednjih poduzeća u Federaciji Bosne i Hercegovine i kao takav konkretno definira razvoj malog i srednjeg poduzetništva. Stoga je potrebno izložiti ključne elemente primjene i provedbe te kontrole procesa i aktivnosti, odnosno ostvarivanja strateških odrednica razvoja uz eventualne korekcije i prilagođavanje.

U procesu implementacije važna je povezanost i djelovanje svih partnera te postizanje konsenzusa o važnosti razvoja malog i srednjeg poduzetništva od kantona do Federacije Bosne i Hercegovine, kako bi partneri vodili programe razvoja, donijeli odgovarajuće zakonske okvire, osigurali poticajna sredstva i razvili povezanu poduzetničku infrastrukturu. Zbog toga se u Projektu predlaže „Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva“ kojim su utvrđeni ciljevi, mjere i zadaci te mehanizmi provedbe i praćenja aktivnosti i projekata. Provedbeni akt tog dokumenta bit će „Operativni plan poticanja malog i srednjeg poduzetništva Federacije Bosne i Hercegovine“ koji će nadležno ministarstvo donositi za tekuću godinu. „Operativni plan poticanja malog i srednjeg poduzetništva Federacije Bosne i Hercegovine“ u godini za koju se donosi sadržavat će projekte, korisnike, mjere i sredstva poticaja.

Tijek implementacije Projekta razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine i dokumenata donesenih na temelju Projekta pratit će se podnošenjem izvještaja Vladi Federacije Bosne i Hercegovine u kojima će se iskazivati:

- ekonomski rezultati primjenjenih mjer
- unapređenje poslovnih procesa od informiranja do evaluacije
- temeljem provedene analize postignutih rezultata donosit će se provedbeni dokumenti za tekuću godinu („Operativni plan poticanja malog i srednjeg poduzetništva Federacije Bosne i Hercegovine“).

U nastavku je dan:

- pregled dugoročnih strateških ciljeva, prioriteta i mera predloženih ovim Projektom, i
- prijedlog Programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje 2009.-2012.

Tablica 46. Strateški ciljevi, prioriteti i mjere za razdoblje od 2009. do 2018.

Strateški cilj 1. Smanjenje administrativnih prepreka	
Prioritet 1.1. Stvaranje jedinstvene baze podataka poslovnih subjekata malog i srednjeg poduzetništva	
MJERE	
MJERA 1.1.1.	Poticaj za formiranje jedinstvene baze poslovnih subjekata malog i srednjeg poduzetništva
Prioritet 1.2. Praćenje učinaka potpora	
MJERE	
MJERA 1.2.1.	Izrada metodologije i jedinstvene baze podataka za praćenje dodijeljenih potpora
MJERA 1.2.2.	Analiza, praćenje, vrednovanje i planiranje daljnjih mjera potpora
Prioritet 1.3. Analiza i provedba zakonodavne regulative za poticaje	
MJERE	
MJERA 1.3.1.	Donošenje Zakona o garancijskom fondu ili novele Zakona o poticanju malog gospodarstva
MJERA 1.3.2.	Zakonsko reguliranje poticanja ulaganja i državnih potpora
MJERA 1.3.3.	Novela poreznog zakonodavstva, olakšice i potpore za obrazovanje te za istraživanje i razvoj za potrebe malog i srednjeg poduzetništva
Prioritet 1.4. Jačanje elektroničkog poslovanja	
MJERE	
MJERA 1.4.1.	Donošenje Zakona o elektroničkom poslovanju
MJERA 1.4.2.	Donošenje Zakona o elektroničkom potpisu
MJERA 1.4.3.	Program registriranja poslovnih subjekata putem Interneta
MJERA 1.4.4.	Programi elektroničkog servisa za poduzetnike (e-porez, e-obrazovanje, e-pravo, e-zdravstvo)

Strateški cilj 2. Promidžba poduzetništva

Prioritet 2.1. Unapređivanje poduzetničke kulture i poslovanja

MJERE

MJERA 2.1.1.	Informiranje putem medija o reguliranju poslovanja malih i srednjih poduzetnika
MJERA 2.1.2.	Osnivanje sekcija i poduzetničkih klubova u gradovima i općinama
MJERA 2.1.3.	Izdavanje publikacija i promicanje putem medija
MJERA 2.1.4.	Promocija poduzetništva na međunarodnim sajmovima

Prioritet 2.2. Uspostavljanje pozitivnih odnosa prema privatnom poduzetništvu

MJERE

MJERA 2.2.1.	Razvoj snažnog pozitivnog odnosa prema poduzetniku na kantonalnoj razini
MJERA 2.2.2.	Promocija poduzetništva kao pozitivne kategorije

Prioritet 2.3. Informiranje poduzetnika o svim aktivnostima koje se poduzimaju vezano za poticanje razvoja malog i srednjeg poduzetništva

MJERE

MJERA 2.3.1.	Jačanje izdavačke djelatnosti (revije, poduzetnička literatura, priručnici)
--------------	---

Prioritet 2.4. Promotivne aktivnosti

MJERE

MJERA 2.4.1.	Organiziranje nacionalnih savjetovanja o malom i srednjem poduzetništvu
MJERA 2.4.2.	Predstavljanje poduzetnika na internetskim stranicama komora i agencija
MJERA 2.4.3.	Organiziranje konferencija i okruglih stolova o poduzetništvu
MJERA 2.4.4.	Promotivne akcije izbora poduzetnika/poduzetničke obitelji najstarijeg tradicijskog obrta u kantonu ili Federaciji Bosne i Hercegovine
MJERA 2.4.5.	Predstavljanje značajnih postignuća malog i srednjeg poduzetništva na području inovacija i izvoza

Strateški cilj 3. Uspostava mreže poslovnih savjetnika

Prioritet 3.1. Uspostava središnje Agencije za malo i srednje poduzetništvo

MJERE

MJERA 3.1.1.	Provedba poticajnih projekata iz godišnjih operativnih planova poticanja malog i srednjeg poduzetništva
MJERA 3.1.2.	Standardiziranje kvalitete savjetodavnih usluga regionalnih razvojnih agencija i poduzetničkih centara
MJERA 3.1.3.	Posredovanje pri komunikaciji s vladinim uredima za malo i srednje poduzetništvo
MJERA 3.1.4.	Izrada modela umreženog sustava komunikacije regionalnih centara, agencija za malo i srednje poduzetništvo i poduzetnika
MJERA 3.1.5.	Uspostava sustava jamstva za poduzetničke kredite

Prioritet 3.2. Edukacija poslovnih savjetnika za malo i srednje poduzetništvo

MJERE

MJERA 3.2.1.	Edukacija certificiranih poslovnih savjetnika
MJERA 3.2.2.	Edukacija zaposlenika u službama za gospodarstvo kantona, gradova i općina
MJERA 3.2.3.	Edukacija zaposlenika komora, udruženja poslodavaca, zadruga i samostalnih poslovnih savjetnika

Prioritet 3.3. Unapređenje rada razvojnih agencija

MJERE

MJERA 3.3.1.	Iniciranje projekata i pružanje savjeta vezanih za pripremu projekata
MJERA 3.3.2.	Promocija lokalnih gospodarskih subjekata u zemlji i inozemstvu
MJERA 3.3.3.	Savjetovanje poduzetnika pri izradi poslovnih planova i odabira izvora financiranja
MJERA 3.3.4.	Povezivanje poduzetnika s domaćim i stranim poduzetnicima i institucijama
MJERA 3.3.5.	Povezivanje poduzeća u lokalni proizvodni sustav

Strateški cilj 4. Finansijska podrška

Prioritet 4.1. Uspostaviti institucionalni okvir za finansijsko tržište

MJERE

MJERA 4.1.1.	Donošenje zakonskih propisa za uspostavu fondova rizičnog kapitala specijaliziranih za malo i srednje poduzetništvo
--------------	---

Prioritet 4.2. Djelovanje Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine

MJERE

MJERA 4.2.1.	Pribavljanje sredstava na tržištu kapitala
MJERA 4.2.2.	Provedba prioritetnih programa razvoja gospodarskog sektora
MJERA 4.2.3.	Suradnja s poslovnim bankama na realizaciji kreditnih programa
MJERA 4.2.4.	Realizacija kreditnih programa za poduzetnike početnike

Prioritet 4.3. Djelovanje garancijskih agencija

MJERE

MJERA 4.3.1.	Davanje garancija za kredite iz kreditnih programa Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine
--------------	--

Prioritet 4.4. Djelovanje poslovnih banaka

MJERE

MJERA 4.4.1.	Programi suradnje s Razvojnom bankom Federacije Bosne i Hercegovine na provedbi kreditnih programa
--------------	--

Prioritet 4.5. Agencija za koordinaciju pred-pristupnih fondova EU

MJERE

MJERA 4.5.1.	Koordinacija suradnje vlasti lokalnih, regionalnih zajednica, Federacije i drugih institucija s poduzetnicima u funkciji korištenja fondova
--------------	---

Strateški cilj 5. Stručno usavršavanje svih relevantnih osoba za malo i srednje poduzetništvo

Prioritet 5.1. Formiranje mreže nastavnika i obrazovnih ustanova za poduzetništvo

MJERE

MJERA 5.1.1.	Opće znanje o poduzetništvu ugraditi u nastavne planove i programe obrazovnih ustanova
MJERA 5.1.2.	Programi obrazovanja i edukacije trenera/učitelja za poduzetništvo
MJERA 5.1.3.	Programi obrazovanja za poduzetnike i njihove zaposlenike

Prioritet 5.2. Uključivanje polaznika obrazovnih programa u gospodarstvu

MJERE

MJERA 5.2.1.	Poticanje poduzetnika na primanje učenika na stručnu praksu
MJERA 5.2.2.	Stipendiranje učenika za obrtnička zanimanja

Prioritet 5.3. Dokvalifikacija i prekvalifikacija poduzetnika, obrtnika i njihovih zaposlenih

MJERE

MJERA 5.3.1.	Programi dokvalifikacije i prekvalifikacije za potrebe poduzetništva
--------------	--

Strateški cilj 6. Jačanje poslovne infrastrukture

Prioritet 6.1. Usvajanje prostornih planova

MJERE

MJERA 6.1.1.	Sređivanje zemljišnih knjiga
MJERA 6.1.2.	Donošenje prostornih planova na razini kantona
MJERA 6.1.3.	Definiranje poslovnih zona u kantonima
MJERA 6.1.4.	Sufinanciranje izrade projektne dokumentacije za poslovne zone

Prioritet 6.2. Formiranje i opremanje poslovnih zona u kantonima

MJERE

MJERA 6.2.1.	Osiguravanje finansijskih sredstava za izgradnju i opremanje
MJERA 6.2.2.	Utvrđivanje modela ustupanja zemljišta investitorima
MJERA 6.2.3.	Izrada promotivnih materijala i prezentacija poslovne zone poduzetnicima
MJERA 6.2.4.	Izgradnja lokalne infrastrukture za funkcioniranje poslovne zone
MJERA 6.2.5.	Povećanje kvalitete opremljenosti i usluga poslovnih zona

Strateški cilj 7. Tehnološki razvitak

Prioritet 7.1. Razvoj inovacijskih centara

MJERE

MJERA 7.1.1. Poticaj poduzetničkih pothvata temeljenih na inovacijama

MJERA 7.1.2. Stvaranje jedinstvene baze intelektualnog vlasništva

MJERA 7.1.3. Komercijalizacija intelektualnog vlasništva

Prioritet 7.2. Transfer tehnologije

MJERE

MJERA 7.2.1. Praćenje novih dostignuća i primjena tehnologija u poduzetništvu

MJERA 7.2.2. Stvaranje specijaliziranih tehnoloških baza

Prioritet 7.3. Jačanje veza sa sveučilištem i institutima

MJERE

MJERA 7.3.1. Izrada razvojnih projekata temeljenih na stvarnim potrebama poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine

MJERA 7.3.2. Objavljivanje dostignuća u znanosti vezanih za poduzetništvo i tehnologije

MJERA 7.3.3. Pomoć institucija pri rješavanju praktičnih problema u poduzetništvu

Prioritet 7.4. Osiguranje sustava kvalitete i zaštita intelektualnog vlasništva

MJERE

MJERA 7.4.1. Programi usklađivanja s EU normama

MJERA 7.4.2. Obrazovanje i obuka za korištenje prava intelektualnog vlasništva

Strateški cilj 8. Poticanje poduzetništva ciljanih skupina

Prioritet 8.1. Poticaji ciljanim skupinama poduzetnika

MJERE

MJERA 8.1.1.	Poticaj mladim poduzetnicima
MJERA 8.1.2.	Poticaj ženama poduzetnicima
MJERA 8.1.3.	Poticaj poduzetnicima invalidnim osobama
MJERA 8.1.4.	Poticaj poduzetnicima povratnicima

Prioritet 8.2. Poticanje zadružnog gospodarstva

MJERE

MJERA 8.2.1.	Poticaj razvoju zadruga
MJERA 8.2.3.	Program informatizacije zadružnog sustava

Prioritet 8.3. Poticaj tradicionalnih obrta

MJERE

MJERA 8.3.1.	Programi poticaja tradicionalnih obrtima
MJERA 8.3.2.	Programi poticaja izrade autohtonih proizvoda i izvornih suvenira
MJERA 8.3.3.	Programi razvoja seoskog gospodarstva

Prioritet 8.4. Poticaji za zapošljavanje

MJERE

MJERA 8.4.1.	Poticaji za zapošljavanje mladih osoba
MJERA 8.4.2.	Poticaji za zapošljavanje dugotrajno nezaposlenih osoba i osoba starije životne dobi

Prioritet 8.5. Poticaji poduzetnicima izvoznicima

MJERE

MJERA 8.5.1.	Donošenje programa poticanja poduzetnika izvoznika
--------------	--

12. Prijedlog Programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje od 2009. do 2012. godine

Na osnovi dugoročnih strateških ciljeva i prioriteta, sastavljen je prijedlog Programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva za četverogodišnje razdoblje, počevši s godinom 2009. Prioriteti su razrađeni i po podciljevima s odgovarajućim mjerama. Određeni su nositelji mjera i rokovi, a pri određivanju rokova i nositelja aktivnosti autori su se pridržavali načela racionalnog izbora i ostvarivosti.

Tablica 47. Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje 2009.-2012.godine

Strateški cilj 1. Smanjenje administrativnih prepreka

Prioritet 1.1. Stvaranje jedinstvene baze podataka poslovnih subjekata malog i srednjeg poduzetništva

MJERE

MJERA 1.1.1. Poticaj za formiranje jedinstvene baze poslovnih subjekata malog i srednjeg poduzetništva

Cilj: Stvaranje jedinstvene baze podataka radi praćenja i donošenja mjera s ciljem jednostavnijeg osnivanja poslovnog subjekta

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Rok: 12/2009

MJERA 1.1.2. Uspostava jedinstvenog obrtnog registra

Cilj: Uspostava središnje baze podataka o registriranim obrtima u Federaciji Bosne i Hercegovine

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Rok: 12/2009.

Prioritet 1.2. Praćenje učinaka potpora

MJERE

MJERA 1.2.1. Izrada metodologije i jedinstvene baze podataka za praćenje dodijeljenih potpora

Cilj: Od kantona do Federacije BiH uspostaviti učinkovitu mrežu potpora MSP

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Kontinuirana provedba i polugodišnje izvještavanje

MJERA 1.2.2. Analiza, praćenje, vrednovanje i planiranje daljnjih mjera potpora

Cilj: Definiranje osnove za izradu godišnjeg operativnog plana

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Kontinuirana provedba, godišnji rok: treći kvartal tekuće godine

Prioritet 1.3. Analiza i provedba zakonodavne regulative za poticaje

MJERE

MJERA 1.3.1. Izmjene i dopune Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva

Cilj: Usklađivanje zakonodavstva s preporukama Europske unije

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Rok: 12/2010.

MJERA 1.3.2. Izmjene i dopune zakona poreznog zakonodavstva i, olakšice i potpore za obrazovanje, istraživanje i razvoj potreba malog i srednjeg poduzetništva

Cilj: Bolja kvalifikacijska struktura malog i srednjeg poduzetništva i poticaji istraživanju i razvoju novih proizvoda i usluga

Nositelj: Federalno ministarstvo financija

Rok: 12/2010.

MJERA 1.3.3. Izmjene i dopune zakona koji potiču ulaganje

Cilj: Poticanje domaćih i stranih ulagača u malom i srednjem poduzetništvu

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Rok: 12/2009.

Prioritet 1.4. Jačanje elektroničkog poslovanja

MJERE

MJERA 1.4.1. Zakon o elektroničkom poslovanju

Cilj: Jeftinije i brže poslovanje malog i srednjeg poduzetništva

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Federalno ministarstvo financija

Rok: 12/2011.

MJERA 1.4.2. Program registriranja poslovnih subjekata putem Interneta

Cilj: Jednostavniji i brži upis u obrtni registar

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Rok: 12/2011.

MJERA 1.4.3. Programi elektroničkog servisa za poduzetnike (e-porez, e-obrazovanje, e-pravo, e-zdravstvo)

Cilj: Jednostavnije i brže poslovanje poduzetnika

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Federalno ministarstvo financija i ostala nadležna ministarstva

Rok: 12/2012.

MJERA 1.4.4. Izgradnja središnjeg informacijskog sustava za provođenje i praćenje projekata potpora

Cilj: Primjena informatičkog rješenja za podršku evidencijama i analizama projekata poticanja malog i srednjeg poduzetništva i razvijanje sustava izvješćivanja

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Federalno ministarstvo financija

Rok: 12/2011.

Strateški cilj 2. Promidžba poduzetništva

Prioritet 2.1. Unapređivanje poduzetničke kulture i poslovanja

MJERE

MJERA 2.1.1. Informiranje putem medija o poslovanju malih i srednjih poduzetnika (redovne mjesечne ili tromjesečne emisije na televiziji – radiju, uključujući lokalne radio stanice)

Cilj: Poticanje poduzetništva i stvaranje poduzetničke klime

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Rok: 12/2009.

MJERA 2.1.2. Osnivanje sekcija i poduzetničkih klubova u gradovima i općinama

Cilj: Stvaranje lokalnih razvojnih koalicija

Nositelj: Komore i druga strukovna udruženja na razini kantona, razvojne agencije

Rok: 12/2010.

MJERA 2.1.3. Izdavanje publikacija i promicanje putem medija - unaprijediti postojeće

Cilj: Informiranje građana i poduzetnika o poticajnim mjerama i značaju malog i srednjeg poduzetništva

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, lokalna uprava i samouprava

Rok: 12/2009. i dalja kontinuirana provedba, ovisno o promjenama.

MJERA 2.1.4. Promocija poduzetništva na međunarodnim sajmovima

Cilj: Osvajanje novih tržišta i jačanje konkurentne sposobnosti

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Agencija za promociju izvoza Bosne i Hercegovine, Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, razvojne agencije

Rok: 12/2009.

Prioritet 2.2. Uspostavljanje pozitivnih odnosa prema privatnom poduzetništvu

MJERE

MJERA 2.2.1. Razvoj snažnog pozitivnog odnosa prema poduzetniku na kantonalnoj razini

Cilj: Povećanje subjekata malog i srednjeg poduzetništva

Nositelj: Kantonalna vlada, komore i druge strukovne organizacije

Rok: 12/2010.

Prioritet 2.3. Informiranje poduzetnika o svim aktivnostima koje se poduzimaju u vezi s poticanjem razvoja malog i srednjeg poduzetništva

MJERE

MJERA 2.3.1. Jačanje izdavačke djelatnosti (revije, poduzetnička literatura, priručnici)

Cilj: Bolja informiranost o značenju poduzetništva i o poticajnim mjerama

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, kantonalna vlada, strukovne organizacije i predstavnici poduzetnika

Rok: 12/2010.

Prioritet 2.4. Promotivne aktivnosti

MJERE

MJERA 2.4.1. Organiziranje nacionalnih savjetovanja o malom i srednjem poduzetništvu

Cilj: Informiranje o tuzemnim i inozemnim novinama u poticanju poduzetništva, te povezivanje i poticanje suradnje među subjektima malog i srednjeg poduzetništva (poduzetnici, predstavnici izvršnih vlasti-Federacije-kantona-općina, banaka, komora i drugih predstavnika poduzetnika)

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Rok: 12/2009., provesti jednom godišnje

MJERA 2.4.2. Predstavljanje poduzetnika na internetskim stranicama komora i agencija – unaprijediti postojeće

Cilj: Promidžba subjekata malog i srednjeg poduzetništva i nastup na e-tržištu

Nositelj: komore, razvojne agencije, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Rok: 06/2010.

MJERA 2.4.3. Organiziranje konferencija i okruglih stolova o poduzetništvu

Cilj: Informiranje poduzetnika s ciljem razvoja malog i srednjeg poduzetništva na razini kantona, gradova i općina

Nositelj: Kantonalna, gradska i općinska vlada

Kontinuirana provedba svakih 6 mjeseci.

MJERA 2.4.4. Promotivne akcije izbora poduzetnika / poduzetničke obitelji najstarijeg tradicijskog obrta u kantonu ili u Federaciji BiH - izrada programa i uvjeta za kandidate

Cilj: Unapređenje poduzetničke klime, zaštita i poticanje tradicionalnih i umjetničkih obrta

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta i kantoni

Rok: 12/2010.

MJERA 2.4.5. Predstavljanje značajnih postignuća malog i srednjeg poduzetništva na području inovacija i izvoza

Cilj: Stvaranje poduzetničke klime poticane za gospodarski i ukupni društveni razvoj

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, asocijacije inovatora

Rok: 12/2011.

Strateški cilj 3. . Uspostava središnje Agencije za malo i srednje poduzetništvo

Prioritet 3.1. Uspostava središnje Agencije za malo i srednje poduzetništvo

MJERA 3.1.1. Provedba poticajnih projekata iz godišnjih operativnih planova poticanja malog i srednjeg poduzetništva

Cilj: Provodenje poticajnih programa radi unapređenja poduzetništva
Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta i kantoni i Agencija za malo i srednje poduzetništvo
Rok: 12/2009.

MJERA 3.1.2. Standardiziranje kvalitete savjetodavnih usluga regionalnih razvojnih agencija i poduzetničkih centara, izrada modela umreženog sustava komunikacije regionalnih centara, Agencije za malo i srednje poduzetništvo i poduzetnika

Cilj: Podizanje i ujednačavanje kvalitete savjetodavnih usluga malom i srednjem poduzetništvu
Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo
Rok: 12/2010.

MJERA 3.1.3. Uspostava sustava jamstva za poduzetničke kredite

Cilj: Razvoj jamstvenih poticaja za novoosnovane i brzo rastuće, kao i inovativne poslovne subjekte
Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo
Rok: 12/2012.

Prioritet 3.2. Edukacija poslovnih savjetnika za malo i srednje poduzetništvo

MJERE

MJERA 3.2.1. Edukacija certificiranih poslovnih savjetnika

Cilj: Unapređenje kvalitete savjetovanja malog i srednjeg poduzetništva
Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo
Rok: 12/2010.

MJERA 3.2.2. Edukacija zaposlenika u službama za gospodarstvo kantona, gradova i općina

Cilj: Poboljšanje pružanja usluga poduzetnicima
Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo
Rok: 12/2010.

MJERA 3.2.3. Edukacija zaposlenika komora, udruženja poslodavaca, zadruga i samostalnih poslovnih savjetnika

Cilj: Poboljšanje pružanja usluga poduzetnicima
Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo
Rok: 06/2010.

Prioritet 3.3. Unapređenje rada regionalnih i lokalnih razvojnih agencija

MJERE

MJERA 3.3.1. Iniciranje projekata i pružanje savjeta vezanih za pripremu projekta – definiranje razvojnih pravaca

Cilj: Izrada regionalnih i lokalnih razvojnih planova

Nositelj: Kantoni i lokalne razvojne agencije

Rok: 12/2009.

MJERA 3.3.2. Promocija lokalnih gospodarskih subjekata u zemlji i inozemstvu

Cilj: Nastup subjekata malog i srednjeg poduzetništva na inozemnim tržišima

Nositelj: Kantoni, općine, gradovi i lokalne razvojne agencije

Rok: 12/2009.

MJERA 3.3.3. Povezivanja poduzetnika s domaćim i stranim poduzetnicima i institucijama

Cilj: Poboljšanje pružanja usluga poduzetnicima

Nositelj: Lokalne i regionalne razvojne agencije

Rok: 12/2009. i kontinuirana provedba

MJERA 3.3.4. Povezivanje malog i srednjeg poduzetništva s proizvodnim sustavom

Cilj: Povezivanje gospodarskih subjekata malog i srednjeg poduzetništva radi povećanja njihove konkurentnosti, stvaranje zajedničkog proizvoda, zajedničkog nastupa na domaćem i inozemnom tržištu

Nositelj: Kantoni, općine, gradovi i razvojne agencije

Kontinuirana provedba

Strateški cilj 4. Financijska podrška

Prioritet 4.1. Uspostaviti institucionalni okvir za financijsko tržište

MJERE

MJERA 4.1.1. Donošenje zakonskih propisa za uspostavu fondova rizičnog kapitala specijaliziranih za malo i srednje poduzetništvo

Cilj: Prikupiti kapital po što nižoj cijeni

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje poduzetništvo,

Rok: 12/2010.

Prioritet 4.2. Djelovanje Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine

MJERE

MJERA 4.2.1. Pribavljanje sredstava na tržištu kapitala

Cilj: Povoljno financiranje poduzetnika

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje poduzetništvo, Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine

Kontinuirana provedba.

MJERA 4.2.2. Provedba prioritetnih programa razvoja gospodarskog sektora

Cilj: Financiranje razvojnih projekata (tzv. „gazela“)

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje poduzetništvo, Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine

Kontinuirana provedba.

MJERA 4.2.3. Suradnja s poslovnim bankama na realizaciji kreditnih programa

Cilj: Omogućiti poduzetnicima brzu realizaciju kreditnih sredstava uz što manje troškove
Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje
poduzetništvo,
Rok: 12/2010.

MJERA 4.2.4. Realizacija kreditnih programa za poduzetnike početnike

Cilj: Povoljno financiranje poduzetnika početnika
Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje
poduzetništvo, Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine
Kontinuirana provedba.

Prioritet 4.3. Djelovanje garancijskih agencija

MJERE

**MJERA 4.3.1. Davanje garancija za kredite iz kreditnih programa Razvojne banke Federacije
Bosne i Hercegovine**

Cilj: Osiguranje jamstvenih poticaja za brzo rastuća i inovativna poduzeća
Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo, lokalne-regionalne razvojne agencije,
Kontinuirana provedba nakon osnivanja Razvojne agencije.

Prioritet 4.4. Djelovanje poslovnih banaka

MJERE

**MJERA 4.4.1. Programi suradnje s Razvojnom bankom Federacije Bosne i Hercegovine na
provedbi kreditnih programa**

Cilj: Olakšati pristup poduzetnicima do povoljnijih kredita
Nositelj: Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine, poslovne banke
Kontinuirana provedba.

Prioritet 4.5. Agencija za koordinaciju predpristupnih fondova EU

MJERE

**MJERA 4.5.1. Koordinacija suradnje vlasti lokalnih, regionalnih zajednica, Federacije i drugih
institucija s poduzetnicima s ciljem korištenja EU fondova**

Cilj: Osposobljavanje subjekta za izradu programa i zahtjeva za sredstvima iz EU fondova
Nositelj: Nadležna Agencija za koordinaciju pred-pristupnih fondova EU i ministarstva, komore,
Agencija za malo i srednje poduzetništvo
Kontinuirana provedba.

Strateški cilj 5. Stručno usavršavanje svih relevantnih osoba za malo i srednje poduzetništvo

Prioritet 5.1. Formiranje mreže nastavnika i obrazovnih ustanova za poduzetništvo

MJERE

MJERA 5.1.1. Opće znanje o poduzetništvu ugraditi u nastavne planove i programe obrazovnih ustanova

Cilj: Jačanje svijesti mladih o značaju poduzetništva

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Federalno ministarstvo trgovine, Federalno ministarstvo okoliša i turizma i Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke

Rok: 12/2012.

MJERA 5.1.2. Programi obrazovanja i edukacije trenera / učitelja za poduzetništvo

Cilj: Ospособiti grupu (20) osoba koje će prenosići znanja o poduzetništvu na lokalne razine

Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo i nadležno ministarstvo

Rok: 12/2010.

MJERA 5.1.3. Programi obrazovanja za poduzetnike i njihove zaposlenike

Cilj: Podizanje potrebnih/specifičnih znanja poduzetnika i njihovih radnika

Nositelj: Razvojne agencije u suradnji sa komorama

Rok: 12/2011.

Prioritet 5.2. Uključivanje polaznika obrazovnih programa u gospodarstvu

MJERE

MJERA 5.2.1. Poticanje poduzetnika na primanje učenika na stručnu praksu – unaprijediti postojeće

Cilj: Obrazovanje u procesu rada učenika srednjih strukovnih škola

Nositelj: Komore i nadležna ministarstva

Kontinuirana provedba

MJERA 5.2.2. Stipendiranje učenika za strukovna zanimanja

Cilj: Poticanje mladih na upis u strukovna zanimanja

Nositelj: Zavod za zapošljavanje, Komore i nadležna ministarstva

Kontinuirana provedba

Prioritet 5.3. Dokvalifikacija i prekvalifikacija poduzetnika, obrtnika i njihovih zaposlenih

MJERE

MJERA 5.3.1. Programi dokvalifikacije i prekvalifikacije za potrebe poduzetništva

Cilj: Poticanje cjeloživotnog obrazovanja radi stjecanja odgovarajućih znanja

Nositelj: nadležna ministarstva, Zavod za zapošljavanje, škole

Rok za izradu programa: 12/2010.

Kontinuirana provedba

Strateški cilj 6. Jačanje poslovne infrastrukture

Prioritet 6.1. Usvajanje prostornih planova

MJERE

MJERA 6.1.1. Sređivanje zemljišnih knjiga

Cilj: Stvaranje prepostavke za promet nekretninama i efikasno rješavanje pitanja vlasništva

Nositelj: Nadležno Ministarstvo

Rok: 12/2012.

MJERA 6.1.2. Donošenje prostornih planova na razini kantona

Cilj: Planiranje prostora na razini kantona gradova i općina

Nositelj: Nadležna ministarstva, kantoni, općine , gradovi

Rok: 12/2010.

MJERA 6.1.3. Definiranje poslovnih zona u kantonima

Cilj: Stvaranje prostornih uvjeta za razvoj poduzetništva

Nositelj: Kantoni, gradovi, općine

Rok: 03/2011.

MJERA 6.1.4. Sufinanciranje izrade projektne dokumentacije za poslovne zone

Cilj: Brža priprema dokumentacije za realizaciju zona

Nositelj: Nadležno Ministarstvo, kantoni, gradovi i općine

Rok:12/2011.

Prioritet 6.2. Formiranje i opremanje poslovnih zona u kantonima

MJERE

MJERA 6.2.1. Utvrđivanje modela ustupanja zemljišta investitorima

Cilj: Poticanje poduzetnika za ulaganja u zonu

Nositelj: Osnivač zone

Rok: 03/2011.

MJERA 6.2.2. Osiguravanje finansijskih sredstava za izgradnju i opremanje zona

Cilj: Brža izgradnja zona

Nositelj: Nadležno Ministarstvo, kantoni, gradovi i općine

Rok: 06/2012.

MJERA 6.2.3. Izrada promotivnih materijala i prezentacija poslovne zone poduzetnicima

Cilj: Dobra informiranost potencijalnih ulagača

Nositelj: Kantoni, gradovi i općine odnosno osnivači

Rok: 6/2011.

MJERA 6.2.4. Izgradnja lokalne infrastrukture za funkcioniranje poslovne zone

Cilj: Stvaranje preduvjeta za potrebnu infrastrukturu

Nositelj: Nadležno ministarstvo, kantoni, gradovi i općine

Rok je početak izgradnje zone

Strateški cilj 7. Tehnološki razvitak

Prioritet 7.1. Razvoj inovacijskih centara

MJERE

MJERA 7.1.1. Poticaj poduzetničkih pothvata temeljenih na inovacijama

Cilj: Razvoj i podupiranje inovacijske djelatnosti

Nositelj: Inovacijske asocijacije, nadležna ministarstva, komore

Kontinuirana provedba.

MJERA 7.1.2. Stvaranje jedinstvene baze intelektualnog vlasništva

Cilj: Omogućiti pregled (pretraživanje) inovacija na jednom mjestu radi njihove komercijalizacije

Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo, asocijacije inovatora, Kontinuirana provedba.

MJERA 7.1.3. Komercijalizacija intelektualnog vlasništva

Cilj: Zaštita intelektualnog vlasništva usmjerena komercijalizaciji intelektualnog vlasništva

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, sveučilište

Kontinuirana provedba.

Prioritet 7.2. Transfer tehnologije

MJERE

MJERA 7.2.1. Praćenje novih dostignuća i primjena tehnologija u poduzetništvu

Cilj: Ospozobiti poduzetnike za prihvaćanje novih tehnologija i tehnoloških procesa

Nositelj: Tehnološki park, sveučilište

Kontinuirana provedba.

MJERA 7.2.2. Stvaranje specijaliziranih tehnoloških baza

Cilj: Omogućiti poduzetnicima dostupnost informacija o tehnologijama

Nositelj: Tehnološki park, sveučilište

Kontinuirana provedba.

Prioritet 7.3. Jačanje veza sa sveučilištem i institutima

MJERE

MJERA 7.3.1. Izrada razvojnih projekata temeljenih na stvarnim potrebama poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine

Cilj: Unapređenje razvoja poduzetništva i poduzetničke klime

Nositelj: Agencija za malo i srednje poduzetništvo, tehnološki park, sveučilište

Kontinuirana provedba.

MJERA 7.3.2. Objavljivanje dostignuća u znanosti vezanih za poduzetništvo i tehnologije

Cilj: Upoznavanje stručne i druge javnosti o postignutim rezultatima

Nositelj: Tehnološki park, sveučilište

Rok: 12/2009. i dalje kontinuirana provedba

MJERA 7.3.3. Pomoć institucija pri rješavanju praktičnih problema u poduzetništvu

Cilj: Podizanje tehnološke razine i jačanje konkurentske sposobnosti

Nositelj: Tehnološki parkovi, sveučilište, Agencija za malo i srednje poduzetništvo

Kontinuirana provedba.

Prioritet 7.4. Osiguranje sustava kvalitete i zaštita intelektualnog vlasništva

MJERE

MJERA 7.4.1. Programi usklađivanja s EU normama

Cilj: Jačanje tehnoloških kapaciteta, te uvođenje sustava upravljanja kvalitetom i usuglašavanje s tehničkim normama EU

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Razvojna agencija, akreditacijske agencije, komore, Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine

Rok: kontinuirano 12/2010

MJERA 7.4.2. Obrazovanje i obuka za korištenje prava intelektualnog vlasništva

Cilj: Upoznati i osposobiti poduzetnike za primjenu EU normi

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Razvojna agencija, akreditacijske agencije, obrazovne institucije, komore

Kontinuirana provedba.

Strateški cilj 8. Poticanje poduzetništva ciljanih skupina

Prioritet 8.1. Poticaji ciljanim skupinama poduzetnika

MJERE

MJERA 8.1.1. Poticaj poduzetništva mladim poduzetnicima – unaprijediti postojeći sustav

Cilj: Veće i lakše uključivanje u poduzetništvo

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje poduzetništvo, Zavod za zapošljavanje

Rok: 12/2010.

MJERA 8.1.2. Poticaj poduzetništva ženama - unaprijediti postojeći sustav

Cilj: Veće i lakše uključivanje žena u poduzetništvo

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje gospodarstvo, Zavod za zapošljavanje

Rok: 12/2009.

MJERA 8.1.3. Poticaj poduzetništva invalidnim osobama – izraditi program

Cilj: Uključivanje osoba s invaliditetom u poduzetništvo

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje gospodarstvo, Zavod za zapošljavanje

Rok: 12/2009.

MJERA 8.1.4. Poticaj poduzetnicima povratnicima – izraditi program

Cilj: Brže uključivanje povratnika u poduzetništvo

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja poduzetništva i obrta, Agencija za malo i srednje gospodarstvo, lokalne razvojne agencije, kantoni, općine i gradovi
Rok: 12/2010.

Prioritet 8.2. Poticanje zadružnog gospodarstva

MJERE

MJERA 8.2.1. Poticaj razvoju zadruga – unaprijediti postojeći sustav

Cilj: Ubrzati i intenzivirati ruralni razvoj

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i zadružni savezi

Rok: 12/2009.

Prioritet 8.3. Poticaj tradicionalnih obrta

MJERE

MJERA 8.3.1. Programi poticaja tradicijskih obrta – unaprijediti postojeće

Cilj: Osigurati opstanak tradicijskih obrta

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Federalno ministarstvo okoliša, i turizma, Federalno ministarstvo kulture i sporta, lokalne razvojne agencije, kantoni, gradovi

Rok: 06/2010.

MJERA 8.3.2. Programi poticaja izradi autohtonih proizvoda i izvornih suvenira – izraditi programe

Cilj: Izrada prepoznatljivog suvenira

Nositelj: Lokalne razvojne agencije, turističke asocijacije, udruge inovatora, kantoni gradovi

Rok: 06/2010.

MJERA 8.3.3. Programi razvoja seoskog gospodarstva

Cilj: Jačanje poljoprivredne proizvodnje, te povećanje zapošljavanja na selu

Nositelj: Nadležna ministarstva, zadružni savez, kantoni, gradovi i općine

Rok: 06/2010.

Prioritet 8.4. Poticaji za zapošljavanje

MJERE

MJERA 8.4.1. Poticaji za zapošljavanje mladih osoba - unaprijediti postojeći sustav

Cilj: Povećati broj zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu

Nositelj: Nadležna ministarstva, Zavod za zapošljavanje i Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine

Rok: 06/2010.

MJERA 8.4.2. Poticaji za zapošljavanje dugotrajno nezaposlenih osoba i osoba starije životne dobi

Cilj: Omogućiti zapošljavanje u privredi teško upošljivih osoba

Nositelj: Nadležna ministarstva, Zavod za zapošljavanje i Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine

Rok: 06/2010.

Prioritet 8.5. Poticaji poduzetnicima izvoznicima

MJERE

MJERA 8.5.1. Donošenje programa poticaja poduzetnika izvoznika

Cilj: Povećati udio malog i srednjeg poduzetništva u izvozu

Nositelj: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, komore, Agencija za malo i srednje poduzetništvo, lokalne razvojne agencije

Rok: 12/2010.

13. Zaključak

Nacrt projekta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine“ napravljen je u uvjetima specifičnog političkog i ustavnog uređenja Federacije Bosne i Hercegovine. Izostanak praćenja određenih statističkih podataka na razinama kantona i na razini Federacije Bosne i Hercegovine otežali su autorima prikupljanje potrebnih podataka, kao i analizu stanja u pojedinim sektorima gospodarstva. Prema dostupnim podacima iz međunarodnih izvještaja i na osnovi vlastitih procjena, autori su usporedili stanje u malom i srednjem poduzetništvu u Federaciji Bosne i Hercegovine s državama u okruženju koje su se nalazile ili se još uvijek nalaze u istim ili sličnim gospodarskim uvjetima.

Ostvarenje ambicioznih ciljeva projekta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine“ zahtijeva povezivanje velikog broja sudionika u zacrtanim aktivnostima, a osobito u području potpora. Ovdje se svakako očekuje i intenzivno samoorganiziranje i djelovanje samih poduzetnika kako na razini gradova i kantona, tako i na razini Federacije.

Posebnu zadaću u provođenju mjera imaju Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, kao i vlade kantona, a to je poduzimanje što bržih i kvalitetnijih mjera za otklanjanje različitih zakonskih ograničenja s ciljem ubrzanog razvoja malog i srednjeg poduzetništva i njegovog povezivanja s velikim poduzećima. Jednako je tako važno donošenje finansijskih i poreznih pogodnosti za novoosnovane gospodarske subjekte, kao i za subjekte koji omogućuju brže zapošljavanje, zatim sudjelovanje pri organiziranju i razvoju lokalne (na razini Federacije i kantona) poduzetničke infrastrukture i stvaranju poticajnog poduzetničkog okruženja.

Rezultat Projekta jest Program razvoja koji sadrži niz mjera i aktivnosti s utvrđenim vremenskim rokovima. Za ostvarenje promjena u institucionalnom okruženju bit će potrebno dulje vremensko razdoblje s obzirom na postojeću propisanu i utvrđenu procedure donošenje i ovlasti pojedinih razina. Zbog toga je pri implementaciji projekta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine“ potrebno razlikovati Program mjera za četiri godine od dugoročne realizacije strateških ciljeva.

Za razvoj malog i srednjeg poduzetništva značajan je brži razvoj općeg poduzetničkog okruženja (tj. poduzetničke infrastrukture koja je obrađena u materijalu), a koji će zadovoljiti potrebe malog i srednjeg poduzetništva. Poduzetnička infrastruktura u Federaciji Bosne i Hercegovine stvarana je uz pomoć međunarodne zajednice ili pak uz pomoć pojedinih institucija iz različitih država. Takav pristup imao je za posljedicu „presliku“ poduzetničke infrastrukture iz zemalja s razvijenim i dugogodišnjim tržišnim poslovanjem, pa danas poduzetnička infrastruktura u Federaciji Bosne i Hercegovine djeluje nepovezano, bez ujednačenih kriterija i jačeg utjecaja na poduzetnike.

Neosporno je da je taj razvoj pridonio „gospodarskoj reformi“ i razvoju malih i srednjih poduzetnika, kao što je pridonio i izgradnji poduzetničke infrastrukture. Vidi se to i u neprestanom povećanju broja malih i srednjih poduzetnika. No, nažalost, razlog ulaska u poduzetništvo uglavnom nije bilo ostvarenje poduzetničkih ideja, već je bila riječ o socijalnim razlozima, pa se radi o prevladavajućem tzv. socijalnom poduzetništvu s ciljem osiguranja vlastite egzistencije.

Cilj Projekta jest da se razvojem uspješnog malog i srednjeg poduzetništva promijeni društvena klima, odnos prema poduzetništvu, i da se ubrza razvoj poduzetničke kulture. U dokumentu je naznačeno osam dugoročnih strateških ciljeva, kao i implementacija odgovarajućih mjera i nosioci:

- donošenje zakonodavne regulative u skladu s opredjeljenjem za približavanje Federacije Bosne i Hercegovine Europskoj uniji. Potrebno je omogućiti ujednačavanje kriterija poslovanja, osigurati i obvezati sve sudionike za donošenje programa poticajnih mjera - potpora uz pomoć proračuna Federacije, kantona te gradova i općina za malo i srednje poduzetništvo s ciljem osnivanja novih subjekata, osiguranja njihova razvoja i povećanja zaposlenosti. Takav će pristup omogućiti brzi povrat tih sredstava oporezivanjem većeg broja zaposlenih i gospodarskih subjekata.

Poseban su problem statistička istraživanja jer nije uspostavljeno sustavno praćenje malog i srednjeg poduzetništva, pa se stoga predlaže da se što prije utvrdi potreba izrade baze podataka za malo i srednje poduzetništvo. Također je potrebno uspostaviti zakonsku regulativu za osnivanje obrta i poduzeća putem Interneta, zatim obvezati nadležna tijela Federacije i kantona da potrebnu dokumentaciju traže po službenoj dužnosti, čime bi poduzetniku značajno smanjili vrijeme traženja i ishođenja potrebne dokumentacije;

- razvoj finansijske podrške malom i srednjem poduzetništvu putem Razvojne banke uz nisku, tj. subvencioniranu kamatu. Značajnu ulogu u razvoju, osobito u razvoju malog poduzetništva imaju mikrokreditne organizacije koje bi se u budućnosti mogle povezati u banku malog poduzetništva. Otvorena pitanja su osnivanje fondova rizičnog kapitala (kapital osiguravaju mirovinski fondovi, osiguravajući društva, privatnici, banke ili druga poduzeća), ulazak Razvojne banke u suvlasništvo putem otkupa dijela poduzeća ili obrta, a nakon postignute faze razvoja poduzeća ili obrta, osnivač taj udio otkupljuje od Razvojne banke. Takav pristup zahtijevao bi značajnu aktivnost: od zakonodavne do primjene pa do analize potreba. Također, potencijalni izvori mogu se ostvariti i na tržištu vrijednosnih papira, ali to tržište je primjereno za srednje i velike poduzetnike nego za male poduzetnike;
- značajan problem poduzetnika u zemljama u tranziciji, pa tako i poduzetnika u Federaciji Bosne i Hercegovine jest osiguranje kvalitetnih kreditnih jamstava putem garancija ili pak hipoteka. Zbog toga je neophodno osnivanje Agencije za malo i srednje poduzetništvo koja bi preuzela i putem regionalnih odnosno kantonalnih ispostava uspostavila sustav dodjele garancija, koja bi zatim standardizirala kvalitetu savjetodavnih usluga regionalnih razvojnih agencija, poduzetničkih centara i inkubatora te tehnoloških parkova, a sve u interesu poduzetnika i s ciljem razvoja poduzetništva. Značajna aktivnost Agencije za malo i srednje poduzetništvo bila bi to da u zajedništvu s gospodarstvenicima, komorama i vladama kantona izradi programe za korištenje sredstava iz predpristupnih fondova;
- razvijena i specijalizirana savjetodavna pomoć poduzetnicima malim i srednjim poduzetnicima koja će olakšati i ubrzati osnivanje i rast malih i srednjih poduzetnika, a istovremeno smanjiti stupanj njihova propadanja. Potrebno je osigurati kvalitetnu potporu za ulazak u međunarodnu razmjenu i povećanje izvoza, kao i ospособiti poduzetnike za strateško planiranje i upravljanje. Za razvoj kvalitetne i specijalizirane mreže savjetnika potrebno je provesti educiranje „train of trainer“. Također je potrebno stručno usavršiti sve

relevantne osobe koje rade ili su povezane na bilo koji način sa poduzetništvom od osnivanja do razvoja. Važno je da te usluge budu dostupne malim i srednjim poduzetnicima besplatno, odnosno na osnovi vaučera. Cilj je vaučera da njime poduzetnici dobivaju konzultantske usluge, a konzultanti ga mogu naplatiti od spomenute Agencije koja je strogo namjenska sredstva osigurala iz proračuna Federacije i kantona;

- u svemu navedenom ne smije se zaboraviti tradicija organiziranja poduzetnika uz pomoć komora. Komore su nezaobilazan subjekt razvoja gospodarstva i moraju postati predstavnici poduzetnika u komunikaciji s Vladom Federacije i kantonima o poduzimanju inicijativa da se otklone zakonodavne „kočnice“ i usuglase propisi s potrebama gospodarstvenika;
- s ciljem stvaranja poduzetničke kulture, upoznavanja tržišnog poslovanja i značaja kapitalnih odnosa, potrebno je i obrazovanje poduzetnika, osobito onih koji žele pokrenuti svoj poduzetnički poduhvat ili se razvijati. Takav pristup potrebno je provoditi putem tečajeva i raznih specijalističkih seminara čime bi se poduzetnicima olakšao ulazak u poduzetništvo i njihov razvoj. Europska unija utvrdila je da sve zemlje članice moraju do godine 2012. uključiti 12,5% radno-aktivnog stanovništva u program cijeloživotnog učenja kako bi se održali konkurentnost i rast bruto domaćeg proizvoda;

Kao poluga kojom štitimo i uređujemo prostor, za razvoj područja i poduzetništva nezaobilaznu ulogu imaju poduzetničke zone. Zonama se omogućava poduzetnicima da koriste opremljen prostor s poduzetničkom infrastrukturom i s potrebnom ekološkom zaštitom, ali i to da u vrlo kratkom vremenu dobiju sve dokumente potrebne za izgradnju. Kako bi se pripremile poslovne zone, potrebno je napraviti snimku stanja urbanizma i potrebnih podloga, donijeti prostorne planove i utvrditi modele izgradnje zona. To je nemoguće realizirati bez senzibilnosti gradova i kantona koji su jedini nosioci zemljишne politike, i bez njihova sagledanja toga problema. Na razini kantona, općina i gradova potrebno je utvrditi vlasništvo nad poslovnim prostorima, eventualnim neiskorištenim vojnim objektima, školskim zgradama, propalim tvornicama ili onim subjektima koji su u postupku stečaja ili likvidacije, te razmotriti stavljanje tih objekata u funkciju poduzetničkih zona, inkubatora ili poduzetničkih centara. Također je potrebno utvrditi nadležnosti i odgovornost lokalne samouprave;

Pri planiranju poduzetničkih zona ne bi se trebalo voditi načelom „koliko gradova, toliko zona“, a važno je voditi računa o vlasništvu zemljista (gradsko-kontonalno), opremljenosti infrastrukturom, o geoprometnom položaju i drugim faktorima. U protivnom je onemogućeno da lokalna samouprava obvezuje korisnike po naprijed navedenim kriterijima i regulira obvezujuće poticaje za poduzetnika, a vrlo često se u tom slučaju potroše značajna sredstva za prostorne planove, a onemogućen je otkup od vlasnika zbog njihove „ucjene“ nerealnom cijenom u odnosu na tržište nekretnina. Drugi je korak utvrđivanje poticaja i modela za ulazak poduzetnika, a kriteriji bi morali biti visina ulaganja, broj zaposlenih, reinvestiranje dobiti u zonu.

- posebnu ulogu imaju tehnološki parkovi povezani sa znanosću radi razvoja inovacija i njihove komercijalizacije. Ovo nije moguće provesti bez suradnje i okupljanja inovatora u njihovim Udrugama i bez osiguranja poticajnih sredstava;

- u Projektu se ističe i poticanje poduzetništva među ženama, među mladima koji završavaju škole, među nezaposlenima, kao i poduzetnička djelatnost u okviru poljoprivrednih seoskih gospodarstava. Ove ciljne skupine zahtijevaju poseban pristup i stvaranje poduzetničke senzibilnosti unutar skupina, a vodeći pritom računa o tradiciji i o kulturi domicilnog stanovništva. Zbog toga je potrebno razraditi mjere i način financiranja ulaska ovih ciljnih skupina u poduzetništvo. Osobito je potrebno poticati razvoj zadružnog poslovanja;
- glavni ciljevi Programa razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine su:

- povećanje broja malih i srednjih poduzetnika za 20% u tri godine,
- poticanje rasta udjela dobiti i dodane vrijednosti sektora malih i srednjih poduzetnika,
- poticanje rasta brzorastućih, inovativnih i izvozu usmjerenih malih i srednjih poduzeća,
- poticanje razvoja sektora malih i srednjih poduzeća diferenciranim potporama i
- poboljšanje poduzetničke okoline za nastanak, rast i povećanje investicija malih i srednjih poduzeća.

Popis tablica

Tablica 1. Teritorijalni ustroj Federacije Bosne i Hercegovine	5
Tablica 2. Pokazatelji gospodarskoga i društvenoga stanja.....	6
Tablica 3. Značenje malih i srednjih poduzeća (MSP) u gospodarstvu	7
Tablica 4. Malo gospodarstvo (mali i srednji poduzetnici) u Hrvatskoj i u EU.....	9
Tablica 5. Mikro, mali i srednji subjekti male privrede u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	10
Tablica 6. Registrirane pravne osobe * prema SKD ** u razdoblju od 2003.-2007.	11
Tablica 7. Pravne osobe po skupinama djelatnosti u godini 2007.....	12
Tablica 8. Pravne osobe prema oblicima organiziranja (2007.)	13
Tablica 9. Gospodarski subjekti prema skupinama djelatnosti.....	13
Tablica 10. Vlasnička struktura pravnih osoba (2007.)	14
Tablica 11. Vlasništvo pravnih osoba prema porijeklu kapitala (2007.)	15
Tablica 12. Registrirani obrti prema djelatnostima	16
Tablica 13. Procjena broja i strukture malih i srednjih poduzeća u 2007.....	19
Tablica 14. Osnovni finansijski pokazatelji (2007.), u milijunima KM	20
Tablica 15. Broj zaposlenih po djelatnostima u godinama 2006. i 2007.	23
Tablica 16. Kvalifikacijska struktura nezaposlenih (prosinac 2007.)	23
Tablica 17. Prosječne plaće po djelatnostima	25
Tablica 18. Ključni pokazatelji malog i srednjeg poduzetništva u nefinansijske sektoru gospodarstva EU-27 i procjene pokazatelja za FBiH, u %	29
Tablica 19. Najveći udjeli mikro, malih i srednjih poduzeća u sektorskoj zaposlenosti u EU-27 u godini 2005.....	31
Tablica 20. Popis anketiranih kantona, općina i ministarstava.....	33
Tablica 21. Zakoni koji određuju poslovanje malog i srednjeg poduzetništva u Bosni i Hercegovini.....	37
Tablica 22. Zakoni koji određuju poslovanje malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine	39
Tablica 23. Zakoni i podzakonski propisi iz područja obrta u županijama (kantonima)	43
Tablica 24. Struktura bilance (u milijunima KM).....	48
Tablica 25. Sektorska struktura kredita u godinama 2005. i 2007., u milijunima KM	49
Tablica 26. Kamatne stope banaka na kredite i depozite u KM privatnim poduzećima i udruženjima od 2004.-2007. u Bosni i Hercegovini, na godišnjoj razini, u %	50
Tablica 27. Kreditni uvjeti velikih poslovnih banaka	50
Tablica 28. Poticajna sredstva iz proračuna Federacije Bosne i Hercegovine	53
Tablica 29. Kreditne linije Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine.....	56
Tablica 30. Odabrane međunarodne organizacije aktivne u Federaciji Bosne i Hercegovine	69
Tablica 31. Pozicija BiH u svijetu prema pokazateljima jednostavnosti poslovanja u 2009. i u 2008.	70
Tablica 32. Usporedni pregled poreza sa zemljama regije	94
Tablica 33. Zakoni o prostornom uređenju kantona	106
Tablica 34. Ocjene za formalno obrazovanje	122
Tablica 35. Ocjene za neformalno obrazovanje	122
Tablica 36. Pokazatelji složenosti osnivanja poduzeća	123
Tablica 37. Ocjena stanja zakonskih odredbi	125
Tablica 38. Poboljšanje pristupa preko Interneta	127
Tablica 39. Ocjene korištenja jedinstvenoga tržišta.....	128
Tablica 40. Porezne stope i ocjena	129
Tablica 41. Ocjena finansijskog sektora	129
Tablica 42. Pokazatelji jačanja tehnoloških kapaciteta malih poduzeća	130
Tablica 43. Kriteriji za uspješno elektroničko poslovanje i poduzetničku podršku.....	131
Tablica 44. Kriteriji za jače i efikasnije predstavljanje interesa malog i srednjeg poduzetništva.....	133
Tablica 45. Procjene realnog povećanja bruto domaćeg proizvoda za odabrane zemlje za razdoblje 2008.-2013.....	150
Tablica 46. Strateški ciljevi, prioriteti i mjere za razdoblje od 2009. do 2018.....	155
Tablica 47. Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje od 2009.-2012.godine	162

Popis slika

Slika 1. Registrirani obrti prema djelatnostima.....	17
Slika 2. Broj zaposlenih i nezaposlenih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine	21
Slika 3. Udio zaposlenih po skupinama djelatnosti od 2006.-2008.....	22
Slika 4. Zaposlenost i nezaposlenost po kantonima u 2007. godini.....	24
Slika 5. Vanjskotrgovinska bilanca Federacije Bosne i Hercegovine u razdoblju od 2004. do 2007., u KM	26
Slika 6. Izvoz i uvoz po djelatnostima sa značajnijim udjelom u vanjskotrgovinskoj razmjeni u razdoblju 2004.-2006., u USD	27
Slika 7. Broj malih i srednjih poduzeća na 1000 stanovnika u nefinansijskom sektoru u EU-27 (godina 2005.) i u Federaciji Bosne i Hercegovine (godina 2006.)	30
Slika 8. Aplikacije za poticajna sredstva	54
Slika 9. Novozaposleni radnici u MSP koji su koristili poticajna sredstva FMRPO	54
Slika 10. Komunikacijski procesi malih i srednjih poduzeća	78
Slika 11. Komunikacija i razmjena informacija na relaciji MSP - državnih tijela	79
Slika 12. Uzajamna ravnopravna komunikacija	97
Slika 13. Poticajna sredstva FMRPO za razvoj poduzetničkih zona 2004.-2007., u KM	108
Slika 14. Obrazovanje i obuka za poduzetništvo	123
Slika 15. Jeftiniji i brzi početak	124
Slika 16. Bolje zakonske odredbe i propisi	125
Slika 17. Raspolaganje vještinama	126
Slika 18. Poboljšanje pristupa preko Interneta.....	127
Slika 19. Ocjena korištenja jedinstvenoga tržišta	128
Slika 20. Oporezivanje i pristup sredstvima	130
Slika 21. Jačanje tehnoloških kapaciteta malih poduzeća.....	131
Slika 22. Uspješni modeli e-poslovanja i vrhunska podrška malim poduzećima	132
Slika 23. Razvitak jačeg i učinkovitijeg zastupanja interesa malih poduzeća.....	133

Popis literature i izvora

Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (2007.): „Informacija o bankarskom sistemu FBiH 30.09.2007.“, Sarajevo, novembar/studeni;

APFBiH - Agencija za privatizaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine (2007.): „Privatizacija u Federaciji Bosne i Hercegovine 1999. – 2006.“, Sarajevo.

AFIP - Agencija za pružanje finansijskih, informatičkih i posredničkih usluga d.d., Mostar (dostupno na www.afip.ba);

ARDA (2004)., „Regionalna strategija ekonomskog razvoja – ekomska regija sjeverozapadna BiH“, novembar.

ZEDA - Agencija za ekonomski razvoj Zenica (2008.): „Strategija razvoja poslovnih inkubatora u Bosni i Hercegovini – u područjima od zajedničkog interesa“, mart/ožujak;

Bosna i Hercegovina – Vijeće ministara – Direkcija za ekonomsko planiranje (2008.): „Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004 – 2007 (PRSP) – konačni izvještaj implementacije mjera iz akcionog plana“, Sarajevo;

Centralna banka Bosne i Hercegovine (2007.): „Godišnji izvještaj“, Centralna banka Bosne i Hercegovine, Sarajevo. (dostupno na: www.cbbh.ba);

CEPOR (2005.): „Što čini Hrvatsku poduzetničkom zemljom?“, GEM brošura za Hrvatsku;

Cvijanović, V., M. Marović i B. Sruk (2008.): „Financiranje malih i srednjih poduzeća“, Binoza press d.o.o., Zagreb, Hrvatska Private Equity&Venture Capital Asocijacija, Zagreb;

Donckels, R., Degadt, J. (1985.): "SMEs and Public Authorities: On the Information and Communication Gap", International Small Business Journal, SAGE Publication, vol. 3., no. 3., str. 11-30;

EC – European Commission (2003).: European Commission recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises, Official Journal of the European Union, L124/36.

EIU - Economist Intelligence Unit (2008.): „Country Report – Bosnia and Herzegovina“, February;

EIZ – Ekonomski institut, Zagreb (2007.): „Mala i srednja poduzeća“ u: „Pristupaju Europskoj uniji: očekivani ekonomski učinci“, Zagreb, str. 70 – 78;

EPPU – Ured za monitoring i implementaciju SRS BiH (2006.): „ Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004. – 2007. (PRSP) – revidirani dokument “;

Eurostat (epp.eurostat.ec.europa.eu);

FZS - Federalni zavod za statistiku (2008.): „Anketa o radnoj snazi 2008.“, saopćenje-prethodni podaci, Sarajevo, septembar/rujan.

FZS - Federalni zavod za statistiku (2008.): „Federacija Bosne i Hercegovine u brojkama“, FZS, Sarajevo.

FZS - Federalni zavod za statistiku (www.fzs.ba);

FZZ - Federalni zavod za zapošljavanje (2007.): „Analiza tržišta rada i zapošljavanja u Federaciji Bosne i Hercegovine”, Sarajevo, septembar;

FMRPO - Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta (2007.): „Stanje razvijenosti i prijedlog mjera za rast i razvoj MSP-a u Federaciji Bosne i Hercegovine (2007 - 2010)”, Mostar;

FMRPO - Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta (2007. a): Program “Izgradnja poduzetničkih zona u Federaciji Bosne i Hercegovine”, Mostar, listopad/oktobar;

FIPA - Foreign Investment Promotion Agency of Bosnia and Herzegovina (www.fipa.gov.ba);

Gospodarska komora Federacije Bosne i Hercegovine (www.kfbih.com);

HGK - Hrvatska gospodarska komora – Sektor za industriju (2008.): “Malo gospodarstvo”, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, kolovoz.

Jevtić, R. (2004.): „ Small and Medium – sized enterprises Development – Bosnia and Herzegovina”, Support to Promotion of Reciprocal Understanding of Relations and Dialogue Between the European Union and the Western Balkan (dostupno na www.western-balkans.info);

Direkcija za evropske integracije BiH: „Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Bosne i Hercegovine” (dostupno na www.dei.gov.ba);

MacMillan, K.; J. Curran, S. Downing (1990.): "Government Consultation with Small Business Owners: Empirically Evaluating Communication Strategies", International Small Business Journal Vol. 8, No. 4, str. 14-32;

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (www.mvteo.gov.ba).

Ministarstvo za evropske integracije u suradnji s Uredom Vlade RH za odnose s javnošću i Ministarstvom vanjskih poslova (2001.): „Što Hrvatskoj donosi Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju”, Zagreb;

NERDA (2004.): „Regionalna strategija ekonomskog razvoja – ekomska regija sjeveroistočna BiH”;

OECD and European Commission (2007.): „Report of the Implementation of the European Charter for Small Enterprises in the Western Balkans – SME Policy Index, 2007.”;

OECD (2006.): „Country Fact Sheet, Bosnia and Herzegovina” (dostupno na: <http://www.oecd.org/>);

Pendergast, W. R., M. Pasic i A. Sunje (2008.): „Internalization of SMEs in Bosnia and Herzegovina”, u L.P. Dana et al. (urednici): „Handbook of Research on European Business and Entrepreneurship: Towards a Theory of Internalization”, Edward Elgar Publishing, str. 94-113;

REDAH (2004.): „Regionalna strategija ekonomskog razvoja – ekomska regija Hercegovina”;

REZ (2004.): „Regionalna strategija ekonomskog razvoja – ekomska regija centralna BiH”;

Sarić, H. (2006.): „Pregled stanja tržišta rada u Bosni i Hercegovini”, Bilten br. 2, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, decembar;

SERDA (2004.): „Regionalna strategija ekonomskog razvoja – Sarajevska ekomska makroregija”,

Službene novine F BiH, razni brojevi;

Službene novine Kantona Sarajevo, razni brojevi;

Službene novine Kantona Središnja Bosna, razni brojevi;

Službene novine Tuzlanskog kantona, razni brojevi;

Službeni glasnik BiH, razni brojevi;

The Stability Pact for South Eastern Europe (2005.): „Enterprise policy performance assesment - Bosnia and Herzegovina”, March;

USAID - United States Agency for International Development (2004.): "SMEs Interventions and Gaps Analysis – Final Report", USAID, Sarajevo.

WB - The World Bank (2005.): „Country Economic Memorandum - Bosnia and Herzegovina”, Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia Region, May

WB - The World Bank (2007.): „Doing Bussines 2008 - Bosnia and Herzegovina”;

WB - The World Bank (2008.): „Doing Bussines 2009 - Bosnia and Herzegovina”;

WB - The World Bank (2008.a.): „Global Economic Prospects - Technology Diffusion in the Developing World” ;

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine (www.komorabih.ba);

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (www.fbihvlada.gov.ba);

PRILOG 1. Struktura hrvatskog poreznog sustava

Porezni sustav Republike Hrvatske izgrađen je prema nacionalnim specifičnostima i europskim načelima oporezivanja, to jest nastojanjem da budu izjednačeni svi porezni obveznici domaće i strane fizičke i pravne osobe. Porezi RH su podijeljeni prema nadležnosti ubiranja poreza pa tako imamo državne, županijske, općinske i gradske poreze. Neki od poreza ubiru se kao zajednički porezi, a osim toga imamo i skupinu paraporeznih davanja.

A) Porezni sustav Republike Hrvatske:

1.	Državni porezi	
1.1.	Porez na dodanu vrijednost	
1.2.	Porez na dobit	
1.3.	Posebni porezi	
		Poseban porez na osobne automobile, ostala motorna vozila, plovila i zrakoplove; Poseban porez na naftne derivate; Poseban porez na alkohol; Poseban porez na pivo; Poseban porez na bezalkoholna pića; Poseban porez na duhan i duhanske proizvode; Poseban porez na kavu; Poseban porez na luksuzne proizvode; Poseban porez na premije osiguranja od automobilske odgovornosti i premije kasko osiguranja cestovnih vozila
2.	Županijski porezi	4.
2.1.	Porez na nasljedstva i darove	4.1.
2.2.	Porez na cestovna motorna vozila	4.2.
2.3.	Porez na plovila	5.
2.4.	Porez na automate za zabavne igre	5.1.
3.	Gradski ili općinski porezi	5.2.
3.1.	Prirez porezu na dohodak	5.3.
3.2.	Porez na potrošnju	5.4.
3.3.	Porez na kuće za odmor	
3.4.	Porez na tvrtku ili naziv	
3.5.	Porez na korištenje javnih površina	6.
		Propisana uplata priređivača nagradnih igara u korist Hrvatskog Crvenog križa.

B) Porezna regulativa Republike Hrvatske

I. Državni i zajednički porezi

Zakon o porezu na dodanu vrijednost

(Narodne novine br.76/06⁷²), Pravilnik o porezu na dodanu vrijednost (Narodne novine br. 34/08), Naputak o ostvarivanju carinskih i poreznih oslobođenja (Narodne novine br. 41/08), Naputak o povratu plaćenog poreza na dodanu vrijednost na uvezenu i u tuzemstvu nabavljenu opremu za tehnologisko-istraživačke i znanstveno-istraživačke projekte u 2008.godini (Narodne novine br. 42/08), Naputak o povratu plaćenog poreza na dodanu vrijednost za nabavljenu opremu za obavljanje vatrogasne djelatnosti u 2008. godini (Narodne novine br. 42/08).

Zakon o porezu na dobit

(Narodne novine br. 57/06) (sve pravne osobe i fizičke osobe koje su obrtnici prema Zakonu o obrtu, a ispunjavaju uvjete kriterija o veličini prometa, visini imovine i broj zaposlenih), Pravilnik o porezu na dobi (Narodne novine br. 133/07).

Zakon o porez na dohodak

(Narodne novine br. 73/08) , Pravilnik o porezu na dohodak (Narodne novine br. 68/07), Pravilnik o paušalnom oporezivanju samostalnih djelatnosti (Narodne novine br. 143/06), Pravilnik o djelatnostima iznajmljivanja stanova,soba i postelja putnicima i turistima te organiziranja kampova koji će se paušalno oporezivati, o visini paušalnog poreza i načinu plaćanja paušalnog poreza (Narodne novine br. 48/05).

Zakon o porezu na promet nekretnina

(Narodne novine br. 153/02), Pravilnik o obliku i sadržaju prijave poreza na promet nekretnina (Narodne novine br. 28/01).

II. Državni posebni porezi (trošarine)

Zakon o posebnim porezima na osobne automobile

ostala motorna vozila, plovila i zrakoplove (Narodne novine br. 95/04).

Zakon o posebnom porezu na naftne derive (Narodne novine br. 57/06), Uredba o visini posebnog porezana naftne derive (Narodne novine br. 44/07), Pravilnik o primjeni Zakona o posebnom porezu na naftne derive (Narodne novine br. 126/03), Pravilnik o primjeni Zakona o posebnom porezu na naftne derive što se odnosi na eurodizel-dizelsko gorivo obojeno plavom bojom (Narodne novine br. 179/03).

Zakon o posebnom porezu na alkohol (Narodne novine br. 107/07), Pravilnik o primjeni Zakona o posebnom porezu na alkohol (Narodne novine br. 119/01).

Zakon o posebnom porezu na pivo (Narodne novine br. 136/02), Pravilnik o primjeni Zakona o posebnom porezu na pivo (Narodne novine br. 119/01).

Zakon o posebnom porezu na bezalkoholna pića (Narodne novine br. 136/02), Pravilnik o obračunavanju i plaćanju posebnom porezu na bezalkoholna pića, iskazivanju i dostavljanju izvješća te oslobođanju od plaćanja posebnog poreza (Narodne novine br. 119/01).

⁷² U navodima objava su uneseni brojevi Narodnih novina samo zadnjih izmjena jer se u svakoj zadnjoj izmjeni nalazi popis svih prethodnih brojeva).

Zakon o posebnom porezu na duhanske proizvode (Narodne novine br. 95/04), Pravilnik o posebnom porezu na duhanske proizvode i rukovanju markicama za njihovo obilježavanje (Narodne novine br. 59/03).

Zakon o posebnom porezu na kavu (Narodne novine br. 87/05), Pravilnik o posebnom porezu na kavu i rukovanju markicama za označavanje kave (Narodne novine br. 155/05).

Zakon o posebnom porezu na luksuzne proizvode (Narodne novine br. 136/02), Pravilnik o posebnom porezu na luksuzne proizvode (Narodne novine br. 119/01).

Zakon o porezu na premije osiguranja od automobilske odgovornosti i premije kasko osiguranja cestovnih vozila (Narodne novine br. 150/02), Pravilnik o vođenju evidencije o plaćenom porezu na premije osiguranja od automobilske odgovornosti na premije kasko osiguranja cestovnih motornih vozila (Narodne novine br. 16/03) .

III. Županijski porezi

Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Narodne novine br. 117/93,.....73/08, čl. 5-28.):

- porez na nasljedstva i darove,
- porez na cestovna motorna vozila,
- porez na plovila i
- porez na automate za zabavne igre.

IV. Gradske ili općinske poreze

Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Narodne novine br. 117/93,.....73/08, čl. 30.):

- prirez porezu na dohodak,
- porez na potrošnju,
- porez na korištenje javnih površina.
- porez na kuće za odmor,
- porez na tvrtku ili naziv,

V. Naknade za priređivanje igara na sreću

- **Zakon o priređivanju igara na sreću i nagradnih igara** (Narodne novine br. 149/02), Pravilnik o obveznim evidencijama za obračun koncesijske naknade u kasinima i automat klubovima (Narodne novine br. 30/08).

Regulativa poreznog postupanja

Opći porezni zakon (Narodne novine br. 127/00, 86/01 i 150/02).	Zakon o naplati dospjelih a nenaplaćenih poreza, carina, doprinosa i državnih jamstava (Narodne novine br. 19/03).
Zakon o općem upravnom postupku (Narodne novine br. 53/91).	Naputak o kriterijima za reprogram dospjelih a nenaplaćenih potraživanja (Narodne novine br. 4/02).
Stečajni zakon (Narodne novine br. 82/06).	Zakon o tajnosti podataka (Narodne novine br. 79/07).
Ovršni zakon(Narodne novine br. 67/08).	Uredba o načinu označavanja klasificiranih podataka, sadržaju i izgledu Uvjerenja o obavljenoj sigurnosnoj provjeri i Izjava o postupanju s klasificiranim podacima (Narodne novine br. 102/07).

Porezno savjetništvo

1. Zakon o poreznom savjetništvu (Narodne novine br. 127/00).
2. Pravilnik o programu i polaganju ispita za poreznog savjetnika (Narodne novine br. 38/03).

C) Porezne olakšice i poticaji (regulativa)

Porezne olakšice razlikujemo kao osobne odbitke i poticajne mjere. Mogu biti vezane uz porez na dohodak i porez na dobit.

Kod poreza na dohodak imamo:

a) osobne odbitke (od 01.07.2008.)

Iznos	Faktor
1. osnovni osobni odbitak 1.800,00	1,00
2. uzdržavani član uže obitelji 900,00	0,50
3. prvo dijete 900,00	0,50
4. drugo dijete 1.260,00	0,70
5. treće dijete 1.800,00	1,00
6. četvrto dijete 2.520,00	1,40
7. peto dijete 3.420,00	1,90
8. invalidnost 540,00	0,30
9. invalidnost 100% 1.800,00	1,00
10. Područje posebne državne skrbi I. skupina 3.840,00	
11. Područje posebne državne skrbi II. skupina 3.200,00	
12. Područje posebne državne skrbi III. skupina 2.400,00	
13. Brdsko-planinska područja 2.400,00	

Posebne olakšice po osnovi troškova usluga primarne zdravstvene zaštite, premija životnog i rentnog osiguranja, kupnja ili gradnja prvog stambenog prostora, uređenje stana, najamnina iznosi ukupno 12.000,00 kn godišnje.

Oslobođenja za hrvatske ratne vojne invalide iz Domovinskog rata i članove obitelji smrtno stradalog, zatočenog ili nestalog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata (čl. 53. Zakona o porezu na dohodak) u punom iznosu poreza na dohodak od nesamostalnog rada i mirovine razmjerno stupnju utvrđene invalidnosti ili prema Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji.

b) poticajne mjere za obavljanje samostalnih djelatnosti

1. Oslobođenje poreza na dohodak za osobe koje obavljaju samostalnu djelatnost na području posebne državne skrbi i/ili na brdsko-planinskom području po skupinama:

I. skupina oslobođenje od utvrđenog poreza na dohodak	100%
II. skupina oslobođenje od utvrđenog poreza na dohodak	75%

III. skupina oslobođenje od utvrđenog poreza na dohodak 25%

Uvjet je da zapošljavaju više od dva radnika na neodređeno vrijeme i da najmanje 50% zaposlenika ima prebivalište i boravak na tom području najmanje 9 mjeseci u poreznom razdoblju. Oslobođenje se može koristiti 10 godina. Iznimno za Grad Vukovar nakon isteka 10 godina, porezna se stopa smanjuje za 75%.

2. Poticaji za zapošljavanje za osobe koje obavljaju samostalnu djelatnost dodatnim smanjenjem dohotka u visini isplaćenih plaća i doprinosa na plaće novih radnika, isplaćenih nagrada učenicima za vrijeme praktičnog rada i naukovanja. Novim radnikom se smatra osoba koja je primljena na neodređeno vrijeme sa Zavoda za zapošljavanje, osobom koja se prvi puta zapošljava, ili osoba zaposlena na određeno vrijeme kao pripravnik, stažist, vježbenik i slično. Pravo se koristi godinu dana od dana zaposlenja.

3. Poticaji za istraživanje i razvoj za osobe koje obavljaju samostalnu djelatnost dodatnim umanjenjem dohotka u 100%-tnom iznosu stvarno nastalih troškova za istraživanje i razvoj.

4. Odbitak za darovanja koja su uplaćena u svrhu potpore za kulturne, humanitarne, znanstvene, športske i vjerske svrhe, a najviše do 2% od ukupnih porezno prijavljenih primitaka u prethodnom razdoblju.

Kod poreza na dobit imamo:

1. Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara (Narodne novine br. 90/05, 80/08).
2. Zakon o brdsko-planinskim područjima (Narodne novine br. 90/05, 80/08).
3. Zakon o područjima posebne državne skrbi (Narodne novine br. 86/08).
4. Zakon o poticaju ulaganja (Narodne novine br. 138/06).
5. Zakon o slobodnim zonama (Narodne novine br. 92/05, 85/08).
6. Zakon o državnoj potpori za obrazovanje i izobrazbu (Narodne novine br. 109/07, Uredba 134/07), Pravilnik o sadržaju evidencije državne potpore za obrazovanje i izobrazbu (Narodne novine br. 12/08).
7. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (Narodne novine br. 46/07), Pravilnik o državnoj potpori za istraživačko-razvojne projekte (Narodne novine br. 116/07).

D) Zakonska podrška RH razvoju malog i srednjeg poduzetništva

1. Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva (Narodne novine br. 29/02 i 63/07)
2. Statut Hrvatske agencije za malo gospodarstvo (HAMAG) (Narodne novine br. 7/03)
3. Pravilnik o radu Hrvatske mreže konzultanata (Narodne novine br. 133/97)
4. Poslovnik o radu komisije za praćenje rada Hrvatske mreže konzultanata (Narodne novine br. 133/97, 46/98)
5. Pravilnik o izdavanju certifikata konzultanata i stjecanju statusa licenciranog člana Hrvatske mreže konzultanata za malo gospodarstvo (Narodne novine br. 37/99)
6. Rješenje o naknadi za polaganje ispita za stjecanje certifikata o sposobljenosti za obavljanje djelatnosti savjetovanja za malo gospodarstvo (Narodne novine br. 37/99)

7. Odluka o usvajanju programa Hrvatske agencije za malo gospodarstvo za odobravanje jamstva. Rok trajanja programa je 15.X.2010., a po potrebi se mogu produžiti. (Narodne novine br. 182/04, 86/05, 87/05, 75/06, 105/07)
8. Odluka o usvajanju jamstvenih programa Hrvatske agencije za malo gospodarstvo
9. Usvajaju se jamstveni programi Hrvatske agencije za malo gospodarstvo i to: Jamstveni program „Poduzetnik u zoni“ (rok trajanja programa je 15. X.2010., a po potrebi se može produžiti); Jamstveni program „Nove tehnologije“ (rok trajanja programa je 15.X.2010., a po potrebi se može produžiti); Jamstveni program „Podređeni dug“ (rok trajanja programa je 31. XII.2008., a po potrebi se može produžiti). (Narodne novine br. 105/07)

PRILOG 2. Poticajne institucije i programi poticaja u Republici Hrvatskoj

POTICAJNE INSTITUCIJE

- Hrvatska banka za obnovu i razvitak
- Hrvatska agencija za malo gospodarstvo
- Ministarstvo gospodarstva rada i poduzetništva
- Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodnog gospodarstva
- Ministarstvo mora, turizma, prometa i veza
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
- Hrvatski zavod za zapošljavanje
- Jedinice regionalne - lokalne uprave i samouprave
- Hrvatska obrtnička komora
- Hrvatska gospodarska komora
- Hrvatski zavod za poljoprivrednu savjetodavnu službu

PROGRAMI MINISTARSTVA GOSPODARSTVA, RADA I PODUZETNIŠTVA

- Nacionalno savjetovanje o poduzetništvu
- Edukacija u poduzetništvu
- Promidžba poduzetništva
- Poticanje marketinških aktivnosti
- Nova zadruga
- Razvoj zadrugarstva
- Učeničke zadruga i učeničko poduzeće
- Zadružni sustav i zadružni registar
- Dokvalifikacija i prekvalifikacija i zapošljavanje obrtnika
- Obrazovanje obrtnika
- Razvoj obrta
- Obrtni registar
- Lokalni projekti razvoja-poduzetnik
- Poduzetnički centri i regionalne razvojne agencije
- Poduzetnički inkubatori i tehnološki parkovi
- Poduzetništvo ciljnih skupina
- Inovacijsko proizvodni CLUSTER–središte znanja
- Tehničko usklajivanje
- Poticanje proizvodnje, uvođenje novih tehnologija i razvoj proizvoda
- Poticanje razvoja i poboljšanje stanja u tekstilnoj i kožarskoj prerađivačkoj industriji
- Bespovratna potpora za proizvođače dijelova i opreme za automobilsku industriju
- Bespovratna potpora za razvoj i proizvodnju opreme za primjenu obnovljivih izvora energije
- Regionalni jamstveni instrumenti
- Poticanje razvoja malog gospodarstva HAMAG

PROGRAMI MINISTARSTVA POLJOPRIVREDE, ŠUMARSTVA I VODNOG GOSPODARSTVA

1. Finansijska potpora organizatorima za organizaciju:
 - sajmova
 - promotivne prezentacije
 - organizaciju znanstvenih skupova
 - obljetnice
2. Sudionicima na državnim sajmovima i izložbama iz područja djelokruga Ministarstva
 - marketinške pripreme poljoprivrednih proizvoda
 - proizvođači hrane
3. Poticanje gospodarstva i zapošljavanja u prehrambenom sektoru
4. Prilagodba sa EU

Model poticanja proizvodnje

- Za ratarske kulture vinogradi, jagode, hmelja
- Za ekološku proizvodnju

Potprijava razvijenja seoskog prostora

MJERA 1. Izrada školskih, nastavnih, edukacijskih i razvojnih programa, planova i projekata, iz oblasti poljoprivrede, ribarstva, šumarstva, lovstva i ruralnog razvijenja, koja ponajprije obuhvaća potporu:

- mladim poljoprivrednicima,
- školovanju, prekvalifikaciji i obuci,
- šumarstvu,
- obnovi i razvitku sela,
- očuvanju kulturnog blaga, ruralnih običaja i manifestacija,
- ruralnom i lovnom turizmu i tradicionalnim obrtima,
- poboljšanju ruralne infrastrukture vezano uz razvitak poljoprivrede;

MJERA 2. Školovanje (srednje škole, edukacijski kampovi, stručna obuka) seoskih žitelja iz oblasti poljoprivrede, ribarstva, šumarstva, lovstva i ruralnog razvijenja, koja ponajprije obuhvaćaju potporu:

- mladim poljoprivrednicima,
- školovanju, prekvalifikaciji i obuci,
- šumarstvu,
- raznovrsnim poljoprivrednim i drugim aktivnostima radi ostvarivanja dopunskih ili alternativnog izvora prihoda,
- ruralnom i lovnom turizmu i tradicionalnim obrtima,
- razvitku usluga u ruralnom prostoru;
- školovanje (srednje škole, edukacijski kampovi, stručna obuka) seoskih žitelja iz oblasti poljoprivrede, ribarstva, šumarstva, lovstva i ruralnog razvijenja, koja ponajprije obuhvaćaju potporu
- mladim poljoprivrednicima,
- školovanju, prekvalifikaciji i obuci,
- šumarstvu,
- raznovrsnim poljoprivrednim i drugim aktivnostima radi ostvarivanja dopunskih ili alternativnog izvora prihoda,
- ruralnom i lovnom turizmu i tradicionalnim obrtima,

- razvitu uslugu u ruralnom prostoru;

MJERA 5. Osnivanje i razvoj poljoprivrednih zadruga, koja ponajprije obuhvaća potporu:

- investicijama na poljoprivrednim gospodarstvima,
- preradi poljoprivrednih proizvoda,
- promociji kvalitetnih autohtonih proizvoda;

MJERA 4. Osnivanje i razvoj udruga poljoprivrednih proizvođača, uzgajivača riba i školjaka te strojnih prstenova, koje ponajprije obuhvačaju potporu:

- uspostavi strojnih prstenova (i njihovom razvoju),
- raznovrsnim poljoprivrednim i drugim aktivnostima radi ostvarivanja dopunskih ili alternativnog izvora prihoda,
- promociji kvalitetnih autohtonih proizvoda

MJERA 5. Ulaganja u obiteljska poljoprivredna gospodarstva, uzgajališta riba i školjaka, privatne šume te uzgoj divljači (objekti i oprema za poljoprivrednu, akvakulturu, šumarsku i lovačku proizvodnju), koja ponajprije obuhvaća potporu:

- investicijama na poljoprivrednim gospodarstvima,
- šumarstvu,
- poboljšanju ruralne infrastrukture vezano uz razvitak poljoprivrede;

MJERA 6. Prerada, skladištenje i trženje poljoprivrednih, ribarskih i šumarskih proizvoda, koja ponajprije obuhvaća potporu:

- investicijama na poljoprivrednim gospodarstvima,
- preradi poljoprivrednih proizvoda,
- šumarstvu,
- promociji vinskih i drugih turističkih cesta,
- promociji kvalitetnih autohtonih proizvoda;

MJERA 7. Pomoć seoskim ženama, mladim poljoprivrednicima, te mladim uzgajivačima riba i školjaka u vidu pilot projekata, koja ponajprije obuhvaća potporu:

- investicijama na poljoprivrednim gospodarstvima,
- preradi poljoprivrednih proizvoda,
- mladim poljoprivrednicima,
- mjerama zaštite okoliša u području poljoprivrede i šumarstva,
- obnovi i razvitu selu;

MJERA 8. Razvoj seoskog, lovnog i ribolovnog turizma, koja ponajprije obuhvaća potporu:

- preradi poljoprivrednih proizvoda,
- šumarstvu,
- obnovi opožarenih šumskih i poljoprivrednih površina
- mjerama uređenja zemljišta,
- ruralnom i lovnom turizmu i tradicionalnim obrtima,
- poboljšanju ruralne infrastrukture vezano uz razvitak poljoprivrede,
- promociji vinskih i drugih turističkih cesta,
- razvitu uslugu u ruralnom prostoru

MJERA 9. Obnova i razvitak sela i seoskog prostora (ruralna infrastruktura, zaštita okoliša, uređenje zemljišta, ribarstvo, šumarstvo, lovstvo, diverzifikacija djelatnosti), koja ponajprije obuhvaća potporu:

- mjerama zaštite okoliša u području poljoprivrede i šumarstva,
- šumarstvu,

- obnovi opožarenih šumskih i poljoprivrednih površina,
- mjerama uređenja zemljišta,
- obnovi i razvitku sela,
- raznovrsnim poljoprivrednim i drugim aktivnostima radi ostvarivanja dopunskih ili alternativnog izvora prihoda,
- poboljšanju ruralne infrastrukture vezano uz razvitak poljoprivrede,
- razvitku usluga u ruralnom prostoru;

MJERA 10. Očuvanje tradicijske etno baštine i autohtonih proizvodnji, koja ponajprije obuhvaća potporu:

- investicijama na poljoprivrednim gospodarstvima,
- preradi poljoprivrednih proizvoda,
- očuvanju kulturnog blaga, ruralnih običaja i manifestacija,
- ruralnom i lovnom turizmu i tradicionalnim obrtima,
- promociji kvalitetnih autohtonih proizvoda,
- razvitku usluga u ruralnom prostoru.

INVESTICIJSKA POTPORA ZA KAPITALNA ULAGANJA

- a) Nabava ženskih proizvodnih i rasplodnih grla u stočarstvu;
- b) Nabava muških rasplodnih grla u stočarstvu te nabava muških i ženskih matičnih riba za uzgojno-seleksijski rad u akvakulturi;
- c) Investicije u višegodišnje nasade;
- d) Podizanje šuma;
- e) Izgradnja, adaptacija i opremanje objekata za poljoprivrednu proizvodnju i akvakulturu;
- f) Uređenje poljoprivrednog zemljišta
- g) Nabava ribarskih plovila te nove opreme i mehanizacije za poljoprivrodu, ribarstvo i šumarstvo;
- h) Izgradnja, adaptacija i opremanje objekata za čuvanje i preradu poljoprivrednih proizvoda i ribe;
- i) Kupovina privatnog poljoprivrednog zemljišta radi okrupnjavanja poljoprivrednog gospodarstva

PROGRAMI MINISTARSTVA MORA, TURIZMA, PROMETA I VEZA

- Državne potpore otočnim poslodavcima za očuvanje radnih mjesta
- Bespovratna sredstva turističkim projektima kojima su prethodno odobrena sredstva iz pretpriступnih fondova EU i drugih međunarodnih fondova
- Program poticanja razvoja tematskih turističkih putova u RH
- Program poticanja izrade izvornih suvenira
- Program poticanja, zaštite, obnove i uključivanja u turizam baštine u turistički nerazvijenim područjima
- Projekt obnove i modernizacije ribolovne flote
- Program obnove putničke i izletničke flote za hrvatske privatne brodare – male poduzetnike

PROGRAMI MINISTARSTVA ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA

- Objavljivanje znanstvenih knjiga i visokoškolskih udžbenika
- Otkup znanstvenih knjiga i visokoškolskih udžbenika
- Tiskanje znanstvenih i znanstvenostručnih časopisa
- Priprema znanstvenih i znanstvenostručnih skupova
- Rad znanstvenih i znanstvenostručnih udruga
- Razum – istraživačko razvojne aktivnosti
- Tehcro – znanstvene institucije
- Ircro - MSP kredit za ulaganja u istraživanje i razvoj
- Vencro – fond rizičnog kapitala za ulaganja u vlasničku strukturu MSP
- Koncro – MSP usmjerena na visoke tehnologije do 50% cijene konzultantskih usluga

PROGRAMI MINISTARSTVA OBITELJI, BRANITELJA I MEĐUGENERACIJSKE SOLIDARNOSTI

- Potpora za stručno osposobljavanje za nepoznatog poslodavca
- Potpora za samozapošljavanje
- Potpora za osnivanje zadruga hrvatskih branitelja
- Potpora pojedinačnim poslovnim projektima

PROGRAMI HRVATSKOG ZAVODA ZA ZAPOŠLJAVANJE

- Sufinanciranje zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva
- Sufinanciranje zapošljavanja dugotrajno nezaposlenih osoba
- Sufinanciranje zapošljavanja ženskih osoba iznad 45 i muških osoba iznad 50 godina starosti
- Sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih osoba
- Sufinanciranje obrazovanja za poznatog poslodavca
- Sufinanciranje obrazovanja za nepoznatog poslodavca
- Javni radovi – inicira i organizira lokalna zajednica

PRILOG 3. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i hrvatska iskustva sa Sporazumom

Republika Hrvatska je u ovom trenutku daleko odmakla u procesu pregovora o pristupanju Europskoj Uniji te je dobar dio njenog zakonodavstva već prilagođen pravnoj stečevini Europske Unije. U pregovorima su otvorena važna poglavija koja utječu na malo i srednje poduzetništvo:

Pravo trgovačkih društava	Pravo poslovnog nastupa i sloboda pružanja usluga
Sloboda kretanja roba	Informacijsko društvo i mediji te
Sloboda kretanja radnika	Obrazovanje i kultura
Energetika	

Iskustva Republike Hrvatske u pogledu pravne regulative koja je potpora malom i srednjem poduzetništvu su sljedeća:

*Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva*⁷³ donesen je 2002. godine u provedbi Europske povelje o malim poduzećima, a noveliran je godine 2007. Bitna razlika između toga zakona i sličnog zakona u Federaciji Bosne i Hercegovine (*Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva*⁷⁴) jest što je hrvatskim zakonom osnovana i regulirana Hrvatska agencija za malo gospodarstvo (HAMAG) koja među ostalim ima i funkciju garancijskog fonda.

Prema *Zakonu o poticanju razvoja malog gospodarstva* Vlada RH ima obvezu donošenja četverogodišnjeg programa razvoja malog gospodarstva na prijedlog Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva. Sada je na snazi Program za razdoblje od 2008. do 2012. godine. Samo za ilustraciju, u okviru tog Programa predviđeno je za 2008. godinu 351 milijun kuna potpora za koje je podneseno 11.322 zahtjeva. Važno je napomenuti da je navedenim Programom radi smanjivanja administrativnih prepreka malom gospodarstvu predviđena izmjena i dopuna Zakona o poticanju malog gospodarstva za 2008. ili 2009. godinu.

Ključni zakon trgovačkog statusnog prava u Republici Hrvatskoj je *Zakon o trgovačkim društvima* (Nar. novine, br. 111/93, 34/99, 52/00, 118/03 i 107/07) čiji pandan u FBiH je Zakon o privrednim društvima (SN FBiH, br. 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05, 91/07). Zadnjom novelom iz 2007. koja je stupila na snagu 1. IV. 2008. Zakon o trgovačkim društvima usklađen je s:

Prvom direktivom Vijeća 68/151/EEC i svim njezinim kasnijim izmjenama i dopunama (zaključno s direktivom 2003/58/EC), Drugom direktivom Vijeća 77/91/EEC i svim njezinim kasnijim izmjenama i dopunama (zaključno s Direktivom 2006/68/EC), Trećom direktivom Vijeća 78/855/EEC, Šestom direktivom Vijeća 82/891/EEC, Jedanaestom direktivom Vijeća 89/666/EEC, i Direktivom 2005/56/EC o prekograničnim spajanjima i pripajanjima društava

⁷³ NN, br. 29/02. i 63/07.

⁷⁴ SN FBiH, br. 11/07

kapitala. U duhu zahtjeva Četvrte direktive Vijeća 78/660/EEC i svih njenih izmjena i dopuna (zaključno sa Direktivom 2006/46/EC) i Sedme direktive Vijeća 83/349/EEC i svih njenih izmjena i dopuna (zaključno s Direktivom 2006/46/EC), uvedene se u Zakon odredbe o godišnjim i konsolidiranim izvješćima o stanju društva, pa je u ovom trenutku taj zakon potpuno usklađen s pravnom stečevinom EU. Donesen je i poseban Zakon o uvođenju Europskog društva - Societas Europea (SE) i Europskog gospodarskog interesnog udruženja (EGIU) (Nar. novine, br. 107/07) koji će stupiti na snagu na dan prijama RH u punopravno članstvo u EU.

Zakon o sudskom registru (Nar. novine, br. 1/95, 57/96, 1/98, 30/99, 45/99, 40/07) također je noveliran 2007. godine te usklađen s pravnim stečevinama EU, a napose s odredbama izmijenjene Prve direktive, Direktivom 2003/58/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 15. srpnja 2003. godine. U okviru upisa osnivanja društva s ograničenom odgovornošću (prevladavajuće su to društva malog gospodarstva) u sudski registar važan je pilot projekt upisa osnivanja društva u sudski registar za trgovačke sudove u Varaždinu, Splitu, Zadru i Osijeku reguliran Naputkom o uvjetima i načinu ostvarivanja elektroničke komunikacije s registarskim sudom radi upisa društva s ograničenom odgovornošću u sudski registar (Nar. novine, 109/07, 62/08). Dakle, radi se o upisu društva elektroničkim putem na način da su elektronički povezani ured HITRO.HR (ured servisa Vlade Republike Hrvatske za ubrzanu komunikaciju građana i poslovnih subjekata sa sudskim registrom u postupku osnivanja društva) javni bilježnici i sudski registri.

Elektronički on-line upis gospodarskih subjekta u sudski registar koji bi trebao značajno ubrzati osnivanje novih poduzeća ponovo naglašava važnost postojanja regulative koja će omogućiti elektroničko poslovanje gospodarskih subjekta, o čemu je u ovoj strategiji već pisano. Napominjemo da su u RH doneseni Zakon o elektroničkom potpisu (Nar. novine, br. 10/02 i 80/08), Zakon o elektroničkoj ispravi (Nar. novine, br. 150/05) i Zakon o elektroničkoj trgovini (Nar. novine, br. 173/03 i 67/08) koji omogućavaju takvu vrstu poslovanja. Navedeni zakoni su usuglašeni s pravnim stečevinama EU. U funkciji su i značajni elektronički servisi: e-OBRT, OBRTNI REGISTAR, HITRO.HR, REGISTRI TRGOVAČKIH DRUŠTAVA U RH, Digitalne zemljische knjige, Sudski registar, katastar.hr, koji su velika pomoć malom i srednjem poduzetništvu.

Jedan od aspekta poslovanja malih gospodarstvenika je mogućnost dobivanja koncesije. U FBiH je na snazi Zakon o koncesijama (SN FBiH, br. 40/02 i 61/06), dok je u RH upravo donesen novi Zakon o koncesijama (Nar. novine, br. 125/08, stupa na snagu 1. I. 2009.) koji je usklađen s Direktivom Europskog parlamenta i Vijeća 2004/18/EZ. Važno je napomenuti da se prema tom Zakonu na postupak davanja koncesije za javne radove odgovarajuće primjenjuju propisi kojima se uređuje javna nabava, pri čemu se na postupak davanja koncesije za javne radove, čija je vrijednost ugovora u ukupnom iznosu jednaka ili niža od 36.000.000,00 kuna, bez poreza na dodanu vrijednost (PDV-a), primjenjuju odgovarajuće odredbe o nabavama male vrijednosti, a na postupak davanja koncesije za javne radove čija je vrijednost ugovora u ukupnom iznosu viša od 36.000.000,00 kuna, bez poreza na dodanu vrijednost (PDV-a), odgovarajuće odredbe propisa kojima se uređuje javna nabava.